తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! లోకమునందు ఒక వస్తువును జూచి మఱియొక వస్తువునుగా తలఁచు భ్రమయే **అధ్యాస** మనఁబడును. ఏలాగనఁగా త్రాడును చూచి పామని, యెండమావులను చూచి జలమని, ముత్తెపుచిప్పను చూచి వెండియని, మోడు చెట్టును చూచి దొంగయని, మంటిలోఁ బుట్టినవంటరాళ్లను జూచి రత్నములని యీ తీరున మనోవికారములు తోఁచుటే అధ్యాసమని తాత్పర్యము.

అవ :– తొలుతఁ జెప్పిన దృష్టాంతమువలె పరబ్రహ్మమందుఁ దోఁచిన జగజ్జీవపరములను దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ దెలుపుచున్నారు.

మ॥ అనఘా! యీ గతి నద్వితీయము షడధ్వాతీతముఙ్ యోగచి
ద్ఘనహృద్వేదశిరోర్థవేద్యము నిరాగంబుఙ్ నిరూపాహ్వదు
ర్మనముఙ్ దానయి వెల్గుచుండు పరమాత్మం దోఁచు విశ్వంబు భూ
వనవహ్న్యాదులు భోగభోగ్యవితతుల్ వత్సా! మదిఙ్ గాంచుమా. 61

టీకా :– అనఘా=నిష్కల్మషుఁడవైన, వత్సా=కుమారా, ఈ గతిఙ్=పైనఁ జెప్పిన దృష్టాంతప్రకారముగాను, అద్వితీయమున్=తనకంటె రెండవది లేనిదియును, షడధ్వాతీతమున్=శివసంబంధములును శక్తిసంబంధములును అయిన అగమశాస్త్రముల యందు ప్రసిద్ధములగు మంత్రపదవర్ణతత్త్వభువనకళలనెడు షడధ్వములను మీఱినదియును, యోగ...ద్యమును–యోగ=మంత్రలయహఠరాజయోగములనెడు చతుర్విధయోగముల యందును, చిత్=అపరోక్షజ్ఞానమునందును, ఘన=అతిశయులైన బ్రహ్మవేత్తలయొక్క, హృత్=అంతరంగములచేతను, వేదశిరః=సకలోపనిషత్తులయొక్క, అర్థ= ముఖ్యాభిప్రాయముల చేతను, వేద్యమును=తెలియఁదగినదియును, నిరాగంబున్= రాగద్వేషకామక్రోధలోభాది దుర్గుణములు లేనిదియును, నిరూపాహ్వదుర్మనమున్= రూపనామములుగల మాయా ప్రపంచమును గల్పించునట్టి దుష్టమానసము లేనిదియును, తానయి=తానేయయి, వెల్గుచుండుపరమాత్మఙ్=ప్రకాశించునట్టి పరబ్రహ్మమందు, విశ్వంబుఙ్=యుగపత్సృష్టిగా క్రమసృష్టిగా కనఁబడెడు ప్రపంచమును, భూవనవహ్న్యాదులు– భూ=భూమియును, వన=జలమును, వహ్ని=అగ్నియును, ఆదులు= మొదలగువాయువును ఆకాశమును కాలమును, దిక్కులును, మనస్సును, భోగభోగ్యవితతుల్–భోగ=ప్రాణులయొక్క పదార్థానుభవములు, భోగ్య=అనుభవింపఁదగిన సకల పదార్థములు, వీనియొక్క, వితతుల్= సమూహములును, తోఁచుఙ్=ఆవిర్భవించుచుండును, మదిఙ్=అంతఃకరణముచేత, కాంచుమా=తెలిసికొనుమా!

తాత్పర్యము :– పుత్రా! మీఁదఁ జెప్పిన దృష్టాంతప్రకారము రెండవది లేని కూటస్థబ్రహ్మ మైనదియును శైవశాక్తాగమప్రసిద్ధములగు మంత్రపదవర్ణతత్త్వభువనకళలనెడు

అవ :– స్వామీ దేహత్రయమందు అవస్థాత్రయమును ఎఱిఁగెడువాఁడు ఒకఁడు కలఁడు లేఁడు అనెడు సందేహము కలుగుచున్నది. వానిని నివారింపుఁడని శిష్యుఁడు అడుగుచున్నాఁడు.

శా॥ జాగ్రత్స్వప్నములందుఁ దోఁచెడు సమస్తగ్రాహ్యముల్ సుప్తియం
దగ్రాహ్యంబులగుం దలంచు మదిలో నా స్వప్నసుప్తుల్పున
ర్జాగ్రంబం దొకఁ డుండునా యనెడు నీ సందేహ మింపొందెఁ బ్ర
త్యగ్రాదిత్యశతాభ! హృత్తమము వాయఙ్ దానిఁ దెల్పం దగున్. 57

టీకా :– జాగ్రత్స్వప్నములందుఙ్=స్థూలసూక్ష్మశరీరావస్థలైన మెలఁకువయందును కలయందును, తోఁచెడు సమస్తగ్రాహ్యముల్–తోఁచెడు=స్ఫురించుచుండెడి, సమస్త గ్రాహ్యముల్=సర్వేంద్రియములచేత ఎఱుఁగఁదగిన సంకల్పవికల్పాది విషయము లన్నియును, సుప్తియందుఙ్=గాఢనిద్రావస్థయందు, అగ్రాహ్యంబులగుఙ్=లేనివగును, పునర్జాగ్రంబందుఙ్=మరలఁగలిగెడు జాగ్రదవస్థయందు, ఆ స్వప్నసుప్తులు=కడచిన సూక్ష్మదేహావస్థయైన ఆ స్వప్నావస్థలయందు జరిగిన సంగతులను కారణ శరీరావస్థయైన సుషుప్తియందలి సుఖాసుఖములను, మదిలోఙ్=తెలివియందు, తలంచుఙ్=స్మరించును, (కనుక) ఒకఁడు=ఈ జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులలోని సంగతులను ఎఱుఁవాఁడు దేహత్రయమున కంటె అన్యముగా ఒకఁడు, ఉండునా=కల్గునా, అనెడు నీ సందేహము=అనునట్టి నీ యీ యనుమానము, ఇంపొందెఙ్=కలిగెను, ప్రత్యగ్రాదిత్యశతాభ=ఉదయించుచున్న నూఱుగురు సూర్యులతేజస్సువంటి తేజస్సుగల ఓ గురుస్వామీ, హృత్తమము=అంతఃకరణమందలి భేదజ్ఞానమనెడు కటికిచీఁకటి, పాయఙ్=తొలఁగునట్లు, దానిన్=ఆ సందేహమును, తెల్పందగుఙ్=నివృత్తియగునటులు బోధింపఁదగును.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుమూర్తీ! స్థూలశరీరావస్థయైన జాగ్రత్తయందు జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ అంతరింద్రియములనెడు చతుర్దశేంద్రియములచేత తా ననుభవించిన సుఖదుః ఖములను సూక్ష్మశరీరావస్థయైన కలయందు తా ననుభవించిన సుఖదుఃఖములను కారణశరీరావస్థయైన నిద్రయందు తాను సుఖముగా నుండుటను మరల తనకు మెలఁ కువ వచ్చినప్పుడు చెప్పుట అనుభవముగ నున్నది గనుకను శరీరములు మూఁడును అచేతనము లగుటచేత మూఁడవస్థలలోని సంగతులను చెప్పఁజాలవు గనుకను దేహములకంటె వేఱుగా ఒకఁడున్నాఁడేమో అనెడు సందేహము గలుగుచున్నది గనుక దీనిని తీర్చుమని శిష్యుఁడు గురువులను అడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– తొలుత దేహమే తా ననుకొనెడు శిష్యుని దేహవిలక్షణుఁడ నను బుద్ధి పుట్టించి తటస్థలక్షణముచే ఆ దేహతత్త్వములను వివరించి పిదప చిద్రూపమైన పరబ్రహ్మలక్షణమును విశదపఱచుచున్నారు.

మ॥ తరుశాఖాగ్రముఁ జూపి శాబకశశిం దారాళిఁ గాన్పించి పు
ష్కరమందంత నరుంధతిం దెలుపుజోకన్ స్థూలతత్త్వంబు మున్
వరుసన్ సూక్ష్మనిదాన మావెనుక భావంబందు నూహించి స
ద్గురుఁ డాశిష్యునిఁ గూర్చి పల్కఁ దొడఁగెన్ గోర్కు ల్వెసన్ మీఱఁగన్. 58

టీకా :– తరుశాఖాగ్రమున్=చెట్టుకొమ్మకొనను, చూపి=ముందుగాఁ గనఁబఱచి, (తర్వాత) శాబకశశిన్=బాలచంద్రుని, పుష్కరమందున్=ఆకాశమందు, తారాళిన్=నక్షత్రపఙ్క్తిని, కాన్పించి=కనఁబఱచి, అనఁగా సప్తర్షిమండలమును జూపి, అంతన్=పిమ్మట, అరుంధతిన్ =అతిసూక్ష్మమైన అరుంధతీనక్షత్రమును, తెలుపుజోకన్=చూపునట్లును, మున్= ముందుగా, సద్గురుఁడు=శ్రేష్ఠుడైన గురుమూర్తి, స్థూలతత్త్వంబున్=జీవేశ్వరాది సమస్త ప్రాణులకుఁ గల పంచభూతమయమైన జ్ఞానేంద్రియాదిస్థూలసృష్టితత్త్వములను, వెనుకన్= పిమ్మటను, వరుసన్=క్రమముగాను, సూక్ష్మనిదానమున్–సూక్ష్మ=అణువునకు అణువగు సూక్ష్మస్వరూపమైన, నిదానమున్=మొదటికారణమును, భావంబందున్=అంతరంగమందు, ఊహించి=పరిశీలించి, కోర్కులు=అభిలాషలు, వెసన్=త్వరగా, మీఱఁగన్=వృద్ధిఁ బొందునటులు, ఆ శిష్యునిఁగూర్చి=ఆ యంతేవాసినిగుఱించి, పల్కన్=వాక్రుచ్చుటకు, తొడఁగెన్=పూనెను.

తాత్పర్యము :– లోకమందు జనులు భూమియందుండెడి చెట్టుకొమ్మకొనను చూపించి విదియనాఁటి నెలబాలుని చూపినట్లుగాను ఆకాశమందలి సప్తర్షిమండలమును చూపించి అరుంధతీదేవిని చూపినట్లుగాను ఆచార్యుఁడు శిష్యునకు తొలుత జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియాది స్థూలతత్త్వములను చూపి వెనుక సూక్ష్మస్వరూపమును సర్వకారణమును అగు పరబ్రహ్మమును తెలుప నారంభించెనని తాత్పర్యము.

అవ :– తానై ప్రకాశించు చిద్రూపమును తానని యెఱుఁగుటకు జగజ్జీవపరములుగా తోఁచెడి ఆరోపయుక్తిని అద్వితీయకూటస్థబ్రహ్మముగాఁదోఁచెడి అపవాదయుక్తిని ఆ యారోపమునకుఁ గలిగిన నామములను గురువులు శిష్యునకు చెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఆరోపం బపవాద మీ యుభయమం దారోపమౌ బంధ మా
ధారంబై తగు ముక్తిఁ జెంద నపవాదం బంచు వేదాంత మా
యారోపంబున కాఖ్యలం దెలుపు నధ్యాసం బసత్యంబు నా
సారోదారకుమార! కల్పన మనన్ సర్వజ్ఞు లూహింపఁగన్. 59

టీకా :– సారో....మార–సార=శ్రేష్ఠుఁడవైన, ఉదార=గంభీరుఁడవైన, కుమార=పుత్త్రుఁడా, ఆరోపంబు=పరబ్రహ్మమందు జీవేశ్వరజగములుగా తోఁచిన అసత్యమును, అపవాదము =ఆ తోఁచిన అసత్యమును కడకు త్రోసెడి ఉపాయమును, ఈ యుభయమందున్=ఈ

రెంటియందును, ఆరోపము=ఆరోపమనునది, బంధము=సంసారరూపప్రతిబంధము, ఔన్= అగును, ముక్తి=సంసారబంధవిముక్తిని, చెందన్=పొందుటకు, అపవాదంబు= అపవాదయుక్తి, ఆధారంబై=ఉనికిపట్టయి, తగున్=ఒప్పును, అంచున్=అని, వేదాంతము= ఉపనిషచ్ఛాస్త్రము, ఆ యారోపంబునకున్=ఆ మిథ్యకు, అధ్యాసంబు=అధ్యాసము, అసత్యంబు=అనృతము, నాన్=అనఁగాను, కల్పనము= నాస్తికత్వము, అనన్= అనునట్లుగాను, ఆఖ్యలన్=నామధేయములను, సర్వజ్ఞులు= పండితులు, ఊహింపఁ గన్=ఆలోచించునట్లు, తెలుపున్=తెలియఁజేయును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! ఆరోపమని అపవాదమని రెండు యుక్తులు గలవు. వానియందు ఆరోపము బంధమని, అపవాదము ముక్తియని వేదాంతశాస్త్రములయందు చెప్పఁబడును. వీనిలో ఆరోపమునకు **అధ్యాస**మని **కల్పన**మని **అసత్య**మని నామములు గలవని తాత్పర్యము.

అవ :– గురువులు శిష్యునకు అధ్యాసమును దృష్టాంతపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఒకదానిన్ మఱియొండువస్తు వనుమోహోద్రేక మధ్యాస మౌ
నకలంకస్థితిఁ గాంచు మెట్లనిన రజ్జ్వాశీవిషభ్రాంతి య
ర్కకరక్షీరము శుక్తిరౌప్య మగచోరప్రజ్ఞయుం బుత్త్ర! మృ
త్తికఁ దేజోభ్రమ మభ్రనీల మన ధీ దీపించు నీ కల్పనల్. 60

టీకా :– పుత్త్ర=కుమారా, ఒకదానిన్=ఒక పదార్థమును, మఱియొండువస్తువు= వేఱొకపదార్థము, అనుమోహోద్రేకము, అను=అనునట్టి, మోహ=మఱపుయొక్క, ఉద్రేకము= అతిశయము, అధ్యాసము=అధ్యాసమనునది, ఔన్=అగును. అకలంకస్థితిన్– అకలంక= నిష్కళంకమైన, స్థితిన్=బుద్ధినిలుకడచేత, కాంచుము=తెలిసికొనుము, ఎట్లనినన్=ఆ తెలిసికొనుట యేలాగనఁగా, రజ్జ్వాశీవిషభ్రాంతి–రజ్జు=త్రాటియందు, ఆశీవిష=సర్ప మనెడు, భ్రాంతి=భ్రమయును, అర్కకరక్షీరము–అర్కకర=సూర్యకిరణమందు, అనఁగా ఎండయందు, క్షీరము=నీరమను భ్రమయును, **"ని. నీరక్షీరాంబు శంబరం"** అని అమరము. అనఁగా ఎండమావులు చూచి జలమనుకొనుట. శుక్తిరౌప్యము–శుక్తి= ముత్యపుఁ జిప్పయందు, రౌప్యము=వెండియనుభ్రమయును, అగచోరప్రజ్ఞయున్–అగ= మోడుచెట్టు నందు, చోరప్రజ్ఞయున్=చోరుఁడను బుద్ధిభ్రమయును, మృత్తికన్=మట్టియందు, తేజోభ్రమము=తేజోరూపమైన భ్రమయును, అనఁగా కాచాద్యాభరణభ్రమయును, అభ్రనీలము–అభ్ర=అవిషయాకాశమందు, నీలము=విషయరూపమగు నలుపువర్ణమును, అనన్=అనునట్టి, ఈ కల్పనలు=ఈ వికారములు, ధీన్=బుద్ధియందు, దీపించున్= ప్రకాశించుచుండును.

మందును, స్థాణుభువనము మొదలు వస్త్రాపదభువనమువఱకుఁగల యెనిమిది భువనములును–ఆకాశతత్త్వమందును, భీమేశ్వరభువనము మొదలు గయాభువనము వఱకుఁగల యెనిమిదిభువనములును–వాయుతత్త్వమందును, భైరవభువనము మొదలు హరిశ్చంద్రభువనమువఱకుఁగల యెనిమిదిభువనములును–అగ్నితత్త్వమందును, ఆకుళేశ్వరభువనము మొదలు అమరేశ్వరభువనమువఱకుఁగల యెనిమిది భువనములును–జలతత్త్వమందును ఉండును.

విద్యాకలయందు **అఘోరహృదయాయ నమః, శిఖాయై వౌషట్** అనెడు రెండు మంత్రములును; ధ్యానహారపదము మొదలు వ్యాపి≡ వ్యాపినీపదమువఱకుఁగల యిరువది పదములును; ఘం అను వర్ణము మొదలు ఞం అను వర్ణమువఱకుఁగల యేడువర్ణములును మాయాతత్త్వము మొదలు పురుషతత్త్వమువఱకుఁగల యేడుతత్త్వములును అంగుష్ఠమాత్రార్క భువనము మొదలు భీమభువనమువఱకుఁగల యిరువది యెనిమిదిభువనములును చేతనమయిాభువనములలో అంగుష్ఠమాత్రార్క భువనము మొదలు మహాద్యుతిభువనము వఱకుఁగల యెనిమిది భువనములును మాయాతత్త్వమందును, శిఖేద ఏకవీర అనెడు రెండుభువనములును కాలతత్త్వమందును, క్రోధీశ భువనము మొదలు పంచాంతకభువనమువఱకుఁగల నాలుగుభువనములును నియతితత్త్వమందును, సంవర్త జ్యోతిష అనెడు రెండు భువనములును కలాతత్త్వమందును, మహాక్రోధమహాచండ భువనములు రెండును విద్యాతత్త్వమందును, ఏకశివభువనము మొదలు ప్రచండభువనమువఱకుఁగల ఐదుభువనములును రాగతత్త్వమందును, ఏకపాదభువనము మొదలు భీమభువనమువఱకుఁగల అయిదుభువనములును పురుషతత్త్వమందును ఉండును.

శాంతికలయందు **తత్పురుషవక్త్రాయ నమః, కవచాయ హుం** అనెడు రెండుమంత్రములును, వ్యోమవ్యాపినీపదము మొదలు ధ్యానహారపదమువఱకుఁగల పంద్రెండుపదములును కం ఖం గం అనెడు మూఁడువర్ణములును సదాశివ ఈశ్వర శుద్ధవిద్య అనెడు మూఁడుతత్త్వములును అనంతభువనము మొదలు మనోన్మనీభువనము వఱకుఁగల పదియేడు భువనములును చేరినవి. ఈ భువనములలో అనంతభువనము మొదలు ఏకనేత్రభువనమువఱకుఁగల నాలుగుభువనములును సదాశివతత్త్వమందును, ఏకరుద్రభువనము మొదలు శిఖండిభువనమువఱకుఁగల నాలుగుభువనములును ఈశ్వరతత్త్వమందును, వామభువనము మొదలు మనోన్మనీభువనమువఱకుఁగల తొమ్మిదిభువనములును శుద్ధవిద్యాతత్త్వమందును ఉండును.

శాంత్యతీతకలయందు **ఓం శివాయ నమః, ఈశానమూర్ధ్నే నమః, అస్త్రాయ ఫట్**

షడధ్వములకంటె విలక్షణమైనదియును మంత్రలయహఠరాజయోగాభ్యాసములచేతను అపరోక్షజ్ఞానముచేతను అతిశయములైన మహాత్ములహృదయములచేత ఉపనిషత్తుల ముఖ్యాభిప్రాయములచేతను తెలియఁదగినదియును రాగము, ద్వేషము, కామము మొదలగు వికారరహితమైనదియును రూపములను నామములునుగల ప్రపంచమును కల్పించునట్టి దుష్టమనోవ్యాపారము లేనిదియును తానే తానుగా ప్రకాశించునదియును అగు పరబ్రహ్మమందు భూలోకభువర్లోకసువర్లోకాత్మకమగు ప్రపంచమంతయును పృథివ్యాదిపంచభూతములును సమస్తప్రాణులును వీరలకు కలిగెడి భోగేచ్ఛలును ఆయా భోగములకు తగిన పదార్థములును తోఁచునని తాత్పర్యము.

షడధ్వ వివరణము

మంత్రాధ్వము, పదాధ్వము, వర్ణాధ్వము, తత్త్వాధ్వము, భువనాధ్వము, కళాధ్వము అని అధ్వములు ఆఱు విధములు. అందు **మంత్రాధ్వము**–సద్యోజాతము, వామదేవము, అఘోరము, తత్పురుషము, ఈశానము, హృదయము, శిరస్సు, శిఖ, కవచము, నేత్రము, అస్త్రము అని పదనొకొండు విధములు.

పదాధ్వము :– మహాదేవ సద్భావేశ్వర మహాతేజయోగాధిపతి ముంచ ముంచ ప్రథమ ప్రథమ సర్వ సర్వ భవ భవ భవోద్భవ సర్వభూతసుఖప్రద సర్వసాన్నిధ్యకర బ్రహ్మావిష్ణు రుద్రపర అనార్చితానార్చిత అస్తుతాస్తుత పూర్వస్థిత సాక్షి సాక్షి తురుతురు పతంగ పతంగ పింగపింగ జ్ఞానజ్ఞాన శబ్దశబ్ద సూక్ష్మసూక్ష్మ శివ సర్వసర్వ ఓం నమశ్శివ ఓం నమోనమో నమశ్శివ ఓం నమరూపి అరూపి ప్రథమప్రథమ తేజస్తేజ జ్యోతిర్జ్యోతి అరూప అనగ్ని అధూమ అభస్మ అనాది నానానాధూధూధూ ఓంభూః ఓం భువః ఓగ్ం సువః అనిధన నిధననిధనోద్భవ శివ సర్వపరాపరాత్మ భువనేశ్వర ధ్యానహార ఓం నమశ్శివ సర్వప్రభు శివ ఈశానమూర్ధ్ని తత్పురుషవక్త్ర అఘోరహృదయ వామదేవగుహ్య సద్యోజాతపాద ఓం నమః గుహ్యాతిగుహ్యాగోప్త అనిధన సర్వయోగాధికృత సర్వవిద్యాధిప జ్యోతీరూప పరమేశ్వర పరమేశ్వర అచేతనాచేతన వ్యోమ్నివ్యోమ్ని వ్యాపి≡ వ్యాపిని వ్యోమవ్యాపిని వ్యోమరూప సర్వవ్యాపిని శివానంత అనాధ అనాశ్రిత ధ్రువ శాశ్వత యోగ పీఠ సంస్థిత నిత్యయోగి ధ్యానహార ఆద్యోంకారములని పదములు ఎనుబది యొకటి.

వర్ణాధ్వము :– అం ఆం ఇం ఈం ఉం ఊం ఋం ౠం ఌ ౡం ఏం ఐం ఓం ఔం అం అః కం ఖం గం ఘం ఙం చం ఛం జం ఝం ఞం టం ఠం డం ఢం ణం తం థం దం ధం నం పం ఫం బం భం మం యం రం లం వం శం షం సం హం ళం క్షం అని వర్ణాధ్వము ఏఁబదియొక విధము.

తత్త్వాధ్వము :– పృథివి ప్రకృతి బుద్ధి అహంకారమనశ్శ్రోత్రత్వక్ చక్షుర్జిహ్వాఘ్రాణవాక్ పాణి పాద పాయు గుహ్య శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ ఆకాశ వాయు వహ్ని జల మాయా కాల నియతి కల విద్య రాగ పురుష సదాశివ ఈశ్వర శుద్ధవిద్య శివ శక్తి అని తత్త్వములు ముప్పదియాఱు.

భువనాధ్వము :– భద్రాకాళి వీరభద్ర త్రిలోచన నఖిలిప్పు వివాహ సంవాహ త్రిదశేశ్వర త్ర్యక్షగణాధ్యక్ష విభు శంభుదంష్ట్ర వజ్రఫణీంద్ర ఉదుంబరగ్రసన మారుతాశన క్రోధన అనంత వృషధర నృష బలిప్రియ భూతపాల జ్యేష్ఠ శర్వ సురేశ్వర వేదపారగ జ్ఞానభూ సర్వజ్ఞ ఈశానవిద్యాధిప ప్రకామదప్రసాదశ్రీ ధరరత్నధరలక్ష్మీధరజటాధర సౌమ్యధర ధన్యరూప నిధీశ మేఘవాహన కపర్ది పంచశిఖ పంచాంతక క్షయాంతకతీక్ష్ణ సూక్ష్మ వాయువేగ లఘుశీఘ్రసునాద మేఘనాద జలాంతక దీర్ఘబాహు జయభద్ర శ్వేతమహాబల పాశహస్త అతిబలబలదంష్ట్ర లోహిత ధూమ్ర విరూపాక్ష ఊర్ధ్వకేశభయాంతక క్రూరదంష్ట్ర దంష్ట్రిమారణనిరృతి ధర్మపతి అధర్మపతి వియోక్తసంయోక్త కర్త విధాతధాతహరమృత్యు ధర్మఅక్షయాంతకభస్మాంతక వజ్రబాహుదహనజ్వలన హరఘాతుక పింగళహుతాశన అగ్నిరుద్ర త్రిదశాధిప పినాకిశాస్త అవ్యయ విభూతి వివర్ధన వజ్రదేహబుధ అజకపాలీశరుద్ర విష్ణు బ్రహ్మహాటకేశ్వరకూశ్మాండ కాలాగ్ని రుద్ర శ్రీకర్ణ ఔమ కౌమార వైష్ణవ బ్రాహ్మ్యభైరవ కృతఅకృత స్థలేశ్వర సుబ్రాహ్మ్యప్రాజేశ సౌమ్య ఇంద్ర గాంధర్వ యక్ష రాక్షస పైశాచ సుస్థలేశ్వర శంఖకర్ణకాలాంజన మండలేశ్వర మహాండద్విరండసకలాండ స్థాణుస్వర్ణాక్ష భద్రకర్ణ గోకర్ణ మహాలయ అవిముక్త రుద్రకోటివస్త్రాపద భీమేశ్వరమహేంద్ర అట్టహాసవిమలేశ్వర నఖలనాఖల కురుక్షేత్ర గయాక్షమహాభైరవకేదార శ్రీశైలమహాకాల మధ్యమేశ్వర ఆమ్రాదికేశ్వర జలేశ్వర హరిశ్చంద్ర ఆకులేశ్వర దుంఠిముండిభారభూతి ఔషధిపుష్కరనైమిశ అమరేశ్వర అంగుష్ఠమాత్రార్క ఈశాన ఏకేక్షణ ఏకపింగళ ఉద్భవ అభవ వామదేవమహాద్యుతిశిఖేద ఏకవీరక్రోధంచండశూర పంచాంతక సంవర్తజ్యోతిష మహాక్రోధమహాచండ ఏకశివ అనంత అజ ఉమాపతి ప్రచండఏక పాద ఈశాన భవ ఉగ్ర భీమ అనంత సూక్ష్మశివోత్తమ ఏకనేత్ర ఏకరుద్ర త్రిమూర్తి శ్రీకంఠశిఖండి వామ జ్యేష్ఠ రౌద్రికాళ కలవికర్ణ బలవికర్ణ బలప్రమథన సర్వభూతదమన మనోన్మని అనాశ్రిత అనాధునఅనంతవ్యోమరూపవ్యాపిని ఊర్ధ్వగామిని రోచక మోచిక దీపిక ఇందిరశాంత్యతీత శాంతి విద్యాప్రతిష్ఠనివృత్తి అని భువనములు ఇన్నూట యిరువదినాలుగు.

కళాధ్వము :– నివృత్తి ప్రతిష్ఠ విద్య శాంతి శాంత్యతీత అని కళలు ఐదు. ఈ పంచకళలలో మంత్ర పద వర్ణ తత్త్వ భువనములును భువనములు, తత్త్వములలోను చేరియున్నవి.

నివృత్తికళయందు **సద్యోజాతపద్భ్యాం నమః, హృదయాయ నమః** అనెడు రెండు

మంత్రములును, మహాదేవపదము మొదలు ఓంనమ యనెడు పదమువఱకుఁగల యిరువదియేడు పదములును క్ష అనువర్ణమును పృథివీతత్త్వమును, ఆ తత్త్వమందు భద్రకాళి యనెడు భువనము మొదలు కాలాగ్ని రుద్రభువనమువఱకుఁగల నూటయెనిమిది భువనములును చేరినవి. ఈ భువనములలో భద్రకాళి వీరభద్ర అను రెండు భువనములును బ్రహ్మాండమునకు మీఁదను త్రిలోచనభువనము మొదలు శంభు భువనమువఱకుఁగల పది భువనములును మీఁదిదిక్కునను దంష్ట్రభువనము మొదలు వృషభువనమువఱకుఁగల పది భువనములును క్రిందిదిక్కునను బలిప్రియభువనము మొదలు విద్యాధిప భువనమువఱకుఁగల పది భువనములును ఈశాన్యపుదిక్కునను, ప్రకామద భువనము మొదలు నిధీశ భువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును ఉత్తరపుదిక్కునను, మేఘవాహనభువనము మొదలు శీఘ్రభువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును వాయువ్యదిక్కునను, సునాదభువనము మొదలు బలభువనమువఱకుఁ గల పదిభువనములును పశ్చిమదిక్కునను, దంష్ట్రభువనము మొదలు నిరృతి భువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును నైరృతదిక్కునను, ధర్మపతిభువనము మొదలు ధర్మభువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును దక్షిణపుదిక్కునను, క్షయాంతక భువనము మొదలు అగ్నిరుద్రభువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును ఆగ్నేయదిక్కునను, త్రిదశాధిపభువనము మొదలు పాలీశభువనమువఱకుఁగల పదిభువనములును తూర్పుదిక్కునను, రుద్రభువనము మొదలు కాలాగ్నిరుద్రభువనమువఱకుఁగల ఆఱుభువనములును అండమధ్యమందును ఉండును. ఇవే అష్టోత్తరశతరుద్రభువనములు. శతరుద్రీయసంజ్ఞగలవి. ఈ భువననామములే భువనాధిపతులనామములు.

ప్రతిష్ఠాకలయందు **వామదేవగుహ్యాయ నమః, శిరసే స్వాహా** అనెడు రెండు మంత్రములును రూపి అనుపదము మొదలు భువనేశ్వరపదమువఱకుఁగల పదములు ఇరువదియొక్కటియును టం అను వర్ణము మొదలు ళం అను వర్ణము తుదగాఁగల వర్ణములు ఇరువదినాలుగును, ప్రకృతితత్త్వము మొదలు జలతత్త్వమువఱకుఁగల యిరువదిమూఁడుతత్త్వములును, శ్రీకర్ణభువనము మొదలు అమరేశ్వరభువనమువఱకుఁ గల యేఁబదియాఱుభువనములును చేరినవి. ఈ భువనములలో శ్రీకర్ణభువనము మొదలు అకృతభువనమువఱకుఁగల యెనిమిదిభువనములును ప్రకృతితత్త్వమందును, స్థలేశ్వరభువనము అహంకారతత్త్వమందును, బ్రాహ్మ్యభువనము మొదలు ఎనిమిది భువనములును బుద్ధితత్త్వమందును, సుస్థలేశ్వరభువనము మనస్త్వమందును శంఖకర్ణభువనము శ్రోత్రాదిజ్ఞానేంద్రియతత్త్వపంచకమందును, కాలాంజనభువనము వాగాది కర్మేంద్రియతత్త్వపంచకమందును, మండలేశ్వరభువనము మొదలు సకలాండభువనమువఱకుఁగల నాలుగుభువనములును–శబ్దాదితన్మాత్రతత్త్వపంచక

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! రెండువిధములైన యుగపత్సృష్టియందు ఒక్కవిధము చెప్పితిని. రెండవవిధము చెప్పెదను వినుము. అవ్యక్తమనుపేరుగల మూలప్రకృతి మట్టిలోఁబడిన విత్తనము చెమ్మచేత నాని గట్టిగా నుండుటమాని ఉబ్బినతీరున జీవాదృష్ట సాహాయ్యముచేత మహత్తత్త్వమనుపేరుగల దాయెను. విత్తనమునుండి మొలక పైకి వచ్చినట్లు ఆ మహత్తత్త్వమువలన అహంకారతత్త్వము కలిగెను. ఆ యహంకారతత్త్వము వలన సత్త్వరజస్తమోగుణములు కలిగెను అని తాత్పర్యము.

సూర్యుని తెలుపుటకు సూర్యునియందలి ప్రకాశము బహిర్ముఖమై సూర్యునకు ఎదురుతిరిగి సూర్యుని చూపక నదులు సముద్రములు లోనగువానిని చూపించునట్లు శుద్ధచైతన్యమైన తన్ను తెలుపుటకు తనయందే పుట్టి తనతట్టుగానే తిరిగి తన్ను చూపని తనతెలివియందు కలిగిన మఱపే అవ్యక్తమని ఆ సూర్యప్రకాశము పర్వతవృక్షాదులను చూపుటకు పరాఙ్ముఖమును సూర్యుని చూపుటకు అభిముఖమును అయినట్లు ఆ తెలివి జగద్వ్యాపారరూపముగ బహిర్ముఖమును తన్ను తెలిసికొనుటకు అంతర్ముఖమును అయిన యెడమే మహత్తత్త్వమని, ఆ సూర్యకిరణములవలన కలిగిన యెండమావులయందును జలమందును ఆ సూర్యుఁడు ప్రతిఫలించిన విధమును ఆ మహత్తత్త్వమగు అంతః కరణమందు తాను జీవుఁడననుకొనుటే అహంకారమని, ఆ సూర్యప్రతిబింబము నిలుకడగ నుండినట్లు జీవభ్రాంతియైన అహంకారతత్త్వము నిలుకడగ నుండుటే సత్త్వగుణమని, ఆ సూర్యప్రతిబింబము కదలుట ఊగులాడుట మొదలగు చలనములను పొందినట్లు కామక్రోధలోభాదివృత్తులయందు చరించుటే రజోగుణమని, ఆ సూర్యుఁడు తన స్వరూపజ్ఞానమును మఱచి ప్రతిబింబచలనాదులే తనవి యని భ్రమసి ఆ భ్రమయందు మునిఁగియుండుట కదలని అజ్ఞానులచేత వాడుకొనఁబడినట్లు, విషయవికారములయందు మునిఁగి యిహపరముల నెఱుఁగక యుండుటే తమోగుణమని అనుభవమందు తెలియవలయును.

ఈ పద్యమున జనించె గర్వ మతిదుర్వారంబుగా నని ప్రయోగింప కారణ మేమనిన సంస్కృతప్రాకృతవైకృతహూణద్రవిడకర్నాటమహారాష్ట్రసౌరాష్ట్ర మహమ్మదీయాది సకలభాషలును యచ్ఛబ్దతచ్ఛబ్దైతచ్ఛబ్దయుష్మచ్ఛబ్దాస్మచ్ఛబ్దాత్మ(?)శబ్దములనెడి ఆఱు శబ్దములలో అణఁగియున్నవి. వీనిలో యచ్ఛబ్దతచ్ఛబ్ద ఏతచ్ఛబ్దార్థములు యుష్మచ్ఛబ్దార్థ మందును అస్మచ్ఛబ్దఆత్మన్శబ్దార్థములు రెంటిలో అస్మచ్ఛబ్దము ఆత్మన్శబ్దార్థమందును అణఁగియున్నవి. కనుక పదార్థములు రెండును శబ్దములు ఆఱును అగును. శ్రీమచ్ఛంకర భగవత్పాదకృతమహాభాష్యమందలి అధ్యాసప్రకరణమున సకల శబ్దములను అణఁచి **"యుష్మదస్మత్ప్రత్యయగోచరయోర్విషయవిషయిణోస్తమః ప్రకాశవద్వి రుద్ధస్వభావయోః"**

అను మంత్రములు మూఁడును, ఆద్యోంకారపదమును అం అను వర్ణము మొదలు అః అను వర్ణమువఱకుఁగల పదియారువర్ణములును, శివశక్తి అనెడు రెండుతత్త్వములును అనాశ్రితభువనము మొదలు నివృత్తిభువనమువఱకుఁగల పదియైదుభువనములును చేరినవి. ఈ భువనములలో అనాశ్రితభువనము మొదలు ఇందిరాభువనమువఱకుఁ గల పదిభువనములును శివతత్త్వమందును, శాంత్యతీతభువనము మొదలు నివృత్తిభువనము వఱకుఁగల అయిదుభువనములును శక్తితత్త్వమందును ఉండును.

ఓం శివాయ నమః మొదలగుమంత్రములు పదునొకండును ఆద్యోంకారపదము మొదలు ఎనుబదియొకపదములును, అకారము మొదలు ఏఁబదియొక్క వర్ణములును శివతత్త్వము మొదలు ముప్పదియాఱుతత్త్వములును, అనాశ్రితభువనము మొదలు ఇన్నూట యిరువదినాలుగు భువనములును, నివృత్తికళ మొదలు ఐదుకళలును గలవి షడధ్వములని శైవశాక్తాగమములయందును, పాంచరాత్రమందును, తమతమ మతానుసారములుగ పూర్వాచార్యులచేత చెప్పఁబడినవి. వీనిలో నివృత్తిప్రతిష్ఠాకళలు రెండును శుద్ధాధ్వ మనియును, విద్యాకళ మిశ్రాధ్వమనియును, శాంతిశాంత్యతీకళలు రెండును శుద్ధాధ్వ మనియును చెప్పనొప్పును. ఈ పంచకళలే పరమేశ్వరుని పంచముఖములును పంచకృత్యములను పంచశక్తులును, పంచకర్తలును, పంచభూతములును, పంచాక్షరములును, ప్రణవమందలి ఆకారము, ఉకారము, మకారము, అర్ధమాత్ర, అవర్ణము అనెడు పంచవర్ణములును, తారకము దండము, కుండలము, అర్ధచంద్రకము, బిందువు అనెడు పంచస్థానములును అగును.

ఈ షడధ్వములకు అతీతమమైన పరమ శివస్వరూపమే స్వజాతీయవిజాతీయస్వగత భేదశూన్యాద్వితీయనిర్గుణపరబ్రహ్మ మనియును అట్టి పరబ్రహ్మమందు ముత్తెపుచిప్ప వెండి యని భ్రమముతోఁచినట్లు త్రివిధజగత్తులును తోఁచుచున్న వనియును గ్రహింపవలయును. ఈ షడధ్వవిచారణ కామికము యోగజము, చింత్యము, కారణము, అజితము, దీప్తము, సూక్ష్మము, జగతి అంశుమానము, సుప్రభేదకము, విజయము, విశ్వాసము, స్వాయంభువము, అనలము, వీరము, రౌరవము, మకుటము, విమలము, చంద్రజ్ఞానము, బింబము, ప్రోద్గీతము, లలితము, సంతానకము, స్వారోత్తమము, పారమేశ్వరము, కిరణము, భేదము, వాతూలము అనెడి యిరువదియెనిమిది ఆగమములయందును ఆగమాంతములయిన చర్యాక్రియాయోగజ్ఞానపాదములయందును చెప్పఁబడియున్నది. ఈ ఆగమములు పరమేశ్వరుని పంచముఖములలో సద్యోజాత వామదేవ అఘోర తత్పురుషముఖములు నాలిగింటియందును ఇరువదియును, ఈశానముఖమందు ఎనిమిదియును, బ్రహ్మచతుర్ముఖములవలన నాలుగువేదములును ఉద్భవిల్లినట్లు అపరిమితసంఖ్యలుగలవై కలిగెను. ఇందుకు

"శ్లో॥ లక్షం తు చతురో వేదా ద్విలక్షం సూపశాస్త్రకమ్
షోడశం మాలినీశాస్త్రం ద్వాత్రింశం భరతముచ్యతే।
అర్బుదం శిల్పశాస్త్రం తు ఆగమం తు చతుర్దశ
ఆయుర్వేదం త్రిలక్షం చ చాతుర్లక్షం చ జ్యౌతిషమ్॥

అను ప్రమాణముచేత ఆగమసంఖ్య తెలియఁదగినది. పాంచరాత్రశాక్తాది సకలసమయతంత్రములకును ఈ శైవాగమములే కారణములు అగుటవలన ఇవి యిచట వ్రాయఁబడినవి. మఱియు సర్వసమయమంత్రములును సప్తకోటిభేదములుగలవై ఉండఁగా మంత్రాధ్వమందు పదునొకండు మంత్రములు మాత్రము చెప్పుటకు హేతు వేమనిన పరమశివుని పంచముఖములయందే సకలాగమమంత్రములును పుట్టుటచేత సద్యోజాతాది పంచమంత్రములును ఆ మంత్రములకు ముఖ్యములైన షడంగదేవతామంత్రములును చేరి పదునొకండు మంత్రములని చెప్పఁబడెను. మఱియు

శ్లో॥ మకారం మననం చైవ త్రకారం త్రాణముచ్యతే।
మననత్రాణమిత్యాహుర్మంత్రమిత్యభిధీయతే॥

అను న్యాయముచేత పరబ్రహ్మము మననమునకును రక్షణమునకును విలక్షణ మగుటవలన మంత్రాధ్వాతీతమును సర్వదేశవ్యాపకత్వము గలుగుటవలన పదాధ్వాతీతమును అవర్ణమగుటవలన వర్ణాధ్వాతీతమును సర్వతత్త్వవిలక్షణమగుటవలన తత్త్వాధ్వాతీతమును సర్వస్వామి యగుటవలన భువనాధ్వాతీతమును నిష్కళమగుటవలన కళాధ్వాతీతమును అగును.

అవ:– పరబ్రహ్మమందు కల్పితములైన జగజ్జీవేశ్వరుల యుగపత్సృష్టిని క్రమసృష్టిని చెప్పఁబూని రెండువిధములైన యుగపత్సృష్టియందు ఒకవిధమైన యీ సృష్టిని చెప్పు చున్నాఁడు.

మ॥ అది యే లీల యనఁ సుషుప్తిగతి నవ్యక్తం బభావంబయై
మొదలం గల్గు ననాదిజీవచయ మామూలప్రధానంబునం
దొదుఁగుఁ దానికిఁ గాలతత్త్వమను పేరూహింప లోమోము నె
మ్మది వీడం గలిగెఁ గుణత్రయము సామాన్యంబుగాఁ బుత్త్రకా! 62

టీకా :– పుత్త్రకా=కుమారా, అది=ఆ పరమాత్మయందు తోఁచిన జీవేశ్వర జగద్భ్రాంతి, ఏలీలయనఁ=ఏ ప్రకారము కలిగెననఁగా, సుషుప్తిగతిఁ=గాఢనిద్రవలె, అవ్యక్తంబు= మూలప్రకృతి, అభావంబయై=ఏవియును లేనిదియై, మొదలఁ=తొలుత, కల్గుఁ= కలిగియుండును, అనాదిజీవచయము, అనాది=ప్రపంచసృష్టికి పూర్వమున నున్నట్టి, జీవ= స్థావరజంగమప్రాణులయొక్క, చయము=సమూహము, ఆమూలప్రధానంబునందుఁ=

ఆ యవ్యక్తమందు, ఒదుఁగుఁ=అణఁగియుండును, ఊహింపఁ=యోజింపఁగా, దానికిఁ= ఆ ప్రకృతికి, కాలతత్త్వమను పేరు=కాలతత్త్వమనెడు నామము, కల్గుఁ=కలిగియుండును, లోమోము నెమ్మదిఁ=అంతర్ముఖమై పరబ్రహ్మమందు హాయిగా నుండుటను, వీడఁ=వదలఁ గానే, గుణత్రయము=సత్త్వరజస్తమోగుణములు, సామాన్యంబుగాఁ=తమతమస్వభావ వృత్తుల తోడ, కలిగెఁ=ఆ అవ్యక్తమందు జనించెను.

తాత్పర్యము :– నిత్యమును నిర్గుణమును నిరుపాధికమును అయిన పరబ్రహ్మమందు జీవేశ్వర జగద్భ్రమము తోఁచినవిధము ఎట్లనఁగా తానైన పరమాత్మను తన్నుఁగా తెలియఁ బఱచుటకు తనకు అభిముఖముగా తనయందు కలిగిన తెలివియే జీవేశ్వరజగత్తులు కనఁబడకయుండ ఆచరించు నిద్రవలెనే పరబ్రహ్మమగు తన్ను మఱుఁగుపడఁజేయ అవ్యక్తతత్త్వ మయ్యెను. మైనపుఉండయందు బంగారపుపొడి యిమిడియున్న తీరునను చిగుళ్లు ఆకులు, మొగ్గలు, పువ్వులు మొదలగునవి కాలమందు అణఁగియున్న పోలికను ఉత్పత్తిలేని జీవసంఘము ఆ అవ్యక్తమందు లీనమై ఉండుటవలన ఆ అవ్యక్తము కాలతత్త్వమను పేరుగలదగును. అది అంతర్ముఖస్వరూపమైన స్వస్వరూపజ్ఞానమును ఎడఁబాసి బహిర్ముఖమగుటవలన దానియందు సత్త్వరజస్తమోగుణములు సర్వప్రపంచనిర్మాణ కారణములై ఉదయించెనని తాత్పర్యము.

అవ :– మఱియొక విధమైన యుగపత్సృష్టి క్రమమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఒక మార్గం బిది వేఱొకండు గల దీ వూహింపు మవ్యక్తనా
మకతత్త్వంబె మహత్తనం బరఁగె సమ్యగ్బృంహమై యందు స
ర్వకలాప్రజ్ఞ! జనించె గర్వమతిదుర్వారంబుగా దాన మా
నక చెన్నొందె గుణత్రయంబనుచు నామ్నాయంబు వాక్రుచ్చె మున్. 63

టీకా :– సర్వకలాప్రజ్ఞ! సర్వ=సమస్తములైన, కలా=చతుష్షష్టివిద్యలయందును, లేక ప్రణవమందలి జాగ్రజ్జాగ్రత్త మొదలగు పదియాఱు కలలయందును, ప్రజ్ఞ=వివేకముగల శిష్యుఁడా, ఇది=ఇప్పుడు చెప్పినది, ఒక మార్గంబు=ఒక విధము, వేఱొకండు=మఱియొక విధము, కలదు=ఉన్నది, ఈవు=నీవు, ఊహింపుము=తెలిసికొనుము, అవ్యక్తనామక తత్త్వంబె=ముందటి అవ్యక్తమను మూలప్రకృతియే, సమ్యగ్బృంహమై=లెస్సగా బలిసినదై, మహత్తనఁ=మహత్తత్త్వమను పేరుచేత, పరఁగెఁ=ప్రసిద్ధికెక్కెను. అందుఁ=ఆ మహత్తత్త్వమందు, అతిదుర్వారంబుగాఁ=మిక్కిలి నిరాటంకముగా, గర్వము= అహంకారము, జనించెఁ=పుట్టెను. దానఁ=ఆ యహంకారతత్త్వమువలన, మానక= విడువక, గుణత్రయంబు=సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును, చెన్నొందెఁ= ప్రకాశించెను. అనుచుఁ=అని, ఆమ్నాయంబు=వేదము, మున్=పూర్వమే, వాక్రుచ్చెఁ= పలికెను.

అనియును, ఆ మాయయే ఆ యీశ్వరునకు కారణశరీరమును సుషుప్త్యవస్థయును ఆనందమయకోశమును అయిన తీరున రజోగుణరూపమైన అవిద్యయందు ప్రతిబింబించిన బ్రహ్మచ్ఛాయ బహువిధములయిన అవిద్యావికారములచేత భిన్నభిన్నములై అనేక జీవసంఘమయ్యెను. ఆ జీవులకు ఆ అవిద్యయే కారణశరీరములును సుషుప్త్యవస్థలును ఆనందమయకోశములును అయ్యెను. ఆ కారణశరీరమందు అభిమానముగల జీవునకు ప్రాజ్ఞుఁడు పరమార్థకుఁడు అను నామములు గలిగెను. ఇదివఱకు చెప్పినది సాత్త్వికరాజసగుణభూతకార్యములు. ఇఁకమీఁద తామసగుణభూతకార్యములను వక్కాణించెదను. అక్కఱ గలిగి చక్కఁగ వినుమని తాత్పర్యము.

అవ :– జీవేశ్వరుల సూక్ష్మశరీరోత్పత్తిక్రమమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ మాయాలాస్యవినోదియై వెలయు నాత్మస్వామి వీక్షించినన్
గాయిశ్రేణికి భోగసాధనములన్ గల్పింపఁ గాలాంబుద
ప్రాయంబైన తమంబుఁ బ్రావరణమై భాసిల్లె విక్షేపమై
చేయం దత్ప్రతిభాన మావరణ మశ్రేయస్కరం బందగున్. 67

టీకా :– మాయాలాస్యవినోదియై, మాయా=త్రిగుణాత్మికయైన మూలప్రకృతియను స్త్రీ యొక్క లాస్య=నృత్యమందు, అనఁగా సత్యమైన పరబ్రహ్మమును, నామరూపములుగల, అసద్రూపజగత్తుగాను, అసత్యమగు జగత్తును సత్యమగు పరబ్రహ్మముగాను, తోఁపఁ జేయుట యనెడు నృత్యమందు, వినోదియై=ఉల్లాసముగలవాఁడై, వెలయునాత్మస్వామి, వెలయు=ప్రకాశించుచుండెడు, ఆత్మస్వామి=బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదిసమస్త జీవులకును ప్రభువగు పరబ్రహ్మము, కాయిశ్రేణికిన్=కారణదేహములతో నున్న జీవేశ్వరాది సకలచేతన సమూహములకును, భోగసాధనములన్, భోగ=సుఖదుఃఖాదుల అనుభవములకు తగిన జాగ్రదవస్థలతో కూడిన స్థూలదేహములను, సాధనములన్=ఆ స్థూలదేహములకు కారణభూతములైన స్వప్నావస్థలతోఁగూడిన సూక్ష్మదేహములను, కల్పింపన్=నిర్మించుటకు, కాలాంబుదప్రాయంబైన=నల్లమబ్బుతో సాటియైన, తమంబున్=తమోగుణమును, వీక్షించినన్=చూడఁగానే, ప్రావరణమై=ఆవరణశక్తియై, భాసిల్లెన్=ప్రకాశించెను. తత్ప్రతిభానము=ఆ ఆవరణరూపమైన తమోగుణమందు ప్రతిబింబించిన పరమాత్మ ప్రకాశము, విక్షేపమై=విక్షేపశక్తియై, చేయన్=జగన్నిర్మాణమును చేయుటకు, భాసిల్లెన్=ప్రకాశించెను. అందున్=ఆ యావరణవిక్షేపశక్తులయందు, ఆవరణము=ఆవరణశక్తి, అశ్రేయస్కరంబు=మోక్షధర్మములను చెఱచునది, అగున్=అవును.

తాత్పర్యము :– బూటకములకు మూటయైన మాయయనెడి ఆటకత్తెయొక్క నటనమును చూచుటకు వేడుకగల పరబ్రహ్మము ఆకాశము తేటయైన జలము అద్దము

యని ఉదాహరించిరి. తా నెఱుఁగకమునుపు ఎవఁడో ఏదో తా నెఱిఁగినవెనుక వాఁడు అది తనచేరువకు వచ్చినప్పుడు ఇతఁడు ఇది యెదురుగా వచ్చినప్పుడు నీవు అగుచున్నది. కుండలో నీళ్లే కుండవెలుపలి చెమ్మ ఐనట్లు తానను ఆత్మన్‌శబ్దార్థము వ్యావహారికదశయందు బహిర్గతమై నేనను అస్మచ్ఛబ్దార్థమగుచున్నది. ఈ శబ్దార్థములు రెంటిలో దృగ్దృశ్యసంజ్ఞలుగల అస్మద్యుష్మచ్ఛబ్దార్థములైన నేను నీవు అను రెంటిలో దీపము చేత చూపఁబడు పదార్థములు దీపమును తెలిసికోలేనితీరున నాచేత చూపఁబడిన నీవనునది నన్ను తెలిసికోఁజాలక వ్యర్థమగును. అస్మచ్ఛబ్దార్థమగు తానునది యచ్ఛబ్దాది సర్వజడశబ్దార్థములయందు ప్రవేశించి సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వస్వతంత్రత్వ సర్వస్రష్టృత్వ సర్వభోక్తృత్వ సర్వసంహారకత్వ సర్వపాలకత్వ సర్వవ్యాపకత్వ సర్వశక్తిమత్త్వములు కల్గి నిరాటంకముగ సర్వవ్యవహారముల చేయుచు తాను తానుగానే ఉండును గనుక జనించె గర్వమతిదుర్వారంబుగా నని ప్రయోగింపఁబడెను.

అవ :– మీఁదఁ జెప్పిన గుణత్రయమందు కలిగిన జగజ్జీవేశ్వరులక్రమసృష్టిని చెప్పఁ దొడఁగి ముందుగా పరుఁడైన యీశ్వరుని ఉత్పత్తిని వక్కాణించుచున్నారు.

చ॥ నిరవయవాత్మదీప్తి కధి నింగితెఱంగునఁ దద్గుణంబులన్
సరవిగఁ దోఁచు నం దమలసత్త్వమె మాయ యనంగ నొప్పు నీ
శ్వరుఁ డన నందుఁ దత్ప్రతిభ వర్తిలుఁ గూడినఁ దద్గుణంబులన్
వరుస నిమిత్తహేతు వని వర్తనమైనఁ దదీయఛాయ యౌన్. 64

టీకా :– నిరవయవాత్మదీప్తి, నిరవయవాత్మ=అంగ ప్రత్యంగసాంగోపాంగములతో కూడిన శరీరములేని పరబ్రహ్మముయొక్క, దీప్తి=ప్రతిబింబము, అనఁగా పరమాత్మ అంగచతుష్టయ సహితశరీరము లేనిదనుట. శిరస్సు, కడుపు, చేతులు, అంగములు, వ్రేళ్లు, పెదవులు, ముక్కులు ప్రత్యంగములు. చెవులు, కన్నులు, సాంగములు. వస్త్రభూషణపుష్పచందనములు ఉపాంగములు. కధిన్=సముద్రమందు, నింగితెఱంగునన్=ఆకాశము ప్రతిబింబించినట్లు, తద్గుణంబులన్=మూలప్రకృతియొక్క ఆ సత్త్వరజస్తమో గుణములయందు, సరవిగన్= లెస్సగా, తోఁచున్=కనఁబడును. అందున్=ఆ త్రిగుణముల యందు, అమలసత్త్వము, అమల=నిర్మలమైన, సత్త్వము=సత్త్వగుణము, మాయ యనంగన్=బ్రహ్మచ్ఛాయను తనయందు ప్రతిఫలింపఁ జేసికొనుటచేత మాయ యనుపేరుగలదై, ఒప్పున్=రాణించును. అనఁగా తెల్లనిరంగును ఉత్తమమును అయిన సత్త్వగుణము మాయ యనుపేరు గలదనుట. అందున్=ఆ మాయయందు, తత్ప్రతిభ, తత్=ఆ యవయవ శూన్యమైన పరబ్రహ్మముయొక్క, ప్రతిభ=నీడ, కూడినన్=కలియఁగానే, ఈశ్వరుఁడనన్=ఈశ్వరుఁడనునామముచేత, వర్తిలున్=తేజరిల్లును, అనఁగా మాయాప్రతిబింబ చైతన్యమే యీశ్వరుఁడనుట,

తద్గుణంబులౝ=ఆ మూఁడుగుణములయందును, వరుసౝ=క్రమముగా, తదీయఛాయ=ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క ప్రతిబింబము, అనివర్తనమైనౝ=తోఁచకపోయెనేని, నిమిత్తహేతువు=ముఖ్యకారణము, ఔౝ=అగును.

తాత్పర్యము :- కోనేళ్లు, ఏళ్లు, చెఱువులు, బావులు మొదలగువానియందు ఉత్పత్తిస్థితిలయములు లేని ఆకాశము ప్రతిబింబించునట్లు మొదట పరబ్రహ్మమందు లేకయే ఉన్నట్లుగ తోఁచుచున్న మలినసత్త్వస్వరూపయగు మూలప్రకృతియొక్క సత్త్వరజస్తమములనెడు మూఁడుగుణములయందు పరమాత్మ ప్రతిబింబించుచుండును. అందు తెలుపువన్నెయును ఉత్తమమును, శాంతివృత్తియును కల సత్త్వగుణము మాయయను పేరుచేత తేజరిల్లును. దానియందు ప్రతిబింబించిన నిత్యనిర్గుణనిర్వికారపరబ్రహ్మచ్ఛాయ యీశ్వరుఁడను నామధేయము కలిగి వెలుఁగును. ఏ గుణములయందును ప్రతిబింబింపనివేళ పరమాత్ముఁడు నిమిత్తకారణస్వరూపుఁడై ఉండునని తాత్పర్యము.

అవ :- ఆ యీశ్వరునికారణశరీరోత్పత్తివిధమును జీవసమూహోత్పత్తి విధమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ గురుహేత్వంగము సుప్తి మోదమయసత్కోశంబు నా మాయ యౌఁ
గర మవ్యాకృతుఁ డంతరాత్మ యనునాఖ్య ల్దాన భాసిల్లుఁ ద
త్పరుఁ డౌ నీశున కారజోగుణ మవిద్యానామమౌ దాన వి
స్ఫురితప్రాణిసమూహ మయ్యె విలసద్భూమాత్మ చిచ్ఛాయచేన్. 65

టీకా :- తత్పరుఁడు=ఆ మాయయందు తోఁచియును దానియందే ఆసక్తిగలవాఁడు, ఔనీశునకుౝ=అయిన యీశ్వరునకు, ఆ మాయ=సత్త్వగుణస్వరూపమయిన ఆ మాయయే, గురుహేత్వంగము-గురు=శ్రేష్ఠమైన, హేత్వంగమున్=కారణశరీరమును, సుప్తి=దానియందుఁగల నిద్రావస్థయును, మోద...బును-మోదమయ=ఆనందరూపమైన, సత్=ప్రశస్తమైన, కోశంబు=కోశమును, ఔౝ=అగును, కరము=మిక్కిలి, అవ్యాకృతుఁడు=అవ్యాకృతుఁడు, అంతరాత్మ=అంతర్యామి, అనునాఖ్యలు=అనెడుపేళ్లు, దానౝ=ఆ నిద్రావస్థయందు అభిమానముగల యీశ్వరునకు, భాసిల్లుౝ=ప్రకాశించును. ఆ రజోగుణము=ప్రకృతియందు పుట్టిన ఆ రజోగుణము, అవిద్యానామము=అవిద్యయను పేరుగలది, ఔౝ=అగును. దానౝ=ఆ యవిద్యయందు, విలసద్భూమాత్మచిచ్ఛాయచేౝ-విలసత్=మనోహరమైన, భూమ=నిరతిశయమైన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మముయొక్క, చిచ్ఛాయచేౝ=జ్ఞానప్రకాశముచేత, విస్ఫు...హము-విస్ఫురిత=లెస్సగా తోఁచఁబడిన, ప్రాణి=జంతువులయొక్క, సమూహము=సముదాయము, అయ్యెౝ=కలిగెను.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! మాయయందు కల్పింపఁబడిన యీశ్వరునకు ఆ మాయయే కారణదేహమును నిద్రావస్థయును ఆనందమయకోశమును అగును. ఆ కారణదేహమందు అభిమానముగల యీశ్వరునకు అవ్యాకృతుఁడు అంతర్యామి అను పేళ్లు గలిగియుండును. ఎఱుపువర్ణమును నడితరమును ఘోరవృత్తియునుగల రజోగుణము అవిద్యయను పేరుగలదగును. దరియందలి సముద్రజలమే అలలు బుగ్గలు నురుగులు తుంపురులు అయినవిధమున అవిద్య నానావికారములు గలదగును. అట్టి అవిద్యయందు ప్రతిబింబించిన బ్రహ్మచ్ఛాయవలన బహుప్రకారములైన వికారములుకల జీవ సముదాయములు పుట్టెనని తాత్పర్యము.

అవ :- జీవకారణశరీరోత్పత్తియును ఆ కారణశరీరమును పొందిన జీవునకు కలిగిన అభిమాననామములును చెప్పి తమోగుణకల్పనము చెప్ప నుపక్రమించుచున్నారు.

చ॥ ఉఱక యవిద్యయం దదియ యూరట నొందెడు ప్రాణి కీశ్వరుం
బఱిగొనుమాయజోక నగుఁ బ్రాజ్ఞుఁడు నాఁ బరమార్థకుండు న
త్తఱి నభిమాననామములు తద్దయు సత్త్వరజోగుణంబు లీ
తెఱఁగున నయ్యె నింక విను తేటగఁ బుత్త్ర! తమోవికారమున్. 66

టీకా :- పుత్త్ర=కుమారా!, అవిద్యయందుౝ=రజోగుణరూపమైన అవిద్యోపాధియందు, ఉఱక=విడువక, ఊరటౝ=విశ్రాంతిని, ఒందెడుప్రాణికిౝ, ఒందెడు=పొందెడి, అనఁగా నివసించెడు, ప్రాణికిౝ=జీవునకు, ఈశ్వరుౝ=అంతర్యామిని, పఱిగొనుమాయజోకౝ=ఆవరించునట్టి మాయవలెనే, అదియ=ఆ యవిద్యయే, అగుౝ= అవును. అనఁగా మాయ యీశ్వరునకు కారణశరీరమును సుషుప్త్యవస్థయును ఆనందమయకోశమును ఐన విధమున జీవునకును రజోగుణస్వరూపమైన అవిద్యయే కారణశరీరమును సుషుప్త్యవస్థయును ఆనందమయకోశమును అవుననుట. అత్తఱిౝ=జీవుఁడు సుషుప్త్యవస్థను పొందియుండెడి సమయమందు, ప్రాణికిౝ=జీవునకు, పరమార్థకుండున్=పరమార్థకుఁడును, ప్రాజ్ఞుఁడున్=ప్రాజ్ఞుఁడును, నాౝ=అనునట్లుగాను, అభిమాననామములు=కారణదేహ మందు అభిమానముతో కూడియున్నందున కలిగిన పేర్లు, అగుౝ=అవును. తద్దయుౝ=మిక్కిలి, సత్త్వరజోగుణంబులు-సత్త్వ=మాయారూపమైన సత్త్వగుణమును, రజోగుణంబులు=అవిద్యారూపమైన రజోగుణమును, ఈ తెఱఁగునౝ=ఈ తీరున, అయ్యెౝ=ఆయెను. ఇంకౝ=ఇంకమీఁద, తమోవికారముౝ=తమోగుణముయొక్క కల్పనను, తేటగౝ=వివరముగ, విను=ఆలింపుము.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! సత్త్వగుణమందు ప్రతిబింబించిన బ్రహ్మచ్ఛాయయే యీశ్వరుఁడనియును ఆ యీశ్వరుని ప్రతిబింబింపఁజేపికొనిన ఆ సత్త్వగుణమే మాయ

ఆకుపచ్చరంగును గలది. దీని కధిదేవత యీశ్వరుఁడు. దీనివలన బగబగయను శబ్దము ఉష్ణస్పర్శము ఎఱ్ఱనిరూపము అనెడు మూఁడుగుణములుగల **అగ్ని** జనించెను.

ఈ యగ్నిక్రియాశక్తియును, సంహారకృత్యమును, అఘోరముఖమును, విద్యాకల యును, శికారమును ముమ్మూలరూపును గలది. దీని కధిదేవత రుద్రుఁడు. దీనివలన బుడబుడశబ్దమును, శీతస్పర్శమును, శ్వేతరూపమును, మధురరసమును అనెడు నాలుగు గుణములుగల **జలము** పుట్టెను.

ఈ జలము, జ్ఞానశక్తియును, స్థితికృత్యమును వామదేవముఖమును ప్రతిష్ఠాకలయును మవర్ణమును అర్ధచంద్రాకారమును గలది. దీనికధిదేవత విష్ణువు. దీనివల్ల కటకట శబ్దమును, కఠినస్పర్శమును, రక్తరూపమును, ఉప్పు మొదలగురసములును గంధగుణమును అను ఐదుగుణములుగల **పృథివి** పుట్టెను.

ఈ పృథివి ఇచ్ఛాశక్తియును సృష్టికృత్యమును సద్యోజాతముఖమును నివృత్తికళయును నకారమును చతురశ్రమైన రూపమును వేఁడి చల్లనకానట్టి స్పర్శమును చిత్రవర్ణమును గలది. దీని కధిదేవత బ్రహ్మ.

ఈ ప్రకారముగా కలిగిన పంచభూతములయందును తొలుత చెప్పిన మలిన సత్త్వప్రధానయగు మూలప్రకృతియొక్క మూఁడుగుణములతో చేరి సత్త్వసూక్ష్మరజస్సూక్ష్మ తమస్స్థూలభూతములని మూఁడు విధములగును. వీనిలో సత్త్వరజస్సూక్ష్మ పంచభూతములు అపంచీకృతములై సూక్ష్మశరీరమునకు కారణములగును. తమస్స్థూల భూతములు పంచీకృతములై స్థూలశరీరమునకు కారణములగును.

అవ :- సూక్ష్మశరీరమునకుఁగల పదియేడు తత్త్వములలో పంచతన్మాత్రభూతములు ప్రకృతి త్రిగుణములతో చేరినవెనుక సత్త్వసమష్టి వ్యష్టి సూక్ష్మభూతములవలన కలిగిన తత్త్వములను చెప్పుచున్నారు.

శా॥ ఆ తన్మాత్రము లేను నా గుణములందైక్యంబులౌ నందుఁ ద
చ్ఛ్వేతాయత్తసమష్టిభాగములు ధీచిత్తంబులౌ వ్యష్టిత
ద్భూతంబుల్పటుధీంద్రియంబు లగు సత్పుత్రా! విన్మ యీ యేడిలఁ
బూతప్రజ్ఞకు సాధనంబు లగుచుం బొల్పొందు సూక్ష్మాకృతిన్. 69

టీకా :- సత్పుత్రా=శ్రేష్ఠుఁడైన ఓ కుమారుఁడా!, ఆ తన్మాత్రములేనును=ఆ విక్షేపశక్తివలనఁ గలిగిన పంచభూతములగుణములైన శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధము లైదును, ఆ గుణములందుఁ=ఆ మూలప్రకృతియందలి మలినసత్త్వ ప్రధానమువలనఁ బుట్టిన సత్త్వరజ స్తమోగుణములయందు, ఐక్యంబులు=కలసినవి, ఔఁ=అగును. అనఁగా పంచభూతములు సత్త్వగుణముతో చేరినపుడు సత్త్వసూక్ష్మపంచభూతములని రజోగుణముతో చేరినపుడు

మొదలగువానియందు ప్రతిబింబించినట్లు చేతనాచేతన ప్రాణి సమూహమునకు తగిన స్థూల సూక్ష్మశరీరములను కలిగించుటకు తమోగుణమును వీక్షింపఁగానే అది ఆవరణశక్తి అయ్యెను. ఆ ఆవరణమందు ప్రతిబింబించిన బ్రహ్మచ్ఛాయయే విక్షేపశక్తి అయ్యెను. ఆ ఆవరణ విక్షేపశక్తులలో ఆవరణశక్తి మిక్కిలి చెడ్డదని తాత్పర్యము.

అవ :- విక్షేపశక్తివలన కలిగిన సూక్ష్మాతిసూక్ష్మపంచభూతములు ప్రబలి అతి సూక్ష్మభూతములును స్థూలభూతములును అయిన విధములను చెప్పుచున్నారు.

శా॥ ఆ విక్షేపమునందు నాకసము నయ్యాకాశమం దాశుగం
బా వాతంబున వీతిహోత్రమును నయ్యగ్నిం గనం బుష్కరం
బా వారిఁ ధరయుఁ జనించె నివి యల్పానల్పరూపంబులఁ
జీవేశాదుల కెల్ల భోగతతులఁ జేయ న్నిదానంబులౌ. 68

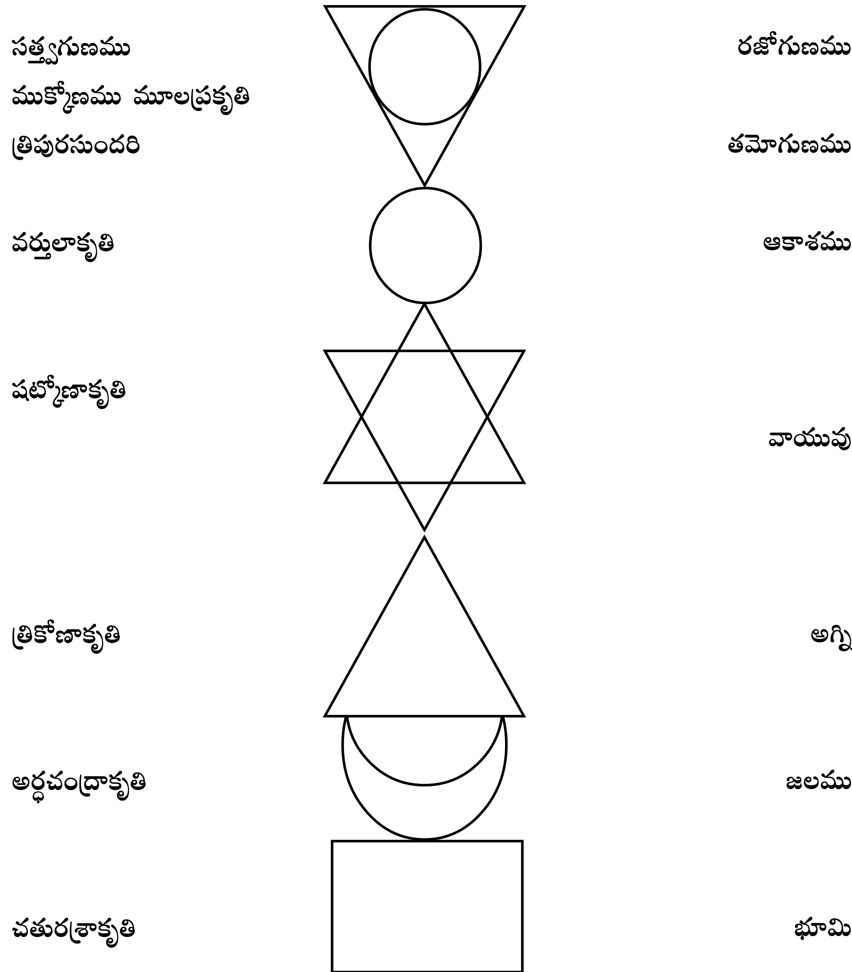
టీకా :- ఆ విక్షేపమునందుఁ=ఆ విక్షేపశక్తియందు, ఆకసమును=శబ్దగుణముగల ఆకాశమును, అయ్యాకాశమందుఁ=ఆ ఆకాశమందు, ఆశుగంబు=స్పర్శగుణముగల గాలియును, ఆ వాతంబునఁ=ఆ గాలియందు, వీతిహోత్రమును=రూపతన్మాత్రముగల అగ్నియును, అయ్యగ్నిఁ=ఆ అగ్నియందు, కనఁ=విచారింపఁగా, పుష్కరంబును= రసతన్మాత్రముగల జలమును, ఆ వారిఁ=ఆ జలమునందు, ధరయుఁ=గంధతన్మాత్రము గల భూమియును, జనించెఁ=పుట్టెను. ఇవి=ఈ పంచభూతములును, అల్పానల్ప రూపంబులఁ, అల్ప=చిన్నవియైన, అనల్ప=పెద్దవియైన, రూపంబులఁ=స్వరూపములచేత, జీవేశాదులకెల్లఁ, జీవ=అవిద్యోపాధి గతులయిన సమస్తప్రాణులు, ఈశ=మాయోపాధిగతుఁ డయిన యీశ్వరుఁడు, ఆదులకెల్లఁ=మొదలగు బ్రహ్మవిష్ణురుద్ర మహేశ్వరసదాశివాది దేవతల కందఱకును, భోగతతులఁ=స్థూలసూక్ష్మదేహములును, చేయఁ=నిర్మించుటకు, నిదానంబులౌన్=ముఖ్యకారణము లగును.

తాత్పర్యము :- తమోగుణమందు ప్రతిబింబించిన, బ్రహ్మచ్ఛాయయే స్వరూపముగాఁగల ఆ విక్షేపశక్తివలన శబ్దమే స్వరూపముగాఁగల ఆకాశమును, ఆ ఆకాశమువలన రూపరహితమైన స్పర్శయే గుణముగాఁగల వాయువును, ఆ వాయువువలన రూపమే గుణముగాఁగల అగ్నియును, ఆ అగ్నివలన రసమే గుణముగాఁగల జలమును, ఆ జలమువలన గంధమే గుణముగాఁగల భూమియును జనించెను. ఈ పంచభూతములు తొలుత పుట్టినపుడు, పరమాణువుల యంతటివిగా నుండి సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ పంచభూతములని ఆవల మూలప్రకృతి త్రిగుణములలో సత్త్వగుణముతో చేరినపుడు అణువులయంతటివిగానుండి సత్త్వాతిసూక్ష్మపంచభూతములని, రజోగుణముతో చేరినపుడు సూక్ష్మములైన రజములయంతటివిగా నుండి తమఃస్థూలపంచభూతములని పంచీకృతములైనపుడు మహత్పంచభూతము లని పేళ్లుగలవై వ్యష్టిరూపులయిన సకల

జీవులకును సమష్టి స్వరూపుండైన యీశ్వరునకును బ్రహ్మాదిసమస్తదేవతలకును, స్థూల సూక్ష్మశరీరములను నిర్మించుటకు కారణములగునని తాత్పర్యము. భూతములనఁగా బహిరింద్రియగ్రాహ్యవిశేషగుణవత్త్వము. అనఁగా జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములచేత గ్రాహ్యములై విశేషగుణములు కలవి యగుటవలన భూతములనఁబడును.

జీవేశ్వరజగదుత్పత్తిచక్రము

ముక్కోణమందలి వర్తులాకృతి పరబ్రహ్మము

జీవేశ్వరజగదుత్పత్తిచక్ర విషయము.

మొదట సజాతీయ, విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమగు నిర్గుణపరబ్రహ్మము గలదు. దానియందు చంద్రునియందలి చంద్రికవలె ఎడఁబాటులేక యెల్లప్పుడును కూడియుండి ఆ పరబ్రహ్మమునందు వ్యాపించి పరబ్రహ్మశక్తి ఒక్కటి ప్రకాశించుచుండును. అదే మూలప్రకృతి. మహాత్రిపురసుందరి. ఆ మూలప్రకృతి అమలసత్త్వప్రధాన మలినసత్త్వ ప్రధాన అనెడు రెండు రూపములు గలది. వీనిలో అమలసత్త్వప్రధాన బ్రహ్మజ్ఞానమును మలినసత్త్వప్రధాన లోకవ్యవహారజ్ఞానమును కలిగించును. ఈ రెంటిలో మలినసత్త్వప్రధాన సత్త్వగుణము రజోగుణము తమోగుణము అనెడు మూఁడుగుణములు గలది.

వీనిలో సత్త్వగుణము తెలుపురంగును, ఉత్తమమును, మాయయను పేరును కలది యగును. దీనియందు ప్రతిఫలించిన బ్రహ్మచ్ఛాయయే యీశ్వరుఁడు. ఆ యీశ్వరునకు ఈ మాయయే కారణశరీరమును, సుషుప్త్యవస్థయును, ఆనందమయకోశమును అగును. ఈ మాయోపాధిని పొందిన యీశ్వరునకు అవ్యాకృతుఁడని అంతర్యామియని పేరు. ఈ యీశ్వరుని రాజసాహంకారమే బ్రహ్మయును, సాత్త్వికాహంకారమే విష్ణువును, తామసాహంకారమే రుద్రుఁడును, త్రిగుణసామ్యమే యీశ్వరుఁడును, శుద్ధ సాత్త్వికాహంకారమే సదాశివుఁడును అగును.

రజోగుణము ఎఱ్ఱనిరంగును, మధ్యమమును, అవిద్యయను పేరును కలదగును. దీనియందు ప్రతిఫలించిన పరబ్రహ్మచ్ఛాయ యీ అవిద్యచేత ఖండఖండములై కంసలవాని మైనపు ఉండలోని బంగారపుపొడివలె నానావిధజీవులును అగును. ఈ జీవులకు ఈ అవిద్యయే కారణశరీరమును, సుషుప్త్యవస్థయును, ఆనందమయకోశమును అగును. ఈ అవిద్యోపాధిగలజీవునకు ప్రాజ్ఞుఁడని పరమార్థకుఁడని పేరు.

త్రిగుణములతో వేనియందును పరబ్రహ్మము ప్రతిఫలించనప్పుడు నిమిత్తకారణ మగును. ఈ జీవేశ్వరులకు భోగసాధనములయిన స్థూలసూక్ష్మశరీరములను కల్పింపఁ దలఁచి పరమాత్మ తమోగుణమును వీక్షించెను.

తమోగుణము నల్లనిరంగును అధమమును, ఆవరణశక్తియును అగును. దీనియందు ప్రతిఫలించిన బ్రహ్మచ్ఛాయ విక్షేపశక్తి అగును. ఈ విక్షేపశక్తివలన శబ్దగుణముగల ఆకాశము ఉదయించెను. ఇది పరాశక్తియును, అనుగ్రహకృత్యమును, ఈశానముఖమును, శాంత్యతీతకలయును, యకారమును, గుండ్రనిరూపమును, పసుపురంగును కలది. దీనికి అధిదేవత సదాశివుడు. దీనివలన గలగలశబ్దము అనుష్ణాశీత స్పర్శము అనెడు రెండు గుణములుగల **వాయువు** ఉదయించెను.

ఈ వాయువు ఆదిశక్తియును, తిరోధానకృత్యమును, తత్పురుషముఖమును, శాంతి కళయును, వకారమును, షట్కోణాకృతియును, రూపరహిత స్పర్శగుణమును,

లయ్యెను. రజోవ్యష్టిసూక్ష్మపంచభూతములు వాక్కు, పాణి, పాదము, గుహ్యము, పాయువు అనెడు కర్మేంద్రియములయ్యెను. ఈ పదియేడు తత్త్వములతో కూడినదే సూక్ష్మశరీరము. దీనియందు చేరిన యీశ్వరునకు హిరణ్యగర్భుఁడని, సూత్రాత్మయని పేరు. దీనియందు చేరిన జీవునకు తైజసుఁడని స్వప్నకల్పితుఁడని పేరు. ఈ జీవేశ్వరులకు ఈ సూక్ష్మదేహ మందు స్వప్నావస్థయును, ప్రాణమయము, మనోమయము విజ్ఞానమయము అనెడు మూఁడు కోశములును కలిగి ఉండును. ఎట్లనఁగా సూక్ష్మదేహవ్యాపారమగు స్వప్న వృత్తాంతమును మెలఁకువయందు చెప్పుటవలన సూక్ష్మదేహమందు విజ్ఞానమయకోశ ముండును. ప్రాణధర్మములైన లేచుట, కూర్చుండుట, ముడుచుట, చాఁచుట, నడుచుట అనెడు అయిదు పనులును అప్పుడుండుటవలన ప్రాణమయకోశ ముండును. మనోరాజ్య మేలుటవలన మనోమయకోశముండును. మఱియును అంతఃకరణము ప్రాణాది పంచవాయువులతోఁగూడిన ప్రాణమయకోశమని, మనస్సు కర్మేంద్రియములతోఁ గూడిన మనోమయకోశమని, బుద్ధిజ్ఞానేంద్రియములతోఁగూడిన విజ్ఞానమయకోశమని గ్రహింపవలయును. కొందఱు సూక్ష్మదేహమునకు తత్త్వములు పందొమ్మిదందురు. అప్పుడు మనస్సులో భేదమయిన చిత్తమును బుద్ధిలో భేదమయిన అహంకారమును పదియేడు తత్త్వములలో చేర్ప పందొమ్మిదగును.

శ్లో॥ **పంచప్రాణ మనోబుద్ధి దశేంద్రియ సమన్వితమ్।**
అపంచీకృతభూతోత్థం సూక్ష్మగం భోగసాధనమ్॥ – అని శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య విరచితాత్మబోధప్రకాశికయందు.

సూక్ష్మశరీరపంచీకరణచక్రము

సత్త్వసూక్ష్మభూతములు	అపంచీకృత సూక్ష్మభూతములు	ఆకాశము	వాయువు	అగ్ని	జలము	పృథివి	సత్త్వరజస్సూక్ష్మ భూతములు
	సత్త్వసమష్టి సూక్ష్మభూతములు	మనస్సు చంద్రుడు		బుద్ధి బృహస్పతి			అంతఃకరణము అధిదేవతలు
	సత్త్వవ్యష్టి సూక్ష్మభూతములు	శ్రోత్రము దిక్కులు	త్వక్కు వాయువు	చక్షువు సూర్యుడు	జిహ్వ వరుణుడు	ఘ్రాణము అశ్వినులు	జ్ఞానేంద్రియములు అధిదేవతలు
రజస్సూక్ష్మభూతములు	రజస్సమష్టి సూక్ష్మభూతములు	సమానము జయుఁడు	వ్యానము విశ్వయోని	ఉదానము అజుఁడు	ప్రాణము విశిష్టుడు	అపానం విశ్వకర్త	పంచవాయువులు అధిదేవతలు
	రజోవ్యష్టి సూక్ష్మభూతములు	వాక్కు అగ్ని	పాణి ఇంద్రుడు	పాదము ఉపేంద్రుడు	గుహ్యం బ్రహ్మ	వాయువు మృత్యువు	కర్మేంద్రియములు అధిదేవతలు
	జీవసూక్ష్మదేహతత్త్వాధిదేవతలే యీశ్వరసూక్ష్మదేహతత్త్వములు						

రజస్సూక్ష్మపంచభూతములని తమోగుణముతో చేరినపుడు తామసస్థూలపంచభూతములని మూఁడువిధములగును. వీనిలో సత్త్వసూక్ష్మభూతములును రజస్సూక్ష్మభూతములును సూక్ష్మశరీరమునకు కారణము లగుననుట, అందుఁ=ఆ సత్త్వరజస్సూక్ష్మభూతముల యందు–తచ్ఛ్వే...ములు, తత్=ఆ, శ్వేత=తెలుపురంగుగల సూక్ష్మభూతములను, ఆయత్త= పొందిన, సమష్టిభాగములు=సమష్టిసంజ్ఞగల భూతములపాళ్లు, అనఁగా సత్త్వరజో భూతములు సమష్టివ్యష్టిభేదములచేత సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మభూతములని, సత్త్వవ్యష్టి సూక్ష్మభూతములని, రజస్సమష్టిసూక్ష్మభూతములని, రజోవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములని నాలుగు విధములగును. వానిలో సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మభూతములు, ధీచిత్తంబులు=బుద్ధియును చిత్తమును, ఔఁ=అగును, అనఁగా సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మభూతము లైదును అంతఃకరణ మగును. దానిలోపలిసంచారము బుద్ధియును, వెలుపలిసంచారము మనస్సును అగు ననుట. వ్యష్టితద్భూతంబులు=వ్యష్టియైన ఆ సత్త్వసూక్ష్మభూతములు, పటుధీంద్రియంబులు, పటు=నిపుణములయిన, ధీంద్రియంబులు=జ్ఞానేంద్రియములు, అగుఁ=అగును. అనఁ గా శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ ఘ్రాణము అను జ్ఞానేంద్రియములు అగు ననుట ఇలఁ=భూమియందు, విన్మ=వినుము, ఈ యేడు=జ్ఞానేంద్రియమనోబుద్ధులు ఏడును, పూతప్రజ్ఞకుఁ=పవిత్రమయిన జ్ఞానమునకు, సూక్ష్మాకృతిఁ=లింగశరీరమందు, సాధనంబు లగుచుఁ=కారణములై, పొల్పొందుఁ=వెలుఁగును.

తాత్పర్యము :– తొలుత విక్షేపశక్తివలన పుట్టిన పంచఁబడని పంచభూతముల శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము అనెడు పంచతన్మాత్రలయందు, మూలప్రకృతియొక్క అమలసత్త్వప్రధానము మలినసత్త్వప్రధానము అనెడు రెండురూపములతో మలినసత్త్వ ప్రధానమైన ప్రకృతియొక్క సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును చేరి సత్త్వసూక్ష్మ భూతములని రజస్సూక్ష్మభూతములని తమస్స్థూలభూతములని మూఁడువిధములయ్యెను. అందు సత్త్వసూక్ష్మభూతములును రజస్సత్త్వసూక్ష్మభూతములును పంచఁబడనివై సూక్ష్మశరీరోత్పత్తికి కారణములయ్యెను. తమస్స్థూలభూతములు పంచఁబడనివై సూక్ష్మశరీరోత్పత్తికి కారణములయ్యెను. తమస్స్థూలభూతములు పంచఁబడనివై స్థూలశరీరమునకు కారణములయ్యెను. వీనిలో సూక్ష్మశరీరమునకు కారణములై పంచఁ బడినవై సత్త్వరజస్సూక్ష్మభూతములు సమష్టివ్యష్టిభేదములచేత సత్త్వసమష్టి సూక్ష్మభూతములని, సత్త్వవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములని, రజస్సమష్టిసూక్ష్మభూతములని, రజోవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములని నాలుగువిధము లయ్యెను. వీనిలో సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మ భూతములైదును అంతఃకరణ మయ్యెను. దానిలోపలిసంచారము బుద్ధియును వెలుపలి సంచారము మనస్సును అగును. సత్త్వవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములైదును శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ ఘ్రాణము అను జ్ఞానేంద్రియము లయ్యెను. ఈ జ్ఞానేంద్రియములును

మనస్సును బుద్ధియును, జ్ఞానమునకు సాధనములై ప్రకాశించునని తాత్పర్యము.

అవ :– రజస్సూక్ష్మ సమష్టి వ్యష్టిభూత విభాగములవలన కలిగిన పదితత్త్వములను చెప్పి వీనితో తొల్లిటియేడుతత్త్వములును చేరి సూక్ష్మశరీరము కలిగెనని చెప్పుచున్నారు.

చ॥ అరయ రజోగుణోభయములందు సమష్టులు పంచవాయువుల్
వరుసఁ గ్రియేంద్రియంబులగు వ్యష్టులు తొల్లిటియేడు వీనితో
సరవిగఁ జేర భోగతను సాధన మైతగుసూక్ష్మదేహమౌ
నరసురదైత్యపక్షిమృగనాగముఖాఖిలజంతుకోటికిన్. 70

టీకా :– అరయన్=పరిశీలింపఁగా, రజోగుణోభయములందున్, రజోగుణ=ఘోరవృత్తియైన రజోగుణముతోఁగూడిన, ఉభయములందున్=సమష్టివ్యష్టి పంచసూక్ష్మభూతములయందు, సమష్టులు=రజస్సమష్టిసూక్ష్మభూతములు, వరుసన్=క్రమముగా, పంచవాయువులు= సమాన వ్యాన ఉదాన ప్రాణ అపానము లనెడు పంచప్రాణవాయువులును, వ్యష్టులు= రజోవ్యష్టిసూక్ష్మపంచభూతములు, క్రియేంద్రియంబులు=వాక్కు, హస్తము, పాదము, గుహ్యము, గుదము అనెడు కర్మేంద్రియములును, అగున్=అవును. తొల్లిటియేడు= మునుపటి జ్ఞానేంద్రియ మనోబుద్ధు లేడును, వీనితోన్=ప్రాణపంచకము కర్మేంద్రియ పంచకము అను పదింటితో, సరవిగన్=మనోజ్ఞముగ, చేరన్=కూడఁగానే, భోగతను సాధనము=స్థూలశరీరమునకు కారణము, ఐతగుసూక్ష్మదేహము=అయియొప్పి యుండునట్టి లింగశరీరము, నర..టికిన్, నర=మనుష్యులు, సుర=దేవతలు, దైత్య= అసురులు, పక్షి=పులుఁగులు, మృగ=మెకములు, నాగ=సర్పములు, ముఖ=మొదలయిన, అఖిల= సమస్తములైన, జంతు=ప్రాణులయొక్క, కోటికిన్= సమూహమునకు, ఔన్=అగును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! సమష్టి వ్యష్టి భేదములుగల రాజసగుణ పంచభూతములలో రాజసమష్టిభూతము లయిదును సమాన వ్యాన ఉదాన ప్రాణ అపానములనెడు పంచవాయువులును రాజసవ్యష్టిభూతము లయిదును వాక్కు హస్తము పాదము గుహ్యము గుదము అనెడు కర్మేంద్రియములును అయ్యెను. ఈ పదింటితో ముందటి సత్త్వభూతసమష్టి వ్యష్టి విభాగములవలన కలిగిన మనోబుద్ధులు రెండును జ్ఞానేంద్రియము లయిదును కూడి పదియేడుతత్త్వములుగల సూక్ష్మశరీరము మనుష్యులు దేవతలు అసురులు పక్షులు, మృగములు సర్పములు మొదలగు సకలజంతువులకును అగు నని తాత్పర్యము.

అవ :– సూక్ష్మశరీరమును పొందిన జీవేశ్వరులకు నామధేయములు ప్రత్యేకమని అవస్థలును కోశములును ఒక్కటే యని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఎలమిం దైజసహేమగర్భులన జీవేశు ల్ప్రకాశింతు రు
జ్జ్వలతత్సూక్ష్మమునందు జానగు దశ స్వప్నం బగు న్వారికిన్

విలసత్ప్రాణమనస్సుధీమయము లుర్విం గోశము ల్లీల రా
జిలు నిట్లంచు శ్రుతుల్కుమార! పలుకుం జింతింపు మాత్మం దగన్. 70

టీకా :– కుమార=అంతశ్శత్రువులైన కామక్రోధాదులను గెలిచిన శిష్యుఁడా, ఉజ్జ్వల తత్సూక్ష్మమునందున్, ఉజ్జ్వల=ప్రకాశమానమైన, తత్సూక్ష్మమునందున్=ముందుచెప్పఁ బడిన సూక్ష్మశరీరమందు, ఎలమిన్=ప్రేమతోఁగూడిన, జీవేశులు, జీవ=అవిద్యోపాధిగతుఁ డైన జీవుఁడును, ఈశుల్=మాయోపాధిగతుఁడైన యీశ్వరుఁడును, తైజసహేమగర్భులన్ =తైజసుఁడు హిరణ్యగర్భుఁడు అనునట్లుగాను, ప్రకాశింతురు= వెలుగుదురు. అనఁ గా కారణశరీరమందు అభిమానము కలిగి ఉండునపుడు జీవునకు ప్రాజ్ఞుఁడని, యీశ్వరునకు అవ్యాకృతుఁడని పేళ్లు కలిగిన తీరున సూక్ష్మదేహమందు చేరిన జీవునకు తైజసుఁడని, యీశ్వరునకు హిరణ్యగర్భుఁడని నామధేయములు కలిగియుండుననుట. వారికిన్=ఆ జీవేశ్వరులకు, జానగుదశ, జానగు=అందమైన, దశ=అవస్థ, స్వప్నంబు=కల, అగున్= అవును. ఉర్విన్=పుడమి యందు, వారికిన్=ఆ జీవునకును, ఈశ్వరునకును, విలసత్ప్రాణ మనస్సుధీమయములు, విలసత్=ఒప్పిదములైన, ప్రాణ=ప్రాణమయము, మనః=మనోమయము, సుధీమయములు=విజ్ఞానమయము, కోశములు=అనెడు కోశములు, లీలన్=విలాసార్థముగా, రాజిలున్=తేజరిల్లును, శ్రుతులు=వేదములు, ఇట్లంచున్=జీవేశ్వరులకు పేళ్లును అవస్థలును కోశములును కలుగునని, పలుకున్= వక్కాణించును, ఆత్మన్=బుద్ధియందు, తగన్=లెస్సగా, చింతింపుము=ఈ యర్థమును ఆలోచన చేయుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! సూక్ష్మశరీరమును పొందిన జీవునకు తైజసుఁడు ఈశ్వరునకు హిరణ్యగర్భుఁడు అనెడు నామధేయములు గలుగును. ప్రాణమయము మనోమయము విజ్ఞానమయము అనెడు కోశములును స్వప్నావస్థయును ఒకటియే అగునని వేదములు పలుకును గనుక నీ సంగతి నీయంతరంగమందున నిలుపుమని తాత్పర్యము.

సూక్ష్మశరీరపంచీకరణచక్రవిషయము

పంచీకృతములుకాని సత్త్వసూక్ష్మభూతములను రజస్సూక్ష్మభూతములను సమష్టివ్యష్టి భేదములచేత సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మభూతములని సత్త్వవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములని రజస్సమష్టిసూక్ష్మభూతములని రజోవ్యష్టిసూక్ష్మభూతములని నాలుగువిధము లగును. వానియందు సత్త్వసమష్టిసూక్ష్మభూతములైదును అంతఃకరణ మాయెను. అది లోపలిసంచారము కలదైనపుడు బుద్ధి, వెలుపలి సంచారము కలదైనప్పుడు మనస్సు అని రెండువిధములగును. సత్త్వవ్యష్టిసూక్ష్మపంచభూతములు శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ, ఘ్రాణము అనెడు జ్ఞానేంద్రియము లయ్యెను. రజస్సమష్టిసూక్ష్మపంచభూతములు సమానము వ్యానము ఉదానము ప్రాణము, అపానము అనెడు పంచప్రాణవాయువు

అండములనఁగా బ్రహ్మాండ విష్ణ్వండ రుద్రాండ మహేశ్వరాండ సదాశివాండ విరాట్పురుషాండములు. అత్తికాయవలె ఉండునది బ్రహ్మాండము. అత్తికాయలు అనేకములు గల అత్తిచెట్టువలెను ఉండునది విష్ణ్వండము. అత్తిచెట్లు అనేకములుగల అత్తితోఁటవలె ఉండునది రుద్రాండము. అట్టి తోఁటలు అనేకములుగల గ్రామమువలె ఉండునది మహేశ్వరాండము. అట్టి గ్రామములు అనేకములుగల దేశమువలె ఉండునది సదాశివాండము. అట్టి దేశములు అనేకములుగల ప్రపంచమువలె ఉండునది విరాట్పురుషాండము. దీనినే మాయాండ మందురు.

పిండము లనఁగా అత్తికాయలో నుండెడు పురుగులును, విత్తులనువలెనే బ్రహ్మాండములో ఉండెడి చేతనాచేతనరూపములైన సమస్తప్రాణుల శరీరములు. **భూతము** లనఁగా అండ పిండ భువనములకు స్థానములైన ఆకాశాది మహాభూతములు. **భువనము** లనఁగా పదునాలుగు లోకములు. లేక భువనాధ్వమందలి యిన్నూట యిరువది నాలుగు భువనములు. **భోగ్యము** లనఁగా సకల శరీరధారులకును భోగార్హములైన అన్నాది సమస్త భోగ్యద్రవ్యములును. ఈ సర్వమును పంచీకరణమే అగును. వీనిలో వ్యష్టి స్వరూపుఁడైన ఒక జీవదేహ పంచీకరణ చక్రవిషయము దిగువను వ్రాయఁబడుచున్నది.

ఆకాశపంచీకరణము

తమోగుణముతో చేరిన ఆకాశముయొక్క సమష్టిభాగము జ్ఞాత. వీనికి విషయము జ్ఞేయము. సాధనము జ్ఞానము. అధిదేవత కూటస్థుఁడు. వీనికి ప్రత్యగాత్మ జీవసాక్షి. అంతర్యామి పరమాత్మ అను పేళ్లు గలవు.

జ్ఞాత యనఁగా సర్వేంద్రియవిషయవ్యవహారములను తెలిసికొనువాఁడని అర్థము. వీనినే జీవుఁడందురు. జ్ఞేయ మనఁగా సకలేంద్రియ విషయములు.

వ్యష్టిభాగము నాలుగుగా భాగింపఁబడి వాయు, వహ్ని, జల, భూముల వ్యష్టిభాగముల ఉపభాగములతో చేరును.

తామసాకాశవ్యష్టిభాగనిరూపణము

ఆకాశవ్యష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగము, వాయువుయొక్క వ్యష్టి భాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగముతో చేరి మనస్సు అయెను. దీనికి విషయము సంకల్పవికల్పములు. అధిదేవత చంద్రుఁడు.

ఆకాశవ్యష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగము, అగ్నియొక్క వ్యష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగముతో చేరి బుద్ధి అయెను. దీనికి విషయము నిశ్చయము. అధిదేవత బృహస్పతి.

అవ :- సూక్ష్మశరీరోత్పత్తిని చెప్పి స్థూలప్రపంచసృష్టిక్రమమును చెప్పఁబోవుచున్నారు.

మ॥ తనయా! తెల్పితి సూక్ష్మకల్పనల నిందాఁకఁ భువిఁ స్థూలక
ల్పన లింక న్వినిపింతు సూక్ష్మమున ముఁ భాసిల్లు జీవేశు లీ
తనువం దెల్ల భుజింపఁజేసె విను తత్స్వాంతేశుఁ డీ దేహులఁ
గని పంచీకరణంబుఁ దాన నగు లోకంబెల్ల విఖ్యాతిగాన్. 72

టీకా :- తనయా=ఓయి కుమారా, ఇందాఁకఁ=ఇంతమట్టునకు, సూక్ష్మకల్పనలఁ=సూక్ష్మ=జీవేశ్వరుల సూక్ష్మశరీరములయొక్క, కల్పనలఁ=పుట్టుకలను, తెల్పితిఁ=ఎఱిఁగించితిని, ఇంకఁ=ఇఁకమీఁద, భువిఁ=పుడమియందు, స్థూలకల్పనలు=స్థూలదేహముల పుట్టుకలను, వినిపింతుఁ=తెలియఁజెప్పెదను, సూక్ష్మమునఁ=పదియేడు తత్త్వములతో కూడిన లింగశరీరమందు, ముఁ=ముందు, భాసిల్లు జీవేశుల్=ప్రకాశించుచుండెడు తైజసహిరణ్యగర్భులనెడు పేళ్లుగల జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును, ఈ తనువందుఁ=చెప్పఁబోయెడి యీ స్థూలదేహమందు, ఎల్ల భుజింపఁ=జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములచేత అనుభవింపఁదగిన సకల విషయములను తెలిసి అనుభవించుటకు, తత్స్వాంతేశుఁడు-తత్=ఆ జీవేశ్వరులయొక్క, స్వాంత=మనస్సులయందలి, ఈశుఁడు=నియామకుడగు పరమాత్మ, ఈ దేహులన్=సూక్ష్మశరీరములను పొందిన యీ తైజస హిరణ్యగర్భులను, కని=వీక్షించి, పంచీకరణంబుఁ=స్థూలపంచభూత భాగములచేరికవలన కలిగిన జీవేశ్వరుల స్థూలదేహములను, చేసెఁ=ఒనర్చెను, దానఁ=ఆ స్థూలపంచభూత విభాగముల చేరికచేతనే, లోకం బెల్లఁ=జగమంతయును, విఖ్యాతిగాఁ=ప్రసిద్ధముగా, అగుఁ=కలుగును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! యింతవఱకు జీవేశ్వరులయొక్క సూక్ష్మశరీరముల ఉత్పత్తిక్రమములను తెలియఁజెప్పితిని. ఇఁక స్థూలదేహములు పుట్టిన విధములను చెప్పెదను. ముందు ఆ జీవేశ్వరులు తైజసహిరణ్యగర్భులను పేళ్లచేత లింగశరీరమందు స్వప్నసుఖములను అనుభవించుచుండి ఈ స్థూలదేహమందు సకలేంద్రియములచేత ఆయా యింద్రియవిషయములను అనుభవించుటకు ఆ జీవేశ్వరులను చూచి అంతర్యామియగు పరమాత్మ పంచీకరణము చేసెను. ఆ పంచీకరణమే సకలలోకములుగునని తాత్పర్యము.

అవ :- జీవేశ్వరుల స్థూలశరీరోత్పత్తిహేతువైన తామసస్థూలభూతపంచీకరణమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ ఐ దీరైదుగ నొప్పు భూతములయందర్థంబుఁ బక్షిద్వయం
బై దీపింప నొనర్చి చేర్పఁగఁ దదీయార్థోపభాగంబులం
దైదైదుల్గ వెలుంగుఁ దత్త్వములు బ్రహ్మాండాదులుం బిండముల్
భూదేవోత్తమ! భూతభోగ్యభువనంబు ల్తత్స్వరూపంబు లౌ. 73

టీకా :– భూదేవోత్తమ, భూ౯=భూమియందుండెడు, దేవ=దేవతలైన బ్రహ్మవేత్తలలో, ఉత్తమ=శ్రేష్ఠుఁడవైన శిష్యుడా, **“శ్రు. బ్రహ్మచర్యేణ తపసైవ దేవాః”** అని శ్రుతి. (తా॥ పరబ్రహ్మమందు సంచరించుటయనెడు తపస్సుచేతనే దేవత లగుచున్నారు) అట్టివారు బ్రహ్మవేత్తలు. వారిలో శ్రేష్ఠుఁడా యనుట. భూతములు=భాగించుటకు తగిన తామసస్థూలపంచభూతములు, ఐదు=ఐదును, ఈరైదుగ౯=సత్త్వగుణరజోగుణ భూతముల వలెనే తామససమష్టిపంచభూతములని, తామసవ్యష్టిపంచభూతములని రెండైదులుగాను, ఒప్పు౯=ప్రకాశించును, అందు౯=ఆ సమష్టి పంచభూతములయందు, అర్ధంబు౯= భాగించుటకు తగిన వ్యష్టిభూతములను ఐదింటిని పక్షిద్వయంబు= రెండుపదులు, ఐదీపింప౯=అయి ప్రకాశించునట్లు, ఒనర్చి=చేసి, అనఁగా ఒక్కొక వ్యష్టిభూతమును నాలుగుగా భాగించి, తదీయార్ధోపభాగంబులందు౯–తదీయ=ఆ తామస స్థూలభూత సంబంధములైన, అర్ధ=సగములైన వ్యష్టిభాగములయొక్క, ఉపభాగంబులందు౯= నాలుగుగా చేయఁబడిన పాళ్లయందు, చేర్పఁగ౯=ఇతర భూతార్ధవ్యష్టి భాగముల ఉపభాగములతో చేర్పఁగా, అనఁగా వ్యష్టిభాగోపభాగములు ఇతరభూతార్ధవ్యష్టి భాగముల ఉపభాగములతో చేరఁగా విడుదల అయిన స్థలములలో చేర్చఁగా ననుట. ఐదైదుల్గ౯= ఇరువదియైదుగాను, తత్త్వములు=జ్ఞాతమొదలైన తత్త్వములు, వెలుఁగు౯=ప్రకాశించును, తత్స్వరూపంబులు=ఆ యిరువదియైదు తత్త్వముల రూపములే, బ్రహ్మాండ=బ్రహ్మాండమే, ఆదులును=మొదలుగాఁ గలవియును, అనఁగా బ్రహ్మాండ విష్ణ్వండ రుద్రాండ మహేశ్వరాండ సదాశివాండ విరాట్పురుషాండములును, పిండములు= చరాచరప్రాణికోట్ల శరీరములును, భూత...బులు, భూత=ఆకాశాది మహాభూతములును, భోగ్య=సకలచేతనుల అనుభవములకు తగిన అన్నాదిభోగ్యద్రవ్యములును, భువనంబులు=ప్రాణులకు నివాసములైన లోకములును, ఔ౯=అగును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! తమోగుణముతో కూడిన స్థూలభూతములైదును సమష్టి వ్యష్టిభేదములచేత రెండురెండుగా చేయఁబడి తామససమష్టిస్థూలపంచభూతములని తామసవ్యష్టిస్థూలపంచభూతములని పది అయ్యెను. అందు తామససమష్టిస్థూల పంచభూతములను భాగింపక నిలిపి వ్యష్టిస్థూలపంచభూతములను ఒక్కటొక్కటిని నాలుగునాలుగుగా భాగించి యితరభూతార్ధవ్యష్టిభాగముల ఉపభాగములతో చేర్పఁగా ఇరువది యయ్యెను. అవి తమతమ సమష్టి భాగములతో కూడి యిరువదియైదు తత్త్వములగును. ఆ తత్త్వము లొక్కటిగ కూడి బ్రహ్మాండ విష్ణ్వండ రుద్రాండ మహేశ్వరాండ సదాశివాండ విరాట్పురుషాండములును సకలప్రాణులకును స్థూలశరీరములును ఆ ప్రాణులకు ఉనికిపట్టులైన పదునాలుగు లోకములును అండ పిండ భువనములకు ఆశ్రయము లయిన ఆకాశాది మహాభూతములును అన్నాదిభోగ్యపదార్థములును అయెనని తాత్పర్యము.

అవ :– స్థూలశరీరమును పొందిన జీవేశ్వరుల అభిమాన నామములను, అవస్థలను, కోశములను చెప్పుచున్నారు.

చ॥ రస వెలుఁగొందు నీశుఁడు విరాట్పురుషుండన జీవుఁ డొప్పు దు
ర్వ్యసనవిహీన విశ్వుఁడన వారికి భిన్నసమాఖ్యలైనఁ బెం
పెసఁగ నభిన్న మన్నమయ మెన్నఁ గరం బొగి జాగరంబె తా
మస మెడఁబాసి కాంచుము కుమారక! స్థూలశరీర మొందినన్. 74

టీకా :– దుర్వ్యసనవిహీన, దుర్వ్యసన=నీచములయిన దేహేంద్రియాదులు నేననెడు దుఃఖము, విహీన=లేనట్టి, కుమారక, కు=కుచ్ఛితములైన అంతరబహిశ్శత్రువులను, మారక=సంహరించిన పుత్రా, రస౯=భూమియందు, ఈశుఁడు=మాయోపాధిగల యీశ్వరుఁడు, స్థూలశరీరము౯=పంచీకృతపంచభూతమయమగు సమష్టిస్థూలదేహమును, ఒందిన౯=చెందెనేని, విరాట్పురుషుండన౯=వైరాజసుఁడనునట్లుగాను, వెలుఁగొందు౯= ప్రకాశించును, జీవుఁడు=అవిద్యోపాధిగల చిదాభాసుఁడు, విశ్వుఁడన౯=స్థూలశరీరమందు, వ్యావహారికుఁడనుపేరుచేత, ఒప్పు౯=రాణించును, వారికి౯= ఆ యీశ్వరజీవులకు, భిన్నసమాఖ్యలు=వేఱువేఱుగా పేళ్లును, పెంపెసఁగ౯=మనోహరమగునట్లుగా, ఐన౯= కలిగినను, కరంబు=మిక్కిలి, ఒగి౯=క్రమముగా, ఎన్న౯=పరిశీలించి చూడఁగాను, అన్నమయము=అన్నమయకోశమును, జాగరంబు=జాగ్ర దవస్థయును, అభిన్నము=ఒక్కటే యగును. తామసము౯= మూఢత్వమును, ఎడఁబాసి=వదలి, కాంచుము=ఎఱుఁగుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! స్థూలశరీరమును పొందిన యీశ్వరునకు విరాట్పురుషుఁడని, జీవునకు విశ్వుఁడని పేరు. ఆ యీశ్వరునకును జీవునకును అన్నమయకోశమును, జాగ్రదవస్థయును ఒక్కటే యగునని తాత్పర్యము. ఈ యీశ్వరుని స్వరూపలక్షణము పదియాఱవపద్యమునఁగలదు.

స్థూలశరీరపంచీకరణచక్రవిషయము

పంచీకృతములైన తామసస్థూలభూతము లైదును సమష్టివ్యష్టిభేదములచేత ఒకటొకటి రెండేసిగా పంచఁబడి తామససమష్టిస్థూలపంచభూతములని తామసవ్యష్టిస్థూలపంచ భూతములని పదివిధములగును. అందు తామసవ్యష్టి స్థూలపంచభూతములు తమతమ సమష్టిభాగములను విడిచి యితరవ్యష్టిభూతార్ధభాగముల ఉపభాగములలో చేరుటకై ఒకటొకటి నాలుగుగా భాగింపఁబడి యితరభూతములవ్యష్టి భాగముల ఉపభాగములలో చేరి ముందటి తమతమ సమష్టి భాగములతో కూడి యిరువదియైదు తత్త్వములగును. ఈ తత్త్వములు ఒక్కటిగఁ గూడి అండములును పిండములును భూతములును, భువనములును భోగ్యములును అయ్యెను.

వృష్టిభాగము నాలుగుగా భాగింపఁబడి ఆకాశవాయువహ్నిజలములతో చేరును.

తామసపృథివీవృష్టిభాగనిరూపణము

పృథివీవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మొదటిభాగము, ఆకాశముయొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవ భాగముతో చేరి వాగింద్రియమాయెను. దీనికి విషయము పుణ్యపాపమిశ్రవచనములు. అధిదేవత అగ్ని.

పృథివీవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగము, వాయువుయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవభాగముతో చేరి పాణీంద్రియ మాయెను. దీనికి విషయము దానప్రతిగ్రహములు. అధిదేవత ఇంద్రుఁడు.

పృథివీవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగము, అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో కడపటిభాగముతో చేరి పాదేంద్రియమాయెను. దీనికి విషయము రాకపోకలు. అధిదేవత ఉపేంద్రుఁడు.

పృథివీవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవభాగము, జలముయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో చివరిభాగముతో చేరి గుహ్యేంద్రియమాయెను. దీనికి విషయము సంయోగానందము. అధిదేవత బ్రహ్మ. ఇవి పృథివీపంచకము. కర్మేంద్రియములు. బాహ్యేంద్రియములు.

పంచీకరణకదంబము

శ్లో॥ జ్ఞాతా సమానవాయుశ్చ శ్రోత్రశ్శబ్దస్తథైవ చ।
వాణీ పంచ ఇదం ప్రోక్తమిత్యేతే వ్యోమపంచకమ్॥

తాత్పర్యము :– జ్ఞాత సమానవాయువు శ్రోత్రము శబ్దము వాక్కు ఈ యైదును ఆకాశతత్త్వ కదంబమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ మనశ్చ వ్యానవాయుశ్చ త్వక్స్పర్శశ్చ తథైవ చ।
పాణిపంచ ఇదం ప్రోక్తమిత్యేతే వాయుపంచకమ్॥

తాత్పర్యము :– మనస్సు, వ్యానవాయువు, చర్మము, స్పర్శము, హస్తము ఈ యైదును వాయుతత్త్వకదంబమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ బుద్ధిశ్చోదానవాయుశ్చ చక్షూరూపం తథైవ చ।
పాదపంచ ఇదం ప్రోక్తమిత్యేతే హ్యగ్ని పంచకమ్॥

తాత్పర్యము :– బుద్ధి, ఉదానవాయువు, చక్షుస్సు, రూపము, పాదము ఈ యైదును అగ్నితత్త్వ కదంబమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ చిత్తం చ ప్రాణవాయుశ్చ జిహ్వా చ రస ఏవ చ।
గుహ్యపంచ ఇదం ప్రోక్తమిత్యేతే జలపంచకమ్॥

ఆకాశవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగము, జలముయొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగముతో చేరి చిత్తము అయెను. దీనికి విషయము చంచలత. అధిదేవత క్షేత్రజ్ఞుఁడు.

ఆకాశవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవభాగము, పృథివియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగముతో చేరి అహంకారమాయెను. దీనికి విషయము నేననెడి అభిమానము. అధిదేవత రుద్రుఁడు. ఈ జ్ఞాతృ మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములైదును తామసాకాశవిభాగములు. ఇవే అంతఃకరణములు. అంతరింద్రియములు.

వాయుపంచీకరణము

తమోగుణముతో చేరిన వాయువుయొక్క సమష్టిభాగము వ్యానవాయువు. ఇది శరీరావయవములయందు అంతట వ్యాపించి భక్షితాన్నరసములను నఖశిఖ పర్యంతమును వ్యాపింపఁజేయును. దీని కధిదేవత విశ్వయోని.

వృష్టిభాగము నాలుగుగా భాగింపఁబడి ఆకాశ వహ్ని జలభూముల వృష్టిభాగముల ఉపభాగములతో చేరును.

తామసవాయువృష్టిభాగనిరూపణము

వాయువృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగము, ఆకాశముయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగముతో చేరి సమానవాయువు అయెను. ఇది నాభియందు వసించి జఠరాగ్నిని ప్రజ్వరిల్లఁజేసి భక్షితచతుర్విధాన్నములను పచనము చేయును. దీనికి అధిదేవత జయుఁడు.

వాయువృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవవభాగము, అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవవభాగముతో చేరి ఉదానవాయువు అయెను. ఇది కంఠమందుండి భుజించిన అన్నపానాదులసహ్యాసహ్యములను దెలిసి సహ్యములను లోపలికి గ్రహించుచు అసహ్యములను వెలుపలికి త్రోయుచు కొండనాలుక, దవుడలు, కంఠము, శిరస్సు, దంతములు, పెదవులు, నాసిక, మిశ్రము అనెడి యెనిమిది స్థానములయందును అకారాద్యక్షరములను పలికించుచు వాంతి మొదలగువానిని పుట్టించుచు నిద్రయందు సర్వేంద్రియములను అవిద్యయందు చేర్చి మెలఁకువయందు వానివాని నెలవులలో నిలుపును. దీనికి అధిదేవత అజుఁడు.

వాయువృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగము, జలముయొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగముతో చేరి ప్రాణవాయువు అయెను. ఇది హృదయస్థానమున వసించి ముక్కుయొక్క కుడియెడమ ద్వారములవలన ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాస

రూపములచేత పం(డెండు పదియాఱు అంగుళములపొడుగున వెలుపలికిని ఎనిమిది అంగుళముల పొడువున లోపలికిని ఇరువదియొక్క వేల ఆఱునూఱుమాఱులు వచ్చుచు పోవుచు ఉండును. దీనికి అధిదేవత విశిష్టుఁడు.

వాయువృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవభాగము, భూమియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవవభాగముతో చేరి అపానమాయెను. ఇది గుదస్థానమందు చేరి మలమూత్రములను శుక్లశోణితములను వెలుపలికి త్రోయుచుండును. దీనికి అధిదేవత విశ్వకర్త. ఇవి యైదును తామసవాయువిభాగములు. ఇవే ప్రాణాది పంచవాయువులు.

అగ్నిపంచీకరణము

తమోగుణముతో చేరిన అగ్నియొక్క సమష్టిభాగము చక్షురింద్రియము. దీనికి విషయము పొడుగు పొట్టి, లావు, సన్నము, తెలుపు, ఎఱుపు, నలుపు, పసుపు, ఆకుపచ్చ, మిశ్రము అనెడు పదివిధములయిన రూపముల గ్రహించుట. అధిదేవత సూర్యుఁడు.

తామసాగ్నివృష్టిభాగము నాలుగుగా భాగింపఁబడి ఆకాశవాయుజలభూములతో చేరును.

తామసాగ్నివృష్టిభాగనిరూపణము

అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో ఒకటవభాగము, ఆకాశముయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగముతో చేరి శ్రోత్రేంద్రియమాయెను. దీనికి విషయము సంస్కృతాదిభాషారూపశబ్దము, భేరీతాళమృదంగాదివాద్యరూపశబ్దము, పిల్లనఁ గ్రోవినాదస్వరము మొదలగు స్వరూపశబ్దము, మిశ్రము అనెడు చతుర్విధశబ్ద గ్రహణము. అధిదేవత దశదిక్కులు.

అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగము, వాయువుయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగముతో చేరి త్వగింద్రియ మాయెను. దీనికి విషయము వేఁడిమి చల్లన మృదువు కఠినము మిశ్రము అనెడు పంచవిధస్పర్శము. అధిదేవత వాయువు.

అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగము, జలముయొక్క వృష్టి భాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగముతో చేరి జిహ్వేంద్రియ మాయెను. దీనికి విషయము ఉప్పు పులుసు కారము, వగరు చేఁదు, మధురము, మిశ్రము అనెడు సప్తవిధ రసములు గ్రహించుట. అధిదేవత వరుణుఁడు.

అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలుగవభాగము, భూమియొక్క వృష్టి

భాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగముతో చేరి ఘ్రాణేంద్రియ మాయెను. దీనికి విషయము సుగంధము, దుర్గంధము, మిశ్రగంధము అనెడు త్రివిధ గంధముల గ్రహించుట. అధిదేవతలు అశ్వినీ దేవతలు.

ఈ ఐదును తామసాగ్ని విభాగములు. ఇవే జ్ఞానేంద్రియములును, మధ్యేంద్రియములును అగును.

జలభూతపంచీకరణము

తమోగుణముతో చేరిన జలముయొక్క సమష్టిభాగము రసతన్మాత్రము. దీనికి విషయము మాధుర్యముగా నుండుట. ఇది పృథివియందును ఉండును. అధిదేవత విష్ణువు. వృష్టిభాగములు నాలుగుగా భాగింపఁబడి ఆకాశవాయువహ్నిభూములలో చేరును.

తామసజలవృష్టిభాగ నిరూపణము

జలవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మొదటిభాగము, ఆకాశముయొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగముతో చేరి శబ్దతన్మాత్ర మాయెను. దీనికి విషయము ఏకదేశశబ్దము. అధిదేవత సదాశివుఁడు. ఈ శబ్దము భూమియందు కటకట అని జలమందు బుడబుడ అని, అగ్నియందు భగభగ అని, గాలియందు గలగల అని వినఁ బడును.

జలవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో రెండవభాగము, వాయువుయొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగముతో చేరి స్పర్శతన్మాత్ర మాయెను. దీనికి విషయము ఏకదేశస్పర్శము. ఈ స్పర్శగుణము భూమియందు కఠినముగాను, జలమందు శీతలముగాను, అగ్నియందు ఉష్ణముగాను ఉండును. దీని కధిదేవత మహేశ్వరుఁడు.

జలవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగము, అగ్నియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో మూఁడవభాగముతో చేరి రూపతన్మాత్ర మాయెను. దీనికి విషయము ఏకదేశరూపము. ఇది పృథివియందు రక్తనీలశ్వేత పీత చిత్రాదిరూపము. జలమందు శ్వేతరూపము. అగ్నియందు రక్తరూపము. దీని కధిదేవత రుద్రుఁడు.

జలవృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలగవభాగము, పృథివియొక్క వృష్టిభాగములు నాలుగింటిలో నాలగవవభాగముతో చేరి గంధతన్మాత్ర మాయెను. దీనికి విషయము ఏకదేశగంధము. ఇది భూమియందు మాత్రము ఉండును. దీని కధిదేవత బ్రహ్మ. ఈయైదును జలవిభాగములు. అవే పంచతన్మాత్రలు.

పృథివీపంచీకరణము

తమోగుణముతో చేరిన, పృథివీసమష్టిభాగము, పాయ్వింద్రియ మాయెను. దీనికి విషయము మలవిసర్జనము. అధిదేవత మృత్యువు.

వాక్కు ఆధ్యాత్మికము. పుణ్యపాపమిశ్రసంభాషణము ఆధిభౌతికము. అగ్ని ఆధిదైవతము. పాణి ఆధ్యాత్మికము. దానప్రతిగ్రహములు ఆధిభౌతికము. ఇంద్రుఁడు ఆధిదైవతము. పాదము ఆధ్యాత్మికము. గమనాగమనములు ఆధిభౌతికము. ఉపేంద్రుఁడు ఆధిదైవతము. గుహ్యము ఆధ్యాత్మికము. సంయోగానందము ఆధిభౌతికము. బ్రహ్మ ఆధిదైవతము. పాయువు ఆధ్యాత్మికము. విసర్జనము ఆధిభౌతికము. మృత్యువు ఆధిదైవతము.

శ్రు॥ **యేదేవాదివ్యేకాదశస్థాః పృథివ్యామధ్యేకాదశస్థాప్సుషదో మహినైకాదశస్థాస్తే దేవా యజ్ఞమిమం జుషధ్వమ్॥** అను శ్రుతి ప్రమాణముచేత ఈ యాధిభౌతికములే భూలోకము తామసస్పష్టి ఆసురీసంపద. **"భూః"** అను వ్యాహృతి గాయత్రి యందలి ప్రథమపాదము. ఈ ఆధ్యాత్మికములే భువర్లోకము, రాజసస్పష్టి, మానుషీసంపద. **"భువః"** అను వ్యాహృతి గాయత్రి ద్వితీయపాదము. ఈ ఆధిదైవతములే సువర్లోకము. సాత్త్వికస్పష్టి. దైవీసంపద, **"సువః"** అను వ్యాహృతి. గాయత్రి తృతీయపాదము. ఇప్పుడు చెప్పినవి తప్ప మిగిలిన నఖశిఖపర్యంతమన శరీరమందలి సకలావయవములయొక్కయు వెంద్రుకలు ఎముకలు, నరములు, ప్రేగులు, కండలు, నెత్తురు, మెదడు మొదలగువానియొక్కయు, మనోవృత్తులగు కామము మొదలగు దుర్వృత్తుల సువృత్తుల యొక్కయు ఆధిభౌతిక ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవతములను తెలిసి యీ దేహమును సకలదేవతామయ మని యెఱిఁగి సర్వదేవతామయుఁడును, విలక్షణుఁడును అయిన కూటస్థబ్రహ్మము తా ననెడి స్థిరత గలిగి యానందించువాఁడే బ్రహ్మవేత్త. **"శ్రు॥ యావతీర్వైదేవతాస్తాస్సర్వా వేదవిది బ్రాహ్మణే వసంతి॥"** అను శ్రుత్యర్థప్రకారము గ్రహింపవలయు. ఈ గుట్టును పట్టుదలగా విచారింపక ఆధిభౌతిక ఆధ్యాత్మిక ఆధిదైవతముల తాపత్రయములచే కొట్టువడి మట్టుమీఱిన జన్మపరంపరలలో తట్టుపడువాఁడే మూఢుఁడు. ఇదే వేదాంతశాస్త్రసిద్ధాంతము. ఇదే జీవేశ్వరజగత్సృష్టిక్రమము.

పృథివీభూతపంచీకరణతత్త్వలయము

పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో నొక భాగముతో చేరి వాగింద్రియమాయెను. ఇది ఆ ఆకాశమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని వాగింద్రియములయించును.

పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో నొక భాగముతో చేరి హస్తేంద్రియమాయెను. ఇది ఆ వాయువును విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని హస్తేంద్రియము లయించును.

తాత్పర్యము :– చిత్తము, ప్రాణవాయువు, జిహ్వ, రసము, గుహ్యము ఈ యైదును జలతత్త్వ కదంబమని తాత్పర్యము.

శ్లో॥ అహం చాపానవాయుశ్చ ఘ్రాణగంధస్తథైవ చ।
పాయుపంచ ఇదం ప్రోక్తమిత్యేతే భూమిపంచకమ్॥

తాత్పర్యము :– అహంకారము, అపానము, ఘ్రాణము, గంధము, పాయువు ఈ యైదును పృథివీతత్త్వకదంబమని తాత్పర్యము.

ఈ యిరువదియైదు తత్త్వములును గూడి స్థూలశరీర మాయెను. దీనిని పొందిన యీశ్వరునకు విరాట్పురుషుఁడని వైరాజసుఁడని వైశ్వానరుఁడని పేరు. దీనిని పొందిన జీవునకు విశ్వుఁడని చిదాభాసుండని వ్యావహారికుఁడని పేరు. ఈ జీవేశ్వరులకు ఈ స్థూలదేహమందు అవస్థ జాగ్రత్త, కోశము అన్నమయము.

పంచభూతతత్త్వస్తబకమున ఆకాశతత్త్వస్తబకము

జ్ఞాత కూటస్థుఁడనెడు అధిదేవత చేత ప్రేరేపింపఁబడి సమానవాయువుతోఁ గూడి శ్రోత్రేంద్రియద్వారముచేత చతుర్విధశబ్దములను గ్రహించి వాక్కుచేత వచియించుచుండును.

వాయుతత్త్వస్తబకము

ఈ జ్ఞాత మనోరూపుఁడై చంద్రాధిదేవతాప్రేరకత్వముచేత వ్యానవాయువుతోఁగూడి త్వగింద్రియద్వారమువలన పంచవిధస్పర్శములను గ్రహించి పాణీంద్రియముచేత స్పృశించుచుండును.

అగ్నితత్త్వస్తబకము

ఈ జ్ఞాత బుద్ధిరూపుఁడై బృహస్పతిదేవతాప్రేరకత్వముచేత ఉదానవాయువుతోఁ గూడి చక్షురింద్రియద్వారమువలన దశవిధరూపములను గ్రహించి పాదేంద్రియముచేత నడుచుచుండును.

జలతత్త్వస్తబకము

ఈ జ్ఞాత చిత్తస్వరూపుఁడై క్షేత్రజ్ఞాధిదేవతాప్రేకరత్వముచేత ప్రాణవాయువుతోఁగూడి జిహ్వేంద్రియద్వారమువలన సప్తవిధరసములను గ్రహించి గుహ్యేంద్రియముచేత ఆనందించుచుండును.

పృథివీతత్త్వస్తబకము

ఈ జ్ఞాత అహంకారస్వరూపుఁడైన రుద్రాధిదేవతాప్రేరకత్వమువలన అపానముతోఁ గూడి ఘ్రాణేంద్రియద్వారముచేత త్రివిధగంధములను గ్రహించి పాయ్వింద్రియముచేత మలమూత్రశుక్లశోణితములను విసర్జించుచుండును.

జీవేశ్వరస్థూలదేహపంచీకరణచక్రము

ఆకాశము	వాయువు	అగ్ని	జలము	పృథివి	పంచీకృతతామస స్థూలభూతములు	
జ్ఞాత జ్యేయము **కూటస్థుండు**	మనస్సు సంకల్పవికల్పములు **చంద్రుండు**	బుద్ధి నిశ్చయము **బృహస్పతి**	చిత్తము చలనము **జీవుండు**	అహంకారము అభిమానము **రుద్రుండు**	ఆకాశపంచకము విషయములు **అధిదేవతలు.**	అంతఃకరణములు అంతర్ **ఇన్ద్రియములు**
సమానవాయువు పచనాదికము **జయుండు**	వ్యానవాయువు పంచిపెట్టుట **విశ్వయోని**	ఉదానవాయువు మ్రింగుట మొ॥ **అజుడు**	ప్రాణవాయువులో వెలిందిరుగుట **విశిష్టుండు**	అపానము మల మూత్రశుక్లముల **వెడలించుట** విశ్వకర్త	వాయుపంచకము విషయములు **అధిదేవతలు.**	
శ్రోత్రేంద్రియము చతుర్విధశబ్దము **దిక్కులు**	త్వగింద్రియము పంచవిధస్పర్శము **వాయువు**	చక్షురింద్రియము దశవిధరూపము **సూర్యుడు.**	జిహ్వేన్ద్రియము సప్తవిధరసము **వరుణుండు**	ఘ్రాణేన్ద్రియము త్రివిధగంధము **అశ్వినులు**	అగ్నిపంచకము విషయములు **అధిదేవతలు.**	జ్ఞానేన్ద్రియము మధ్యేన్ద్రి- **యములు**
శబ్దతన్మాత్రము ఏకాదేశశబ్దము **సదాశివుండు**	స్పర్శతన్మాత్రము ఏకదేశస్పర్శము **మహేశ్వరుండు.**	రూపతన్మాత్రము ఏకదేశరూపము **రుద్రుండు.**	రసతన్మాత్రము ఏకదేశరసము **విష్ణువు.**	గంధతన్మాత్రము ఏకదేశగంధము **బ్రహ్మ.**	జలపంచకము విషయములు అధిదేవతలు.	పంచతన్మాత్ర- ములు
వాగింద్రియము త్రివిధవచనము **అగ్ని**	పాణీంద్రియము దానప్రతి గ్రహములు **ఇంద్రుడు**	పాదేంద్రియము రాకపోకలు **ఉపేంద్రుండు**	గుహ్యేన్ద్రియము సంయోగానన్దము **బ్రహ్మ**	పాయ్విన్ద్రియము మలవిసర్జనము **మృత్యువు**	పృథివీపంచకము విషయములు అధిదేవతలు	కర్మేన్ద్రియములు బాహ్యేంద్రి- యములు.

పంచవింశతితత్త్వముల ఆధ్యాత్మిక ఆధిభౌతిక ఆధిదైవత వివరణము

జ్ఞాత ఆధ్యాత్మికము. జ్ఞేయము ఆధిభౌతికము. కూటస్థుండు ఆధిదైవతము.

మనస్సు ఆధ్యాత్మికము. సంకల్పవికల్పములు ఆధిభౌతికము. చంద్రుండు ఆధిదైవతము.

బుద్ధి ఆధ్యాత్మికము. నిశ్చయము ఆధిభౌతికము. బృహస్పతి ఆధిదైవతము.

చిత్తము ఆధ్యాత్మికము. చంచలము ఆధిభౌతికము. క్షేత్రజ్ఞుండు ఆధిదైవతము.

అహంకారము ఆధ్యాత్మికము. అభిమానము ఆధిభౌతికము. రుద్రుండు ఆధిదైవతము.

సమానవాయువు ఆధ్యాత్మికము. పచనము ఆధిభౌతికము. జయుండు ఆధిదైవతము.

వ్యానవాయువు ఆధ్యాత్మికము. తిన్న అన్నరసములను అన్ని నరములకును పంచిపెట్టుట ఆధిభౌతికము. విశ్వయోని ఆధిదైవతము.

ప్రాణవాయువు ఆధ్యాత్మికము. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములచేత సంచరించుట ఆధిభౌతికము. విశిష్టుండు ఆధిదైవతము.

అపానము ఆధ్యాత్మికము. వెలుపలికి వెళ్లఁద్రోయుట ఆధిభౌతికము. విశ్వకర్త ఆధిదైవతము.

శ్రోత్రము ఆధ్యాత్మికము. చతుర్విధశబ్దగ్రహణము ఆధిభౌతికము. దిక్సమూహము ఆధిదైవతము.

త్వక్కు ఆధ్యాత్మికము. పంచవిధస్పర్శగ్రహణము ఆధిభౌతికము. వాయువు ఆధిదైవతము.

చక్షువు ఆధ్యాత్మికము. దశవిధరూపగ్రహణము ఆధిభౌతికము. సూర్యుండు ఆధిదైవతము.

జిహ్వ ఆధ్యాత్మికము. సప్తవిధరసగ్రహణము ఆధిభౌతికము. వరుణుండు ఆధిదైవతము.

ఘ్రాణము ఆధ్యాత్మికము. త్రిగంధముల గ్రహించుట ఆధిభౌతికము. అశ్వినులు ఆధిదైవతము.

శబ్దము ఆధ్యాత్మికము. ఏకదేశశబ్దగ్రహణము ఆధిభౌతికము. సదాశివుండు ఆధిదైవతము.

స్పర్శము ఆధ్యాత్మికము. ఏకదేశస్పర్శగ్రహణము ఆధిభౌతికము. ఈశ్వరుండు ఆధిదైవతము.

రూపము ఆధ్యాత్మికము. ఏకదేశరూపగ్రహణము ఆధిభౌతికము. రుద్రుండు ఆధిదైవతము.

రసతన్మాత్రము ఆధ్యాత్మికము. ఏకదేశరసగ్రహణము ఆధిభౌతికము. విష్ణువు ఆధిదైవతము.

గంధతన్మాత్రము ఆధ్యాత్మికము. ఏకదేశగంధగ్రహణము ఆధిభౌతికము. బ్రహ్మ ఆధిదైవతము.

కర్మలభ్యములగు దేవ పశు పక్షి క్రిమిజలచర స్థావర మానుష స్థూలశరీరముతో కూడుచు వీడుచు ఉండును. కారణశరీరభ్రమ నివారించువేళ కారణశరీరము నశింపcగానే కారణ శరీరమందును నిల్వచోటులేక స్థూలశరీరమందును నిల్వ తావులేక కాష్ఠరహితమగు వహ్నిచందమున లయించును. అప్పు డాశరీరతత్త్వములు సమష్టివ్యష్టిభేదములతోడ క్షీణించి సత్త్వరజోభూతతన్మాత్రములై యుండును.

భూతలయము

మలినసత్త్వప్రధానప్రకృతియొక్క సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూcడును పంచభూతములతో కూడుటవలన సాత్త్వికపంచభూతము లని రాజసపంచభూతములని, తామసపంచభూతములని మూcడువిధములగును. ఆ మలినసత్త్వప్రధానప్రకృతి బ్రహ్మవిచారణయందు అంతర్ముఖము గలదగును. అప్పుడు గుణవిజృంభణము అcగును. అందున పంచభూతములు త్రిగుణములతోడి కలయిక మాని తొలుత కలిగినవి కలిగినతీరుననే సూక్ష్మాతిసూక్ష్మభూతములై నిలుచును.

సూక్ష్మాతిసూక్ష్మపంచభూతలయము

ప్రళయకాలములయందును బ్రహ్మనిష్ఠయందును పంచభూతములు లయించును. ప్రళయకాలభూతలయమువలన జన్మములకు కారణములైన ఆగామిసంచిత ప్రారబ్ధకర్మములు లయింపక ప్రళయాంతములయందు మరల జన్మములcగలుగcజేయును. బ్రహ్మవిచారమువలన పంచభూతములును జన్మకారణములైన త్రివిధకర్మములును లయించుట వలన ముక్తులగుదురు.

ప్రళయకాలసముద్రమందు మట్టిపెల్ల కలిసి తనరూపము చెడినట్లు నూఱంతలు హెచ్చుగాcగల జలమందు ఒకభాగమైన భూమిచేరి భూమి యనుపేరు పోయి జలభూతము నిలుచును.

కాలిన యినుపముద్దమీcద నీటిచినుకుపడి సమసినట్లు నూఱుపాళ్లు హెచ్చుగాc గల అగ్నియందు ఒక్క భాగమైన జలము చేరి నశించి అగ్నిభూతము నిలుచును.

మహావాయువుచేత దీపము చల్లాఱినట్లు నూఱంతలు హెచ్చుగాcగల వాయువునందు ఒకపాలైన అగ్ని చేరి లయించి వాయుభూతము నిలుచును.

ముక్కులోని గాలి వెలుపలికి వచ్చి తెలియనట్లు నూఱుమడుcగులు హెచ్చుగాcగల ఆకాశమందు ఒక భాగమైన వాయువు చేరి వాయువనెడుపేరు చెడి ఆకాశభూతము నిలుచును.

కాఱుచీcకటియందు మిన్ను మన్నులు కన్నులకు తెలియనట్లు నూఱంశములు హెచ్చుగాcగల విక్షేపశక్తియందు ఒకపాలైన ఆకాశము లయించి విక్షేపశక్తి నిలుచును.

పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో నొక భాగముతో చేరి పాదేంద్రియమాయెను. ఇది ఆ అగ్నిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని పాదేంద్రియము పోవును.

పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో నొక భాగముతో చేరి గుహ్యేంద్రియమాయెను. ఇది యీ జలమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని గుహ్యేంద్రియము లయించును.

పృథివియందలి సమష్టిభాగమైన అర్ధభాగము పాయ్వింద్రియ మాయెను. దీనియందు తనవ్యష్టిభాగమైన అర్ధభాగమున మరల కలిసెనేని పాయ్వింద్రియము పోయి పృథివీభూతమగును.

జలభూతపంచీకరణతత్త్వలయము

జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి శబ్ద తన్మాత్రమాయెను. ఇది యీ యాకాశమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని శబ్దతన్మాత్రము నశించును.

జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, వాయువందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి **స్పర్శ** తన్మాత్రమాయెను. ఇది యీ వాయువును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని స్పర్శతన్మాత్రము లయించును.

జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి **రూప** తన్మాత్రమాయెను. ఇది యీ యగ్నిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని రూపతన్మాత్రము లయించును.

జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి **గంధ** తన్మాత్రమాయెను. ఇది యీ పృథివిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని గంధతన్మాత్రము లయించును.

జలమందలి సమష్టిభాగమైన అర్ధభాగము రసతన్మాత్రమాయెను. దీనియందలి తనవ్యష్టిభాగమైన అర్ధభాగము తిరుగ చేరెనేని రసతన్మాత్రము పోయి జలభూతమగును.

అగ్నిభూతపంచీకరణతత్త్వలయము

అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి శ్రోత్రేంద్రియమాయెను. ఇది యీ యాకాశభూతమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని శ్రోత్రేంద్రియము నశించును.

అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, వాయువందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి త్వగింద్రియమాయెను. ఇది యీ వాయువును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని త్వగింద్రియము లయించును.

అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి జిహ్వేంద్రియమాయెను. ఇది యీ జలమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని జిహ్వేంద్రియము లయించును.

అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి ఘ్రాణేంద్రియమాయెను. ఇది యీ పృథివిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని ఘ్రాణేంద్రియము లయించును.

అగ్నియందలి సమష్టిభాగమైన అర్ధభాగము చక్షురింద్రియ మాయెను. దీనియందలి తనవ్యష్టిభాగమైన అర్ధభాగము తిరుగ చేరెనేని చక్షురింద్రియము పోయి అగ్నిభూతమగును.

వాయుభూతపంచీకరణతత్త్వలయము

వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి సమానవాయువయ్యెను. ఇది యీ యాకాశమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని సమానవాయువు లయించును.

వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, అగ్నియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి ఉదానవాయువు అయ్యెను. ఇది యీ అగ్నిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని ఉదానవాయువు లయించును.

వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి ప్రాణవాయువయ్యెను. ఇది యీ జలమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని ప్రాణవాయువు లయించును.

వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి అపానము అయ్యెను. ఇది యీ పృథివిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని అపానము లయించును.

వాయువునందలి సమష్టిభాగమైన అర్ధభాగము వ్యానవాయువయ్యెను. దీనియందలి తనవ్యష్టిభాగమైన అర్ధభాగము తిరుగ చేరెనేని వ్యానవాయువు పోయి వాయుభూతమగును.

ఆకాశభూతపంచీకరణతత్త్వలయము

ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, వాయువునందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి మనస్సు అయ్యెను. ఇది యీ వాయువును విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని మనస్సు లయించును.

ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, అగ్ని యందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరెనేని బుద్ధి అయ్యెను. ఇది యీ అగ్నిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని బుద్ధి లయించును.

ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, జలమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి చిత్తమాయెను. ఇది యీ జలమును విడిచి తన అర్ధభాగమందు కూడెనేని చిత్తము లయించును.

ఆకాశమందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగము, పృథివియందలి అర్ధభాగముయొక్క నాలుగుభాగములలో ఒకభాగముతో చేరి అహంకారమాయెను. ఇది యీ పృథివిని విడిచి తన అర్ధభాగమందు చేరెనేని అహంకారము లయించును.

ఆకాశమందలి సమష్టిభాగమైన అర్ధభాగము జ్ఞాత అయ్యెను. దీనియందలి తనవ్యష్టిభాగమైన అర్ధభాగము తిరుగ చేరెనేని జ్ఞాత పోయి ఆకాశభూతమగును.

ఈ పృథివియును జలమును అగ్నియును వాయువును, ఆకాశమును పంచీకృతములైన తామసస్థూలభూతములై మొదటిరీతిని నిలుచును.

సూక్ష్మశరీరతత్త్వలయము

స్థూలశరీరము కర్మజ మగుటవలన కర్మము క్షీణించేనేని స్థూలదేహమును క్షీణించును. సూక్ష్మదేహము సహజమగుటవలన కత్తులచేత నఱకఁబడక నీళ్లచేత నానక, నిప్పుచేత కాలక, గాలిచేత శోషింపఁబడక వృత్తిప్రళయ, నిత్యప్రళయ, దేహప్రళయ, మనుప్రళయ, బ్రహ్మప్రళయ, విష్ణుప్రళయ, రుద్రప్రళయ, ఈశ్వరప్రళయ, సదాశివప్రళయ, విరాట్పురుషప్రళయములయందును చెడక విదేహముక్తిపర్యంతము ఉండును. ఇది చెడినఁగాని ముక్తికలుగదు. **ముక్తికోరినవాఁడు దీనిని ముందుగా చెఱుపఁగోరక కారణశరీరమును చెఱుపవలెను.** అది భ్రాంతిజ మగుటవలన అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కార జ్ఞానముచేత భ్రాంతిని నశింపఁజేసెనేని భ్రాంతివలన కలిగిన కారణశరీరమును నశించును. మఱి యీ సూక్ష్మదేహము పైనఁజెప్పిన ప్రళయములయందు నశింపక కారణశరీరమందు చేరి కారణశరీరభ్రమ నివారించుదాఁక కాలకర్మవశములచేత మాటిమాటికి పుణ్యపాపమిశ్ర

పంచభూతబీజపంచీకరణము

ఆకాశబీజపంచీకరణము :– మకారము జ్ఞాత, చేతనుఁడు, నకారము మనస్సు, ణకారము బుద్ధి, ఞకారము చిత్తము, ఙకారము అహంకారము.

వాయుబీజపంచీకరణము :– పకారము సమానవాయువు, తకారము వ్యానవాయువు, టకారము ఉదానవాయువు, చకారము ప్రాణవాయువు, ణకారము అపానము.

అగ్నిబీజపంచీకరణము :– ఫకారము శ్రోత్రము, థకారము త్వక్కు, ఠకారము చక్షువు, ఛకారము జిహ్వ, ఖకారము ఘ్రాణము.

జలబీజపంచీకరణము :– భకారము శబ్దము, ధకారము స్పర్శము, ఢకారము రూపము, ఝకారము రసము, ఘకారము గంధము.

పృథివీబీజపంచీకరణము :– బకారము వాక్కు, దకారము హస్తము, డకారము పాదము, జకారము గుహ్యము, గకారము పాయువు.

మఱియొకవిధమైన స్థూలశరీరపంచీకరణము

ఆకాశపంచీకరణము :– "**శ్లో॥ కామఃక్రోధస్తథా లోభో భయం మోహనమేవ చ। ఆకాశస్య గుణాః ప్రోక్తా స్సమాంశాః పరికీర్తితాః॥**". తాత్పర్యము :– కోరిక, కోపము, లోభము, భయము, మోహనము ఈ యైదును ఆకాశపంచకము.

వాయుపంచీకరణము :– "**శ్లో॥ ధావనం చలనం చైవ కుంచాకుంచప్రసారణమ్। వాయోః పంచ గుణాః ప్రోక్తాః సమాంశాః పరికీర్తితాః॥**". తాత్పర్యము :– పరుగెత్తుట, వణఁకుట, ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసముల విడుచుట, చాఁచుట ఈ అయిదును వాయుపంచకము.

అగ్నిపంచీకరణము :– "శ్లో॥ క్షుథా తృష్ణా తథా నిద్రా చాలస్యం సంగమం తథా। అగ్నేః పంచ గుణాః ప్రోక్తాస్సమాంశాః పరికీర్తితాః॥". తాత్పర్యము :– ఆఁకలి, దప్పి, నిద్ర, ఆలస్యము, సంగమము ఈ అయిదును అగ్నిపంచకము.

జలపంచీకరణము :– "శ్లో॥ లాలా మూత్రం తథా స్వేదః శుక్లం శోణితమేవ చ। అపః పంచవిధాః ప్రోక్తాః జ్ఞాతవ్యం చ ప్రయత్నతః॥". తాత్పర్యము :– చొంగ, మూత్రము, చెమ్మట, రేతస్సు, నెత్తురు ఈ అయిదును జలపంచకము.

పృథివీపంచీకరణము :– "**శ్లో॥ అస్థిమాంసత్వచో నాడీ రోమం చైవ తు పంచకమ్। క్షితేః పంచగుణాః ప్రోక్తాః సమాంశాః పరికీర్తితాః॥**". తాత్పర్యము :– ఎముకలు, మాంసము, చర్మము, నరములు, వెంట్రుకలు ఈ ఐదును పృథివీ పంచకము. ఈ యిరువది అయిదు తత్త్వములతోఁగూడినదే స్థూలశరీరము.

ప్రకృతిలయము

చిదాభాసరూపమైన మలినసత్త్వప్రధానప్రకృతిగుణములగు సత్త్వరజస్తమస్సులు మాయ అవిద్య ఆవరణశక్తులనెడు పేళ్లుగలవై వెలయును. పరబ్రహ్మచ్ఛాయ మాయ అవిద్య ఆవరణశక్తులయందు ప్రతిబింబించుటచేత ఈశ్వరుఁడును జీవసమూహమును వీరికి భోగసాధనములును గలుగఁజేయుటకు కారణమైన విక్షేపశక్తియును తోఁచెను. ఇట్టి మలినసత్త్వప్రధానప్రకృతి అచిత్తగుటవలన విచారదృష్టియందు మిథ్యాభూతమై తనకు జన్మస్థానమైన చిత్ప్రకృతియందు తనత్రిగుణములతోడ కలియఁగా అపుడు ఈశ్వరజీవ విక్షేపములు మూఁడును క్షీణించి అమలసత్త్వప్రధానయగు చిత్ప్రకృతి నిలుచును. అది సద్రూపుఁడును అస్మచ్ఛబ్దఆత్మ శబ్దలక్ష్యార్థవాచ్యుఁడును స్వజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదశూన్యుఁడును స్త్రీపున్నపుంసకలింగరహితుఁడును సర్వకార్యకారణవిలక్షణుఁడును కేవలనిర్గుణుఁడును అగు పరమాత్మయందు లయించును. ప్రకాశోష్ణశక్తులును అగ్నియును ఒక్కటే యైనట్లు ఈ చిత్ప్రకృతియును చిద్రూపపరబ్రహ్మమును ఒక్కటే యని తలఁచనివానికి "**శ్రు॥ ద్వైతం సంసారమిత్యాహురద్వైతం పరమార్థతః**" అను ప్రమాణమునకు విరోధముగా అద్వైతసిద్ధి గలుగక ద్వైతమే ప్రాప్తించును కాఁబట్టి "**శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ**" అను శ్రుత్యర్థము నెఱిఁగి చిద్రూపిణియగు ప్రకృతియును అస్మచ్ఛబ్దవాచ్యుఁడైన సద్రూపపర బ్రహ్మమును ఒక్కటే యనియును ఆ పరబ్రహ్మమే తా ననియును తలఁచి అష్టవిధానందములలో శ్రేష్ఠమైన ముఖ్యానందమును పొందువాఁడే ముక్తుఁడని వేదాంతసిద్ధాంతము.

దశవిధప్రళయవివరణము

వృత్తిప్రళయము :– ప్రాణుల పుణ్యపాపమిశ్రకర్మఫలప్రాప్తి పరబ్రహ్మస్వరూపమయిన నిరాకారచిదాకాశమందు అణఁగియుండి జీవుల అదృష్టానుసారముగ కాలకర్మాను గుణ్యముచేత సముద్రమున అలలు బుగ్గలు తుంపురులును పుట్టుచు అణఁగుచు ఉండునట్లు చిదాకాశమున ప్రాప్తాప్రాప్తముగ వృత్తులు పుట్టుచు గిట్టుచు ఉండును. ఆ పుట్టిగిట్టెడి యేమిలేని వట్టి బట్టబయలే వృత్తిప్రళయము.

అవస్థాప్రళయము :– ఆ వృత్తియే బలిసి అనేక వ్యవహారములను చేయుటకు జీవులకాలకర్మ వశమున జాగ్రత్స్వప్నావస్థలుగల స్థూలసూక్ష్మశరీరములను పొంది వెలుపలికి వచ్చి వ్యాపించుచు లోపించుచు ఉండును. ఆ లోపించినయెడమే నిద్ర. ఆ నిద్రయే నిత్యప్రళయము.

శరీరప్రళయము :– పిమ్మట ఆ వృత్తులే ప్రబలి జాగ్రదాద్యవస్థలతోఁగూడి నిమేషము కాష్ఠ కల క్షణము ముహూర్తము అహోరాత్రము అనునవి గలిగినది దినము. అట్టి

దినము పక్షము, మాసము, ఋతువు, అయనము అనువానితోఁ గూడినది సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరముల మితిప్రకారము జీవించి మృతి నొందుటే శరీరప్రళయము.

మనుప్రళయము :– శుక్లకృష్ణపక్షములే అహోరాత్రముగాఁగల పితృదేవతల యొక్క ఒకదినము మనుష్యులకు ఒకమాసము. అట్టి మాసములు పంద్రెండయ్యెనేని మనుష్యులకు ఒక సంవత్సరము. అదే దేవతలకు ఒక దినమగును. అట్టి దినములు మన్నూట అఱువది అయ్యెనేని దేవతలకు సంవత్సరమగును. అవి పంద్రెండువేలు కడచెనేని పదియేడు లక్షల యిరువదియెనిమిది వేల సంవత్సరములుగల కృతయుగమును, పంద్రెండులక్షల తొంబదియాఱు వేల సంవత్సరములుగల త్రేతాయుగంబును, ఎనిమిదిలక్షల అఱువది నాలుగువేల సంవత్సరములుగల ద్వాపరయుగంబును, నాలుగులక్షల ముప్పదిరెండువేల సంవత్సరములుగల కలియుగంబును కడచును. ఆ నాలుగుయుగములును గూడినదే ఒక మహాయుగము. అవి డెబ్బదియొకటి అయ్యెనేని ఒక మనువు చచ్చును. ఇదే మనుప్రళయము.

బ్రహ్మప్రళయము :– అట్టి మన్వంతరములు పదునాలుగు కడచెనేని చతుర్ముఖబ్రహ్మకు ఒక పగలగును. ఆ పగటిలో స్వాయంభువ, స్వారోచిష, ఉత్తమ, తామస, రైవత, చాక్షుష, వైవస్వత, సూర్యసావర్ణి, దక్షసావర్ణి, బ్రహ్మసావర్ణి, ధర్మసావర్ణి, భద్రసావర్ణి, దేవసావర్ణి, ఇంద్రసావర్ణి అనెడు పదునలుగురు మనువులును లయింతురు. ఇఁక నంతకాలము కడచెనేని బ్రహ్మకు రాత్రియగును. ఇందులో పగలు ఉదయకల్ప మని, రాత్రి క్షయకల్పమని చెప్పఁబడును. ఇట్టి దినములు మున్నూట అఱువదియయ్యె నేని బ్రహ్మకు ఒక సంవత్సరమగును. అట్టి సంవత్సరములు నూఱు కడచెనేని బ్రహ్మప్రళయ మగును.

విష్ణుప్రళయము :– బ్రహ్మజీవితకాలము విష్ణువునకు ఒక మాసము. అట్టి మాసములు పంద్రెండు కూడినది ఒక సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరములు నూఱు కడచెనేని విష్ణువు మరణించును. విష్ణుప్రళయములోపల బ్రహ్మలనేకులుగుదురు.

రుద్రప్రళయము :– విష్ణువుయొక్క జీవితకాలము రుద్రమూర్తికి ఒకదిన మగును. అట్టి దినములు మున్నూట అఱువది కూడినది ఒక సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరములు నూటైన రుద్రుఁడు మృతి నొందును. ఆ రుద్రుని జీవితకాలములోపల ననేక విష్ణువులు పుట్టి గిట్టుదురు. ఇదే రుద్రప్రళయము.

మహేశ్వరప్రళయము :– రుద్రమూర్తి ఆయుష్య మంతయు మహేశ్వరునకు ఒక జాము. అట్టి జాములు ఎనిమిది కలది ఒక దినము. అట్టి దినములు ముప్పది కలది ఒక్క నెల. అట్టి నెలలు పంద్రెండయిన సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరములు నూటైన మహేశ్వరుఁ

డు లయించును. ఆ మహేశ్వరుని జీవితకాలములోపల రుద్రలనేకులు పుట్టి గిట్టుదురు.

సదాశివప్రళయము :– మహేశ్వరుని ఆయుస్సంతయు సదాశివునకు రెండు గడియల కాలము. దీనినే ముహూర్త మందురు. అట్టి ముహూర్తములు ముప్పది కలది దినము. అట్టి దినములు మున్నూట అఱువది కలది సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరములు నూఱయ్యెనేని సదాశివుఁడు లయించును. అతని ఆయుస్సులోఁగా అనేక మహేశ్వరులు పుట్టి గిట్టుదురు. ఇదే సదాశివప్రళయము.

విరాట్పురుషప్రళయము

సదాశివుని ఆయుఃప్రమాణ మంతయు విరాట్పురుషునకు ఒక్క క్షణమగును. అట్టి క్షణములు మున్నూట అఱువది గలది ఒక దినము. అట్టి దినములు మున్నూట అఱువది గలది సంవత్సరము. అట్టి సంవత్సరములు నూఱయ్యెనేని మాయాప్రతిబింబేశ్వరుఁడైన విరాట్పురుషుఁడు నశించును. అతని జీవితకాలములోపల అనేక సదాశివులు ఉదయించి లయింతురు. ఇదే విరాట్పురుషప్రళయము. ఇట్టి ప్రళయములు చిదచిత్స్వరూపిణియగు మూలప్రకృతియందుఁ గలుగుచు మలుగుచు ఉండును. బ్రహ్మనిష్ఠగల మహాపురుషుఁడు ప్రకృతిని లయింపఁజేసి పరబ్రహ్మమై వెలుఁగును.

పంచభూతబీజవివరణము

సీ॥ నిలువుగీటులు పది నిలిపి రేఖాషట్క, మడ్డంబుగా గీచి యాదిలిపులు
తొలిదొంతి క్రిందుక్రిందుల రెండురెండిడి, రెండవదాన నొండొండుఁగూర్చి
కడపలిప్రాణంబు కడగమున్ను లిఖించి, హెచ్చు లాదానిపై యింట నిలిపి
తరువాతిదొంతుల ధామంబులను గాదు, లొక్కటొక్కటి క్రమమొప్ప వ్రాసి
యడ్డముగఁ జూడనయ్యె వా తాగ్నిభూమి, జలఖబీజంబు లివి కావ్యములకు మొదల
నిలుప ఖేదార్తిధనహర్ష నిర్ధనంబు, లొసగుఁగర్తకు భర్తకు నుదధిశయన॥
–ఇట్లు అప్పకవీయమందు..

అ ఆ ఏ క చ ట త ప య ష యివి పదియును వాయుబీజాక్షరములు.
ఇ ఈ ఐ ఖ ఛ ఠ థ ఫ ర స యివి పదియును అగ్నిబీజాక్షరములు.
ఉ ఊ ఓ గ జ డ ద బ ల హ యివి పదియును భూమిబీజాక్షరములు.
ఋ ౠ ఔ ఘ ఝ ఢ ధ భ వ ళ యివి పదియును జలబీజాక్షరములు.
ఌ ౡ అం ఙ ఞ ణ న మ శ అః యివి పదియును గగనబీజాక్షరములు.

వీనిలో అకారాది షోడశస్వరములును జీవాక్షరములును, యకారాది దశాక్షరములును ప్రాణమాతృకాబీజాక్షరములును ఔటచేత వీనిని త్రోయఁగా తక్కిన యిరువది యైదు వర్ణములును ఇరువదియైదు తత్త్వములని సమయవాదులు అందఱును నిర్ణయించి యుండుటచేత వీనికి పంచభూతబీజప్రకారముగ పంచీకరణము వ్రాయఁబడుచున్నది.

డును వ్యష్టిస్వరూపుఁడయిన జీవుఁడును గాని ఆకాశాది పంచమహాభూతములును పదునాలుగు లోకములును నవద్వారములుగల దేహములును గావని తాత్పర్యము.

అవ :– మఱియును గురువులు అపవాదయుక్తిని దృఢపఱచుచున్నారు.

ఉ॥ తంతుసువర్ణమృత్తికలు ధాత్రి దుకూలవిభూషణోఖకా
సంతతులై తదన్యపటుసంజ్ఞల నొంది తదాత్మకంబులై
సంతత మున్నభాతిఁ గన సర్వజగం బపవాదయుక్తి సు
స్వాంత! పరాపరాత్మ యగు సాధనసాధ్యము లెందు వేఱగున్. 79

టీకా :– సుస్వాంత=రాగద్వేషాదులు లేనిమనస్సుగల ఓయి కుమారా!, ధాత్రిన్= భూమియందు, తంతుసువర్ణమృత్తికలు–తంతు=నూలును, సువర్ణ=కనకమును, మృత్తికలు= మన్నును, దుకూలవిభూషణోఖకాసంతతులై, దుకూల=వస్త్రములయొక్కయు, విభూషణ= ఆభరణములయొక్కయు, ఉఖకా=కుండలయొక్కయు, సంతతులై=సమూహము లగుచు, తదన్యపటుసంజ్ఞలన్–తత్=ఆ తంతుసువర్ణమృత్తికలకంటె, అన్య=వేఱైన, పటు= స్ఫుటములైన, సంజ్ఞలన్=నామములను, రూపములను, ఒంది=పొంది, అనఁగా నూలు వస్త్రములును బంగారు భూషణములును మన్ను కడవలును అయినను, తదాత్మకంబులై=ఆ తంతు సువర్ణమృత్తికలే రూపములుగాఁగలవై, సంతతము=ఎల్లప్పుడును ఉన్నభాతిన్= ఉన్నట్లు, సర్వజగంబు=సమస్తలోకమును, కనన్=ఊహింపఁగా, అపవాదయుక్తిన్=ఇవి వస్త్రములు, నగలు, కుండలును గావు. నూలు, బంగారము, మన్ను అని తెలిసినయుక్తిచేత, పరాపరాత్మ=పరాప్రకృతికంటె, పర=విలక్షణమైన, ఆత్మ= పరబ్రహ్మము, అగున్=అవును, ఎందున్=ఏకాలమందును, సాధనసాధ్యములు, సాధన= కారణములును, సాధ్యములు= కార్యములును, వేఱగున్=భిన్నమగును, అనఁగా ఎప్పుడును కా వనుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! చేలములు నూలని, ఆభరణములు బంగారమని, కుండలు మన్నని, ఎఱుఁగునప్పుడు కార్యములయిన వస్త్రములును, భూషణములును, ఘటములును కారణములయిన తంతు సువర్ణమృత్తికలును, ఒక్కటే యైనట్లు తనయందు తోఁచిన జీవేశ్వర జగములు పరబ్రహ్మమైన తానే అని తెలియుటే అపవాదయుక్తి యని తాత్పర్యము.

అవ :– మునుపు చెప్పిన ఆవరణ విక్షేపశక్తులలో విక్షేపశక్తి కార్యములనన్నిటిని శిష్యుఁడు తెలిసికొని ఆవరణశక్తిలక్షణమును గురువుల నడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ క్షితి ద్వైవిధ్యతమంబునం దొకటి విక్షేపాఖ్య భాసిల్లి హృ
ద్గతసంకల్పజగం బొనర్చె నని వక్కాణించి తీ వింక దు
ర్గతిదూరంబుగఁ దెల్పు మావరణ మే కార్యంబులం జేసె నా
గతకాలజ్ఞ! యనంగఁ బల్కెఁదొడరెం గారుణ్య మేపారఁగన్. 80

అవ :– జీవేశ్వరులకు పేళ్లు తప్ప తక్కిన స్థూలసూక్ష్మశరీరములు మొదలగునవి ఒక్కటే అయ్యెనేని వారిని ఏ తీరున ఎఱుఁగవచ్చునని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ ఘనుఁడౌనీశున కల్పజీవునకు జాగ్రత్స్వప్న దేహాదు లొం
డనఁ దద్భేద మెఱుంగు టెట్టులు మదీయాచార్య! చిత్తభ్రమం
బు నివారింపు మనం గుమార! గను ముద్బుద్ధిన్ ద్వయోపాధులై
దనరుం గారణకార్యభేదములచేఁ దత్కృత్యముల్ పొల్పుగన్. 75

టీకా :– మదీయాచార్య=నా గురుమూర్తీ!, ఘనుఁడు=సర్వోత్కృష్టుఁడు, ఔనీశునకున్= అయిన యీశ్వరునకును, అల్పజీవునకున్=పామరుఁడైన జీవునకును, జాగ్రత్స్వప్నదేహాదులు –జాగ్రత్=జాగ్రదవస్థయందలి, స్వప్న=స్వప్నావస్థయందలి, దేహ=స్థూలసూక్ష్మదేహములు, ఆదులు=అన్నమయ ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయకోశములు మొదలగునవి, ఒండనన్=ఒక్కటే అంటిరేని, తద్భేదము=ఆ యీశ్వరజీవుల తారతమ్యమును, ఎఱుంగుట= తెలిసికొనుట, ఎట్టులు=ఏ ప్రకారము, చిత్తభ్రమంబు=మనశ్చంచలమును, నివారింపుము= పోఁగొట్టుము. అనన్=అని పలుకఁగా, కుమార=పుత్త్రా!, తత్కృత్యముల్=ఆ జీవేశ్వరుల కార్యములు, ద్వయోపాధులై= మాయావిద్యలనెడు ఉపాధులుగలవై, కారణకార్య భేదములచేన్–కారణ=కారణోపాధి యనెడు, కార్య=కార్యోపాధియనెడు, భేదములచేన్= విభాగములచేత, తనరున్=ఆ జీవేశ్వరుల భేదములు ప్రకాశించును, పొల్పుగన్= చక్కఁగా, ఉద్బుద్ధిన్=విజ్ఞానముచేత, కనుము=ద్రష్టవై చూడుము.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! సర్వజ్ఞత్వము, సర్వేశ్వరత్వము, సర్వాంతర్యామిత్వము, సర్వస్వతంత్రత్వము మొదలగు మహాగుణములుగల యీశ్వరునకు నేను సుఖిని, దుఃఖిని, మూఢుఁడను, దరిద్రుఁడను అనునవి మొదలగు స్వల్పగుణములుగల జీవునకును, జాగ్రదవస్థయును, అన్నమయకోశమును, స్థూలదేహమును, స్వప్నావస్థయును, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ కోశములును, సూక్ష్మశరీరమును, ఒక్కటియే యని ఆనతిచ్చితిరి. అట్లైన జీవేశ్వరుల తారతమ్యములు ఏ తీరున ఎఱుఁగవచ్చును అని శిష్యుఁడు పలుకఁగా గురువులు ఓయి శిష్యుఁడా! వ్యష్టిరూపముగల జీవుఁడు కార్యరూపమైన అవిద్యోపాధిగలవాఁడును, సమష్టిరూపముగల యీశ్వరుఁడు కారణరూపమైన మాయోపాధిగలవాఁడును గనుక యీ భేదములచేత జీవేశ్వరులను తెలిసికొమ్మని చెప్పిరని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుడు వ్యష్టి సమష్టి భేదములను అడుగఁగా గురువులు దృష్టాంతపూర్వకముగ చెప్పుచున్నారు.

చ॥ వనము సమష్టి వ్యష్టి కుభవం బగుమాడ్కిఁ జరాచరప్రచే
తనసముదాయ మంతయు వదాన్య! సమష్టి యగుం దదీయచే

తన మొకఁ డుర్వి వ్యష్టి యని తత్త్వవిధిజ్ఞులు పల్కుచుందు రా
యనుభవ మేను దెల్పితి యథార్థముఁ గన్గొని మాను మజ్ఞతన్. 76

టీకా :– వదాన్య=మనోహరములైన మాటలుగల ఓ శిష్యుఁడా– **'ని. వదాన్యోవల్గువాగపి'** అని అమరము. ఉర్విన్=భూమియందు, వనము=తోఁట, సమష్టి=సమష్టియను సంజ్ఞ గలది, కుభవంబు=వృక్షము, వ్యష్టి=వ్యష్టి యనుసంజ్ఞగలది, అగుమాడ్కిన్=అయిన తీరుననే, చరాచరప్రచేతనసముదాయము–చర=తిరుగుచున్న మనుష్యులు, దేవతలు, పశువులు, పక్షులు మొదలయిన, అచర=తిరుగని వృక్షములు, పర్వతములు మొదలయిన, ప్రచేతన=ప్రాణులయొక్క, సముదాయము=గుంపు, అంతయున్=సమస్తమును, సమష్టియగున్=సమష్టియను సంజ్ఞగలదగును. తదీయచేతన మొకఁడు=ఆ స్థావరజంగమ ప్రాణిసంఘమందు ఒక్కప్రాణి, వ్యష్టి=వ్యష్టి, అని=ఇట్లని, తత్త్వవిధిజ్ఞులు=పరబ్రహ్మము నెఱిఁగినవారు, పల్కుచుందురు= వచియించుచుందురు, ఏను=నేను, ఆ యనుభవము=ఆ యనుభూతిని, తెల్పితిన్=చెప్పితిని, యథార్థమున్=వ్యష్టి సమష్టులకు విలక్షణమైన పరబ్రహ్మమును, కన్గొని=సందర్శించి, అజ్ఞతన్=అజ్ఞానమును, అనఁగా భేదబుద్ధిని, మానుము=విడువుము.

తాత్పర్యము :– పుత్రా! పెక్కుచెట్లుగల తోపు సమష్టి. ఒక్క చెట్టు వ్యష్టి. ఈతీరున సకల జీవుల శరీరములును కూడి సమష్టి. ఒక జీవశరీరము వ్యష్టి యని బ్రహ్మవేత్తలు పలుకుచుందురు. గనుక నీవును వ్యష్టికిని సమష్టికిని విలక్షణుఁడైన పరబ్రహ్మమును తెలిసికొని భేదబుద్ధిని మాను మని తాత్పర్యము.

అవ :– అధ్యారోపయుక్తివలన తనయందు తోఁచిన జగజ్జీవపరములను తెలిపి ఆ తోఁచినవి తోఁచిన తీరుననే మరల లయించుటకు అపవాదయుక్తిని చెప్పెద ననుచున్నారు.

ఉ॥ కల్పన లెల్లఁ జెప్పితి వికల్పము నొందక వాని స్వప్నమ
ట్లల్పముగా నెఱింగి విగతాంబుదఖాకృతి నొంది యద్భుతా
నల్పసుఖాస్పదుండ వయి యాత్మవిముక్తినిఁ జెందఁ గూర్మి నేఁ
దెల్పెద నీకు వత్స! సముదీర్ణముగా నపవాద మిమ్మెయిన్. 77

టీకా :– వత్స=పుత్రా!, కల్పనలెల్లన్=లేకయే ఉన్నవిగా తోఁచిన జీవేశ్వరజగదుత్పత్తి క్రమములను, చెప్పితిన్=తెలిపితిని, వికల్పమున్=మనశ్చంచలమును, ఒందక=చెందక, వానిన్=కల్పితములైన జీవేశ్వరజగద్భ్రమలను, స్వప్నమట్లు=కలవలె, అల్పముగా..=తుచ్ఛముగా, ఎఱింగి=తెలిసి, విగతాంబుదఖాకృతిన్–విగత=తొలఁగిన, అంబుద=మేఘముగల, ఖాకృతిన్=ఆకాశసామ్యమును, ఒంది=పొంది, అద్భుతానల్పసుఖాస్పదుండవై –అద్భుత=వింతయైన, అనల్ప=మిక్కుటమైన, సుఖానందమునకు, ఆస్పదుండవయి=ఉనికిపట్టయినవాఁడవై, ఆత్మవిముక్తినిన్=జీవన్ముక్తిని, చెందన్=పొందుటకు, నీకున్=ముముక్షువైన నీకు, కూర్మిన్=ప్రేమతో, అపవాదము=అపవాదయుక్తిని, సముదీర్ణముగాన్=విశదముగా, నేన్=నేను, ఇమ్మెయిన్=ఆరోపమును చెప్పిన చొప్పుననే, తెల్పెదన్=బోధించెదను.

తాత్పర్యము :– ఓయి పుత్రా! లేకయే ఉన్నవిగా తోఁచిన జీవేశ్వరజగత్తుల ఉత్పత్తి క్రమములను చెప్పితిని. సర్వసంశయములు మాని శరత్కాలమందు వెలుఁగుచున్న ఆకాశము తీరున నిర్మలహృదయము గలవాఁడవై జీవేశ్వరజగత్తులను కలవలె కల్లగాఁ దలఁచి నిరతిశయానందమును పొంది సర్వకారణమైన మోక్షమును చెందుటకు నీకు అపవాదయుక్తిని చెప్పుచున్నానని తాత్పర్యము.

అవ :– అపవాదలక్షణమును చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ స్థాణువు గాఁడు చోరుఁ డిది త్రా డహిగా దనుమాడ్కి ధాత్రి ని
ర్వాణగురూక్తినేత్రమున రాజిలు వేదశిరోర్కకాంతివి
న్నాణముఁ బూని భూతభువనంబులు గావు పురంబు గాదు శ
ర్వాణిధవాంతరాత్మ లన రంజిలు నా యపవాద మెంతయున్॥ 78

టీకా :– ఇది=ఈ కనఁబడునది, స్థాణువు=ఆకులు కొమ్మలులేనిమ్రాఁకు, చోరుఁడు గాఁడు=దొంగకాఁడు, ఇది=ఈ కనఁబడునది, త్రాడు=రజ్జువు, అహిగాదు=సర్పముగాదు, అనుమాడ్కిన్=అనెడుతీరున, ధాత్రిన్=భూమియందు, నిర్వాణగురూక్తినేత్రమునన్=నిర్వాణ=మోక్షము నిచ్చునట్టి, గురు=దేశికునియొక్క, ఉక్తి=ఉపదేశవాక్యమనెడు, నేత్రమునన్=కంటిచేత, రాజిలు...విన్నాణమున్–రాజిలు=ప్రకాశించుచున్న, వేదశిరః=ఉపనిషత్తనెడు, అర్క=సూర్యునియొక్క, కాంతి=కిరణముయొక్క, విన్నాణమున్=అందమును, అనఁగా వ్యాపకమును, పూని=వహించి, భూతభువనంబులు–భూత=ఆకాశాది పంచమహాభూతములును, భువనంబులు=చతుర్దశలోకములును, కావు=కానేరవు, పురంబు=శరీరము, కాదు=కానేరదు. శర్వాణి ధవాంతరాత్మలు–శర్వాణి=మూల ప్రకృతియొక్క త్రిగుణములలో సత్త్వగుణ స్వరూపిణియగుపార్వతికి, ధవ=నాయకుఁడయిన సమష్టి స్వరూపుఁడగు ఈశ్వరుఁడును, అంతరాత్మలు=వ్యష్టి స్వరూపుఁడయిన జీవుఁడును, అనన్=అనునట్లుగాను, ఆ యపవాదము=ఆ అపవాదయుక్తి, ఎంతయున్=మిక్కిలి, రంజిలున్=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యిది ఆకులును కొమ్మలును లేని కొఱడుగాని చోరుఁడు గాఁడు. ఇది త్రాడు గాని సర్పము గాదు. అని స్నేహితుల మాటలచేత తెలిసికొన్నట్లు వేదాంతశాస్త్రమనెడు సూర్యతేజస్సాహాయ్యముగల గురూపదేశమహావాక్యార్థమనెడి జ్ఞాననేత్రముచేత ఈ కనఁబడునవి అన్నియును సమష్టి స్వరూపుఁడయిన యీశ్వరుఁ

ఆకాశము, సూర్యకిరణము మొదలగునవి కనcబడినప్పుడును పాము, వెండి, చోరుcడు, నీలవర్ణము ఎండమావులు కనcబడవు. ఆ తీరుననే పరబ్రహ్మము కనcబడనప్పుడును జగత్తు భ్రమ అని తోcచదు. పరబ్రహ్మము కనcబడినప్పుడును జగద్భ్రమ తోcచదు. కాcబట్టి అధిష్ఠానమైన పరబ్రహ్మము సమమని విశేష మని రెండు సంజ్ఞలు గలది. వీనియర్థమును తేటపఱచెదను. తెలిసికొమ్మని ఆచార్యుcడు ఆనతిచ్చెనని తాత్పర్యము.

అవ :– పరబ్రహ్మమందలి సమము విశేషము అనువాని భేదములను విశదపఱచుచున్నారు.

చ॥ ఇది యని తెల్పరాని సమ మీక్షణ మెందది వీడ దెప్డుc బెం
పొదవ విశేషరూపముల నొప్పినరజ్జ్వహు లేయెడం గడుం
గదలుచుc గన్మఱుంగు లగుc గల్పన లౌటc బరాంతరాత్మల
ట్లెదc గన డాcగ రావరణ మేడ్తెఱ వెల్గెడు నీశజీవులc
వదలక మూయుc జిక్కువడి వత్స! వెలుంగరు దాన నజ్ఞులై॥ 84

టీకా :– వత్స=కుమారా, ఇది యని=ఇటువంటిదని, తెల్పరాని సమము, తెల్పరాని=పలుకcగూడని, సమము=సమమనునది, ఈక్షణము=దృష్టి, ప్రజ్ఞానమని భావము. అది=ఆ దృష్టి, ఎందుc=ఎచ్చటను, ఎప్డుc=ఏకాలమందును, వీడదు=తొలcగదు, అనcగా మఱుcగుపడదనుట. పెంపు=అభివృద్ధి, ఒదవc=కలుగునట్లు, విశేష రూపములc=విశేషమను దానియొక్క స్వరూపములచేత, ఒప్పినరజ్జ్వహులు, ఒప్పిన=తగిన, రజ్జు=త్రాడును, అహులు=సర్పమును, కల్పన లౌటc=కల్పింపcబడిన వగుటచేత, ఏయెడc=ఎక్కడను, కడుc=మిక్కిలి, కదలుచుc=చలించుచు, కన్మఱుంగులగుc =కంటికి కనcబడకపోవును, పరాంతరాత్మలు=పరమాత్మయును, ప్రత్యగాత్మయును, అట్లు=ఆవిశేషసంజ్ఞలుగల రజ్జు సర్పములవలెనే, ఎదc=మనస్సునందు, కనc=విచారింపcగా, డాcగరు=ఆవరణశక్తిచేత మూయcబడరు, ఆవరణము=ఆవరణశక్తి, ఏడ్తెఱc=విజృంభణముతో, వెల్గెడునీశజీవులc, వెల్గెడున్=ప్రకాశించునట్టి, ఈశజీవులc=ఈశ్వరుని, చిదాభానుని, వదలక=విడువక, మూయుc=ఆవరణశక్తి కప్పును, దానc=ఆకప్పుటచేత, అజ్ఞులై=మూఢులై, చిక్కువడి=తగులుకొని, వెలుంగరు=తమ్మును తా మెఱిcగెడుజ్ఞానము గలవారై ప్రకాశింపరు.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుcడా! సాటిలేక త్రికాలములయందును మఱుcగుపడక సమమనెడు పేరుగల దృష్టి వెలుcగుచుండును. విశేషసంజ్ఞగల త్రాడును పామును భ్రమచేత తోcచినవి. కాcబట్టి భ్రమవీడcగానే కనcబడకపోవును. ఆ తీరుననే పరబ్రహ్మమును ప్రత్యగాత్మను అజ్ఞానము మఱుcగు చేయనేరక విశేషములైన జీవేశ్వరులను మఱుcగుచేయునని తాత్పర్యము.

టీకా :– క్షితిc=భూమియందు, ద్వైవిధ్యతమంబునందుc–ద్వైవిధ్య=రెండు విధములైన, తమంబునందుc=తమోగుణమునందు, ఒకటి=ఒక్కటి, విక్షేపాఖ్యc=విక్షేపమను పేరుచేత, భాసిల్లి=ప్రకాశించి, హృద్గత సంకల్ప జగంబుc–హృత్=మనస్సునందు, గత=పొందిన, సంకల్ప=ప్రకృతిగుణ రూపములయిన శాంత ఘోర, మూఢ వృత్తులతో కూడినట్టి, జగంబుc=ప్రపంచమును, ఒనర్చెc=చేసెను. అని=ఇట్లని, ఈవు=నీవు, వక్కాణించితి=తెలిపితివి, ఇంకc=ఇcకమీcద, దుర్గతిదూరంబుగc–దుర్గతి=జనన మరణ ప్రవాహ రూపమయిన తప్పుత్రోవకు, దూరంబుగc=తొలcగి యుండునట్లుగా, ఆగతకాలజ్ఞ=భవిష్యత్కాలకార్యములను తెలిసిన యాచార్యుcడా, ఆవరణము=ఆవరణశక్తి, ఏకార్యంబులc=ఏపనులను, చేసెc=ఒనర్చెను, తెల్పుము=బోధింపుము, అనcగc=అనియడుగcగానే, కారుణ్యము=కరుణారసము, ఏపారంగc=వర్ధిల్లcగా, పల్కcదొడరెc=పచియింపcబూనెను.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! దూష్యమైన తమోగుణమువలనc బుట్టిన ఆవరణ విక్షేపశక్తులలో విక్షేపశక్తివలన కలిగిన మనస్సంకల్పరూపమైన ప్రపంచ విభాగ మంతయును చెప్పితిరి. ఇcక రెండవదియైన ఆవరణశక్తి యే కార్యములను చేసెనో యెఱిcగింపుc డనిన ఆచార్యుcడు చెప్పcబూనెనని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుని ప్రశ్నమునకు గురువులు ప్రత్యుత్తరమును వాక్రుచ్చుచున్నారు.

మ॥ తనకుం దాన సమాన మైన పరమాత్మc స్వాత్మగాc జూచు స
ద్ఘనవిజ్ఞానులc దక్క రోదసి ఘనౌఘుం బంధముం జేయున
ట్లనఘా! నాస్తి నభాతి యం చిల నవిద్యావాదులై యున్న దు
ర్జనచిద్భానముc గప్పు నావరణ మా జన్మద్రుమావాలమై. 81

టీకా :– అనఘా=కామాది దుర్వ్యసనములులేని ఓయి కుమారా!, తనకుc=ఆత్మపద లక్ష్యార్థమైన తనకు, తాన=తానే, సమానము=సాటి, ఐన పరమాత్మc=ఐనట్టి పరబ్రహ్మమును, స్వాత్మగాc=ప్రత్యగాత్మగాను, చూచుసద్ఘనవిజ్ఞానులc, చూచు=దర్శించుచుండెడి, సత్=శ్రేష్ఠమైన, ఘన=తఱచైన, విజ్ఞానులc=బ్రహ్మజ్ఞానముగల వారిని, తక్కc=తప్ప, రోదసిc=భూమిని ఆకాశమును, ఘనౌఘంబు=మేఘ సమూహము, అంధముc=కటికిచీcకటిని, చేయునట్లు=ఒనర్చినవిధమున, నాస్తి=దైవము లేదు, నభాతి=దైవము ఉన్నయెడల ఏల కనcబడదు. అంచుc=అని, ఇలc=భూమియందు, అవిద్యావాదులై=దైవములేనే లేదని వాదించుచున్నవారై, ఉన్న దుర్జనచిద్భానముc–ఉన్న=కలిగినట్టి, దుర్జన=దేహాత్మ బుద్ధిగల బౌద్ధ చార్వాక క్షపణ లౌకిక కార్మిక ద్వైతమూర్త్యంతర మాయావాది దుర్మతములుగల దుష్టజనులయొక్క, చిద్భానముc=జ్ఞానప్రకాశమును, ఆవరణము=ఆవరణశక్తి, ఆజన్మద్రుమావాలమై, ఆజన్మ=బ్రహ్మసృష్టి

మొదలుగాఁ గలిగిన జననమనెడు, ద్రుమ=వృక్షమునకు, ఆవాలమై=పాదియై, కప్పున్=మఱుఁగుపఱచును.

తాత్పర్యము :– ఆవరణశక్తి ఉపమానరహితమైన పరమాత్మను ప్రత్యగాత్మ యగు తన్నుఁగా శ్రుతి యుక్తి అనుభవములచేత తెలిసికొనిన బ్రహ్మజ్ఞానులను తప్ప బ్రహ్మము లేనే లేదు. ఉండెనేని యేల కనఁబడదు? అని వాదించు బౌద్ధ చార్వాక క్షపణ లోకాయతిక లౌకిక శూన్యవాదులు మొదలైన మూఢజనుల తెలివిని అపహరించి వారిజననమరణాది దుఃఖములకు మూల మగునని తాత్పర్యము.

అవ :– మఱి యీయావణశక్తి కృత్యములను విశేషముగ చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ కేవలుఁ దక్క సృష్టిముఖకృత్యనియుక్తుల నీశజీవులన్
లో వెలి నామరూపముల లోకములం బటుకాలభూతది
గ్దేవతలం దదీయగుణతేజములం బ్రసరింపనీయకీ
యావరణంబు వెల్గు జననాదులఁ జేయ నభావభూతమై. 82

టీకా :– ఈ యావరణంబు=ఈ యావరణశక్తి, కేవలున్=ముఖ్యమగు పరబ్రహ్మమును, తక్కన్=తప్ప, సృష్టిముఖకృత్యనియుక్తులన్–సృష్టి=పుట్టించుటయే, ముఖ=మొదలయిన, కృత్య=పనులయందు, నియుక్తులన్=పరబ్రహ్మముచేత నియమింపఁబడిన వారిని, అనఁగా సృష్టి స్థితి సంహారము తిరోధానము అనుగ్రహము అనెడు పనులను చేసెడు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివులను, ఈశజీవులన్, ఈశ=సర్వసమష్టిస్వరూపుఁడగు విరాట్పురుషుని, జీవులన్=వ్యష్టి స్వరూపులైన నానావిధప్రాణులను, లోవెలి నామరూపములన్–లోన్=సమస్తజీవుల అంతఃకరణచతుష్టయ జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియముల వలన కలిగెడు సర్వవస్తునామములను రూపములను, లోకములన్=చతుర్దశభువనములను, పటుకాలభూతదిగ్దేవతలన్–పటు=సమర్థములైన, కాల=కల్పితకాలమును, అకల్పిత కాలమును, భూత=పంచభూతములను, దిక్=పదిదిక్కులను, దేవతలన్=దేవేంద్రుఁడు మొదలగు ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవతలను, తదీయగుణతేజములన్, తదీయ=పైనఁ జెప్పిన పంచకర్తలు, సర్వేశ్వరుఁడు, సకలజీవులు వీరిలోపల వెలుపల తోచెడు సకలవస్తు నామములు, రూపములు, పదునాలుగులోకములు, కల్పితాకల్పితకాలములు, దశదిశలు, ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవతలు–వీరియొక్క, గుణ=స్వభావగుణములను, తేజములన్=ప్రకాశములను, ప్రసరింపనీయక=వ్యాపింపనీయక, జీవనాదులన్=పుట్టుక మొదలగు షడ్భావవికారములను, చేయన్=ఒనర్చుటకు, అభావభూతమై=త్రికాలముల యందును లేకయే ఉన్నట్లుగా తోఁచుచున్నదై, వెల్గున్=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యీ యావరణశక్తి అద్వితీయపరబ్రహ్మమునుతప్ప

బ్రహ్మవిష్ణురుద్రమహేశ్వరసదాశివులను విరాట్పురుషుని స్థావరజంగమరూపములైన సర్వప్రాణులను వీరల ఆంతరబహిర్దృశ్యనామరూపములను, పదునాలుగులోకములను ఱెప్పపాటు మొదలు బ్రహ్మాదిప్రళయములవఱకైన కల్పితకాలమును, నిమేషాదివిభాగములు లేని అఖండాకారకాలమును, ఆకాశాదిపంచభూతములను, తూర్పు మొదలైన పదిదిక్కులను, ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలను, వీరిస్వభావగుణములను, వివేకములను ప్రకాశింపనీయక పుట్టుట గిట్టుట మొదలగు వికారములను కలుగఁజేయుటకు శూన్యరూపము కలదై వెలుఁగు నని తాత్పర్యము.

అవ :– అధిష్ఠానము కనఁబడినప్పుడును కనఁబడనప్పుడును ఆరోపము కనఁబడదని అధిష్ఠానమునకు సమము విశేషము అనెడు రెండు సంజ్ఞలు గలవని ఆచార్యులు చెప్పుచున్నారు.

మ॥ క్షమ నారోపము డాఁగఁ దోఁచునె యధిష్ఠానంబు కాకున్న న
ట్లమలస్వాంత! వెలుంగునే యదియు నా యాధార మింక న్విశే
షమనాఁ బుత్త్ర! సమంబనా వెలయు సచ్ఛాస్త్రంబులందున్ ద్విభే
దములన్ స్పష్టముగాఁగఁ దెల్పెదఁ దదర్థం బాలకింపం దగున్. 83

టీకా :– అమలస్వాంత=నిర్మలమైన అంతరంగముగల, పుత్త్ర=ఓయి కుమారా!, క్షమన్=భూమియందు, అధిష్ఠానంబు=ఆధారవస్తువైనత్రాడు, ముత్తెపుచిప్ప, మోడు, అనునవి, డాఁగన్=మఱుఁగుపడి యుండెనేని, ఆరోపము=ఆకల్పితమయిన పాము, వెండి, దొంగ, అనునవి, తోఁచునె=కనఁబడునా, అనఁగా అధిష్ఠానము కనఁబడనప్పుడు ఆరోపమును కనఁబడదనుట–అదియున్=ఆ యధిష్ఠానమును, అట్లు గాకున్నన్= ఆ విధమున మఱుఁగుపడక కనఁబడుచుండెనేని, వెలుంగునే=ఆరోపము కనఁబడునా, అనఁగా అధిష్ఠానము కనఁబడినప్పుడును ఆరోపము కనఁబడదనుట. ఇంకన్=ఇఁకను, ఆ యాధారము= ఆ యధిష్ఠానము, విశేషమనాన్=విశేషమని, సమంబనాన్=సమమని, ద్విభేదములన్=రెండువిధములచేత, సచ్ఛాస్త్రంబులందున్=వేదాంతశాస్త్రములయందు, వెలయున్=ప్రకాశించును, తదర్థంబున్–తత్=ఆవిశేష సమములయొక్క, అర్థంబున్= తాత్పర్యమును, స్పష్టముగాఁగన్=తేటగాను, తెల్పెదన్=తెలుపుచున్నాను, ఆలకింపందగున్= నీవు వినఁదగును.

తాత్పర్యము :– నిర్మలహృదయముగల ఓయి శిష్యుఁడా! ఆధారవస్తువులైన త్రాడు, ముత్తెపుఁజిప్ప, మోడుచెట్టు, ఆకాశము, సూర్యకిరణము మొదలగునవి కనఁబడనప్పుడు త్రాడు మొదలగువానియందు కల్పితములైన సర్పమును, వెండియును, చోరుఁడును, నీలవర్ణమును, ఎండమావులును కనఁబడవు. ఆధారవస్తువులైన త్రాడు ముత్తెపుఁజిప్ప, మోడుచెట్టు,

అట్లుండఁగా విక్షేపశక్తిమాత్రముక్తిని కలిగింప సాధన మెట్లగును. దానివలన తోఁచిన పరబ్రహ్మము ఏతీరున సత్యమగును అని పలుకకుము. విచారింపఁగా విక్షేపశక్తి వలన కలిగిన శరీరేంద్రియాదులతో కూడి చేసిన పుణ్యకర్మమువలన స్వర్గ, సత్య, వైకుంఠ, కైలాసాది పుణ్యలోకపదవులను, పాపకర్మములవలన యమలోకాది అధోగతులను, మిశ్రకర్మమువలన మనుష్యలోకమును పొంది ఆ యాలోకములయందుఁగల సుఖదుఃఖములను అనుభవించుట ప్రసిద్ధ మగుటచేత విక్షేపశక్తివలన కలిగిన వన్నియును సత్యమే యగును. మఱియును కలలో సింహమును చూచి భయపడి కలవరించుచు మెలఁకువను పొందినవెనుక ఆ కలయును ఆ సింహమును మాయమై జాగ్రత్త వచ్చి నెమ్మదిగ ఉన్నతీరున విక్షేపశక్తికార్యమయిన స్థూలదేహముతో కూడి జాగ్రదవస్థయందు బ్రహ్మవిచారణ చేయఁగా అందున బ్రహ్మజ్ఞానము పుట్టి విక్షేపశక్తివలన దేహేంద్రియాదులను నశింపఁజేసి జీవన్ముక్తుఁడగునని తాత్పర్యము.

అవ :– విక్షేపశక్తి ఆవరణశక్తిని ఖండించి వెనుక ఆ విక్షేపశక్తియును నశించునని చెప్పుచున్నారు.

చ॥ శరము శరంబుఁ ఫణివిషంబు విషంబున నుక్కు నుక్కునఁ
స్థిరఁ గసటుం దగం గసటుచే రవ హీరమునఁ హరించున
ట్లరయ నశుద్ధమాయఁ దెగ టార్తురు ధీరులు శుద్ధమాయచేఁ
గర మది యేఁగుఁ బ్రేతమును గాల్చిన కాష్ఠముభంగి దానితోన్. 88

టీకా :– స్థిరఁ=భూమియందు, శరముఁ=బాణమును, శరంబునఁ=బాణముచేతను, ఫణివిషంబుఁ=సర్పవిషమును, విషంబునఁ=ఔషధరూపమయిన విషముచేతను, ఉక్కుఁ=అయస్సారమును, ఉక్కునఁ=ఆయుధరూపమయిన అయస్సారముచేతను, కసటుఁ=వస్త్రములు లోనగువానియందలి ముఱికిని, కసటుచేఁ=చవిటిమన్ను మొదలగువానిచేతను, రవఁ=వజ్రమును, హీరమునఁ=రవచేతను, హరించునట్లు=నశింపఁజేసిన విధమున, అరయఁ=విచారింపఁగా, ధీరులు=ఆత్మానాత్మ వివేకముగల పండితులు, అశుద్ధమాయఁ=అజ్ఞానరూపమయిన ఆవరణశక్తిని, శుద్ధమాయచేఁ=జ్ఞానోత్పత్తికి హేతువయిన విక్షేపశక్తిచేత, తెగటార్తురు=నశింపఁజేయుదురు, అది=ఆ శుద్ధమాయ, కరము=మిక్కిలి, దానితోఁ=ఆ యశుద్ధమాయతోడను, ప్రేతమును=పీనుఁగును, కాల్చిన కాష్ఠము భంగిన్=దహించిన కట్టెలవలెనే, ఏఁగుఁ=పోవును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యీలోకమందు ఆగ్నేయాస్త్రము మొదలయిన అస్త్రములను బాణములు, ఖడ్గములు మొదలగు శస్త్రములను, వారుణాస్త్రము మొదలయిన ప్రత్యస్త్రశస్త్రములచేతను, పాముకాటువిషమును ఎఱ్ఱయీఁడుగ పాషాణము

అవ :– ఆవరణశక్తి కంటె విక్షేపశక్తి మంచిదని నిరూపించుచున్నారు.

శా॥ ఆ విక్షేపము ఖేదదం బనఁ దదీయాంగేంద్రియాదు ల్సదా
కైవల్యాప్తికి సాధనంబు లగు లోకంబం దహం బేరికిఁ
భావింపఁ సుహృదంబు గాదె యటులఁ భాసిల్లునే రాత్రి స్వ
ర్భూవాసస్తుత! దాఁచు నావరణ ముద్బోధం గడుఁ దుష్టమై. 85

టీకా :– స్వర్భూవాసస్తుత!, స్వర్=స్వర్గలోకమునందు, భూ=భూలోకమునందు, వాస=వసించువారిచేత, స్తుత=స్తోత్రముచేయఁబడుచున్న ఓయి శిష్యుఁడా!, ఇచ్చట త్రిలోకములలో మొదటిది, కడపటిది అయిన స్వర్గలోకమును భూలోకమును చెప్పుట చేత నడుమనుండు భువర్లోకమును సహితము గ్రహింపవలెను. అనఁగా స్వర్గలోకవాసులైన పదునొకండుకోట్ల ఆదిత్యగణమును భువర్లోకవాసులైన పదునొకండుకోట్ల రుద్రగణమును, భూలోకవాసులైన పదునొకండుకోట్ల వసుగణమును **"శ్రు. భూరన్నమగ్నయే పృథివ్యైచ మహతేజసే స్వాహా, భువే వాయవే చాంతరిక్షాయ స్వాహా, సువరాదిత్యాయ దివే స్వాహా"** అను ప్రమాణమువలన దేవపితృకార్యములగు హవ్యకవ్యములచేతను తృప్తి నొందించి వారిచేత పొగడఁబడెడివాఁడా యని భావము. ఇట్లనుట చేత వేదాంతజ్ఞానము యజ్ఞాదుల చేత పరిశుద్ధమైన అంతఃకరణము గలవానికే కాని యితరుల హృదయమునకు అందదు గనుక శిష్యుఁడు యజ్ఞాదులచేత పరిశుద్ధుఁడనుట లేక ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలచేతను మనుష్యులచేతను కొనియాడఁబడుచున్నవాఁడా యని అర్థాంతరము. ఆ విక్షేపము=ఆ విక్షేపశక్తి, ఖేదదంబనఁ=జగద్రూపముగ పరిణమించునది యగుటచేత దుఃఖము నిచ్చునది యని అంటివేని, తదీయాంగేంద్రియాదుల్, తదీయ=ఆ విక్షేపశక్తివైన, అంగ=స్థూలసూక్ష్మ దేహములును, ఇంద్రియ=అంతరింద్రియజ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములును, ఆదుల్=మొదలగు జననమరణావస్థాభిమానజీవ సంకల్ప వికల్ప నిశ్చయ చలనాభిమాన శబ్దస్పర్శరూపాదులను, సదా=ఎల్లప్పుడును, కైవల్యాప్తికిఁ=జీవుల మోక్షప్రాప్తికి, సాధనంబులగుఁ=హేతువు అగును. అనఁగా **"శరీరమాద్యం ఖలు ధర్మసాధనమ్"** అను న్యాయముచేత దేహేంద్రియాదులతోఁగూడి సకల ధర్మములును చేసి బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించి ముక్తిని పొందవలెను గనుక ఆ దేహేంద్రియాదులు ముక్తిసాధనము లనుట. లోకంబందుఁ=జగత్తునందు, ఏరికిఁ=ఎవ్వరికిని, అహంబు=పగలు, భావింపఁ=యోజింపఁగా, సుహృదంబు గాదే=హితవైనదే కదా, అటులఁ=ఆ పగటివలెనే, రాత్రి=రేయి, భాసిల్లునే=ప్రకాశించునా, అనఁగా నరులకు రాత్రిపగళ్లు సమమైనవైనను పగటివలెనే రాత్రి మేలైనది కాదు కనుక పగటివంటిదైన విక్షేపశక్తి చేయుమేలు రాత్రితో సాటియైన ఆవరణశక్తి చేయనేరదని భావము. ఆవరణము= ఆవరణశక్తి, కడుఁదుష్టమై=మిక్కిలి చెడ్డదై, ఉద్బోధఁ=పరబ్రహ్మవిషయకజ్ఞానమును, దాఁచుఁ=మఱుఁగుచేయును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుడా! నీవు విక్షేపశక్తి దుఃఖమును కలుగఁజేయునది గనుక చెడ్డదనెడు పక్షమున ఆ విక్షేపశక్తివలనఁ బుట్టిన స్థూలసూక్ష్మదేహములతోడను అంతరింద్రియ జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములతోడను కూడి సకలపుణ్యకర్మములను చేసి చిత్తశుద్ధి గలిగి సాధనచతుష్టయసంపన్నుఁడై సద్గురువులసన్నిధియందు చేరి వేదాంతశాస్త్రశ్రవణమనననిదిధ్యాసములను చేసి బ్రహ్మజ్ఞానమును సంపాదించి ముక్తిని పొందవలెను. కనుక సకలజీవులకును పట్టపగలు మనోహరమైన రాత్రి కానట్లు బ్రహ్మజ్ఞానమును ప్రబలించి ముక్తిని లభింపఁజేయుటకు సాధనమైన విక్షేపశక్తి దొడ్డదై బ్రహ్మజ్ఞాననాశనకారణమైన ఆవరణశక్తి చెడ్డదే యగునని గురువు లానతిచ్చి రని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆవరణశక్తివిక్షేపశక్తి కంటె చెడ్డదని మఱియు నిరూపించుచున్నారు.

మ॥ పరమేష్ఠిప్రముఖాఖిలప్రళయముల్ భాసిల్ల నందందులన్
బరఁగన్ లోకము లెల్ల డిందినఁ జతుష్పంథాంగులం దొక్కఁడై
న రసం బుట్టక ముక్తిఁ జెందెనొకొ ము న్నామాట లాలింపు మా
వరణం బప్రతిపత్స్వరూపమయి కైవల్యంబు వంచించెడిన్॥ 86

టీకా :– పరమేష్ఠిప్రముఖాఖిలప్రళయముల్–పరమేష్ఠి=సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మయే, ప్రముఖ= మొదలగు, అఖిల=సమస్తప్రాణులయొక్క, ప్రళయముల్=మరణములును, అనఁగా వృత్తి ప్రళయ అవస్థాప్రళయ దేహప్రళయ మనుప్రళయ బ్రహ్మప్రళయ, విష్ణుప్రళయ, రుద్రప్రళయ, మహేశ్వరప్రళయ, సదాశివప్రళయ, విరాట్పురుషాదిప్రళయములు ననుట, భాసిల్లన్= తోఁచుచుండఁగా, అందందులన్=ఆయా ప్రళయములయందు, పరఁగన్=ప్రసిద్ధముగ, లోకములెల్లన్=పదునాలుగులోకములును, డిందినన్=లయించినను, చతుష్పంథాంగు లందున్=ఉద్భిజ్జములు, జరాయుజములు, స్వేదజములు, అండజములు అని నాలుగువిధములయిన జీవులయందు, ఒక్కఁడైనన్=ఒకప్రాణియైనను, రసన్= భూమియందు, పుట్టక=జన్మింపక, మున్=ముందు, ముక్తిన్=కైవల్యమును, చెందెనొకొ= పొందెనా, పొందలేదు గదా యనుట, నామాటలు=నా వాక్యములను, ఆలింపుము= వినుము. ఆవరణంబు=ఆవరణశక్తి, అప్రతిపత్స్వరూపమయి=అజ్ఞానాకారమై, కైవల్యంబున్ =ముక్తిని, వంచించెడిన్=మోసము చేయుచున్నది. అనఁగా లభింపకయుండు నటులు చేయుచున్న దనుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! వృత్తిప్రళయము అవస్థాప్రళయము, దేహప్రళయము, యుగప్రళయము, మనుప్రళయము, బ్రహ్మప్రళయము, విష్ణుప్రళయము, రుద్రప్రళయము, మహేశ్వరప్రళయము, సదాశివప్రళయము, విరాట్పురుషప్రళయము, ప్రకృతిప్రళయము

అనెడు యీప్రళయములయందు పదునాలుగులోకములును లోకాధిపతులును లోకస్థులయిన సమస్తప్రాణులును గిట్టి అజ్ఞానరూపముగలదై సకలజీవులవిజ్ఞానమును అపహరించుచున్నట్టి ఆవరణశక్తి మహిమవలన మరల పుట్టుచున్నారు. గానివారిలో ఒక్కప్రాణియైన ముక్తిని పొందినట్టు కనఁబడలేదు గనుక విక్షేపశక్తికంటె ఆవరణశక్తి మిక్కిలి చెడ్డదని తాత్పర్యము. **ఆవరణశక్తిని లయింపఁజేసినవాఁడే ముక్తిని పొందునని ముఖ్యాభిప్రాయము.**

అవ :– ఆరోపమును ఆవరణమును విక్షేపమును సమానగుణములు గలవైయుండ విక్షేపము మోక్షకారణ మెట్లగు ననిఁ జెప్పుచున్నారు.

శా॥ ఆరోపంబున కుద్ది యావరణ మౌ నా రీతి విక్షేప మా
ధారం బేక్రియ ముక్తికి నది యథార్థం బెవ్విధం బం దనం
గారా దింతకు దాన నైనయవి నిక్కంబు ల్గనం బుత్త్ర! సొం
పారన్ స్వప్నమృగేంద్రుచే మతిప్రబోధావస్థ యైనట్టు లౌన్. 87

టీకా :– పుత్త్ర=కుమారా, ఆరోపంబునకున్=కల్పితమునకు, ఉద్ది=జతయైనది, ఆవరణము =ఆవరణశక్తి, ఔన్=అగును. ఆరీతిన్=ఆ ప్రకారముగానే, విక్షేపము=విక్షేపశక్తియును, ఔన్=అగును. అనఁగా విక్షేపశక్తియును ఆ యారోపావరణ శక్తులవంటిదే అగుననుట, అది=ఆ విక్షేపశక్తి, ముక్తికిన్=జీవన్ముక్తికి, ఆధారంబు= ఆశ్రయము, ఏ క్రియన్=ఎటువలె, ఔన్=అగును. అందున్=ఆ విక్షేపశక్తియందు, యథార్థంబు=సత్యమగు పరబ్రహ్మము, ఏవిధంబు=ఏ ప్రకారము, ఔన్=అగును. అనఁగారాదు=అని చెప్పఁగూడదు, ఇంతకున్= ఇంతటికిని, దానన్=ఆ విక్షేపశక్తివలన, ఐన యవి=కలిగినవి, అనఁగా పైనఁ చెప్పిన ముక్తియును పరబ్రహ్మమును వీనికి మునుపే విక్షేపశక్తి కార్యములయిన దేహేంద్రియాదులతోఁగూడి చేసిన తపోయాగ యోగ వ్రతకర్మ భక్తి వైరాగ్యోపశాంతులును తీర్థయాత్రా స్నానదానాదులును ఒకదాని కొకటి తోడుపడి జన్మపరంపరలనుండి వచ్చినయవి యనుట. కనన్=విచారింపఁగా, నిక్కంబులు= సత్యములు, ఏలాగనఁగా, సొంపారన్=రమణీయముగ, స్వప్నమృగేంద్రుచేన్, స్వప్న=కలలో కనఁబడిన, మృగేంద్రుచేన్ =సింహముచేత, ప్రబోధావస్థ=మెలఁకువ, ఐనట్టులు=కలిగిన విధమున, మతి=తెలివి, ఔన్=అవును. అనఁగా దేహేంద్రియాదులతోఁగూడి హాయిగా ఉన్నపుడు నేను మూఢుఁ డ నైతి ననెడు విచార ముదయించి ఆచార్యసన్నిధి చేరి వేదాంతశాస్త్ర శ్రవణమనననిది ధ్యాసములను చేయఁగా బ్రహ్మసాక్షాత్కారమగు ననుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! లేనిదానిని కలదానిఁగ తోఁపించి భ్రమపెట్టెడి ఆరోపమువంటిదే ఆవరణశక్తి యగును. ఆ యావరణశక్తివంటిదే విక్షేపశక్తియును అగును.

సొంపొదవన్=సంతోషము కలుగఁగా, తన్నుడిగి=తన్ను వదలి, గణించి=లెక్కపెట్టి, లెక్కకున్=గణనకు, ఒక్కఁడు=ఒక్క మనుష్యుఁడు, తక్కువంచున్=కొఱఁతయని, తాన్=తాను, ఎదన్=మనస్సు నందు, తలపోసి=యోజించి, విభ్రమతన్=మోహముచేత, ఏడ్వఁదొడంగెన్= శోకింపసాగెను. తదర్థ మెట్లనన్=ఆ సంగతి యేలా గనఁగా.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యీ మాయావస్థలను ఏడింటిని దృష్టాంతముగ తెలియఁజేయుటకు ఒక విచిత్రమయిన చరిత్రము గలదు వినుము. పదుగురు బాటసారులు నిండి పాఱుచున్న ఒక్కయేటిని దాఁటి గట్టు చేరిరి. వారిలో ఒక్కఁడు పదుగురును గట్టు చేరిరో లేక నీటిలో కొట్టుకొనిపోయిరో అనెడు అనుమానముచేత తన్ను మాని తక్కినవారిని లెక్కపెట్టి తిక్కఁగొని ఒక్కఁడు లెక్కకు తక్కువని పక్కలెగయ వెక్కివెక్కి పొక్కసాగె నని తాత్పర్యము.

అవ :– దృష్టాంతదార్ష్టాంతములకు నిదర్శనములను రెండుపద్యములచేతఁ జూపుచున్నారు.

మ॥ తనుఁ దాఁ గాననిమోహ మజ్ఞత తిరోధానంబు లేఁ డీ యెడం
గనఁ వాఁ డిట్లనఁ బుత్ర! వానికయి దుఃఖం బాత్మలోఁ జెందఁ దా
ఘనవిక్షేపము పాంథుఁ డొక్కరుఁడు ద త్కార్యంబు వీక్షించి గ్ర
ద్దన నున్నాఁడన నౌఁ బరోక్షము ప్రశస్తంబై వెలుంగున్ దగన్. 93

టీకా :– పుత్ర=కుమారా!, తనున్=పదియవవాఁడయిన తన్ను, తాన్=తాను, కానని మోహము=తెలిసికొనని చిత్తభ్రమము, అజ్ఞత=అజ్ఞానము, ఈయెడన్=ఇచ్చట, కనన్=చూచుటకు, వాఁడు=ఆ పదియవవాఁడు, లేఁడు=కనఁబడఁడు. ఇట్లనన్=ఈలాగని పలుకఁగా, తిరోధానంబు=ఆవరణము, ఔన్=అగును. వానికయి=ఆ పదియవవాని కొఱకై, తాన్=లెక్కపెట్టెడుతాను, ఆత్మలోన్=మనస్సునందు, దుఃఖంబున్=శోకమును, చెందన్=పొందఁగా, ఘనవిక్షేపమగున్=గొప్పదయిన విక్షేపమగును. పాంథుఁ డొక్కరుఁడు=ఒకానొక బాటసారి, తత్కార్యంబున్=ఆ పదియవవాని కృత్యమును, వీక్షించి=చూచి, గ్రద్దనన్=శీఘ్రముగ, ఉన్నాఁడనన్=పదియవవాఁడున్నాఁడని పలుకఁగా, ప్రశస్తంబై=ప్రసిద్ధమై, తగన్=లెస్సగా, పరోక్షము=పరోక్షావస్థ, వెలుంగున్=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! పదియవవాఁడయిన తన్ను తా నెఱుఁగక పోవుటే అజ్ఞానము. ఇచ్చట చూడ పదియవవాఁడు లేఁడనుటే ఆవరణము. ఆ పదియవవానికొఱకై శోకించుటే విక్షేపము. ఒక్కబాటసారి ఆ పదియవవాని చేష్టను చూచి పదియవవాఁడు ఉన్నాఁడని పలుకుటే పరోక్షజ్ఞాన మని తాత్పర్యము.

చ॥ అగు నపరోక్ష మా తెఱుఁగు నంత యెఱింగి గణించి వారిలో
దిగు లెడఁబాపి తన్నుఁ గనఁ దెల్పినఁ బుణ్యపథస్థుఁ డొక్కరుం

లోనగుమూలికాద్రవ్యములచేతను, జలములు కంచు రాగి వస్త్రములు మొదలగువాని యందలి ముఱికిని చిల్లగింజ, విభూతి, చింతపండు, చవిటిమన్ను, సబ్బులోనగు వానిచేతను, ఇనుముతో చేసిన గడియలు, గరిఁటెలు, పెనములు, గడ్డపాఱలు గొడ్డండ్లు మొదలగు గృహోపకరణములను ఉక్కుతోచేసిన ఉలి మొదలగుకొఱముట్లచేతను, వజ్రపుఱాలను, వజ్రపుసానలు, పోగరలు మొదలగు వానిచేతను, ఖండించినట్లు పండితులు శుద్ధమాయయైన విక్షేపశక్తిచేత అశుద్ధమాయయైన ఆవరణశక్తిని ఖండింతురు. పిమ్మట కట్టె శ్మశానమందలి పీనుఁగును గాల్చి, వెనుక తానును కాలినతీరున విక్షేపశక్తి ఆవరణశక్తితోడనే నశించునని తాత్పర్యము.

అవ :– మాయయందుఁగలిగెడు సప్తావస్థల నామములను చెప్పి వానివివరమును వివరించెదమనుచున్నారు.

మ॥ విను మజ్ఞానము మాయ నావరణమున్ విక్షేపమున్ భక్తివా
సనతో నొప్పు పరోక్షబుద్ధి యపరోక్షజ్ఞప్తి పీడానివృ
త్తి నిజానంద మనా నవస్థ లివి ప్రాప్తించు సుతా! యేడు వీ
నినిదానాకృతి ధర్మకర్మగతు లే నేర్పొప్పఁగాఁ దెల్పెదన్. 89

టీకా :– సుతా=పుత్రా, అజ్ఞానము=అవివేకమును, ఆవరణమున్=ఆవరణమును, విక్షేపమున్=విక్షేపమును, భక్తివాసనతోన్=శైవ వైష్ణవ శాక్తాది సమయదేవతలయందే కాని లేక సమష్టిస్వరూపుఁడైన సగుణబ్రహ్మమగు నీశ్వరునియందే కాని శ్రవణాది నవవిధములగు అంగములతోఁగూడిన భక్తికి హేతువైన మనోవృత్తితోడ, ఒప్పు పరోక్షబుద్ధి=ఒప్పిద మగుచున్న పరోక్షజ్ఞానమును, అపరోక్షజ్ఞప్తి=అపరోక్షజ్ఞానమును, పీడానివృత్తి=దుఃఖనివృత్తియును, నిజానందము=ముఖ్యానందమును, అనాన్=అనునట్లుగా, ఏడు=ఈ యేడును, అవస్థలు=దశలు, ఇవి=ఈ యేడవస్థలును, మాయన్=పైనఁ జెప్పిన విక్షేపరూపమైన మాయయందు ప్రాప్తించున్=జీవులకు కలుగును. వీని...గతులు–వీని=ఈ యేడవస్థలయొక్క, నిదాన=ఆదికారణములను, ఆకృతి=స్వరూపములను, ధర్మ=స్వభావములను, కర్మ=క్రియలను, గతులు=వ్యాపకములను, ఏన్=నేను, నేర్పొప్పఁగాన్=ప్రవీణత అతిశయింపఁగాను, తెల్పెదన్=నీకు తెలియఁజెప్పుచున్నాను, వినుము=ఆలకింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! పైనఁజెప్పిన మాయయందు అజ్ఞానము, ఆవరణము, విక్షేపము, పరోక్షజ్ఞానము, అపరోక్షజ్ఞానము, దుఃఖనివృత్తి, నిజానందావాప్తి అనెడి యేడవస్థలు జీవులకు కలుగును. వానికారణములను, స్వరూపములను, స్వభావములను, కృత్యములను, వ్యాపకములను చెప్పుచున్నాను వినుమని తాత్పర్యము.

అవ :– సప్తావస్థల లక్షణములను రెండుపద్యములచేత చెప్పుచున్నారు.

> **మ॥ మఱుఁగై యుండుట దా నవిద్య పరమాత్మజ్ఞప్తి లేఁ దున్న వాఁ**
> **డెఱుఁగఁ రాఁడె యనంగ నావరణ మన్యేచ్ఛం బరు న్వీడి వే**
> **మఱు నే జీవుఁడ నంచు నెంచి యెద సన్మానింప విక్షేప మ**
> **క్కఱతోడఁ గురువాక్యపద్ధతిఁ బరోక్షంబౌ విలోకింపఁగాన్.** **90**

టీకా :– విలోకింపఁగాఁ=యోజించి చూడఁగా, తాఁ=ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుఁడయిన తాను, మఱుఁగైయుండుట=తన తెలివికి కనఁబడకయుండుటయే, అవిద్య=అజ్ఞానమనెడు మొదటి యవస్థ యగును. పరమాత్మ=పరబ్రహ్మము, జ్ఞప్తిఁ=తెలివియందు, లేఁడు=లేఁడు, వాఁడు=ఆ పరమాత్మ, ఉన్నఁ=ఉండెనేని, ఎఱుఁగఁరాఁడె=కానరాఁడా, అనంగఁ=అనఁగాను, ఆవరణము=ఆవరణమనెడు రెండవ యవస్థ యగును. అన్యేచ్ఛఁ=తానుగాని దేహమే తానను బుద్ధిచేతను, పరుఁ=దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణమయిన ప్రత్యగాత్మను, వీడి=వదలి, వేమఱుఁ=పలుమాఱును, ఏఁ=నేను, జీవుఁడనంచుఁ=జీవుఁడనని, ఎదఁ= ఉల్లమందు, ఎంచి=తలఁచి, సన్మానింపఁ=బహుమానింపఁగాను, విక్షేపము= విక్షేపమగు మూఁడవ యవస్థ యగును. అక్కఱతోడఁ=శ్రద్ధతోడ, గురువాక్యపద్ధతిఁ– గురు= కార్యగురువులయొక్క, వాక్య=సమయదేవతామంత్రోపదేశముయొక్క, పద్ధతిఁ=మార్గముచేత, పరోక్షంబౌఁ=పరోక్షజ్ఞానమనెడు నాలుగవ యవస్థ యగును.

తాత్పర్యము :– ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుఁడైన తాను తన తెలివికి కనఁబడక యుండుటే అజ్ఞానము, నా తెలివియందు పరబ్రహ్మము లేఁడు. ఉన్నపక్షమున కనఁబడఁడా అనుటయే ఆవరణము. దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణుఁడైన ప్రత్యగాత్మయగు తన్ను మఱచి దేహేంద్రియాదులతోఁగూడిన జీవుఁడ నని పలుమాఱును అనుకొనుచు సుఖ దుఃఖము లనుభవించుచుండుటే విక్షేపము. శ్రద్ధతో కార్యగురువుల సమయమంత్రోపదేశ పద్ధతిని వదలక నడచుటే పరోక్షజ్ఞాన మని తాత్పర్యము.

> **మ॥ తగు నేప్రొద్దపరోక్ష మారయుటఁ దత్త్వంపదార్థైక్య మా**
> **సుగతిఁ దుఃఖనివృత్తి యౌఁ బరమసచ్ఛుద్ధాత్మ నే నంచు గ**
> **ర్వగతేశాత్మల భేదము ల్దొలఁగ శర్మం బౌఁగదు ధన్యుఁడై**
> **జగతి న్నిష్ఠ నొనర్ప వీని నిఁక దృష్టాంతంబుచేఁ దెల్పెదన్॥** **91**

టీకా :– తత్త్వంపదార్థైక్యముఁ–తత్=సాక్షాత్కారము, అనుభవము, ఉపదేశము, సంపూర్ణము అనెడు చతుర్వేదమహావాక్యములతో, తత్పదార్థ=తత్త్వమసి యను సామవేదోపదేశ మహావాక్యమందలి తత్పదలక్ష్యార్థమైన అదియను పరబ్రహ్మమునకును, త్వం పదార్థ=యుష్మచ్ఛబ్దలక్ష్యార్థమైన నీ వనుకూటస్థునకును, ఐక్యము=అసి పదార్థమైన

ఐకమత్యమును, ఏప్రొద్దు=ఎల్లప్పుడును, ఆరయుటఁ=విచారించుటచేత, అపరోక్షము= అపరోక్షమను పంచమావస్థ, తగుఁ=ఒప్పును. ఆ సుగతిఁ=ఆ మంచిమార్గముచేత, పరమసచ్ఛుద్ధాత్మ–పరమ=నిరతిశయమైన, సత్=శ్రేష్ఠమైన, శుద్ధ=నిర్మలమయిన, ఆత్మ=పరబ్రహ్మము, ఏ నంచుఁ=నేనని, గర్వగతేశాత్మలభేదములు–గర్వ=దేహాదులు నేననెడి అహంకారమును, గతి=పొందిన, ఈశ=సమష్ట్యభిమానియైన యీశ్వరుఁడ నే ననెడి, ఆత్మ=వ్యష్ట్యభిమానియైన జీవుఁడ నే ననెడి, భేదములు=ఈ యిరువుర భిన్నానుభవములు, తొలఁగఁ=వదలఁగాను, దుఃఖనివృత్తి=దుఃఖనివృత్తి యనెడి ఆఱవయవస్థ, ఔఁ=అగును. జగతిఁ= లోకమందు, కడుఁ=మిక్కిలి, ధన్యుఁడై=కృతకృత్యుఁడై, నిష్ఠఁ=నిర్వికల్ప సమాధిని, ఒనర్పఁ =చేయఁగాను, శర్మంబు=ఆనందమనెడు సప్తమావస్థ, ఔఁ=అగును. వీనిఁ=ఈ మాయావస్థ లేడింటిని, ఇంకఁ=ఇఁకమీఁదను, దృష్టాంతంబుచేఁ= నిదర్శనముచేతను, తెల్పెదఁ=వక్కాణించుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– "తత్త్వమసి" యనెడు మహావాక్యమందలి తత్పద త్వంపదములకు లక్ష్యార్థములైన పరబ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మలకు ఎడతెగని పొందిక కలుగుటయే అపరోక్షమనెడు పంచమావస్థ యగును. శరీరేంద్రియాదులు తా ననెడి అభిమానముతోఁగూడి నే నీశ్వరుఁడను. నేను జీవుఁడను అని అనుకొనక అద్వితీయ అఖండ అపరోక్ష స్వప్రకాశ పరమాత్మయే నేనని అనుకొనుటే దుఃఖనివృత్తి యనెడు ఆఱవయవస్థ యగును. పిమ్మట కృతకృత్యుఁడై నిర్వికల్పనిష్ఠయందు నిల్చుటే ఆనందమనెడు సప్తమావస్థ యగు నని తాత్పర్యము.

మఱి అజ్ఞానమును ఆవరణమును మలిన ప్రకృతిరూపము లని, విక్షేపమును పరోక్షజ్ఞానమును మిశ్రమాయా స్వరూపములని, అపరోక్షమును దుఃఖనివృత్తియును ఆనందమును అనునవి శుద్ధమాయా స్వరూపములని, యెఱుఁగవలయును. వీనిలో అపరోక్ష జ్ఞానమువలన పరోక్షజ్ఞానమును విక్షేపమును నశించును. దుఃఖనివృత్తివలన ఆవరణము చెడును. ఆనందమువలన అజ్ఞానము తొలఁగును అని తెలిసికొనవలయును.

అవ :– ఆ సప్తావస్థలను దృష్టాంతపూర్వకముగా చెప్పుచున్నారు.

> **చ॥ పదపడి యొక్కచిత్రకథ భాసిలు నిందులకై వచించెదఁ**
> **బదుగురు వేడ్క నీఁది నదిఁ బారమునం దమలో నొకండు సొం**
> **పొదవ గణించి తన్నుడిగి యొక్కఁడు లెక్కకుఁ దక్కు వంచుఁ దా**
> **నెదఁ దలపోసి విభ్రమత నేడ్వఁ దొడంగెఁ దదర్థ మెట్లనన్.** **92**

టీకా :– పదపడి=పిమ్మట, ఇందులకై=ఈ మాయావస్థ లేడింటికొఱకు, ఒక్కచిత్రకథ= ఒక విచిత్రమైన చరిత్ర, భాసిలుఁ=ప్రకాశించును. వచించెదఁ=దానిని చెప్పుచున్నాను, పదుగురు=పదిమంది, వేడ్కఁ=సంతోషముతో, నదిఁ=ఏటిని, ఈఁది=దాఁటి, పారమునఁ=గట్టునందు, తమలోఁ=చేరినతమ పదుగురిలో, ఒకండు=ఒక్కఁడు,

ఈ సప్తావస్థలలో **అజ్ఞాన ఆవరణ విక్షేపములు** మూఁడును బంధహేతువులగును. పరోక్షము బంధప్రాప్తికిని మోక్షప్రాప్తికిని కారణమగును. అపరోక్షమును, అనర్థ నివృత్తియును, ఆనందావాప్తియును అనెడు మూఁడవస్థలును మోక్షప్రాప్తికే హేతువులగును. ఇట్లు విచారించి యీ యేడవస్థలును ఆరోపితమైన అహంకారమునకే కాని అహంకారసాక్షిని నిర్వికారుఁడను అయిన నాకు లేవని యెఱుఁగువాఁడే ముక్తుఁడని వేదాంతశాస్త్ర సిద్ధాంతము.

అవ :– దశమపురుషుఁడు తన్ను తా నెఱిఁగినట్లు నన్ను నే నెఱుఁగఁ దెలుప వలయునని అడిగిన శిష్యునిఁ జూచి మహావాక్యార్థనిరూపణముచేత అద్వితీయస్వరూపుఁ డగు తన్నెఱిఁగించుచున్నారు.

చ॥ దశమనరుండు త న్నెఱిఁగి తా నగుభాతి మదీయతత్త్వముఁ
విశదముఁ జేయు మన్న సువివేక! తదర్థము నీ వటంచు దు
ర్దశ లెడఁబాపి జీవశివతత్త్వము లొందుగఁ జెందఁ దెల్పు సం
భృశదసమానభావము నభిన్నమతిం గన వేడ్కఁ దెల్పెదన్. 95

టీకా :– దశమనరుండు=పదియవ పురుఁషుడు, తన్నెఱిఁగి=తన్ను తెలిసికొని, తా నగుభాతిఁ =తా నయిన విధమున, మదీయతత్త్వముఁ–మదీయ=అస్మచ్ఛబ్దార్థ స్వరూపుఁ డనగు నా సంబంధమైన, తత్త్వముఁ=యథార్థమును, విశదముఁజేయుమన్నఁ=తెలియఁ బలుకు మనఁగాను, సువివేక=మంచి వివేకముగల కుమారా! తదర్థము, తత్= సామవేదమందుఁగల తత్త్వమసియను మహావాక్యమందలి తత్పదమునకు కలిగిన వాచ్యార్థనిరసన పూర్వక లక్ష్యార్థమగు ఆ పరమాత్మతత్త్వము, నీ వటంచుఁ=నీవని, అనఁ గా, త్వంపద వాచ్యార్థ నిరసనపూర్వక లక్ష్యార్థమగు కూటస్థబ్రహ్మము నీవేయని, దుర్దశలు=దురవస్థలగు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యాదులను, ఎడఁబాపి=తొలఁగించి, జీవశివతత్త్వములు, జీవ=కించిద్ జ్ఞత్వాది గుణములుగల జీవునియొక్కయు, శివ=సర్వజ్ఞత్వాది గుణములుగల యీశ్వరునియొక్కయు, తత్త్వములు=యథార్థ స్వరూపములు, ఒందుగఁ=ఏకముగాను, చెందఁ=పొందుటకు, తెల్పు....భావముఁ, తెల్పు=తెలియఁబఱచుచున్న, సంభృశత్=మిక్కిలి వెలుఁగుచున్న, అసమాన=సాటిలేనట్టి, భావముఁ=తాత్పర్యమును, అభిన్నమతిఁ=అద్వితీయ జ్ఞానముచేత, కనఁ=దర్శించుటకు, వేడ్కఁ=ఉల్లాసముతోడను, తెల్పెదఁ=చెప్పుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! దశమపురుషుఁడు తన్ను తాను తెలిసికొన్నట్లు నేను నాస్వరూపమును ఎఱిఁగెడు మార్గమును నీవు తెల్పవలయు ననఁగా గురుస్వాములు ఓయి కుమారా! అది నీ వైతివనెడి ఉపదేశమహావాక్యార్థప్రకారము జీవశివైక్యమును తెలుపుచున్నాను వినుమని తాత్పర్యము.

డొగిఁ గడుఁ ద న్నెఱింగి మది యొప్పిన దుఃఖనివృత్తి యంతఁ దా
మిగులఁగ సందియం బుడిగి మేలుఁ గనుంగొని యుంట మోదమౌ. 94

టీకా :– పుణ్యపథస్థుఁడు=ధర్మమార్గమున సంచరించువాఁడు, ఒక్కరుండు=ఒకబాటసారి, ఆ తెఱఁగుఁ=ఆ రీతిని, అంతయెఱింగి=సమస్తమును తెలిసికొని, గణించి=ఆ మనుష్యులను లెక్కపెట్టి, వారిలోఁ=ఆ పదుగురిలోపల, దిగులు=మనోవ్యాకులతను, ఎడఁబాపి=పోఁ గొట్టి, తనుఁ=మఱచిన తన్ను, కనఁ=ఎఱుఁగుటకు, తెల్పినఁ=బోధింపఁగాను, అపరోక్షమగుఁ=అపరోక్షజ్ఞానమగును. ఒగిఁ=క్రమముగా, కడుఁ=మిక్కిలి, తనుఁ= మఱచిన తన్ను, ఎఱింగి=తెలిసికొని, మది=మనస్సు, ఒప్పినఁ=నిర్మలము కాఁగాను, దుఃఖనివృత్తి=దుఃఖనాశనమగును. అంతఁ=పిమ్మట, తాఁ=తాను, మిగులఁగఁ= మిక్కుటముగా, అనఁగా బొత్తిగా, సందియం బుడిగి=సందేహ నివారణమై, మేలుఁ= తాను తానైన మోక్షలాభమును, గనుంగొని=పొంది, ఉంటఁ=ఉండుటచేతను, మోదమౌఁ= నిరతిశయానందమగును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! ఆ బాటసారి ఆ పదుగురను వేఱువేఱుగా లెక్కపెట్టి నీవు పదియవవాఁడని చెప్పి చూపఁగా తన్ను తాను తెలియుటయే అపరోక్షజ్ఞానము. వెనుక తన్ను తా నెఱిఁగి శోక ముడుగుటయే దుఃఖనివృత్తి. పిమ్మట దృఢప్రజ్ఞచేత సందేహముడిగి యూరకుండుటయే ఆనంద మగునని తాత్పర్యము.

సప్తావస్థలను దృష్టాంతదార్ష్టాంతములచేతఁ జెప్పుట.

భూలోకమందు లోకలోచనునిం బోలిన బ్రహ్మవర్చస్సుచేత మీఱి బ్రహ్మాభావమును పొంద బ్రహ్మాసనమునఁగూర్చుండి బ్రహ్మవిద్యాతత్పరులగు బ్రాహ్మణబృందంబులు గొలువ బ్రహ్మాదులు పొగడునట్టుగ సగుణనిర్గుణాత్మకపరబ్రహ్మారాధనమును విరామము లేక చేయు పరమానందుఁడనెడు పరివ్రాజకశిరోమణి ఒక్కరుఁడు గలఁడు. ఆతనికి లెక్కకు నెక్కువయై ఉక్కుతునియలఁబోలిన పెక్కుమంది శిష్యులు గలరు. ఆ పరమానందుఁడు ఒక్కనాఁడు తన ప్రక్కలను నిక్కపు చొక్కపుబత్తితో చేతు లెత్తి మ్రొక్కుచు చిత్తంబు లిగురొత్త పరిచర్యలు చేయుచున్న శిష్యప్రశిష్యసంఘములో గంగ్రతనముగల శిష్యులను పదుంగ్రను గని తన యుద్దేశమును వారితో నిర్దేశించి మనదేశంబునకు సదేశంబైన కాశ్మీరదేశంబునకు పొం దనినవారు గురుని నిదేశంబును శిరఃప్రదేశంబున ధరించి కరంబు నయంబును భయంబును హృదయంబునం బొదల దినదినంబును వదలని పయనంబులతో ననయంబు నడచుచు కాశ్మీరదేశపుసదేశమున పోవునపుడు నడుమను ఏకాలంబున నడుగంటని మోఁకాలి బంటి నీటిపాఱుడుగల యేటిలో హుటాహుటి నడలతో ధాటిగ పోవునపుడు మెల్లమెల్లఁగా పై వెల్లువ వెల్లుగా వచ్చినందున తల్లడిల్లక డిల్లపడక కాలినడ తప్పుటచేత

ముప్పుత్రిప్పులం బడి యేచొప్పుననో గురుని యాదిచేత ఆ నదిని ఈఁది గట్టుచేరి ఒకతట్టున మంచిపట్టును చూచి కూర్చుండిరి. వారిలో ఒక్కఁడు మచ్చికతో తనతో వచ్చినవాండ్రు పదుండ్రును గట్టు చేరిరో పెల్లువెల్లువలో ఏతట్టుగనైన కొట్టుకొని పోయిరో యెన్నవలెనన్న యెన్నికచేత లెక్కపెట్టుచున్న తన్ను విడిచిపెట్టుకొని తక్కినవారిని లెక్కించి "లెక్కకు ఒక్కఁడు తక్కువయ్యెను. అయ్యో పదియవవాఁడు పాడయ్యెను. ఇరవు నుండి పదుగురము వచ్చితిమే" అని వాక్రుచ్చి హెచ్చిన పరితాపముతో పొరలిపొరలి కన్నీరు మున్నీరై పాఱ మొగంబు చిన్నపోవ ఎన్నేని విధములనో యేడ్చుచుండెను. తక్కినవారును మొగములు ముడ్చుకొని పక్కలుబ్బ వెక్కివెక్కి యేడ్చుచుండిరి. ఈవడువున తుందుడుకు చెందుచు అందఱును రోదనంబు లదనంబుగ చేయుచుండ ఆబాటను పోవు బాటసారి వీరి రోదనంబులను విని కటకటపడి చేరువకు చేరి వారి రోదనకారణం బెఱిఁగి మనస్సు కరఁగి పదియవవాఁడు చదియకున్నాఁడని చెవినాట చెప్పెను. వారు బాటసారిమాటను పాటించి గాటమైన అలమటను విడిచి పదియవవాఁడు చదియక యేదిక్కున నున్నాఁడని దశదిక్కులను చూచి పిలువఁగా వాఁడు పలుకనందున మిగుల దిగులుపడుచు యోజించుచుండఁగా ఒక్క పుణ్యపురుషుఁడక్కడికి వచ్చి వారి వృత్తాంత మంతయు నెఱిఁగి నగి పొగలకుఁడు మీమిగులు దిగులును తీర్చెదను. మీసందేహమును పోకార్చెదను అని వచియించి తొమ్మండ్రనెంచి చూపించి పదియవవాఁడవు నీవే యని మది కుదురఁ దెలిపినం దెలిసికొని అలజడి విడిచి యుల్లాసముచేత ఉల్లసిల్లెను. కాబట్టి మొట్టమొదట తన్నెన్నక సన్నసన్నగ విడిచిపెట్టి మిన్నకుండుటే అజ్ఞానము. పదుగురిలో మొదటివాఁడైన తన్ను పరిచ్ఛన్నునిఁగఁ జేసిన మోసపుకారణమే ఆవరణము. తనకు తాను కనఁబడక డెందమందు కొందలమందుటయే ప్రక్షేపమైన విక్షేపము. దారి నడుచువాఁడు వారిని వీక్షించి మంచిమాటలు వచియించి మనఃక్షోభము నివారించి పదియవవాఁడున్నాఁడని విదిత పఱచుటే మోక్షకారణమైన పరోక్షజ్ఞానము, దశముఁడేడనున్నాఁడని దశదిశలను కనుఁగొనుచుండ సద్గుణశరణ్యుఁడగు నగణ్యపుణ్యపురుషుఁడొక్కఁడు అక్కడికి వచ్చి మచ్చికతో చెచ్చెర వారి సంగతి నెఱిఁగి తొందర నొందక ఆ యందఱ నెంచి తన్ను కన్నులకు పన్నుగ చూపఁగా తన్ను తా నెఱుఁగుటే మోక్షరూపమగు అపరోక్షజ్ఞానము. తన్ను తా నెఱిఁగిన వెనుక బొబ్బలు పెట్టుచు మొగ ముబ్బ ఏడ్చుటను విడిచిపెట్టుటే దుఃఖనివృత్తి. అవ్వల నివ్వటిలు గురునియుద్దేశ కార్యమును సర్వము నిర్వహించి గురుసన్నిధానమును చేరుటయే ఆనందము.

ఇట్లు దార్ష్టాంతమందు జీవసాక్షియును ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడును అయిన తన్ను మఱచుటే అజ్ఞానము.

దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణుఁడయిన పరబ్రహ్మమగు తాను దేహేంద్రియాదులతో కూడిన జీవుఁడ ననుకొనుటే ఆవరణము. నేను కర్తను భోక్తను మనుష్యుఁడను

బ్రాహ్మణాదిజాతులును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములును శైవవైష్ణవాది మతములును ఉపాధ్యాయాదిజీవనోపాయవృత్తులును కలవాఁడను. సుఖిని, దుఃఖిని, దరిద్రుఁడను, ధనికుఁడను, పుత్త్రులు, మిత్త్రులు, శత్రులు, కళత్రములు, చుట్టములు, పక్కములు కలవాఁడను, లేనివాఁడను, చపలుఁడను, మర్యాదలేని వాఁడను, అల్పుఁడను, పాపిని, కృష్ణుఁడను, రాముఁడను, శివుఁడను, శంకరుఁడను, బ్రహ్మయ్యను, పొట్టిఁవాడను, పొడుగాటివాఁడను, సన్ననివాఁడను, లావాటివాఁడను అని యనుకొనుచి ఖేదమోదములను పొందుచుండుటే విక్షేపము.

ఓయి మేము మీ కాచార్యులము, సద్గతులు గలుగఁజేయువారము మే ముపదేశించిన విషయములను ఎవ్వరికిఁగాని చెప్పకుము. మేము చెప్పిన నియమన ప్రకారము నడుపుము. నడిచితివేని నీకు స్వర్గలోకము, వైకుంఠము, కైలాసము, సత్యలోకము మొదలగు పుణ్యలోకముల ప్రాప్తి కలుగును. నీ తాత తండ్రులు మొదలగువారు మాకు శిష్యులై మేము చెప్పిన చొప్పున నడిచినందున ఈలోకమున పుత్రపౌత్రాభివృద్ధి గలిగి సకలసుఖములనుభవించి పుణ్యలోకములలో సుఖముగ నున్నారు. ముందు మీవారందఱు మాకు బహుగ నిచ్చిరి. నీ వేమి యిచ్చినను మాకే యియ్యవలెను. మఱి యెవ్వరి కిచ్చినను నిష్ఫలము. ఇతర మతములవారితో సంభాషింపకుము. వారిని చూడకుము. అని బోధింపఁగా వారిచిక్కులలో చిక్కి మక్కువతో ఎక్కువగ ఆయా మతాంతరములలోని మూర్త్యంతరములను ఆరాధించుచుండుటే పరోక్షజ్ఞానము.

పదియవవాఁడు పుణ్యపురుషునిం గని పదియవవాఁడిక్కడనే యున్నాఁడని వింటిని. వాఁడు పిలిచిన పలుకఁడు వానిం జూపుము. అని వేఁడఁగా ఆ పుణ్యపురుషుఁడు ఒక్కొక్కనిఁగ ఎంచి సంఖ్యచేసి తొమ్మండ్రను కనఁబఱచి పదియవవాఁడవు నీవేయని చెప్పిన తెలిసికొన్నట్లు సదాచార్యుఁడు తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యార్థములను శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములను చేయించి నీవే పరబ్రహ్మ మని తెలుపఁగా **"బ్రహ్మైవాహమస్మి"** అను స్థిరత గలిగి యుండుటే అపరోక్షజ్ఞానము.

పదియవవాఁడు తన్ను తా నెఱిఁగిన వెనుక దుఃఖమును విడిచినట్లు సద్గురూపదేశముచేత తాను ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మమని తెలిసికొనిన తర్వాత నేను జీవుఁడను, సుఖిని, దుఃఖిని, కర్తను, భోక్తను అనుకొనుట మొదలగునవి అజ్ఞానకార్యములని తెలిసి నిర్వికారుఁడై యుండుటే దుఃఖనివృత్తి.

పిమ్మట పదియవవాఁడు తన్ను తా నెఱింగి ఆనందించినట్లు **"శ్రు. మయ్యేవ సకలం జాతం మయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్, మయి సర్వం లయం యాతి తద్బ్రహ్మాస్మ్యహమద్వయమ్"** అను శ్రుత్యర్థమునుబట్టి నాయందే సర్వము పుట్టుచు పెరుఁగుచు గిట్టుచున్నదని నిరతిశయానందమును చెందుచుండుటయే ఆనందావాప్తి.

టీకా :– సుతా=కుమారా, వరుస౯=క్రమముగా, కరణా.....గంబు–కరణ=అంతః కరణముయొక్కయు, అసు=ప్రాణవాయువుయొక్కయు, ఇంద్రియ=జ్ఞానకర్మేంద్రియముల యొక్కయు, వర్గ=సముదాయముతోడ, యుక్=కూడినట్టి, తను=సూక్ష్మమైన, దశ=అవస్థ గల, అనఁగా స్వప్నావస్థగల, అంగంబు=లింగశరీరమును, అందు౯=ఆ లింగశరీరమందు గల, కోశాదులు, కోశ=ప్రాణమయ మనోమయ విజ్ఞానమయములనెడు కోశములును, ఆదులు=ఆ కోశములయందు అభిమానముగల తైజస హిరణ్యగర్భులనెడు పేళ్లుగల జీవేశ్వరులును, సత్త్వమయంబు లౌట౯=సత్త్వగుణముతోఁ గూడిన అచిత్ప్రకృతి వికారము లగుటవలన, అస్థిరములు=నిత్యములు గావు, యోజింప౯=ఆలోచన చేయఁగా, జీవ...గంబు–జీవ=జీవునితోడ, యుత=కూడిన, ప్రమోదమయ=ఆనందమయకోశమును, హేత్వంగంబు=సుషుప్త్యవస్థగల కారణశరీరమును, అచిత్త్వౌట౯=అవిద్య యగుటవలన, చెడు౯=నశించును, వీని౯=పైనఁజెప్పిన స్థూలసూక్ష్మకారణోపాధులు మూఁడును, బ్రహ్మమయంబు లంచు౯=పరబ్రహ్మస్వరూపములని, తలఁప౯=ఆలోచన చేయఁగాను, నేరంబు గాదే=తప్పిదము గాదా.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! మనస్సును, బుద్ధియును, సమానము–వ్యానము–ఉదానము–ప్రాణము–అపానము అనెడు పంచప్రాణవాయువులును, శ్రోత్రము–త్వక్కు–చక్షువు–జిహ్వ–ఘ్రాణము అనెడు జ్ఞానేంద్రియములైదును, వాక్కు–పాణి–పాదము–పాయువు–గుహ్యము అనెడు కర్మేంద్రియములయిదును గలది సూక్ష్మశరీరము. దాని కవస్థ స్వప్నము. ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము అను మూఁడు కోశములును ఆ సూక్ష్మశరీరస్వప్నావస్థలయందును కోశములయందును అభిమానముగల జీవేశ్వరుల తైజసహిరణ్యగర్భనామములును, సత్త్వగుణముతోఁ గూడిన అచిత్ప్రకృతి స్వరూపము లగుటవలన అనిత్యములు. మఱి జీవేశ్వరుల కారణశరీరములును ఆనందమయ కోశములును సుషుప్త్యవస్థలును ప్రాజ్ఞుఁడు అవ్యాకృతుఁడు అనెడి అభిమాననామములును అనిత్యములు కనుక నా స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరాదులు పరబ్రహ్మస్వరూపము లనుట నేరమని ఆచార్యులు వక్కాణించిరని తాత్పర్యము.

అవ :– సమాధియందు తోఁచిన శుద్ధచైతన్యము తా నగుటకు పంచకోశవిలక్షణుఁడు కావలయునని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ **సమ మానందము సాక్షి కేవలముఁ జిత్సద్రూప మేకంబు ని**
త్యముఁ బూర్ణంబు తిరం బన న్వెలుఁగు ప్రత్యక్తత్త్వమే బ్రహ్మ మా
విమలబ్రహ్మము ప్రత్యగాత్మ యని తా వీక్షించి భేదానృతా
దిమహత్మూహకశోకము ల్దొలఁగి సందేహంబు బాయం దగున్. 100

అవ :– ఒక్కటియైన పరబ్రహ్మమే నాలుగు విధములుగ తోఁచునని ఆకాశ దృష్టాంతముచేత ఆచార్యులు వచియించుచున్నారు.

చ॥ **ఘనఘటకంబుల న్వెలయు ఖంబు లన న్నభ మొందు ధాత్రిఁ ద**
ద్ఘనకనదంబరంబు లనఁ గన్పడు నాల్గు తెఱంగు లట్లు పా
వననిజచేతనం బొకటి వత్స! మహేశ్వరజీవసంజ్ఞల౯
దనరును బ్రహ్మప్రత్యగభిధానములం జతురాత్మలై తగన్. 96

టీకా :– వత్స=పుత్రా!, ధాత్రి౯=భూమియందు, ఒందు=ఒక్కటియైన, నభము=ఆకాశమే, ఘనఘటకంబుల౯, ఘన=మేఘముయొక్కయు, ఘట=కడవలయొక్కయు, కంబుల౯=నీళ్లయందు, వెలయుఖంబులన౯–వెలయు=ఒప్పుచున్నట్టి, ఖంబులన౯= ప్రతిబింబాకాశములనునట్లుగాను, తద్ఘనకనదంబరంబులన౯–తత్=ఆ మేఘమునందును, కుండలయందును, ఘన=మిక్కుటమై, కనత్=ప్రకాశించుచున్న, అంబరంబు లన౯=ఆకాశము లనునట్లుగాను, నాల్గు తెఱంగులు=నాలుగు విధములను, కన్పడు౯=తోఁచును, అట్లు=ఆ తోఁచినవిధముగానే, పావననిజచేతనంబు–పావన=నిర్మల మయిన, నిజ= స్వకీయమయిన, చేతనంబు=పరమాత్మస్వరూపము, ఒకటి=ఒక్కటే, మహేశ్వర జీవసంజ్ఞల౯ –మహేశ్వర=సమష్టి స్వరూపమగు మాయోపాధియందు కూడిన యీశ్వరుఁ డనియెడు, జీవ=అవిద్యోపాధిగతుఁడైన జీవుఁడనెడు, సంజ్ఞల౯=అడియాళముల చేతను, బ్రహ్మప్రత్యగభిధానముల౯–బ్రహ్మ=పరమాత్మయనెడు, ప్రత్యక్=కూటస్థుఁడనెడు, అభిధానముల౯=పేళ్లచేతను, చతురాత్మలై=నాలుగురూపములయి, తగ౯=సొంపుగాను, తనరును=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! ఒక్క యాకాశమే మేఘావచ్ఛిన్నాకాశమని మేఘజల ప్రతిబింబాకాశమని ఘటావచ్ఛిన్నాకాశమని ఘటజలప్రతిబింబాకాశమని నాలుగువిధము లయినట్లు ఒక్కఁడయిన పరబ్రహ్మమే మాయాప్రతిబింబితుఁడైన యీశ్వరుఁడు, అవిద్యా ప్రతిబింబితుఁడయిన జీవుఁడు, ఈశ్వరసాక్షియైన పరమాత్మ, జీవసాక్షియైన ప్రత్యగాత్మ అని నాలుగువిధములయి ప్రకాశించునని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆరోపచైతన్యములయిన జీవేశ్వరజగద్భ్రమలను వదలి అధిష్ఠానచైతన్యమయిన పరబ్రహ్మమును పొందవలెనని వాక్రుచ్చుచున్నారు.

మ॥ **మహిఁ దత్త్వంపదలక్ష్యవాచ్యములు బ్రహ్మప్రత్యగీశాత్మ లౌ**
రహి దుగ్ధాజ్యము లేకమైనగతిఁ జేరం బ్రాకృతం బాత్మఁ ద
త్సహితక్షీరముల న్మథించి నవనీతం బెత్తి తత్సార మౌ
మహితాజ్యం బొగిఁ గాంచిన ట్లమలసన్మాత్రంబు బొందం దగున్. 97

టీకా :- మహిౙ=భూమియందు, రహిన్=మిక్కిలి, దుగ్ధాజ్యములు-దుగ్ధ=పాలును, ఆజ్యములు=నేయియును, ఏకమైన గతిౙ=కలసియున్న విధమున, ఆత్మౙ=అంతఃకరణమందు, ప్రాకృతంబు=మూలప్రకృతిసంబంధమయిన త్రిగుణాత్మికయగు మలిన సత్త్వప్రధానము, చేరౙ=ప్రవేశించెనేని, తత్త్వంపదలక్ష్యవాచ్యములు-తత్=తత్పదము యొక్కయు, త్వంపద=త్వంపదముయొక్కయు, లక్ష్య=లక్ష్యార్థములును, వాచ్యములు=వాచ్యార్థములును, బ్రహ్మప్రత్యగీశాత్మలు, బ్రహ్మ=ఈశ్వరసాక్షియగు పరబ్రహ్మమును, ప్రత్యక్=జీవసాక్షియగు కూటస్థబ్రహ్మమును, ఈశ=మాయోపాధిగతుఁడయిన ఈశ్వరుఁడును, ఆత్మలు=అవిద్యోపాధిగతుఁడయిన జీవుఁడును, ఔౙ=అగును, అనఁగా **తత్పదలక్ష్యార్థము బ్రహ్మమనియును, తత్పదవాచ్యార్థము జగత్కారణభూతుఁడయిన యీశ్వరుఁడనియును, త్వంపదలక్ష్యార్థము ప్రత్యగాత్మ యనియును, త్వంపదవాచ్యార్థము జీవుఁడని**యును తెలియవలయు ననుట. తత్సహిత క్షీరములౙ, తత్=ఆ నేతితోడ, సహిత=కూడిన, క్షీరములౙ=పాలను, మథించి=చిలికి, నవనీతంబెత్తి=వెన్నయెత్తి, తత్సారము-తత్=ఆ వెన్నయందలి, సారము=సత్తు, ఔ మహితాజ్యంబు-ఔ=అయినట్టి, మహిత=ఒప్పిదమయిన, ఆజ్యంబు=నేతిని, ఒగిౙ=క్రమముగా, కాంచినట్లు=పొందిన తీరున, అమలసన్మాత్రంబుౙ, అమల=నిర్మలమయిన, సన్మాత్రంబుౙ=సద్రూప పరబ్రహ్మమును, పొందందగుౙ=చెందవలయును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! పాలును, నేయియును వేఱుపాటు లేక కూడి యుండినవిధమున తన అంతఃకరణమందు త్రిగుణాత్మకమగు మలిన సత్త్వప్రకృతి ప్రవేశించెనేని తత్పదత్వం పదములకు వాచ్యార్థములయిన యీశ్వరజీవులను, లక్ష్యార్థములయిన పరమాత్మప్రత్యగాత్మలును అనెడి భేదము కలుగును. ఆ నేతితోఁ గలసిన పాలను కాఁచి చేమిరిఁబెట్టి పెరుఁగయినపిమ్మట చిలికి మజ్జిగను వేఱుచేసి వెన్నయెత్తి కాఁచి నేతిని గ్రహించినట్లు మూలప్రకృతిసహితమైన పరబ్రహ్మమనెడు పాలను తపోయాగయోగ వ్రతతీర్థసేవాదులనెడి అగ్ని చేత మూలప్రకృతియందలి మలినసత్త్వప్రధాన ప్రకృతి యనెడు నీరింకఁ గాఁచి పరమవైరాగ్యబోధోపరతి వృత్తులనెడు చేమిరిని బెట్టి సగుణనిర్గుణాత్మక వస్తుచింతనమనెడు పెరుఁగునందు వృత్తిజ్ఞానమనెడు కవ్వ ముంచి శ్రవణమనననిదిధ్యాసములనెడు వానిచేత చిలికి జీవేశ్వరజగత్తులనెడు మజ్జిగయందలి పరోక్షాపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానమనెడు వెన్నను బ్రహ్మాకారాకారితవృత్తి జ్ఞానమనెడు నిప్పుచేత కాఁచి అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారమోక్షమనెడి నేతిని గ్రహింపవలెనని తాత్పర్యము.

అవ :- తానైన పరమాత్మను సందర్శించుటకు తన కన్యముగా తోఁచెడి జీవేశ్వర జగత్తులు మాయికములని తలఁచి వానికి తాను వేఱగు విధమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అసదర్థం బెడఁబాయు టెట్లన శవంబై వీడుదేహంబు భూ
తసముద్భూతము గానఁ గాననినఁ ద త్కార్యంబు నాసంబునం
దను వెవ్వేళల నూఁదుతిత్తిగతి నభ్యాసంబుగా నాడు రా
జసధర్మం బది నేను గా ననినఁ దత్సర్వంబు వేఱై చెడున్. 98

టీకా :- అసదర్థంబుౙ=నశించునదియైన జీవేశ్వరజగద్భ్రమను, ఎడఁబాయుట=వదలుట, ఎట్లు=ఏ ప్రకారము, అనౙ=అని యడుగఁగా, శవంబై=పీనుఁగై, వీడుదేహంబు=వదలిపోవు దేహము, భూతసముద్భూతము=భూజలాగ్నివాయు గగనములనెడు పంచభూతములవలన పుట్టినది, కానౙ=కాఁబట్టి, తత్కార్యంబు-తత్= శవమయ్యెడి ఆ దేహముయొక్క, కార్యంబు=జాగ్రదవస్థ, అన్నమయకోశము, మొదలగు వ్యవహార మంతయును, కాననినౙ=నేను కానని నిషేధింపఁగాను, ఊఁదుతిత్తిగతిౙ=కొలిమిని ఊఁదుతోలు తిత్తివలెనె, నాసంబునందుౙ=ముక్కునందు, ఎవ్వేళలౙ=ఎల్లప్పుడును, అసువు=ప్రాణవాయువు, అభ్యాసంబుగాౙ=వాడుకగా, ఆడుౙ=ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములచేత తిరుగుచుండును. అది=అట్లు తిరిగెడు ప్రాణవాయువు, రాజసధర్మంబు=రజోగుణ సంబంధమైన ప్రకృతిగుణము, కానౙ=కనుక, నేను గా ననినౙ=ఆ రాజసగుణము నేను కానని తలఁచెనేని, తత్సర్వంబుౙ=ఆ స్థూలశరీరము యొక్కయు, ప్రాణవాయువుయొక్కయు వ్యవహార మంతయును, వేఱై=తనకు భిన్నమై, చెడుౙ=నశించును.

తాత్పర్యము :- స్వామీ! అసత్యములయిన జీవేశ్వరజగత్తులనెడు భ్రమ తొలఁగెడి ఉపాయము ఎట్లని శిష్యుఁడడుగఁగా కర్మజన్యమైన స్థూలశరీరము కర్మక్షయమందు తన్ను విడుచువేళను ప్రేతమై చెడును. ఆ స్థూలశరీరము తామస పంచభూత వికారమైనది గనుక ఆశరీరకార్యములైన జాగ్రదవస్థయును అన్నమయకోశమును సమష్టివ్యష్టిస్వరూపులయిన యీశ్వరజీవులవిరాడ్విశ్వనామములును ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములచేత ముక్కు నుండి లోపలికి పోవుచు వెలుపలికి వచ్చుచు నుండెడు ప్రాణవాయువును రజోగుణ వికారములగుట వలన ఆ రజోగుణము నేను గానని నిరాకరించినయెడల ఆ స్థూలశరీర సంబంధములయిన సర్వ వ్యవహారములును రజోగుణవికారమయిన ప్రాణాది పంచవాయువులకార్యములును తన్నంటక వేఱై నశించునని తాత్పర్యము.

అవ :- గురువులు సూక్ష్మకారణశరీరములును ఆత్మ కా వని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ కరణాస్వింద్రియవర్గయుక్తనుదశాంగం బందుఁ గోశాదు ల
స్థిరము ల్సత్త్వమయంబు లౌటఁ జెడు యోజింపం దమోకృత్యమై
వరుసౙ జీవయుతప్రమోదమయహేత్వంగం బచి త్తౌట వీ
ని రహిౙ బ్రహ్మమయంబు లంచుఁ దలఁప న్నేరంబు గాదే సుతా!. 99

పలుమాఱును=మాటిమాటికిని, తోఁచి=ఆపరబ్రహ్మమందే పుట్టి, చనున్=నశించుచుండును, వానిన్=ఆ జీవేశ్వరుల దేహములను అవస్థలను, అభిమాననామములను త్రికాలములందును కలుగుచుండెడు సకల జగద్వ్యాపారములను, ఏమని యెటిఁగింతున్=ఎన్నియని చెప్పఁగలుగుదును, అనఁగా సముద్రమందు పుట్టి గిట్టెడి తరంగములిన్ని యని చెప్ప నలవిగానితీరున శరీరములు మొదలగునవి యిన్నియని చెప్పనశక్యమనుట. మున్=పూర్వమందు, హరుఁడు=శివుఁడు, మఱ్ఱిసమీపమునందున్=వటవృక్షముచెంత, దక్షిణాననుఁడయి=దక్షిణపుముఖముగా కూర్చున్నవాఁడయి, తెల్పుశాసనమున్–తెల్పు=సనక సనందన సనత్కుమార సనత్సుజాతాది మునిసంఘమునకు ఉపదేశించినట్టి, శాసనమున్= మౌనరూపమైన జ్ఞానముద్రను, నమ్మి=విశ్వసించి, సర్వసాక్షివై =ముందుచెప్పిన సకలమునకును ద్రష్టవై, వెలుంగుము=తేజరిల్లుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుడా! సముద్రమునందు అలలు మొదలగునవి పుట్టి గిట్టుచున్నట్టుగానే పరబ్రహ్మమందు వ్యష్టి సమష్టి స్వరూపులైన జీవేశ్వరుల స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములును ఆ శరీరసంబంధములైన జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలును ఆ యనస్థలయందుఁ గల జీవుని విశ్వతైజసప్రాజ్ఞనామములును ఈశ్వరుని విరాట్‌హిరణ్యగర్భావ్యాకృత నామములును భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందు కలిగెడు ఉత్పత్తిస్థితిలయాదులనెడి సకలజగద్వ్యాపారములును కలుగుచు మలుఁగుచు నుండును. పూర్వము సనకసనందనాదిమునీంద్రబృందములకు దక్షిణామూర్తిలీలను వహించిన పరమశివుఁడు మఱ్ఱిచెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి బ్రహ్మతత్త్వవిషయముల నన్నిటినిబోధించి కడపట మౌనముద్రను పూని జీవభావముగల నీవే పరబ్రహ్మ మనెడి అర్థమును బోధించు చిన్ముద్రను చూపెను గనుక ఆ చిన్ముద్రను నమ్మి సర్వసాక్షివై వెలుఁగు మని తాత్పర్యము.

పరమశివుఁడు దక్షిణామూర్తియైన చరిత్రము.

బ్రహ్మకు పుత్త్రుఁడయిన దక్షుఁడు ఫాలాక్షునితో విరోధించి అరుద్రకముగ యజ్ఞము చేయఁదలఁచి వేదములయందలి రుద్రసంబంధములయిన మంత్రములను త్రోసివేసి ముల్లోకములలోఁగల వారినందఱను తనమందిరమందు సభచేర్చి పేర్చిన యుల్లాసముతో వారితో తాను వేదములయందలి రుద్రప్రతిపాదక మంత్రములను నెట్టుటను యజ్ఞముచేయ తలపెట్టుటను చెప్పఁగా ఆ సభ్యులలో కొందఱు అతని అభిమతము నంగీకరించిరి. వేదపాక్షికులగు కొందఱు అతనింగని నిటలాక్షునియందలి విపక్షముచేతనైన యీనీపక్షమును ఒప్పమని వేదపక్షముగ వాదించి విపక్షులై ఆ దక్షునికి ఆ సభలోనున్న ఆతనిపక్షపువారికిని శాపము లిచ్చి అచ్చట నిలువక స్వేచ్ఛగాఁ బోయిరి. అంతట దక్షుఁడు అంతటితో నిలువక తనపక్షమును అంగీకరించినవారిని చేర్చుకొని పెల్లయిన యుల్లాసముతో యజ్ఞమును

టీకా :– సమము=త్రిగుణములు, త్రిధామములు, త్రిపదములు, త్రికూటములు మొదలగు త్రయములను మీటిన శుద్ధసత్త్వస్వరూపమగు సామ్యావస్థామయ మయినదియును, ఆనందము=నిత్యనిరుపాధికనిరతిశయానందరూపమైనదియును, సాక్షి=సర్వవిలక్షణమైనదియును, కేవలమును=ముఖ్యమైనదియును, చిత్=సాధనాంతర నిరపేక్ష స్వయంప్రకాశమాన జ్ఞానాకారమైనదియును, సద్రూపము=త్రికాలాబాధ్యమైనదియును, ఏకంబు=సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదశూన్య మైనదియును, నిత్యము=ఎల్లప్పుడును ఉండునదియును, పూర్ణంబు=విభాగింపఁగూడనిదియును, తిరంబు=నిలుకడను పొందియుండునదియును, అనన్=అనునట్లు, వెలుఁగు ప్రత్యక్తత్త్వమే=ప్రకాశించుచున్న కూటస్థస్వరూపమే, బ్రహ్మము=పరమాత్మవస్తువు, ఆ విమలబ్రహ్మము, ఆ=పైనఁజెప్పఁబడిన, విమల=ఆణవ కార్మిక మాయిక మాయేయ తిరోధానములనెడు పంచమలములులేని, బ్రహ్మము=హీనాధిక సమానరహిత పరబ్రహ్మము, ప్రత్యగాత్మయని=జీవసాక్షియగు కూటస్థుఁడని, తాన్=పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మ స్వరూపుఁడైన తాను, వీక్షించి=అపరోక్షదృష్టిచేత తెలిసికొని, భేదా....ములు–భేద=భిన్నభిన్న వృత్తులతో గూడి యుండునవియును, అనృత=అసత్యములయినవియును, ఆది=మొదలయిన జడమును దుఃఖమును గలవియును, మహత్=ఎక్కువయిన, కూహక=కపటముగల ప్రకృతిమయము లయినవియును నయిన, కోశములు =పంచకోశములను, తొలఁగి=వదలి, సందేహంబున్=శరీరేంద్రియ ప్రాణకోశాదులకు వేఱయిన పరమాత్మ నే నౌదునో కానో అనెడి అనుమానమును, పాయం దగున్= విడువవలయును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! సత్తును, చిత్తును, ఆనందమును, సమమును, స్థిరమును, సాక్షియును, ఏకమును, నిత్యమును, పూర్ణమును అయి వెలిఁగెడి పరబ్రహ్మమే కూటస్థుఁడు కూటస్థుఁడే పరబ్రహ్మమని తెలిసి అనృత జడదుఃఖములకు ఆలయములయిన పంచకోశములు నేను గానని వదలి సత్యజ్ఞానానంద నిత్యనిర్మలాదిలక్షణములతోఁ గూడిన పరబ్రహ్మము నే నవుదునో కానో అనెడు సందేహమును విడిచి పరబ్రహ్మమే నేననెడు నిలుకడ గలిగి యుండుమని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు సర్వదృశ్యములును నశించిన వెనుక కనఁబడెడు శూన్యమునా నేను పొందుట యనెడి సందేహమును పొంది యథార్థము నడుగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ అన్నమయాదికోశయుతమై తనరారుఁ దనుత్రయంబు వి
ద్వన్నుత! దాని వీడి కన ధ్వాంతము భాసిలు నిర్విశిష్టమై
భిన్నము గాక వేఱొకటి పేర్కొన లేక తదీయశూన్యమే
యెన్నఁగ నానిజానుభవ మేమొ యథార్థముఁ దెల్పుఁడీ యనన్. 101

టీకా :– విద్వన్నుత=పండితులచేత కొనియాడఁబడుచున్న గురుమూర్తీ, తనుత్రయంబు=స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములు మూఁడును, అన్నమయాది కోశయుతమై, అన్నమయ=అన్నమయమే, ఆది=మొదలగు, కోశ=పంచకోశములతోడ, యుతమై=కూడినదయి, తనరారున్=ఒప్పును, అనఁగా అన్నమయకోశముతో కూడినది స్థూలదేహమును, ప్రాణమయము మనోమయము, విజ్ఞానమయము అనెడు మూఁడుకోశములతో కూడినది సూక్ష్మశరీరమును, ఆనందమయకోశముతో కూడినది కారణశరీరమును అనుట, దానిన్=ఆ శరీరత్రయమును, వీడి=తొలఁగి, కనన్=దర్శింపఁగా, ధ్వాంతము=గాఢాంధకారము, నిర్విశిష్టమై=అన్నియును నశింపఁగా మిగిలినదై, భిన్నముగాక= భాగింపఁబడక, పేర్కొనన్=పలుకుటకు, వేఱొకటిలేక=ఆ చీఁకటికంటె మఱియొక్కటి లేక, భాసిలున్=ప్రకాశించును, ఎన్నఁగన్=విచారింపఁగా, తదీయశూన్యమే= ఏమియులేని ఆ చీఁకటియే, నానిజానుభవమేమొ=నాయొక్క స్వానుభూతియేమో, యథార్థమున్=సత్యమును, తెల్పుఁడీ=తెలియఁజెప్పుఁడు, అనన్=ఇట్లని శిష్యుఁడు పలుకఁగాను.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామి! అన్నమయకోశముతోఁ గూడిన స్థూలదేహమును, ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము అనెడు మూఁడు కోశములతోఁగూడిన సూక్ష్మశరీరమును, ఆనందమయకోశముతోఁగూడిన కారణదేహమును ఈ మూఁడు శరీరములయందుఁగల కోశములును తత్త్వములును అవస్థలును అభిమానులును కర్మజ సహజ భ్రాంతిజము లగుటవలన వీనిని క్రమముగా నేను గానని విడిచినవెనుక అంతట నిండి యేమియునులేక పాడుగానున్న అంధకారమేనా నేను పొందఁదగినది? నాయందు కనికర ముంచి యథార్థమును చెప్పుఁడని శిష్యుఁడడిగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– నామరూపాత్మకములయిన అంతర్బహిర్దృశ్యములను నశింపఁజేసి శుద్ధ చైతన్యమగు తన్ను దర్శించుటకు చీఁకటిని జూచువాఁడు శూన్యుఁడు కానియట్లు శూన్యమును జూచు నీవే సర్వసాక్షివని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ సుత! ము న్నా దశముండు తన్మఱచి తా శోకించి యా మీఁద స్నే
హితవాక్యంబులఁ ద న్నెఱింగె నతఁ డూహింప న్సదా శూన్యుఁడే
మతిచే శూన్యముఖాఖిలంబు గని భ్రామ్యం బంచు వర్జించి త
ద్వ్యతిరిక్తంబుగ నున్న సన్మయము నీవై యుండవా చూడఁగన్. 102

టీకా :– సుత=కుమారా, మున్ను=పూర్వము, ఆ దశముండు=ఆ నదినిదాఁటిన వారిలో పదియవవాఁడు, తన్మఱచి=తన్నేమఱి, తాన్=తాను, శోకించి=దుఃఖించి, ఆమీఁదన్=పిమ్మట, స్నేహితవాక్యంబులన్=ఆప్తునిమాటలచేత, తన్నున్=మఱచిన తన్ను, ఎఱింగెన్=తెలిసికొనెను, ఆతఁడూ తెలిసికొన్నవాఁడు, ఊహింపన్=ఆలోచింపఁగా,

సదా=కాలత్రయమందును, శూన్యుఁడే=లేనివాఁడా, మతిచేన్=ప్రజ్ఞచేత, శూన్య ముఖాఖిలంబున్–శూన్య=శూన్యమే, ముఖ=మొదలయిన, అఖిలంబున్=సర్వదృశ్యమును, అనఁగా శూన్యమును అవ్యక్తమహదహంకార పంచతన్మాత్ర పంచభూత జగజ్జీవేశ్వరులు మొదలగువారిని, కని=చూచి, భ్రామ్యంబంచున్=అచిత్ప్రకృతివలన నయినదని, వర్జించి=వదలి, తద్వ్యతిరిక్తంబుగన్–తత్=ఆ యచిత్ప్రకృతివలన నయిన అవ్యక్తము మొదలగు వానికంటె, వ్యతిరిక్తంబుగన్=విలక్షణముగా, ఉన్న=ఉన్నట్టి, సన్మయము=సద్రూపపరబ్రహ్మమును, చూడఁగన్=ఆలోచింపఁగా, నీవయియుండవా= నీవుగానే ఉండవా, అనఁగా ఆ పరబ్రహ్మము నీవే యగుదువనుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! పూర్వము గురునియాదిచేత నది యీఁది వచ్చినవారిలో పదియవాఁడు తన్ను లెక్కపెట్టక తొమ్మిదిమందినే పలుమాఱును లెక్కపెట్టి పదియవవాఁడు లేఁడని శోకించి వెనుక స్నేహితునిమాటలచేత మఱచిన తన్ను తెలిసికొనెను. పదియవవాఁడు లేఁడని యేడుచునప్పుడును ఏడువక మునుపును ఏడుపుడిగిన తర్వాతను వాఁడు శూన్యుఁడు కాక ఉన్నట్టుగానే విజ్ఞానముచేత జగజ్జీవేశ్వవరులును పంచ భూతములును పంచతన్మాత్రములును మహదహంకారములును అవ్యక్తమును శూన్యమును అనెడు దృశ్యములను వీక్షించు నీవు కాలత్రయమందును శూన్యుఁడవు కావు గనుక సర్వదృశ్యములును పుట్టుటకును గిట్టుటకును కారణమయిన పరబ్రహ్మమును నీవు సందర్శించితివేని ఆ పరబ్రహ్మము నీవే యగుదునని తాత్పర్యము.

శూన్య మనఁగా అవ్యక్తాది సర్వమును నశించినవెనుక నుండునది.

అవ :– అట్టి యధిష్ఠాన శుద్ధచైతన్యమగు తనసన్నిధానమందు సమస్తమును పుట్టి గిట్టుచుండునని చెప్పుచున్నారు.

చ॥ తనువులు మూఁడుఁ దద్దశలుఁ దద్దశద్రష్టలుఁ గాలకృత్యముల్
చనుఁ బలుమాఱుఁ దోఁచి యిల సాగరమం దలలట్లు వాని నే
మని యెఱిఁగింతు ము న్వరుఁడు మఱ్ఱిసమీపమునందు దక్షిణా
ననుఁడయి తెల్పు శాసనము నమ్మి వెలుంగుము సర్వసాక్షివై. 103

టీకా :– ఇలన్=పుడమియందు, తనువులు మూఁడున్=స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములు మూఁడును, తద్దశలున్–తత్=ఆ మూఁడు శరీరములవియైన, దశలున్=జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్త్యవస్థలు మూఁడును, తద్దశద్రష్టలున్–తత్=ఆ మూఁడవస్థలకును, ద్రష్టలున్=విలక్షణులయిన విశ్వ, తైజస, ప్రాజ్ఞులును, విరాట్ హిరణ్యగర్భ, అవ్యాకృతులును, కాలకృత్యముల్, కాల=భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందలి, కృత్యముల్=సకల జగద్వ్యాపారములును, సాగరమందున్=సముద్రమందు, అలలట్లు=తరంగములవలెనే,

యందు, కల్గు తన్మధురమె=కలిగియున్న ఆ తియ్యఁదనమే, తద్గుడస్వగుణమై=ఆ బెల్లపు స్వభావగుణమై, తగుఁ గానఁ=ఒప్పును గనుక, సమష్టియే సుమీ=బెల్లముతోఁగూడిన ఆ పెద్దపిండిముద్దయే సుమా, వ్యష్టి=చిన్నచిన్నవియైన అతిరసములు, ఆకరణిఁ=బెల్లము గలసిన పిండిముద్దయే అతిరసము లయినట్లుగాను, పొల్చిన...ర్వ్యథలు-పొల్చిన=సమష్టి వ్యష్టి భేదములచేత వేఱువేఱుగా ప్రకాశించుచున్న, ఈశ్వర=మాయోపాధిగతుఁడై కారణస్వరూపుఁడైన ఈశ్వరుఁడనెడు, జీవ=అవిద్యోపాధిగతులయి కార్యస్వరూపులయిన జీవులనెడు, భేద=సర్వజ్ఞత్వము కించిద్‌జ్ఞత్వము అనెడు భిన్నభావములవలన పుట్టిన, దుర్వ్యథలు=చెడ్డవ్యాకులములు, అనుపిష్టముఁ=అనెడు పిండిముద్దను, తొలఁచి=విడిచి, ఆత్మఁ=పరబ్రహ్మమందు, మహామనీషచేఁ=నిరతిశయమయిన బ్రహ్మజ్ఞానముచేత, వర్తిలుము=ఐక్యరూపముగ సంచరించుము.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! మాధుర్యముగల బెల్లపుపెల్లతోఁ గలసినపిండితో చేసిన అతిరసములయందలి మాధుర్యము బెల్లపునిజగుణమైనట్లు మాయావిద్యోపాధులచేత సమష్టివ్యష్టిభేదములు గలిగి సర్వజ్ఞత్వకించిద్ జ్ఞత్వములచేత వెలిఁగెడి యీశ్వరజీవ మయమైన ప్రపంచమనెడు పిండిని విడిచి తియ్యఁదనమనెడు అఖండైకరసమయమైన పరబ్రహ్మమునీవై వెలుఁగు మని తాత్పర్యము. ఇచ్చట బెల్లపుపెల్లవంటిది సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమని ఆ బెల్లముతోఁగలసిన పిండివంటిది సమష్టిరూపుఁడైన యీశ్వరుఁడని ఆ పిండితో చేసిన అతిరసముల వంటివారు జీవులని గ్రహింపవలెను.

అవ :- అద్వితీయపరబ్రహ్మమందు నిలుకడ సిద్ధించుటకు అధిష్ఠానములకు ఐక్యమేకాని ఆపరోపములకు ఐక్యములేదని చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అరయఁ బ్రహ్మము తత్పదంబునకు లక్ష్యార్థంబు లీ వైన స
ద్వరకూటస్థుఁడు త్వంపదంబునకుఁ దద్వాచ్యోభయార్థంబు లీ
శ్వరజీవాత్మలుగా వెలుంగుచు వినాశం బొదు రైక్యంబు నొం
దరు మాయామయు లౌటఁ గాన సుత! తద్బ్రహ్మాత్మ లేకం బగున్. 107

టీకా :- సుత=కుమారా!, అరయఁ=విచారింపఁగా, బ్రహ్మము=పరమాత్మ, తత్పదంబునకుఁ=తత్త్వమసి యను మహావాక్యమందలి తచ్ఛబ్దమునకును, ఈవు=నీవు, ఐన సద్వరకూటస్థుఁడు-ఐన=అయినట్టి, సత్=త్రికాలాబాధ్యమైన, వర=శ్రేష్ఠమైన, కూటస్థుఁడు=ప్రత్యగాత్మ, త్వంపదంబునకుఁ=త్వంపదమునకును, లక్ష్యార్థంబులు=లక్ష్యార్థములు, అనఁగా విజ్ఞానముచేత నెఱింగి పొందఁదగినవనుట తద్వాచ్యోభయార్థంబులు-తత్=ఆ తత్పదత్వంపదములకు, వాచ్య=వాచ్యార్థములైన, అనఁగా పలుకుటకుం దగినవియైన, ఉభయార్థంబులు=ద్వివిధములయిన పదార్థములు, ఈశ్వరజీవాత్మలుగాఁ-ఈశ్వర=సమష్టి

చేయునపుడు ఆ దక్షునకు పుత్త్రికయును శివునకు భార్యయును అయిన దాక్షాయణి రుద్రద్రోహమును సహింపక అలుకవహించి శరీరమును తొరఁగెను. ఆ వెనుక ఫాలాక్షుడు దక్షునియకృత్యమువలన దాక్షాయణి క్షయించుటను విని అక్షులయందు నిప్పులు కుప్పలుగరాలఁగా విలయకాలమందలిజ్వలనునిలీల మండుచు అక్షుద్రరౌద్రముతో వీరభద్రుని పుట్టించి నీ వీక్షణముననే పోయి దక్షునిజన్నమును భిన్నము చేసి రమ్మన్న అతఁడు వేగముగ యాగశాలకునేఁగి అధ్వరమును విధ్వంసముచేసి అక్కడి దేవతలను మునులను దక్షునితోడ చక్కాడెను. పిమ్మట నిటలాక్షుఁడు ఆగ్రహమును మాని అనుగ్రహమును పూని వేలుపులను దక్షుని బ్రతికించెను. అప్పుడు వీరభద్రుఁడు రుద్రునకు నమస్కరించి యేమి స్వామీ యిన్నేలయందు నన్నేల పుట్టించి జన్నమును భిన్నము చేయుమంటిరి. ఇప్పుడదియేల చక్కఁ జేసితిరి. అని యడుగఁగా రుద్రుఁడు వీరభద్రుని అభిప్రాయమును తెలిసి తండ్రీ తీంద్రమైన దీర్ఘక్రోధమును పూనఁదగదు. నా మాట దాఁటఁబట్టి మొదట నిగ్రహమును వెనుక అనుగ్రహమును చూపి వేలుపులను చంపితిని. బ్రతికించితిని. బ్రతికియున్నఁగదా నాసామర్థ్యమును వేలుపు లెఱుఁగుదురు అని యతనిని కొంత శాంతునిం జేసి అసురేంద్రుని పుత్రిక్తయైన మాయ యనుదానికి శూరపద్మ సింహవక్త్ర తారకాసురులనెడు రాక్షసులును అజముఖియనెడు రాక్షసస్త్రీయును పుట్టునట్టుగ వరమిచ్చి వారు పుట్టి తన్నుఁ గూర్చి తపస్సు చేసిన ప్రత్యక్షమై వేయిన్ని నూటయెనిమిది మహాయుగములు జీవించియుండునట్లు గాను వేయిన్ని నూటయెనిమిది బ్రహ్మాండములు పాలించునట్లుగాను బ్రహ్మాదిదేవతలను నిరంతరమును బాధలు పెట్టునట్లుగాను కట్టడఁ జేసి వీరభద్రునకు సంతుష్టిగావించి నిష్ఠయందుండెను. అనంతరము బ్రహ్మాదిక్రతుభుక్కులు ఆ రక్కసులచేత పెక్కువిధములయిన బాధల ననుభవించుచు ఓర్వఁజాలక గర్వ ముడిగి అఖర్వసంపద్విలాసములుగల కైలాసమునకు వచ్చి నందికేశ్వరునికి వందనము లిడి అతనియానతిచేత లోపలఁజొచ్చి ఓచంద్ర మౌళీశ్వరా! మేము రక్కసులచిక్కులలో చిక్కుకొని చాల నొచ్చి మీసన్నిధికి వచ్చి మాకష్టములను విన్నవించితిమి. మాయందు అక్కటిక ముంచి ఆ రక్కసుల నుక్కడంగించి మమ్మును రక్షింపుము. మాచిక్కు తీర్ప వేఱొక్కదిక్కు లేక నీవే దిక్కని యిక్కడికి వచ్చితిమి అని మొఱలు పెట్టిన కరుణానిధియైన హరుఁడు నే నొకకుమారుని పుట్టించి మీయిక్కట్టులను పోఁగొట్టెదనని అశరీరవాక్కులచేత అందఱు వినఁబలికెను. అందులకు బృందారకులందఱు డెందములయందు ఆనందములను పొంది తమతమమందిరములు చేరి యెంతో సంతోషముతో నుండిరి. వెనుక లోకేశ్వరుఁడైన మహేశ్వరుఁడు మహాకైలాసమునందు అక్షీణకృపతో దక్షిణామూర్తియై మఱ్ఱివృక్షముక్రింద నుండఁగా సనకాదిమునీంద్రులు మనస్సులు చిక్కఁబట్టి బహుకాలము తపస్సులు చేసి అనర్గళముగ మోక్షమార్గము తెలియఁగోరి కైలాసమునకు చేరి దక్షిణామూర్తిలీలతో నున్న

పరమశివునకు నమస్కరించి తత్త్వజ్ఞానోపదేశమును పొందు ఉద్దేశముతో మీసదేశమునకు వచ్చితిమి. మాయభీష్టమును నెఱవేర్చి సంతుష్టి చేయుఁడని వేఁడుకొనఁగా మృడుఁడు ప్రసన్నచిత్తుఁడై మన్ననతో వారికి తత్త్వజ్ఞానమును బోధించి జీవేశ్వరైక్యసూచక మగు తత్త్వజ్ఞానముద్రను అక్షుద్రమైన కటాక్షముతో ఉపదేశించెను. ఇది పరమశివుని యిరువదియైదు లీలలలో ఒక్కటి. దీనిని సంక్షేపముగ వ్రాసితిని. దీని విశేషవివరము దక్షకాండమందు వీక్షింపవలెను.

అవ :– తన్నెఱుంగుటకు సాధనము తనతెలివితక్క వేఱొక్కటి లేదని దృఢముగ వక్కాణించుచున్నారు.

మ॥ అనయం బెల్ల నెఱుంగు నన్నుఁ గన నే యర్థంబు భాసిల్లు నం
చనరా దాత్మరుచి న్వెలుంగురవి నెందైన\ వెలింగింప నో
పునె వేఱొం డిలఁ దన్నుఁ దాన కనియెం బుత్రా! దశప్రాణులం
దున ము న్నా దశముండు వేఱొకరుఁ డెందుం గానరాఁడే కనన్. 104

టీకా :– పుత్రా=కుమారా!, ఇలన్=భూమియందు, అనయంబున్=త్రికాలములయందును, ఎల్లన్=సకలమును, ఎఱుంగు నన్నున్–ఎఱుంగు=తెలిసికొనెడి, నన్నున్=కూటస్థుఁడ నయిన నన్ను, కనన్=దర్శించుటకు, ఏ యర్థంబు=ఏ వస్తువు, భాసిల్లున్=ప్రకాశించును. అనఁగా నన్నెఱుఁగ నే కారణము గలదనుట. అంచున్=అని, అనరాదు=పలుకకుము. ఆత్మరుచిన్–ఆత్మ=తనయొక్క, రుచిన్=కాంతిచేత, వెలుంగురవిన్=ప్రకాశించు సూర్యుని, ఎందైనన్=ఎచ్చటనయినను, వేఱొండు=మఱియొక వస్తువు, వెలింగింపన్=ప్రకాశింపఁ జేయుటకు, ఓపునె=శక్తిగలదగునా, మున్=పూర్వమందు, దశప్రాణులందునన్=పదిమంది లోపల, ఆ దశముండు=ఆ పదియవవాఁడు, తన్నున్=తన్ను, తాన=తానే, కనియెన్= చూచెను, ఎందున్=ఎచ్చటను, కనన్=విచారింపఁగా, వేఱొకరుఁడు=ఆ పదుగురుగాక మఱియొక పురుషుఁడు, కానరాఁడే=కనఁబడఁడు గదా.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుడా! అంతర బహిర్దృశ్యముల నెల్ల చూచెడు నన్ను చూచుటకు వేఱొకసాధనము గలదని పలుకకుము. లోకమున స్వయంప్రకాశమానుఁడగు సూర్యుని ప్రకాశింపఁజేయుటకు వేఱొకప్రకాశము కలుగదు. మున్ను పదిమందిలో పదియవవాఁ డుతన్ను తాను తెలిసికొనెను గాని వేఱొక్కఁడు వానిని తెలిసికొనలేదు గాన తన్ను తానే తెలిసికొనవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– సర్వజ్ఞత్వ కించిద్జ్ఞత్వములను, ఎఱుకమఱపులను, తొలఁగించి శుద్ధచైతన్యమును దర్శింపించుచున్నారు.

ఉ॥ స్వప్రభ వెల్గు సర్వఘనసాక్షికి వేఱొకఁ డుండు నన్న నా
స్వప్రతిపక్షి చెందు ననవస్థ గుతర్కమునన్ ఫలంబుగా
విప్రవరేణ్య! శూన్య మవివేకముచే నగు దాని సర్వదృ
శ్యప్రతతిం దొలంగి కని స్వాత్మను దత్సుఖ మొందు మాత్మలోన్. 105

టీకా :– విప్రవరేణ్య!=తన్నును అన్యుని పాపములనుండి రక్షించువారిలో ఉత్తముండవైన ఓయి శిష్యుఁడా! స్వప్రభన్=తనతేజస్సుచేత, వెల్గుసర్వఘనసాక్షికిన్, వెల్గు=ప్రకాశించుచున్న, సర్వ=సకలబాహ్యాభ్యంతర దృశ్యములకు, ఘన=అధికుఁడయిన, సాక్షికిన్=ద్రష్టకు, వేఱొకఁ డు=మఱియొకద్రష్ట, ఉండు నన్నన్=కలఁడని పలికితివేని, ఆ స్వప్రతిపక్షి–ఆ=అట్టి, స్వ=బ్రహ్మాభిన్న కూటస్థుఁడగు తనకు, ప్రతిపక్షి=శత్రుత్వముగలవాఁడు, కుతర్కమునన్= కుత్సితవాదముచేత, ఫలంబుగాన్=ప్రయోజనముగాను, అనవస్థన్=నిల్కడ లేని దోషమును, చెందున్=పొందును. శూన్యము=సకల దృశ్యములు తొలఁగిన పిమ్మటఁ దోఁచిన అంధకార రూపమయిన అభావము. అవివేకముచేన్=అజ్ఞానముచేత, అగున్= అవును. దానిన్=ఆ శూన్యమును, సర్వదృశ్యప్రతతిన్–సర్వ=సమస్తమయిన, దృశ్య=బాహ్యాభ్యంతరేంద్రియ వ్యాపారములయొక్క ప్రతతిన్=సమూహమును, తొలంగి=విడిచి, స్వాత్మన్=తాను, తానయినవస్తువును, కని=అపరోక్షదృష్టిచేత దర్శించి, ఆత్మలోన్=నిర్మలాంతఃకరణమందు, తత్సుఖమున్=ఆ బ్రహ్మానందమును, ఒందుము= చెందుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! స్వయంప్రకాశముచేత వెలిఁగెడు సర్వసాక్షియగు తానయిన ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మమునకు సాక్షి మఱియొక్కఁడు కలఁడని వాదించువాఁడు తనకు తానే శత్రువయి నిలుకడలేనిదోషమును పొందును. అందున వాఁడు కడతేఱఁడు కనుక సర్వదృశ్యములను అవి నశించినవెనుక తోఁచెడు శూన్యమును మాయాకల్పితములని అవి తానుగా నని నిరాకరించి తాను తా నయిన పరబ్రహ్మమును అపరోక్షజ్ఞానముచేత దర్శించి ఆనందింపు మని ఆచార్యులు పలికిరని తాత్పర్యము.

అవ :– తానై వెలిఁగెడు పరబ్రహ్మమే సర్వప్రపంచమై ప్రకాశించునని చెప్పుచున్నారు.

చ॥ మధురతరైక్షవంబున నమర్చినభక్ష్యములందుఁ గల్గు త
న్మధురమె తద్గుడస్వగుణమై తగుఁ గాన సమష్టియే సుమీ
బుధనుత! వ్యష్టి యాకరణిఁ బొల్చిన యీశ్వరజీవభేదదు
ర్వ్యథ లనుపిష్టముం దొలఁచి వర్తిలు మాత్మ మహామనీషచేన్. 106

టీకా :– బుధనుత=ఆత్మానాత్మవివేకముగల పండితులచేత కొనియాడఁ బడుచున్న ఓయి శిష్యుఁడా! మధురతరైక్షవంబునన్–మధురతర=మిక్కిలి తియ్యఁదనముగల, ఐక్షవంబునన్= బెల్లముచేత, అమర్చి…లందున్–అమర్చిన=సిద్ధపఱచిన, భక్ష్యములందున్=అతిరసముల

గ్రహించుట జహల్లక్షణము. ఎఱ్ఱని నల్లని గుడ్డలు కట్టిన టెక్కములు పోవుచున్న వనిన ప్రత్యక్ష విరోధము గావున ఆ టెక్కెములను విడువకయే వానిని పట్టుకొన్న మనుష్యులు పోవుచున్నారని యెఱుఁగుట అజహల్లక్షణము. బాల్యమునఁజూచిన ఆ దేవదత్తుఁడే ముసలితనమున ఁజూచిన యీ దేవదత్తుఁడు అని గ్రహించుట జహదజహల్లక్షణము అని పండితులు శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసాదులలో గూడార్థములుగల వాక్యములయందు ఈ మూఁడులక్షణములచేత నిజార్థమును తెలిసికొందురని తాత్పర్యము.

అవ :– జహదజహల్లక్షణమును దృష్టాంతపూర్వకముగఁ జెప్పుచున్నారు.

చ॥ తగ నెఱిఁగింప నొప్పిన యతం డితఁ డౌనను శబ్దవాచ్యభి
న్నగతవిదేశకాలదశనామముల న్మఱి వాఁడు వీఁడటం
చొగి ననుసర్వము న్విడిచి యూర్జితలక్ష్యముఁ బాయకున్నఁ బెం
పుగ నొక దేవదత్తుఁడను పూరుషుఁ గన్గొనఁ జూపు వేడుకన్. 111

టీకా :– తగన్=లెస్సగా, ఎఱిఁగింపన్=ముందు తెలియఁబఱచఁగాను, ఒప్పినయతండు=తెలిసికొనంబడిన ఆ పురుషుఁడే, ఇతఁడు=ఈ పురుషుఁడు, ఔనను...నామములన్, ఔనను=అగుననెడి, శబ్ద=సోయందేవదత్త యను శబ్దమునందుండెడి, వాచ్య=వాచ్యార్థమందలి, భిన్న=వేఱుపాటును, గత=పొందిన, విదేశ=దేశభేదమును, కాల=భూతభవిష్యద్వర్తమాన కాలములను, దశ=బాల్య కౌమార యౌవనాద్యవస్థలను, నామములన్=ఆయా దేశకాలావస్థలయందు కలిగిన పేళ్ళను, మఱి=మఱియును, వాఁడు=వాఁడె, వీఁడు=ఈ పురుషుఁడు, అటంచున్=అని, ఒగిన్=క్రమముగా, అనుసర్వమున్=అనునట్టి వన్నియును, విడిచి=విసర్జించి, ఊర్జితలక్ష్యమున్=స్థిరమయిన లక్ష్యార్థమును, పాయకున్నన్=విడువ కుండెనేని, పెంపుగన్=అతిశయముగాను, ఒక దేవదత్తుఁడు=ఒకఁడైన దేవదత్తుఁడు, అనుపూరుషున్=అనెడు మనుజుని, వేడుకన్=ఉల్లాసముతోడ, కన్గొనన్=దర్శించుటకు, చూపున్=కనఁబఱచును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! పూర్వము కాశ్మీరదేశమునుండి దేవదత్తుఁ డనువాఁడు ఒక వ్యాపారమున చెన్నపురికి వచ్చెను. రామనాథపురమునుండి యజ్ఞదత్తుఁ డనువాఁడు ఒక వ్యాపారమున ఆ చెన్నపురమునకే చేరి ఒక తఱుగరి ద్వారమున నా యిద్దఱును కొంతకాలము వర్తకము చేసి సరుకు లైపోఁగానే వారివారి దేశములకు పోయిరి. పిమ్మట బహుకాలమునకు ఈ దేవదత్తుఁడును యజ్ఞఁదత్తుఁడును మఱియొక వ్యాపారముచేత రాజమహేంద్రపురమందు చేరిరి. అప్పుడు యజ్ఞదత్తుఁడు దేవదత్తునిఁజూచి అనుమానించి కొంతసేపటికి జ్ఞప్తి తెచ్చుకొని ఆ దేశమును ఆ కాలమును, ఆ వయస్సును, ఆ వేషమును, ఆ వ్యాపారమును, ఆ పేరును, ఆ రూపమును, ఈ దేశమును, ఈ కాలమును, ఈ

స్వరూపుఁడైన యీశ్వరుఁడు గాను, జీవాత్మలుగాన్=వ్యష్టి స్వరూపుఁడైన జీవుఁడునుగాను, వెలుంగుచున్=ప్రకాశించుచు, మాయామయులౌటన్–మాయా=మలినసత్త్వప్రధాన ప్రకృతియొక్క, మయులౌటన్=సత్త్వరజస్తమోగుణ వికారస్వరూపులగుటచేత, వినాశం బొదురు=లయింతురు, ఐక్యంబు నొందరు=ఒక్కటి గానేరరు, కానన్=కనుక, తద్బ్రహ్మాత్మలు –తత్=ఆ తత్పదత్వంపదలక్ష్యార్థస్వరూపుఁలైన, బ్రహ్మాత్మలు=పరమాత్మయును ప్రత్యగాత్మ యును, ఏకంబగున్=ఒక్కటే యగును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! తత్పదమునకు లక్ష్యార్థము పరమాత్మయును వాచ్యార్థము జీవుఁడును గనుక లక్ష్యార్థములైన పరమాత్మకును ప్రత్యగాత్మకును ఐక్యము గలుగును. వాచ్యార్థములైన యీశ్వరుఁడును జీవుఁడును మాయామయులగుటచేత ఒకరితే నొకరికి ఐక్యము గలుగక నశింతురని తాత్పర్యము.

అవ :– గురువులు జీవేశ్వరుల తారతమ్యములను చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ భేదము లీశజీవులయభిఖ్యలుఁ దన్మహదల్పశక్తిసం
మోదమతిప్రకాశగుణమూర్తులు ద్యోబలిసద్మముల్బలెన్
మేదినిఁ జెప్ప నొప్పు విను మిథ్యలు గానఁ దదైక్య మొప్ప దా
భేదములం దొలంగి మదిఁ బెంపు దలిర్ప వెలుంగు మర్భకా! 108

టీకా :– అర్భకా=పుత్త్రా!, వినుము=ఆకర్ణింపుము, ఈశజీవులయభిఖ్యలున్, ఈశ=కారణోపాధిగల యీశ్వరునియొక్కయు, జీవుల=కార్యోపాధిగల చిదాభాసుని యొక్కయు, అభిఖ్యలున్=విరాట్టు హిరణ్యగర్భుఁడు అవ్యాకృతుఁడు విశ్వుఁడు తైజసుఁ డు, ప్రాజ్ఞుఁడు అను పేళ్లును, తన్మ...ర్తులును–తత్=ఆ యీశ్వరునియొక్కయు, జీవునియొక్కయు, మహత్=అధికములైన, అల్ప=స్వల్పములయిన, శక్తి=సామర్థ్యములును, సంమోద=ఆనందములును, మతి=జ్ఞానములును, ప్రకాశ=తేజస్సులును, గుణ=సర్వజ్ఞత్వమును కించిద్ జ్ఞత్వమును, మూర్తులున్=దేహములును, మేదినిన్=భూమియందు, ద్యోబలి సద్మముల్బలెన్=స్వర్గమువలెను పాతాళమువలెను, భేదములు=తారతమ్యములు, చెప్పనొప్పున్=చెప్పఁదగియుండును, మిథ్యలు గానన్=మాయాస్వరూపము లగుటచేత, తదైక్యము=ఆ యీశ్వరజీవులకు చేరిక, ఒప్పదు=తగదు, ఆ భేదములన్=ఆ యీశ్వర జీవోపాధి భేదములను, తొలంగి=విడిచి, పెంపుదలిర్పన్=మిగుల నతిశయించునట్లు, మదిన్=నీయంతరంగమందు, వెలుంగుము=ప్రత్యక్తత్త్వమయిన పరబ్రహ్మస్వరూపమై ప్రకాశింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యీశ్వరుఁడును జీవుఁడును సమష్టి వ్యష్టిభేదములు గలవారగుటచేత బ్రహ్మాండ పిండాండములతో సమానములైన స్థూలసూక్ష్మకారణ

దేహములును, జాగ్రత్త స్వప్నము సుషుప్తి అనెడి యవస్థలను, ఆ యవస్థలయందు కలిగెడు విరాట్ హిరణ్యగర్భ అవ్యాకృత విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞనామములును, సర్వజ్ఞత్వము కించిద్‌జ్ఞత్వము మొదలయిన గొప్ప కొద్దిశక్తులును, అల్పమును అధికమును అయిన ఆనందములును, ఎక్కువయును తక్కువయును అయిన జ్ఞానములును, హెచ్చును లొచ్చును అయిన ప్రకాశములును, ఘనములును నీచములును అయిన గుణములును, స్వర్గలోక పాతాళలోకములవలె తారతమ్యములు గలవారు కాఁబట్టి వీరికి ఐక్య మెప్పటికిని గలుగదు. నీ వీ యీశ్వరజీవభేదములను వదలి నీయంతరంగమందు ప్రకాశించు ప్రత్యక్తత్త్వమైన పరబ్రహ్మమందు కలియుము అని యాచార్యులు బోధించిరని తాత్పర్యము.

అవ :- మహావాక్యార్థపద్ధతిచేత ప్రత్యగాత్మపరమాత్మలకు ఐక్యము సిద్ధించుటకు లక్షణములను చెప్పుచున్నారు.

చ॥ మహి నొడఁగూడమిం దగ సమస్తశ్రుతిస్మృతివాక్యవాచ్యముల్
విహితము లైన లక్ష్యముల వేదవిధిజ్ఞులు గందు రర్థముల్
మహితసులక్షణంబు లగు మానములం గొని వానినామముల్
జహదజహత్తదైక్యయుతసంజ్ఞల భాసిలుచుండుఁ బుత్రకా! 109

టీకా :- పుత్రకా=కుమారా!, మహిన్=భూమియందు, వేదవిధిజ్ఞులు-వేద=ఋగ్యజు స్సామాథర్వములనెడు నాలుగు వేదములయందలి, విధి=కర్మ భక్తి జ్ఞాన కాండములయొక్క నిర్ణయములను, జ్ఞులు=తెలిసిన విద్వాంసులు, సమస్తశ్రుతిస్మృతివాక్యవాచ్యముల్, సమస్త=సకలములయిన, శ్రుతి=వేదములయందలి, స్మృతి=పూర్వోత్తరమీమాంసాన్యాయ వ్యాకరణాది శాస్త్రములయందలి, వాక్య=శబ్దములయు క్రియలయు సమూహముగల వాక్యముల యందలి, వాచ్యములు=అర్థములు, విహితములు=అనుకూలములు, అయిన లక్ష్యములన్=అయినట్టి లక్ష్యములయందు, తగన్=బాగుగా, ఒడఁగూడమిన్= సిద్ధింపని యెడల, మహిత సులక్షణంబులు-మహిత=ఒప్పిదములయిన, సులక్షణంబులు= అతివ్యాప్తి అవ్యాప్తి, అసంభవము లనెడు దోషములు లేని లక్షణములు గలవి, అగుమానసములన్= అయిన ప్రమాణములను, కొని=గ్రహించి, అర్థములు=లక్ష్యార్థములను, కందురు= తెలిసికొందురు, వాని నామములు=ఆ లక్షణముల పేళ్లు, జహ...సంజ్ఞలన్- జహత్= విడిచినది, అజహత్=విడువనిది, తదైక్యయుత=అజహ దజహత్తుల చేరికతోఁ గూడినది, సంజ్ఞలన్=అనెడు లక్షణములచేత, భాసిలుచుండున్=ప్రకాశించుచుండును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! విద్వాంసులు వేదశాస్త్రములయందలి కొన్ని వాక్యములకుఁ గల వాచ్యార్థములకును లక్ష్యార్థములకును సమన్వయము కానియెడల జహల్లక్షణము, అజహల్లక్షణము, జహదజహల్లక్షణము అనెడు మూఁడు లక్షణములచేత వాచ్యర్థములను

విడిచి లక్ష్యార్థములనుపొందుదురని తాత్పర్యము.

అవ :- జహలక్షణాజహల్లక్షణాజహదజహల్లక్షణములకు ఉదాహరణములను చెప్పుచున్నారు.

మ॥ సుజహల్లక్ష్మము గంగ ఘోష మనఁగన్ శోణాసితాంకంబు లౌ
నజహల్లక్షణ మేఁగుచున్న వన 'సోఽయం దేవదత్తుం' డనన్
ద్విజసంస్తుత్య! తదీయమిశ్ర మగు నుర్విన్ వీనిచే లక్ష్య మౌ
నిజముం గందురు మర్మవాక్యముల రాణింపన్ విపశ్చిజ్జనుల్. 110

టీకా :- ద్విజసంస్తుత్య, ద్విజ=**"శ్లో॥ జన్మనా జాయతే శూద్రః కర్మణా జాయతే ద్విజః"** అను న్యాయమువలన జన్మముచేత జను లందఱును శూద్రులవంటివారే యైనను మన్నొకటియైనను సంస్కారముగల మట్టివలన నేర్పడిన గాజుకుప్పెలు మొదలగువాని యందు పెట్టిన దీపము లెస్సగ లోపలను వెలుపలను ప్రకాశించినట్లును సంస్కారములేని మట్టివలన నేర్పడిన కుండలు మొదలగువానిలోని దీపము లెస్సగ ప్రకాశింపనట్లును గర్భాధానాది సంస్కారములచేత పరిశుద్ధులై జ్ఞానముచేత వెలుఁగువారు ద్విజులు. అట్టి ద్విజులచేత, సంస్తుత్య=పొగడఁబడుచున్న ఓయి శిష్యుఁడా! గంగన్=గంగానదియందు, ఘోష మనఁగన్=గొల్లపల్లెయని పలుకఁగాను, సుజహల్లక్ష్మము=మేలయిన జహల్లక్షణము, ఔన్=అగును, అనఁగా గంగానదీ ప్రవాహమందు గొల్లపల్లెయున్న దనిన ప్రత్యక్ష విరోధము గనుక గంగానదీ ప్రవాహములను విడిచి గంగానదిగట్టున గొల్లపల్లె యున్నదనుట విడిచిన లక్షణము. శోణాసితాంకంబులు, శోణ=ఎఱ్ఱనిగుడ్డలును, అసిత=నల్లనిగుడ్డలును, అంకంబులు=గుఱుతులుగాఁగల టెక్కెములు, ఏఁగుచున్న వనన్=పోవుచున్న వని పలుకఁ గాను, అజహల్లక్షణము=విడువని లక్షణము, ఔన్=అగును, అనఁగా ఎఱుపు నలుపువలెన్న గుడ్డలు గట్టిన టెక్కెములు నడిచిపోవుచున్నవనిన ప్రత్యక్షవిరోధము గనుక ఆ టెక్కెములను విడువకయే వానిని పట్టుకొన్న మనుష్యులు పోవుచున్నారనుట విడువని లక్షణము. సోఽయం దేవదత్తుండు, సః=ఆ దేవదత్తుఁడే, అయమ్=ఈ, దేవదత్తుండు=దేవదత్తుఁడు, అనన్=అని పలుకఁగా, తదీయమిశ్రము, తదీయ=ఆ జహల్లక్షణ అజహల్లక్షణములయొక్క మిశ్రము=చేరిక, అగున్=అవును, అనఁగా విడిచి విడువని లక్షణమగు ననుట, ఉర్విన్= భూమియందు, విపశ్చిజ్జనుల్=పండితులు, మర్మవాక్యములన్=గూఢార్థములుగల మాటలయందు, వీనిచేన్=ఈ మూఁడులక్షణములచేత, లక్ష్యమౌ నిజమున్=కనఁబడెడి సత్యమైన అర్థమును, రాణింపన్=స్పష్టమగునట్లుగాను, కందురు=గ్రహింతురు.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! గంగానదియందు గొల్లపల్లెయున్నదనిన ప్రత్యక్షవిరోధము గనుక గంగానదిని ప్రవాహమును విడిచి గంగనడిమి దిబ్బయందు గొల్లపల్లె యున్నదని

వేషమును, ఆ వ్యాపారమును, ఈ దేశమును, ఈ కాలమును, ఈ వయస్సును, ఈ వేషమును, ఈ రూపమును, ఈ వ్యాపారమును వదలి ఆ పురుషుని వదలక ఆ పురుషుఁడే యీపురుషుఁడని ప్రత్యక్షముగ తెలియుట **జహదజహల్లక్షణ.**

ఇట్లే దార్ష్టాంతికమందు జహల్లక్షణ అజహల్లక్షణ జహదజహల్లక్షణ లెట్లనఁగా స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములును, వానియందలి జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలును, వాని యందలి అన్నమయాది పంచకోశములును, విశ్వతైజసప్రాజ్ఞనామములు, అవిద్యాకల్పితము లౌటవలన నశించునవి, ఆత్మ నశింపనిది. కనుక దేహేంద్రియాదులే ఆత్మ యనుట ప్రత్యక్షవిరోధము. కాబఁట్టి ఆ దేహేంద్రియాదులను వదలి వీనికి విలక్షణముగ పరమాత్మ యున్నాఁడనుట జహల్లక్షణ. ఈ జహల్లక్షణను అంగీకరించినయెడల ఉపాసకుఁడును ముముక్షువును లేకపోవుచున్నారు. గావున అందునిమిత్తము **జహల్లక్షణ**ను గ్రహింపవలయును.

అజహల్లక్షణ యనఁగా ఈ దేహేంద్రియాదులతో కూడి జీవుఁడైన తాను తనకు ఉపాస్యుఁడైన యీశ్వరుని మాయాకల్పితములైన స్థూలసూక్ష్మకారణదేహములను, జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలను, వాని జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ అంతరింద్రియములైన సూర్యాదిదేవతలను, అన్నమయాదికోశములను, విరాట్ హిరణ్యగర్భ అవ్యాకృత నామములను, వాని కిరీట మకర కుండలాది భూషణములను, వస్త్రపుష్పహార చందనాదులను, వానివిచిత్రములను విడువక అపరోక్షజ్ఞానము కలిగెడు వఱకు నవవిధములైన అంగములుగల త్రివిధభక్తులచేత ఆరాధించుచు, స్తుతించుచు, ధ్యానించుచు ఉండుటయే **అజహల్లక్షణ.**

జహదజహల్లక్షణ యనఁగా **"ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ, నేహ నానాస్తి కించన, బ్రహ్మసూత్రమసన్నహి, పురుషాన్న పరం కించిత్, పురుష ఏవేదగ్ం సర్వం, సర్వం, ఖల్విదం బ్రహ్మ, సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ"** అను శ్రుతులను పట్టి నిర్మలాంతఃకరణుఁడై పరోక్షజ్ఞానము నశింపఁగా సాధనచతుష్టయసంపన్నుఁడై సద్గురుని వద్ద చేరి తత్త్వమస్యాది మహావాక్యశ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములచేత లభించిన పూర్ణా పరోక్షజ్ఞానముగలవాడగుచు అవిద్యాకల్పితములైన జీవశరీరాదులను మాయాకల్పితములైన యీశ్వరశరీరాదులను విడిచి జీవసాక్షియైన ప్రత్యగాత్మను ఈశ్వరసాక్షి యయిన పరమాత్మను విడువక దీపప్రకాశమే దివిటీ ప్రకాశమైనట్లు త్వంపదలక్ష్యార్థమైన ప్రత్యగాత్మయే తత్పదలక్ష్యార్థమైన పరమాత్మ. ఆ పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మ అని యెఱిఁగి హాయిగా నుండుటే **జహదజహల్లక్షణ.**

"ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ" అను ఋగ్వేదమందలి సాక్షాత్కారమహావాక్యమునకు అర్థము. ఈ వాక్యమందును ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ అని రెండు పదములు గలవు. వానిలో ప్రజ్ఞాన

వయస్సును, ఈ వేషమును, ఈ వ్యాపారమును, ఈ రూపమును, ఈ పేరును శోధించి వదలి లక్ష్యార్థమైన దేవదత్తుని వదలక ఆ దేవదత్తుఁడే యీ దేవదత్తుఁడని గ్రహించి సంభాషించి ఆనందించెను గనుక నిదే విడిచి విడువనిలక్షణమని తాత్పర్యము.

అవ :– ఈ దృష్టాంతమునకు మహావాక్యార్థమందు దార్ష్టాంతికమును చెప్పుచున్నారు.

చ॥ మతిఁ దత్త్వంపదవాచ్యముల్ దొఱఁగ సన్మానింప లక్ష్యార్థముల్
తతతల్లక్ష్యయుగంబు నేక మని యాత్మ న్భాసిలం జేసి సం
తత మద్వైతముఁ జూపుఁ దా నసిపదార్థం బెంతయుం గాన నా
శ్రుతివాక్యార్థయథార్థము న్గనుము నీ శుద్ధాంతరంగంబునన్. 112

టీకా :– మతిన్=తెల్విచేతను, తత్త్వంపదవాచ్యముల్–తత్=అది అను తద్పదము యొక్కయు, త్వంపద=నీ వను త్వంపదముయొక్కయు, వాచ్యముల్=వాచ్యార్థములయిన యీశ్వరజీవులు ఉపాధులతోఁ గూడి నశించువారగుటను తెలిసి, తొఱఁగన్=వదలునట్టుగాను, లక్ష్యార్థముల్=లక్ష్యార్థము లయిన పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మలను, సన్మానింపన్=నశింపనివారని తెలిసి గౌరవించునట్టుగాను, (పిమ్మట) తతతల్లక్ష్యయుగంబున్–తత=అతిశయమైన, తత్=ఆ తత్త్వంపదముల యందలి, లక్ష్య=లక్ష్యార్థములయిన పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మలయొక్క, యుగంబున్=జంటను, ఏకమని=ఒక్కటే యని, అనఁగా పరమాత్మయే ప్రత్యగాత్మయని ప్రత్యగాత్మయే పరమాత్మయని, ఆత్మన్=ఉల్లమునందు, భాసిలన్=వెలుఁగునట్లుగాను, చేసి=ఒనర్చి, తాన్=తానయిన, అసిపదార్థంబు=అసి యనుశబ్దమందలి యర్థము, సంతతము=ఎల్లప్పుడును, అద్వైతమున్=**"బ్రహ్మమాత్రమసన్నహి"** యనెడు శ్రుతిచేత అసద్రహితమైన అఖండపరబ్రహ్మమును, ఎంతయున్=మిక్కిలి, చూపున్=కనఁబఱచును, కానన్=కాఁబట్టి, ఆ శ్రుతివాక్యార్థయథార్థమున్–ఆ=ఆ ప్రసిద్ధమైన, శ్రుతి=సామవేద మందలి, వాక్య=తత్త్వమసి యను ఉపదేశమహావాక్యముయొక్క, అర్థ=బ్రహ్మకూటస్థులకు ఐక్యరూప మగు అసి పదార్థమందలి, యథార్థమున్=సత్యమును, నీ శుద్ధాంతరంగంబునన్=నీ నిర్మలమైన అంతఃకరణమందు, కనుము=ఎఱుఁగుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! నాచేత ఉపదేశింపఁబడిన సామవేదమహావాక్యమగు తత్త్వమసియందలి తత్త్వంపదములకు వాచ్యార్థములై స్థూలశరీరాదులతోఁ గూడిన యీశ్వర జీవభేదములు తొలఁగునట్లు తత్త్వంపదములకు లక్ష్యార్థములగు పరమాత్మ ప్రత్యగాత్మలు ఉపాధిరహితులగుటవలన వారిని విడువక జహదజహల్లక్షణచేత బ్రహ్మమే కూటస్థుఁడు. కూటస్థుఁడే బ్రహ్మమనెడు అఖండైకరసమగు అద్వితీయ పరబ్రహ్మమును అసిపదార్థము చూపించును గనుక ఆ యథార్థమును నీ పరిశుద్ధాంతఃకరణమందు తెలిసికొనుమని తాత్పర్యము.

చతుర్విధమహావాక్యార్థవివరము

పరబ్రహ్మమును తెలియఁజేయునవియై పరబ్రహ్మమువలనఁ గలిగినవియై ప్రకాశించు నాలుగువేదములలో ఋగ్వేదమందు **"ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ"** అనెడు సాక్షాత్కార మహావాక్యమును, యజుర్వేదమందు **"అహం బ్రహ్మాస్మి"** యను అనుభవ మహావాక్యమును, సామవేదమందు **"తత్త్వమసి"** యను ఉపదేశ మహావాక్యమును, అథర్వవేదమందు **"అయమాత్మా బ్రహ్మ"** యను సమాప్తి మహావాక్యమునుగా నాలుగు మహావాక్యములు గలవు. ఈ నాలుగు మహావాక్యములే నాలుగువేదములు గనుక ఆ వేదములను ఆధారము చేసికొని యీ వాక్యర్థములను విచారించెడు ముముక్షువులకు చిత్తశుద్ధి గలుగుటకు కర్మకాండమును, గురువులయందును జ్ఞానశాస్త్రములయందును నమ్మకము గలుగుకొఱకు భక్తికాండమును బ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానముకొఱకు జ్ఞానకాండమును, అనెడు మూఁడు కాండములు ఒక్కొక్క వేదమునకుఁ గలిగిన నాలుగు వేదములును ప్రత్యేకముగా విస్తరింపఁ బడెను.

వేదములు నాలుగుగా నుండక ఐదు ఆఱు నూఱుగాఁ గాని లేక ఒక్కటిగాఁ గాని ఉండరాదా? అనిన ఒక వాక్యమందే వేదపురుషుని యభిప్రాయ మంతయును ముగియనందున తొలుత ఋగ్వేదమందు **"ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ"** యను సాక్షాత్కారవాక్యమును నిరూపించి దానిచేత అనుభవము గలుగనందున యజుర్వేదవాక్యమగు **"అహం బ్రహ్మాస్మి"** యను మహావాక్యముచేత అనుభవమును చూపెను. ఆ యర్థము చక్కఁగా తెలియుటకు మూఁడవది యగు సామవేదమందలి **"తత్త్వమసి"** యను మహావాక్యముచేత ఉపదేశక్రమమును దెలిపెను. అదే సంపూర్ణమని సమాప్తిని పొందుటకు అథర్వవేదమందు **"అయమాత్మా బ్రహ్మ"** యను మహావాక్యము జనించెను. గనుక వేదములు అనేకములు గాక నాలుగే అయ్యెను.

మఱి నాలుగుమహావాక్యములలో ఉపదేశమహావాక్యమైన తత్త్వమసి యను దానియందు తత్పదమని, త్వంపదమని, అసిపదమని మూఁడుపదములు గలవు. వీనియందు అది యనెడి అర్థముగల తత్పదమునకు వాచ్యార్థమని లక్ష్యార్థమని రెండు గలవు. వానిలో వాచ్యార్థ మనఁగా మూలావిద్యాస్వరూపమగు మాయయందు పరబ్రహ్మచ్ఛాయా ప్రతిబింబితుఁడై యీశ్వరుండును, వానిస్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలును, ఆ యవస్థలయందుఁగల అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయ కోశములును, ఆ కోశములయందు అభిమానముగల విరాట్టు హిరణ్యగర్భుఁడు అవ్యాకృతుడు అనెడు నామములును, సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములును గూడి తత్పద వాచ్యార్థము. వీని కన్నిటికిని విలక్షణమై

సత్యజ్ఞానానంద నిత్యనిర్మలత్వములు గల పరమాత్మ తత్పద లక్ష్యార్థము. నీ వనెడు అర్థముగల త్వంపదమునకు వాచ్యార్థ మని లక్ష్యార్థమని రెండు గలవు. వానిలో వాచ్యార్థ మనఁగా తూలావిద్యాస్వరూపమైన అవిద్యయందు ప్రతిబింబించిన బ్రహ్మచ్ఛాయాస్వరూపుఁడైన జీవుఁడును వాని స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును ఆ శరీరములయందుఁగల జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యవస్థలును, ఆ యనస్థలయందుఁగల అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయ కోశములును, ఆ కోశములయందు అభిమానముగల విశ్వ తైజస ప్రాజ్ఞానామములును, కించిత్ జ్ఞత్వాదిగుణములును గూడి త్వంపద వాచ్యార్థము. వీని కన్నిటికిని విలక్షణుఁడైన ప్రత్యగాత్మ త్వంపదమునకు లక్ష్యార్థము. ఎఱ్ఱావునకును నల్లావునకును ఐక్యము కూడ నట్లు ఉభయవాచ్యార్థములకును ఐక్యము సంఘటింపదు. ఎఱ్ఱావుపాలకును, నల్లవుపాలకును ఐక్యము కలుగునట్లు ఉభయలక్ష్యార్థములకును ఐకమత్యము కలుగును. పండితులు జహల్లక్షణ, అజహల్లక్షణ, జహదజహల్లక్షణ అనెడు మూఁడులక్షణములను గ్రహించి శ్రుతిస్మృతులయందలి శబ్దములకు అర్థములను నిర్ణయించునప్పుడు ఎక్కడ ఏలక్షణ ఉపయోగమో అక్కడ ఆ లక్షణను ఉపయోగించి నిజమైన అర్థమును తెలిసికొందురు. వాచ్యార్థమును అంగీకరించినచోట ప్రత్యక్షవిరోధము తోఁచినపక్షమున అక్కడ లక్ష్యార్థమును అంగీకరింపవలయును. ఎట్లనఁగా "గంగాయాం ఘోషః ప్రతివసతి" అనెడు వాక్యమందు గంగాజలమందు గొల్లపల్లె ఉన్న దన్నయెడల ప్రత్యక్షవిరోధము గనుక గంగాజల ప్రవాహములను విడిచి తీరమున గొల్లపల్లె యున్నదని యెంచవలెను. ఇదే **జహల్లక్షణ.**

"మంచాః క్రోశంతి, కుంతాః ప్రవిశంతి, శోణో ధావతి, నీలో ధావతి" అను వాక్యములయందు మంచములు అఱచుచున్నవి. ఈఁటెలు పొడుచుచున్నవి. ఎఱ్ఱని నల్లని టెక్కెములు పోవుచున్నవి అనుటయందు మంచములు అఱవనేరవు. ఈఁటెలు పొడువనేరవు. ఎఱ్ఱనినల్లని టెక్కెములు పోనేరవుగనుక మంచములను విడువకయే మంచముమీఁద నున్నవారు అఱచుచున్నారు. ఈఁటెలను విడువకయేయీఁటెలను పట్టుకొన్నవారు పోవుచున్నారు. ఎఱ్ఱనినల్లనిధ్వజములను విడువకయే వానిని పట్టుకొన్నవారు పోవుచున్నారు అనుట **అజహల్లక్షణ.**

"సోఽయం దేవదత్తః" అనెడు వాక్యమునకు ముందు ఒక్కదేశమందు ఒక కాలమున ఒక వయస్సున ఒక రూపమున ఒక వేషమున ఒక వ్యాపారమున ఉన్న ఒకపురుషుని మఱియొకఁడు చూచి, పిమ్మట బహుకాలము జరిగిన వెనుక ఆ పురుషునినే మఱియొక దేశమందు మఱియొక కాలమందు మఱియొక వయస్సున, మఱియొక వేషమున, మఱియొక రూపమున, మఱియొక వ్యాపారమును చేయునపుడు చూచి, మునుపు చూచిన జ్ఞప్తిచేత ఆలోచించి వానితో మాటలాడి ఆ దేశమును, ఆ కాలమును, ఆ వయస్సును, ఆ

చలించునపుడు సర్వజ్ఞత్వాది యాశ్వరగుణములును కలుగును. ఎఱ్ఱావునకును నల్లావునకును శరీరములును, అవయవములును, గుణములును భేదములై యుండుటచేత ఐక్యము కలుగక యెఱ్ఱావు నల్లావుపాలు వర్ణములును మాధుర్యములును సమముగఁ గలవి యైనందున ఐక్యములు కలిగినట్లుగాను జీవేశ్వరులకు శరీరములును, గుణములును మొదలగునవి భేదములై యుండుటచేత నైక్యము కలుగక జీవసాక్షియగు త్వంపదలక్ష్యార్థమైన ప్రత్యగాత్మకును, ఈశ్వరసాక్షియగు తత్పదలక్ష్యార్థమైన పరమాత్మకును, సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మలత్వము లనెడు పంచలక్షణములు సమముగ కలిగియుండుటచేత ఐక్యము కలిగెనని **మహావాక్యార్థమఖ్యాభిప్రాయము** నెఱుఁగవలయును.

అవ :– సమాధియందు తన నిజస్వరూపమును దర్శించిన శిష్యుని లక్షణమును చెప్పుచున్నాఁడు.

ఉ॥ ప్రాణపదాత్మదేశికుఁడు పల్కిన తత్త్వమసి న్వెలుంగు స
ద్వాణులనాణెము ల్దెలిసి వానిఁ దొరంగక నిర్విశేషుఁడై
ప్రాణమయాదులం బిదపఁ బ్రజ్ఞ నభావముఁ బాసి ముఖ్యని
ర్వాణియె తాన యై వఱలె వైభవ మొప్పఁగ నద్వితీయుఁడై. 114

టీకా :– ప్రాణపదాత్మదేశికుఁడు=ప్రాణపదమైన తన గురుస్వామి, పల్కిన తత్త్వమసిఁ–పల్కిన=ఉపదేశించిన, తత్త్వమసిఁ=తత్త్వమసి యనెడు మహావాక్యమందు, వెలుంగు...నాణెములు–వెలుంగు=ప్రకాశించుచున్న, సత్=ప్రశస్తములైన, వాణుల=తత్పద త్వంపద అసిపదములనెడు వాక్కులయొక్క, నాణెములు=వాచ్యార్థనిరసనపూర్వక, లక్ష్యార్థములగు మేలులను, తెలిసి=ఎఱిఁగి, వానిఁ=ఆ మేలులను, తొరంగక=విడువక, నిర్విశేషుఁడై=నేతినేతియను మహావాక్యములచేత మిగిలినవాఁడై, ప్రాణమయాదులఁ–ప్రాణమయ=ప్రాణమయకోశమే, ఆదులఁ=మొదలుగాఁగల వానిని అనఁగా అన్నమయ ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయ, కోశములనుట. పిదపఁ=పిమ్మట, అభావముఁ=బహిరంతరదృశ్యముల నెల్ల వదలిన వెనుక నేమియును లేని అభావమును, ప్రజ్ఞఁ=అన్నిటిని విమర్శించి తోయఁగా మిగిలి తన్ను కనఁబఱచిన జ్ఞప్తిని, పాసి=వదలి, అద్వితీయుఁడై=ఏకస్వరూపుఁడై, ముఖ్యనిర్వాణియె–ముఖ్య=కేవలమైన, నిర్వాణియె= ముక్తుఁడే, తానయై=తానే అయి, వైభవము=సచ్చిదానందనిత్యపరిపూర్ణసంపద, ఒప్పగఁ= అతిశయింపఁగా, వఱలెఁ=ప్రకాశించెను.

తాత్పర్యము :– తనకు ప్రాణపదమైన ఆచార్యునిచేత ఉపదేశింపఁబడిన తత్పదత్వంపదము లను శోధించిన సరణిని విడువక పంచకోశవిలక్షణుఁడై వెనుక తనకగపడుచున్న శూన్యము నతిక్రమించి సర్వమును ఎఱుఁగుచున్న యెఱుకను దాఁటి నేను కూటస్థబ్రహ్మమనెడు

శబ్దమునకు, **"శ్లో॥ యేనేక్షతే శృణోతీదం జిఘ్రతి వ్యాకరోతి చ, స్వాద్వస్వాదూ విజానాతి తత్ప్రజ్ఞానమితీర్యతే".** తా॥ స్వాధిష్ఠాన చిదాభాసుఁడైన జీవుఁడు కన్నులనుండి బయలుదేఱిన అంతఃకరణవృత్తితో కూడి యేజ్ఞానమువలన సకలశబ్దములను వినుచున్నాఁడో ఘ్రాణేంద్రియమునుండి బయలుదేఱిన అంతఃకరణవృత్తితోఁ ఏ జ్ఞానమువలన నలుపు తెలుపు మొదలైనవానిని ఎఱుగుచున్నాడో చెవులనుండి బయలుదేఱిన అంతఃకరణవృత్తితో కూడి సకల శబ్దములను వినుచున్నాడో ఘ్రాణేంద్రియమునుండి బయలుదేఱిన అంతః కరణవృత్తితో యే జ్ఞానమువలన త్రివిధగంధములను ఎఱుఁగుచున్నాడో, వాక్కునుండి బయలుదేఱిన అంతఃకరణవృత్తితోఁగూడి యేజ్ఞానమువలన ఉప్పు, పులుపు, వగరు, కారము మొదలగువానిని ఎఱుఁగుచున్నాఁడో, మఱియును నోరు, చేయి మొదలయిన సకలేంద్రియములనుండి బయలుదేఱిన అంతఃకరణవృత్తితోఁగూడి బాహ్యాంతరసర్వ విషయములను ఎఱుఁగుచున్నాఁడో ఆ జ్ఞానమే ప్రజ్ఞానమను పదమునకు అర్థము.

బ్రహ్మపదమునకు అర్థము, **శ్లో॥ చతుర్ముఖేంద్రదేవేషు మనుజాశ్వగజాదిషు, చైతన్యమేకం బ్రహ్మాత్మా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మమేద్యపి"** తా. చతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలయిన దేవతలందును మనుష్యులయందును గుఱ్ఱములు, ఏనుఁగులు మొదలయినవానియందును కలసి యేచైతన్య మున్నదో ఆ చైతన్యమే బ్రహ్మమనుపదమునకు లక్ష్యార్థము. బ్రహ్మపదమునకు బ్రహ్మమొదలు తనశరీరపర్యంతమైన సకలశరీరములును వాచ్యార్థము గనుక మాయాకార్య మని త్రోయఁదగినది. ఓయి శిష్యుఁడా! వాచ్యార్థమును త్రోయఁగా మిగిలిన పరబ్రహ్మస్వరూపమే నాయందు నీయందును సర్వమందును ఉండెడి ప్రజ్ఞానమనెడి చైతన్యము. అదియే బ్రహ్మస్వరూపము. చైతన్యమని, ప్రజ్ఞానమని, బ్రహ్మమని, ఆత్మయని పేళ్లుమాత్రమే వేఱు గాని వస్తువు ఒక్కటే కనుక నేనే బ్రహ్మమని నిశ్చయించుకొనుము. ఇది బ్రహ్మజ్ఞానము. బ్రహ్మస్వరూపమని వాక్యార్థము.

"అహం బ్రహ్మాస్మి" అనెడి యజుర్వేదమందలి అనుభవ మహావాక్యమునకు అర్థము. అహం బ్రహ్మ అస్మి అని మూఁడు పదములు. వీనిలో అహం పదమునకు శ్లో॥ **పరిపూర్ణ పరాత్మాస్మిఁ దేహే విద్యాధికారిణి, బుద్ధేస్సాక్షితయా స్థిత్వా స్ఫురన్నహమితీర్యతే"** తా. సర్వత్ర పరిపూర్ణమైనపరమాత్మ బ్రహ్మవిద్యకు యోగ్యమైన యేశరీరమందు బుద్ధికి సాక్షిగా ఉండుకొని స్ఫురించుచున్న అహమనెడి పదము లక్షణావృత్తిచేత చెప్పఁబడు నని అహమనునప్పుడు చైతన్యము, నిర్వికారము గనుక అహ మననేరదు. అహంకారము జడము గనుక అహ మని తోఁచ నేరదు. పరమాత్మస్వరూపమైన చైతన్యమే అహంకారముతోఁ గూడి అహమని స్ఫురించుచున్నది. కాఁబట్టి జడమయిన అహంకారమును వదలి చైతన్యమాత్రమే అహమనెడి పదమునకు అర్థమని యెఱుఁగుము.

బ్రహ్మమనెడు పదమునకు అర్థము, **శ్లో॥ స్వతః పూర్ణః పరాత్మాత్ర బ్రహ్మశబ్దేన నిర్మితః, అస్మీత్యైక్యం పరామృశ్య తేన బ్రహ్మ తదాస్మ్యహమ్.** తా. తనకు తానే పరిపూర్ణమైన పరమాత్మ యీ మహావాక్యములయందు బ్రహ్మమనెడి పదమునకు లక్ష్యార్థము. ఏకారణమునుబట్టి సర్వత్ర పరిపూర్ణుఁడై ఉండెడి ఆత్మ పరబ్రహ్మమో ఆ కారణమువలననే బుద్ధికి సాక్షియై యుండెడి నేనే పరబ్రహ్మమైతినని అస్మి అనెడు పదముచేత ఐక్యమును ప్రతిపాదించు చున్నది గనుక నీవును అట్లే బుద్ధికి సాక్షివై యుండుటచేత నేనే పరబ్రహ్మమని నిశ్చయించికొనుము.

"అయమాత్మా బ్రహ్మ" మనెడి అథర్వణమందలి సంపూర్ణ మహావాక్యమునకు అర్థము. ఈ వాక్యమందు అయం ఆత్మ బ్రహ్మ అని మూఁడు పదంబులు గలవు. వానిలో అయం అనెడి పదమునకు అర్థము. **శ్లో॥ స్వప్రకాశాపరోక్షత్వమయమిత్యుక్తితో మతమ్, అహంకారాదిదేహాంతాత్ప్రత్యగాత్మేతి గీయతే.** తా. అయం అనెడిపదముచేత స్వవశమై నిత్యాపరోక్షమై ఉండునది యీయాత్మయే అని చెప్పఁబడుచున్నది. అహంకారము మొదలు స్థూలదేహపర్యంతమును నాయహంకారము నాదేహము అని యెఱిఁగెడి చైతన్యమే ప్రత్యగాత్మరూపము. ఇందుకు అర్థము. చూడఁబడెడిసమస్తమును బ్రహ్మమనెడి శబ్దముచేతను చెప్పఁబడిన లక్ష్యార్థము. జగదధిష్ఠానమైన బ్రహ్మమే స్వప్రకాశమైన ఆత్మ. ఆ యాత్మస్వరూపమే తాను. ఇట్లని ఈ నాలుగుమహావాక్యముల యందును నీవే బ్రహ్మము, బ్రహ్మమే నీవు అని ప్రతిపాదించుచున్నది కనుక నీవే సచ్చిదానందస్వరూపమై అద్వితీయమైన ఆత్మస్వరూపుండవు. బ్రహ్మక్షత్రియవైశ్యశూద్రవర్ణములు నీకు లేవు. బ్రహ్మచర్యా ద్యాశ్రమములును, వాని ధర్మములును నీకు లేవు. నీవు అసంగుఁడవు. కాలత్రయమందును నీవు జీవుఁడవు కావు. గనుక నీకు ఆగామిసంచిత ప్రారబ్ధకర్మములు లేవు. అఖండైకరసమై సుఖస్వరూపమైన ఆత్మవు నీవు. ఇట్లని గురువులు హస్తస్పర్శము చేసి శిరస్సుపైని శ్రీహస్త మునిచి పూర్ణానుగ్రహము చేసిరి. తర్వాత ఆ శిష్యుఁడు బాహ్యాంతర ప్రపంచమును మఱచి కొంతసేపు నిర్వికల్పనిష్ఠయందుండి వెనుక కన్నులు తెఱచి గురువులను చూచి దిగ్గున లేచి గురుస్వాములకు అనేకసాష్టాంగనమస్కారములు చేసి విజ్ఞాపనము చేయుచున్నాఁడు, స్వామీ! నేను కృతార్థుఁడనైతిని. నాకు మోహనివృత్తి యయ్యెను అని విజ్ఞాపనము చేసెను. ఈ **నాలుగు మహావాక్యముల అర్థమును వివరించినను విన్నను చదివినను వ్రాసినను నరుఁడు కృతార్థుఁడగును.**

అవ :– ఇట్టి అద్వితీయపరబ్రహ్మము తానై వెలుఁగుటను దృష్టాంతపూర్వకముగ చెప్పుచున్నారు.

చ॥ కలశఘనాంబుపూరములఖంబు లసత్యములై తనర్చుఁ ద
త్కలశఘనాంబరంబులకుఁ గల్గదు భేదము జీవుఁ డీశ్వరుం

డలరు నసత్యుఁడై యటులె యాత్మజ! స్వాత్మపరాత్మ లేకమౌఁ
దలఁప శివోహ మం చచలధర్మముఁ జెంది వెలుంగు మెంతయున్॥ 113

టీకా :– ఆత్మజ=కుమారా, తలఁపన్=విచారింపఁగా, కలశఘనాంబుపూరములఖంబులు– కలశ=కడవయందలి, ఘన=మేఘమందలి, అంబుపూరముల=నీళ్ళయందు కనఁబడెడు, ఖంబులు=ఆకాశములు, అసత్యములై=దబ్బరలై, తనర్చున్=ప్రకాశించును–అనఁగా ప్రతిబింబము లగుటచేత అసత్యము లనుట. తత్కలశఘనాంబరంబులకున్–తత్=ఆ, కలశ=కుండయందలి, ఘన=మేఘమందలి, అంబరంబులకున్=ఆకాశములకు, భేదము= వేఱుపాటు, కల్గదు=ఉండదు. అనఁగా కుండకు వెలుపల, లోపలనున్న ఆకాశమును, మేఘమునకు వెలుపల, లోపలనున్న ఆకాశమును, కల్పితములు కానందున ఒక్కటే యనుట. అటులె=ఆ ప్రకారముగానే, జీవుఁడు=అవిద్యోపాధిగల చిదాభాసుఁడును, ఈశ్వరుండు=మాయోపాధిగల యీశ్వరుఁడును, అసత్యుఁడై=అసత్యమైనవాఁడై, అలరున్= ఒప్పును. స్వాత్మపరాత్మలు–స్వాత్మ=ప్రత్యగాత్మయును, పరాత్మలు= పరమాత్మయును, ఏకమౌన్=ఒక్కటే యగును. ఎంతయున్=మిక్కిలి, శివోహమంచున్=నేనే పరబ్రహ్మమని, అచలధర్మమున్–అచల=చలింపని, ధర్మమున్=అభిప్రాయమును, ఒంది= పొంది, వెలుంగుము=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! కడవలోని జలమందును, మేఘములోని జలమందును ప్రతిబింబించిన ఆకాశములు అసత్యములగును. కుండకును మేఘమునకును వెలుపల, లోపల నుండెడి ఆకాశములు రెండును కల్పితములు కానందున ఎల్లప్పుడును ఒక్కటే యగును. ఆ తీరుననే అవిద్యయందును మాయయందును బ్రహ్మచ్ఛాయచేత ప్రతిబింబింపఁ బడిన జీవుఁడును ఈశ్వరుఁడును అసత్య మగుదురు. జీవసాక్షియైన ప్రత్యగాత్మయును ఈశ్వరసాక్షియైన పరమాత్మయును నిత్యులై ఐక్య మగుదురు. కాబఁట్టి అట్టి ఐక్యభావమును పొంది నేనే పరబ్రహ్మమని నిశ్చలుఁడవై యుండుమని తాత్పర్యము.

మఱియును ఘటమువంటిది జీవస్థూలశరీరము. మేఘమువంటిది యీశ్వర స్థూలశరీరము ఘటమందలిజలమువంటిది జీవాంతఃకరణము. మేఘమందలి జలము వంటిది యీశ్వరాంతఃకరణము. ఘటజలమందలి అడుసువంటిది జీవావిద్య. మేఘజలమందలి అడుసువంటిది యీశ్వరమాయ. ఘటజలమందు ప్రతిబింబించిన ఆకాశమువంటివాఁడు జీవుడు. మేఘజలమందు ప్రతిబింబించిన ఆకాశమువంటివాడు ఈశ్వరుఁడు. ఘటమందలిజలము చలించునపుడు ఆ జలప్రతిబింబమును చలించునటుల జీవాంతఃకరణము చలించునపుడు కించిజ్ఞత్వాది జీవగుణములును, మేఘమందలి జలము చలించునపుడు ఆ జలప్రతిబింబమగు ఆకాశమును చలించునట్లు ఈశ్వరాంతఃకరణము

జన్మములు తొలఁగుటకు సన్మార్గమున ప్రవర్తించువానిఁగఁ జేసి పిదప కర్మ భక్తివైరాగ్య జ్ఞానములలో నాబుద్ధిని ప్రవేశింపఁజేసి నీవు మానుషవేషమున ప్రత్యక్షమయి నా మొఱ ఆలకించి అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారమయిన అభేదయుక్తిని ఉపదేశించితివి. ప్రత్యుపకార మేమియును నేఁ జేయఁజాలను గనుక నెల్లప్పుడును నిన్ను విడువక కొల్చెదనని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆచార్యులు సమాధిని చెఱుప మూఁడు విఘ్నములు గలవు. వానిని నశింపఁ జేయుమని శిష్యులతో చెప్పుచున్నారు.

శా॥ అంతేవాసి నుతింప నిక్కరణి నయ్యాచార్యుఁ డీక్షించి వే
చెంతం జేరఁగఁ జీరి శిష్యుని సుఖాసీనుం దగం జేసి వి
శ్రాంతిం బాపుట కంతరాయములు పుత్రా! మూఁడు భాసిల్లు సు
స్వాంతం బొప్ప హరింప వాని నదె సత్సర్వోపకారం బగున్. 118

టీకా :– ఇక్కరణిన్=ఈ విధముగాను, అంతేవాసి=శిష్యుఁడు, నుతింపన్=స్తోత్రము చేయఁగా, అయ్యాచార్యుఁడు=ఆ గురుమూర్తి, శిష్యునిన్=ఛాత్రుని, వే=శీఘ్రముగా, తగన్=బాగుగా, చెంతన్=సమీపమునకు, చేరఁగఁజీరి=చేరఁబిలిచి, ఈక్షించి=చూచి, సుఖాసీనున్=సంతోషముతో కూర్చున్నవానిఁగా, చేసి=ఒనరించి, పుత్రా=కుమారా, విశ్రాంతిన్=నెమ్మదిని, పాపుటకున్=పోఁగొట్టుటకు, అంతరాయములు=విఘ్నములు, మూఁడు=మూఁడు, భాసిల్లున్=వెలుఁగును, సుస్వాంతంబు=మంచిమనస్సు, ఒప్పన్= ప్రకాశించుటకు, వానిన్=ఆ విఘ్నములను, హరింపన్=నశింపఁజేయఁగాను, అదె=ఆ విఘ్నములను నశింపఁ జేయుటే, సత్సర్వోపకారంబు–సత్=మేలయిన, సర్వోపకారంబు= మాకు అన్ని యుపకారములును చేసినట్లు, అగున్=అవును.

తాత్పర్యము :– శిష్యుఁడు ఈవిధమున గురువును కొనియాడఁగాను ఆచార్యుఁడు శిష్యుని సంతోషముతో చూచి దగ్గఱకు రమ్మని పిలిచి కూర్చుండుమని ఓయి సమాధిని భంగము చేయ మూఁడు విఘ్నములు గలవు. మనస్సు నిర్మలమయి వెలుఁగుటకు వానిని నశింపఁ జేయుమని బోధించెనని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు పరిపూర్ణపరబ్రహ్మమైన నన్ను విఘ్నములు ఏతీరున చెఱుచుననిన గురువులు చెప్పుచున్నారు.

మ॥ భువి నీ వే నను రెండు లేక యొకఁడై పూర్ణాత్మయై వెల్గుచున్
గవిసంస్తుత్య కలంచు పెట్టు లన విఘ్నంబు ల్సుతా! దేశిక
ప్రవరామ్నాయశిరోక్తుల న్నెలసినం బ్రజ్ఞాన మావిఘ్నముల్
వ్యవసాయాత్మకనిష్ఠ లేమిఁ జెఱుచున్ స్వాత్మానుభావం బొగిన్. 119

తలంపును సహితము వీడి అద్వితీయముగ ప్రకాశించు పరిపూర్ణస్వరూపమును దర్శించెనని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు దేశికునిచేత ఉపదేశింపఁబడిన మహావాక్యార్థమును పొంది స్వానుభవనిష్ఠలో ఉండుట చెప్పఁబడుచున్నది.

మ॥ నిరతిశయానుభూతిసుఖనీరధిఁ బూర్ణముగా మునింగి ప్రా
క్కరణతనూముఖాఖిలవికారము లెల్ల నడంగఁ జిత్సుఖో
త్కరహృదఖండ మైనతనుఁ గన్గొనఁ దత్పరిపూర్ణదేశికుం
డురుతరబోధసుప్తిఁ గనె నూర్జితభావముతోడ నిమ్ములన్. 115

టీకా :– నిర..రధిన్, నిరతిశయ=ఇది కాదు ఇది కాదని త్రోయఁగా కడపట నిలిచిన, అనుభూతి=బ్రహ్మాభిన్నప్రత్యగాత్మానుభవముయొక్క, సుఖ=ఆనందమనెడు, నీరధిన్=సముద్రమందు, పూర్ణముగాన్=అంతట నిండియుండునట్లుగాను, మునింగి=మగ్నమయి, ప్రాక్కరణ...ములు, ప్రాక్=ముందటి అజ్ఞానదశయందలి విషయవ్యాపారములతో కూడియుండెడి, కరణ=జ్ఞాన కర్మేంద్రియాంతఃకరణములు, తనూ=స్థూలసూక్ష్మకారణ శరీరములును, ముఖ=మొదలయిన, అఖిల=సమస్తముల యొక్క, వికారములు=రాగ ద్వేషాది షోడశవికారములు, ఎల్లన్=అన్నియును, అడంగన్=నశింపఁగాను, చిత్సు...దము–చిత్=విజ్ఞానమువలనఁ గలిగిన, సుఖ= విద్యానందముయొక్క, ఉత్కర=అతిశయముతోఁ గూడిన, హృత్=అంతరంగముగలవాఁడై, అఖండము=బ్రహ్మాకారపరిపూర్ణము, ఐన తనున్=అయినట్టి తన్ను, తత్పరిపూర్ణ దేశికుండు, తత్=ఆ శిష్యునివలెనే, పరిపూర్ణ=అంతట నిండియున్న, దేశికుండు= గురుస్వామి, కన్గొనన్=సమాధియందు కూడియున్న తన్ను చూడఁగాను, ఊర్జితభావము తోడన్, ఊర్జిత=నిలుకడను పొందిన, అనఁగా బ్రహ్మాకారముగా చేయఁబడిన, భావముతోడన్=అంతఃకరణవృత్తితోడ, ఇమ్ములన్=సుఖముగా, అనఁగా అనాయాసముగా, ఉరుతరబోధసుప్తిన్, ఉరుతర=సర్వాతిశయమైన, బోధ=అపరోక్ష జ్ఞానస్వరూపమైన, సుప్తిన్=ఉన్మన్యవస్థారూపమైన నిద్రను, అనఁగా యోగనిద్రను, కనెన్=పొందెను.

తాత్పర్యము :– నేతి నేతి యనెడు మహావాక్యములచేత ఇది బ్రహ్మము కాదు. ఇది బ్రహ్మము కాదు అని అన్నిటిని త్రోయఁగా కడపట నిలిచిన బ్రహ్మాభిన్నప్రత్యగాత్మానుభవ రూపమైన నిరతిశయానందసముద్ర మందు లెస్సగా మునిఁగి మునుపు అజ్ఞానదశయందు తనస్వరూపముగానే కనఁబడుచున్న పదునాలుగింద్రియముల వికారములైనరాగ ద్వేషాదులును స్థూలసూక్ష్మకారణదేహముల వికారములయిన జననమరణాదులును నశింపఁగాను, విజ్ఞానమువలన కలిగినవిద్యానందముతోఁగూడిన అంతఃకరణము

పరబ్రహ్మాకారమయి పరిణమింపఁగాను, అఖండపరిపూర్ణమయిన తన్ను సచ్చిదానంద స్వరూపుఁడయిన ఆచార్యుఁడు కుతూహలముతో చూడఁగాను, శిష్యుఁడు నిర్వికల్ప నిష్ఠయందుండెనని తాత్పర్యము.

అవ :– సమాధినుండి బహిర్ముఖుఁడైన శిష్యుని స్వరూపము చెప్పఁబడుచున్నది.

మ॥ పరిపాకస్థితి నుండి కొంతతడ వాపంథానురక్తిఁ లఘు
స్ఫురణ న్మేల్కని తన్మనంబుఁ గని యుద్బోధప్రమోదాశ్రుయు
గ్వరవక్త్రం బిల సోఁక మ్రొక్కి కరయుగ్మం బెత్తి వే చేర్చి మూ
ర్ధ్ని రహిఁ ధ్యాన మొనర్చి పల్కఁ దొడరెఁ ధీరస్థితప్రజ్ఞుఁడై. 116

టీకా :– ఆ పంథానురక్తిఁ=ముందుచెప్పఁబడిన నిష్ఠామార్గమందలి ఆశతోఁగూడిన, పరిపాకస్థితిఁ, పరిపాక=మిక్కిలి పక్వమైన, స్థితిఁ=ఉనికిచేత, కొంతతడవు=కొంతసేపు, ఉండి= నిష్ఠయందుండి, లఘుస్ఫురణఁ=సూక్ష్మమయన జ్ఞప్తిచేత, మేల్కని=జాగ్రత్త నొందినవాఁడయి, అనఁగా ప్రపంచజ్ఞప్తి గలవాఁడై యనుట. తన్మనంబుఁ=సమాధినుండి ప్రపంచవ్యవహార కారణమయి వెలుపలికి వచ్చిన మనస్సును, కని=చూచి, ఉద్బోధ... వక్త్రంబు, ఉద్బోధ=బ్రహ్మజ్ఞానముచేత గలిగిన, ప్రమోదాశ్రు=ఆనందబాష్పముల తోడ, యుక్=కూడిన, వరవక్త్రంబు=శ్రేష్ఠమైన ముఖమును, ఇలఁ=భూమియందు, సోఁకఁ=తగులునట్లు, మ్రొక్కి=నమస్కరించి, కరయుగ్మంబు=రెండు చేతులను, ఎత్తి=పైకెత్తి, మూర్ధ్నిఁ=శిరస్సునందు, వే=శీఘ్రముగా, చేర్చి=జోడించి, రహిఁ=మిక్కిలి, ధ్యానమొనర్చి= ఆచార్యుని వాత్సల్యము, సౌశీల్యము, సౌహార్దము, సౌకుమార్యము, సౌమనస్యము మొదలగు సుగుణములను వర్ణించి, ధీరస్థితప్రజ్ఞుఁడై, ధీర=ఆత్మానాత్మజ్ఞానముగల పండితులలోపల, స్థిత=నిలుకడ గలిగియున్న, ప్రజ్ఞుఁడై= మేధాతిశయము గలవాఁడయి, పల్కఁదొడరెఁ= సంభాషింప ప్రారంభించెను.

తాత్పర్యము :– పరిపక్వజ్ఞానముగల శిష్యుఁడు గురువులు చెప్పిన యోగమార్గముచేత కొంతసేపు బ్రహ్మనిష్ఠయందుండి వెనుక ప్రపంచజ్ఞప్తి గలిగి సమాధినుండి లేచి సర్వవికారములను విడిచి బ్రహ్మాకారమయియున్న తన మనస్సును చూచి సంతోషించి ఆనందబాష్పములచేత తడిసిన ముఖమును నేలమీఁద మోపి గురువులకు నమస్కరించి లేచి చేతులు ముకుళించుకొని మనస్సున శ్రీగురురూపమును వర్ణించి నిశ్చలబుద్ధి గలవాఁడయి ఆచార్యునితో సంభాషింప ఆరంభించెనని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆచార్యునకు నమస్కరింప తనకంటె అన్యవస్తు ఒక్కటియును లేనందున శిష్యుఁడు స్తుతిపూర్వకముగా తన యభిప్రాయమును ఆచార్యునకు తెలియఁబఱచు చున్నాఁడు.

శా॥ అయ్యా దేశిక! యంతరాత్ముఁడవు నీవై మద్భవానంతమం
దయ్యో పొందుచుఁ బ్రోచుచుం బిదప మర్త్యాకారముం బూనినా
కుయ్యాలించి కృతార్థుఁ జేసితిని చేకూఱం బరార్థంబు మీ
కియ్యఁ వేఱొక టేది గాన నిఁక నెందే లెంకనై కొల్చెదన్. 117

టీకా :– అయ్యా=నా తండ్రివయిన, దేశిక=గురుస్వామీ, అనఁగా "క. జననీజనకులచే నగు, జననం బాగమము తనువిషయ మని చెప్పఁ, విను మాచార్యువలన నొం, దినతను వజరామరంబు దివ్యంబు నగుఁ." అను ప్రమాణముచేత తల్లిదండ్రులవలని శరీరము జననమరణకారణ మయినది, ఆచార్యునివలని జ్ఞానశరీరము ముదిమి చావు లేనిది గనుక అట్టి జ్ఞానశరీరమును గలుగఁజేసిన ఓ గురుస్వామీ అనుట. అంతరాత్ముఁడవు= సకల జీవుల హృదయకమలములయందు నివసించు పరబ్రహ్మము, నీవై=ఈవేయై, అనఁగా సకల జీవాంతర్యామి వగుటచేత నాయందును వాసము చేసి వడ్లతో తట్ట యొండినట్లు నేను జన్మము లెత్తునప్పుడు నీవును జన్మము లెత్తుచును, మద్భవానంతమందుఁ =లెక్కలేని నా జన్మములయందు, అయ్యో=అక్కటా, పొందుచుఁ=నా తోడ జన్మముల నెత్తుచు, ప్రోచుచుఁ=నన్ను రక్షించుచు, అనఁగా దేవ మనుష్య పశు పక్షి క్రిమి జలచర వృక్ష పాషాణములనెడు ఏడువిధములయిన జన్మములను నే ధరించునపుడు నీవును నాయందుండుకొని ఆ పుణ్యమిశ్రపాపజన్మములను అప్పుడప్పుడు క్రమక్రమముగ తొలఁ గఁద్రోయుటకును ఒకదానికంటె మఱియొకటి ఉత్తమమయిన జన్మము గలుగుటకును తగిన సత్కర్మములయందే నా బుద్ధి నిలుచునట్లు చేసి కాపాడుచు, అనఁగా విధి మార్గానుసారమయిన యీ పరమాద్వైతభావమును కలిగించితి వనుట. పిదపఁ=పిమ్మట, మర్త్యాకారముఁ=మనుష్యశరీరమును, పూని=ధరించి, నాకుయ్యాలించి=నా మొఱను విని, పరార్థంబు=సర్వోత్కృష్టమయిన పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారము, చేకూఱఁ=ఒనగూడునటులు, కృతార్థుఁ=ధన్యుని చేసితివి, మీకియ్యఁ=ఇట్టి మహోపకారమును చేసిన మీకు సమర్పించుటకు, వేఱొకటి=మఱియొక పదార్థము, ఏది=ఏదియును, కానఁ=ఎఱుఁగను, అనఁగా సర్వమును నీవయి నీవే నేనయి ఉండుటవలన నితరవస్తువు ఒక్కటియును లేదనుట. ఇఁకఁ=ఇఁకమీఁద, ఎందేఁ=ఎచ్చటను, లెంకనయి=దాసుఁడనయి, కొల్చెదఁ= సేవించుచున్నాను. అనఁగా నిట్టి పరిపూర్ణభావమును విడిచి జగద్వ్యాపారము గలవాఁడ నయినప్పుడు "నాద్వైతం గురుసన్నిధౌ" అను ప్రమాణముచేత చతుర్విధ శుశ్రూషలు చేయుచున్నా ననుట.

తాత్పర్యము :– ఓ యాచార్యుఁడా! సర్వజీవాంతర్యామి నయిన నీవు నాయంతరంగమందు నివసించి యెన్నరాని జన్మములను నేను పొందునపుడు నీవును నాతోడనుండి అనిష్ట

సందియంబు=సందేహము, అనఁగా సంశయము కలుగుననుట. తనువు=దేహము, ఏ౯=నేను, లోకంబు=జగము, సత్యంబు=నిజము, అన౯=అని పలుకఁగాను, విపరీతంబు= విపరీతమనునది, అని=ఇట్లని, మహావేదాంతవేద్యులు=ఘనములయిన ఉపనిషదర్థముల నెఱిఁగినవారు, పలుకుచుందురు=వచింతురు.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! దృగ్రూపమైన తెలివిని మఱుఁగుపఱచి దృశ్య సమూహములను చూపించునది అజ్ఞానము. ఆచార్యోపదేశవాక్యార్థములను నమ్మక మనస్సున చంచలము గలిగి యుండుట సందేహము. అనిత్యమగు ప్రపంచమును నిత్య మనుటయు దేహము తా ననుటను విపరీతమని తాత్పర్యము.

అసంభావన విపరీతభావన సంశయభావనల వివరము.

అసంభావన యనఁగా కటికిచీఁకటియందు దారినడచువాఁడు పుట్ట మిట్టగుట్ట చెట్టు మొదలగువానిని తెలియక నడచుచుండునటులే అజ్ఞానమనెడి అంధకారముల తగిలి నామరూపజగత్తును అజగద్విలక్షణమయిన పరబ్రహ్మమును ఎఱుఁగక మూఢుఁడై యుండుట **అసంభావన.**

విపరీతభావన యనఁగా ఆ చీఁకటిలో నడుచువాఁడు చెట్టు మోడును చూచి చోరుఁ డని భ్రమసినట్లు జగద్విలక్షణమయిన బ్రహ్మమును తెలియక జగత్తును దానియందుఁ దోఁచెడు నామరూపములతోఁగూడిన దేవనరాసురతిర్యగాదులను సత్యములుగాఁదలంచుట **విపరీతభావన.**

సంశయభావన యనఁగా ఆ ప్రకారము చెట్టుమోడును చూచి చోరుఁడని భ్రమపడి నడచుచుండ మఱియొక బాటసారి యెదురుపడి వానిభ్రమను విని ఓయి పూర్వమునే నిట్లే భ్రమపడి ఒక్కనివలన మోడు చెట్టౌటను విని డాపునకు పోయి శోధించినంతట మోడు చెట్టే అయ్యెనని చెప్పఁగా వినియును సంశయము తీఱనట్లు సద్గురూపదిష్టమయిన ఉపనిషత్ప్రమాణముచేత జగత్తు సత్యము కాదనియును అపరోక్షజ్ఞానముచేత అద్వితీయపరబ్రహ్మము తా ననియును తెలిసియును ఆ బ్రహ్మము నే నౌదునో కానోయని సంశయించుట **సంశయభావన.**

ఈ **యజ్ఞానవిపరీతసంశయ** భావనలను షల్లింగవిచారణచేత విడువవలయును.

అవ :- శ్రవణమనననిదిధ్యాసముల వివరణమును చెప్పుచున్నారు.

మ॥ తగు షల్లింగవిధిం గనన్ శ్రుతుల కర్థంబు ల్తదైక్యార్థమున్
జగతిన్ శ్రద్ధ వినం గడున్ శ్రవణ మౌ స్వ ప్రజ్ఞఁ జింతింపఁగాఁ

టీకా :- కవిసంస్తుత్య-కవి=విద్వాంసులచేత, సంస్తుత్య=కొనియాడఁబడుచున్న ఓ గురుస్వామీ, భువి౯=భూమియందు, ఈవు=నీవు, ఏను=నేను, అనురెండు=అనునట్టివి రెండు, లేక=కలుగక, అనఁగా ద్వైతశూన్యమై యనుట. ఒకఁడయి=ఏకవస్తువై, అనఁ గా శూన్యము కానిదయి యనుట. పూర్ణాత్మయై=అంతట నిండిన పరబ్రహ్మమై, వెల్గున౯=ప్రకాశించునట్టి నన్ను, విఘ్నంబులు=అజ్ఞానము సందేహము విపరీతము అనెడు విఘ్నములు, కలంచుట=చంచలింపఁజేయుట, ఎట్టులు=ఏ ప్రకారము, అన౯=అని శిష్యుఁ డు పలుకఁగాను, సుతా=కుమారా, దేశికప్రవరామ్నాయ శిరోక్తుల౯-దేశికప్రవర= శ్రేష్ఠులయిన గురువులయొక్కయు, ఆమ్నాయశిరః=వేదాంతములయొక్కయు, ఉక్తుల౯= వాక్యములచేత, ప్రజ్ఞానము=బ్రహ్మజ్ఞానము, వెలసిన౯=ప్రకాశించినదయినను, వ్యవసాయాత్మకనిష్ఠ=శరీరేంద్రియ ప్రయాసముతోఁగూడిన నిర్వికల్పబ్రహ్మనిష్ఠ, లేమి౯= లేనందున, ఆ విఘ్నముల్=ఆ యంతరాయములు, ఒగి౯=వరుసగా, స్వాత్మానుభావంబు- స్వ=ప్రత్యగాత్మయగు తనయొక్కయు, ఆత్మ=పరమాత్మయొక్కయు, అనుభావంబు= ఐక్యానుభవమును, చెఱుచు౯=నశింపఁజేయును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! **"ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ"** అను శ్రుతి ప్రమాణము చేత సర్వపరిపూర్ణమై నీవు, నేను అనెడు ద్వైతభ్రమ లేక ఒక్కటియై ప్రకాశించు పరబ్రహ్మము నేనయి యుండఁగా విఘ్నములు ఎక్కడ పుట్టి యేతీరున నన్ను చెఱుచును అని శిష్యుఁ డడుగఁగా వేదాంతశాస్త్రవాక్యములచేతను గురూపదేశమహావాక్యార్థములచేతను అపరోక్షబ్రహ్మసాక్షాత్కారజ్ఞానము లభించియున్నను నిర్వికల్పసమాధి లేనందున విఘ్నములు చిత్తవిశ్రాంతిసుఖమును చెఱుచునని తాత్పర్యము.

అవ :- శిష్యుఁడు బ్రహ్మనిష్ఠకు విరోధములయిన విఘ్నములనామధేయములను వానిస్వరూపస్వభావములను అవి నశించువిధమును చెప్పుఁడని గురువులను అడుగుచున్నాఁడు.

మ॥ జపనిష్ఠాప్రియ! తెల్పుఁడెవ్వి యన నజ్ఞానంబు సందేహమున్
విపరీతం బన ముత్తెఱంగు లగునా విఘ్నంబు లాత్మీయ ని
ష్కపటజ్ఞానము మూయుఁ బాయు నవి యాకాశాభ్రముల్వోలె నీ
విపులన్ సంశ్రవణాదులన్ సలుప నిర్వీర్యంబులై త్రుంగెడున్. **120**

టీకా :- జపనిష్ఠాప్రియ-జప=**"శ్లో॥ పూజాకోటిసమం స్తోత్రం స్తోత్రకోటిసమో జపః, జపకోటిసమం ధ్యానం ధ్యానకోటిసమో లయః"** అను స్మృతిచేత సప్తకోటి మహా మంత్రములకును మూలమైనదియును **"వేదమాతా చ గాయత్రీ"** యను న్యాయముచేత వేదోత్పత్తికి కారణమైనదియును ఐన చిచ్ఛక్తియొక్క అనేకలీలలలో ఒక లీలాస్వరూపముగల

గాయత్రీమంత్రజపమందును, నిష్ఠా=అట్టి జపమువలన కలిగిన మనోలయరూపమగు పరబ్రహ్మాకారనిర్వికల్పసమాధియందును, ప్రియ=ఆసక్తిగల ఓ యాచార్యుఁడా! ఆ విఘ్నములు=ముందు చెప్పిన బ్రహ్మజ్ఞానవిరోధములయిన విఘ్నములు, ఎవ్వి=ఏవి, తెల్పుఁడు=తెలియఁజేయుఁడు, అనన్=శిష్యుఁడీప్రకారము అడుగఁగాను, అజ్ఞానంబును=అజ్ఞానము, సందేహమును=సందేహము, విపరీతంబును=విపరీతము, అనన్=అనునట్లు, ముత్తెఅంగులు=మూఁడువిధములు, అగున్=అవును. అవి=ఆ మూఁడు విఘ్నములును, ఆకాశాభ్రములు–ఆకాశ=అంతరిక్షమును, అభ్రములు=మేఘములును, పోలెన్=వలెనే, అనఁగా ఆకాశమును, మేఘములు కమ్ముచు విడుచుచున్నట్లుగానే, ఆత్మీయనిష్కపట జ్ఞానమున్–ఆత్మీయ=బ్రహ్మాభిన్నకూటస్థసంబంధ మైనదియును, నిష్కపట= మూలాతూలా రూపమయిన ప్రకృతివికారములు లేనిదియును అయిన, జ్ఞానమున్= స్వప్రకాశజ్ఞానమును, మూయున్=ఒకప్పుడు మఱుఁగుపఱచును, పాయున్=ఒకప్పుడు విడుచును, ఈవిపులన్=ఈ భూమియందు, సంశ్రవణాదులన్–సంశ్రవణ=ఆచార్యునివలన సచ్ఛాస్త్రములను వినుటయే, ఆదులన్=మొదలగు మననవిదిధ్యాసములను వానిని, సలుపన్=ఒనర్పఁగాను, అవి=ఆ అజ్ఞానసందేహవిపరీతములు, నిర్వీర్యంబులై= బలహీనములయి, త్రుంగెడున్=నశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి ఆచార్యుఁడా! మునుపు తాము చెప్పిన విఘ్నముల నామధేయములను, వానిస్వరూపస్వభావములను, అవి తొలఁగువిధములను తెలుపు మని శిష్యుఁడడుగఁగా గురువులు ఓయి శిష్యుఁడా! ఆ విఘ్నములు **అజ్ఞానము సందేహము విపరీతము** అని మూఁడు పేళ్లు గలవగును. అవి ఆకాశమున పుట్టిన మబ్బులు ఆకాశమునే కమ్మి ఆ యాకాశమునందు పుట్టిన గాలివల్లనే ఆ మబ్బులు ఎగరఁగొట్టఁబడిన తీరున నీకు స్వస్వరూపవిస్మృతి కలిగినప్పుడు నీయందు పుట్టిన ఆ విఘ్నములు నిన్నావరించి నీయందే కలిగిన వృత్తిజ్ఞానము ప్రబలినప్పుడు ఆ విఘ్నములు నిన్ను విడుచుచున్నవి గురువులవద్ద సచ్ఛాస్త్రములను వినుటచేతను ఆ విన్న శాస్త్రవిషయములను చింతనచేయుట చేతను ఆ చింతచేసిన విషయములకు లక్ష్యార్థమయిన పరబ్రహ్మమునందు మనస్సును నిర్వికల్పముగ నిలుపుటచే తను ఆ విఘ్నములు ఏపుచెడి రూపుమాయునని తాత్పర్యము.

అవ :– గురువులు అసంభావన సంశయభావన విపరీతభావనలు నశించుమార్గమును చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ స్తంభన మైనవహ్ని తన శక్తులఁ జూపనిమాడ్కి నొప్పు చి
జ్జృంభణ మంతరాయములు చెంద జగం బపుడుండు సంశ్రవా
రంభ మొనర్ప నేఁగుఁ దగ రంగదహంమతి వస్తుచింతనన్
డింభక! సందియం బుడుగు డిందు నసజ్జగ మాత్మనిష్ఠచేన్. 121

టీకా :– డింభక=కుమారా, స్తంభనమైనవహ్ని=జాలవిద్యలు గలవానియొక్క మణిమంత్రౌషధ క్రియలవలన వేఁడిలేకుండ కట్టఁబడిన నిప్పు, తనశక్తులన్=తనవియైన కాల్చుట, మండుట మొదలయిన సామర్థ్యములను, చూపని మాడ్కిన్=కనఁబఱచని యటులు, ఒప్పు చిజ్జృంభణము–ఒప్పు=మనోహరమైన, చిజ్జృంభణము=జ్ఞానప్రకాశమును, అంతరాయములు =అసంభావన విపరీతభావన సంశయభావన అనెడు విఘ్నములు, చెందన్=పొందెనేని, అపుడు=జ్ఞానప్రకాశము విఘ్నములను చెందియున్న సమయమందు, జగంబు=నామరూపాది సకలదృశ్యములుగల లోకవ్యవహారము, ఉండున్=కలుగును, సంశ్రవారంభము=వేదాంతశాస్త్రమును వినుట కారంభము, ఒనర్పన్=చేయఁగాను, రంగదహంమతి, రంగత్=చతుర్దశభువనరూపముగ ప్రకాశించుచున్న, అహంమతి= అజ్ఞానము, తగన్=లెస్సగా, ఏఁగున్=విడిచిపోవును, వస్తుచింతనన్= పరబ్రహ్మధ్యానము చేత, సందియంబు=సంశయము, ఉడుగున్=నశించును, అసజ్జగము=మాయామయ మయిన జగత్తు, ఆత్మనిష్ఠచేన్=పరబ్రహ్మసమాధిచేతను, డిందున్=చెడును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! ప్రకాశశక్తియును, ఉష్ణశక్తియునుగల అగ్ని మణి–మంత్రౌషధములచేత కట్టఁబడి వెలుఁగనట్లు విజ్ఞానము అసంభావన విపరీతభావన సంశయభావన లనెడు విఘ్నములను పొందినవేళ నామరూపములుగల మాయామయమైన లోకవ్యవహారము కలుగును. వేదాంతశాస్త్రమును వినుటచేత అజ్ఞానరూపమయిన అసంభావన నశించును. పరబ్రహ్మస్వరూపచింతనచేత సంశయము చెడును. నిర్వికల్ప సమాధిచేత మాయామయమగు విపరీతభావనారూపమయిన జగత్తు మాయమై పోవునని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆ విఘ్నముల స్వరూపములను జెప్పుచున్నారు.

మ॥ అపిధానం బొనరించి జ్ఞప్తిఁ గడు దృశ్యశ్రేణిఁ గావించు నా
కపటం బైనయవిద్య నమ్మక గురూక్తం బైనయర్థంబు హృ
చ్చపలం బొందిన సందియంబు దను వే సత్యంబు లోకం బనన్
విపరీతం బని పల్కు చుందురు మహావేదాంతవేద్యుల్ సుతా! 122

టీకా :– సుతా=కుమారా, ఆకపటంబు=అంతట మోసము చేయునది, ఐన యవిద్య =అయినట్టి అజ్ఞానము, జ్ఞప్తిన్=బ్రహ్మజ్ఞానమును, అపిధానం బొనరించి=మఱుఁగుపఱచి, కడున్=మిక్కిలి, దృశ్యశ్రేణిన్=వెలుపలి లోపలి విషయముల గుంపును, కావించున్= కల్పించును, గురూక్తంబు, గురు=విహితగురువులచేత, ఉక్తంబు=బోధింపబడినది, ఐనయర్థంబు=అయినట్టి బ్రహ్మాభిన్నప్రత్యగాత్మవస్తువును, నమ్మక=విశ్వసింపక, హృచ్చపలంబున్, హృత్=మనస్సుయొక్క, చపలంబున్=కదలికను, ఒందినన్=పొందెనేని,

అవ :- ముందు చెప్పఁబడిన శ్రవణమనననిదిధ్యాసములు చేయవలసిన కాలనిర్ణయమును చెప్పుచున్నారు.

చ॥ ఎద నుదయించుఁ ద్రిత్రిపుటులెందనుకం దగ నంతదాఁక నిం
పొదవ నొనర్పఁగావలయు నూర్జితుఁడై శ్రవణాదు లంత నె
మ్మదిఁ గనఁ జేయ లే దొకటి మాయలఁ జెందక నింగిభంగి సం
ముదమున నిల్వ ముక్తుఁడగుఁ బొల్చిన దాన విదేహముక్తుఁడౌ. 124

టీకా :- ఎందనుకఁ=ఎంతవఱకు, త్రిత్రిపుటులు=అంతర-మధ్య, బాహ్యములని మూఁడువిధములయిన త్రిపుటులు, ఎదఁ=అంతఃకరణమందు, ఉదయించుఁ= పుట్టుచుండునో, అంతదాఁకఁ=అదివఱకును, ఊర్జితుఁడై=చలనములేనివాఁడై, ఇంపొదవఁ=సంతోష మతిశయింపఁగాను, తగఁ=బాగుగా, శ్రవణాదులు= శ్రవణమనననిదిధ్యాసములను, ఒనర్పఁగావలయుఁ=చేయవలయును, అంతఁ=పిమ్మట, నెమ్మదిఁ= చిత్తవిశ్రాంతిని, కనఁ=పొందుటకొఱకై, ఒకటిఁ=ఒక్క కార్యమును, చేయఁ=ఒనర్చుటకు, లేదు=కలుగదు, మాయలఁ=ప్రకృతివికారములయిన, రాగద్వేషాది దుర్గుణములచిక్కులను, చెందక=అంటక, నింగిభంగిఁ=ఆకాశమువలెను, సంముదమునఁ=నిరతిశయానందమునందు, నిల్వఁ=నిలిచియుండఁగాను, ముక్తుఁడగుఁ=శరీరేంద్రియాభిమానములేని జీవన్ముక్తి గలవాఁడగును, దానఁ=ఆ జీవన్ముక్తిదశచేత, పొల్చినఁ=ప్రకాశించినపక్షమున, విదేహ ముక్తుఁడౌఁ=పునర్జన్మ మరణరహితమయిన విదేహముక్తి గలవాఁడగును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! అంతరత్రిపుటులయిన జ్ఞాతృమనోబుద్ధిచిత్తాహంకారము లనెడు అంతరింద్రియములవృత్తులును, మధ్యత్రిపుటులయిన శ్రోత్ర త్వక్ చక్షుర్జిహ్వా ఘ్రాణములనెడు జ్ఞానేంద్రియముల వృత్తులును, బాహ్యత్రిపుటులయిన వాక్ పాణి పాదపాయుగుహ్యము లనెడు కర్మేంద్రియములవృత్తులును సర్వేంద్రియకారణమైన మనస్సునందు ఎంతపర్యంతము పుట్టుచుండునో అంతపర్యంతమును వేదాంతశాస్త్రశ్రవణ మనననిదిధ్యాసములను చేయుచుండవలయును. మనస్సునకు హాయి కలుగఁజేయుటకు శ్రవణాదులు తప్ప మఱియొక సాధనము లేదు. నాలుగుభూతములను అంటియును అంటకయున్న మింటివలెను మాయావికారములయిన రాగద్వేషకామక్రోదాది దుర్గుణములను అంటక స్వానుభూతికలిగి ప్రారబ్ధనాశపర్యంతమును కాలినగుడ్డవలె లోకవ్యవహారములకు ఉపయోగింపక మహానందమునందు ఓలలాడుచు ఉండెనేని జీవన్ముక్తిని పొందును. ఆ జీవన్ముక్తిసుఖము కలిగి వెలుఁగుచు మహావాయువుచేత ఆ కాలినగుడ్డ యెగిరిపోయి స్వరూపము కనఁబడనియటులు ప్రారబ్ధము మొదలంట చెడి జననమరణశూన్యమయిన విదేహముక్తి గలవాఁడగునని తాత్పర్యము.

దగులన్ సన్మననంబు దాని సునిదిధ్యాసంబు తన్నిష్ఠచే
నగు నీమూఁట విముక్తి యాత్మజ! విదేహాత్మాఖ్యలన్ భిన్నమై. 123

టీకా :- ఆత్మజ=కుమారా, శ్రుతులకుఁ=ఋగ్యజుస్సామాథర్వములనెడు నాలుగు వేదములకు, అర్థంబులు=తాత్పర్యములు, కనఁ=తెలిసికొనుటకు, షల్లింగవిధిఁ-షట్=ఆఱు విధములయిన, లింగ=గుర్తులయొక్క, విధిఁ=నిర్ణయముచేతను, తగుఁ=పండితులకు ఒప్పును, తదైక్యార్థముఁ-తత్=ఆ శబ్దార్థములయొక్క ఐక్య=ఐకమత్యముగల, అర్థముఁ= పరబ్రహ్మతత్త్వమును, జగతిఁ=లోకమందు, కడుఁ=మిక్కిలి, శ్రద్ధఁ=ఆచార్యాభిమాన మనెడు భక్తిచేతను, వినఁ=ఆకర్ణించెనేని, శ్రవణము=అసంభావనా వినాశకరమయిన శ్రవణమనునది, ఔఁ=అగును, స్వప్రజ్ఞఁ-స్వ=తనయొక్క ప్రజ్ఞఁ=బుద్ధియందు, తగులఁ= అంటునట్లు, దానిఁ=ఆ యైక్యార్థమును, చింతింపఁగాఁ=నిరంతరధ్యానము చేయఁగా, సన్మననంబు-సత్=శ్రేష్ఠమయిన, మననంబు=మననమనునది, ఔఁ=అగును, తన్నిష్ఠచేఁ- తత్=ఆ శ్రవణ మననములవలన కలిగిన పరబ్రహ్మమందలి, నిష్ఠచేఁ=షడ్విధ సమాధులలో మేలయిన బాహ్యాభ్యంతరనిర్వికల్పబ్రహ్మసమాధిచేతను, సునిదిధ్యాసంబు= విపరీతభావనను పోఁగొట్టుమేలయిన నిదిధ్యాసమనునది, ఔఁ=అగును, ఈ మూఁటఁ=శ్రవణమనన నిదిధ్యాసములనెడి యీ మూఁటిచేతను, విముక్తి=కైవల్యము, విదేహ=దేహాంతమందు కలిగెడునది యనెడు, ఆత్మ=తాను దేహముతో కూడియుండునపుడు కలిగెడు జీవన్ముక్తి యనెడు, ఆఖ్యలఁ=పేళ్ళచేత, భిన్నమై=వేఱుపాటు గలదై, అగుఁ=కలుగును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! సకలవేదవేదాంతములకును ఉపక్రమము ఉపసంహారము మొదలయిన షడ్విధలింగములఁను గొని పండితులు అభిప్రాయములను గ్రహింతురు. జహదజహజ్జహదజహల్లక్షణములచేత ఆ యభిప్రాయములను పరబ్రహ్మమందు సమన్వయము చేయు సద్గురువులసన్నిధానమందు జీవబ్రహ్మైక్యానుభవనమును వినుటయే **శ్రవణమును,** ఆ వినిన యర్థమును సార్వకాలమును తనమనస్సునందు ఆలోచించుటయే **మననమును**, ఆ మననమువలనఁ గలిగిన బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును నిష్ఠచేయుటయే **నిదిధ్యాసమును** అగును. ఈ మూఁడును స్వాధీనముగాఁ గలవాఁడు జీవన్ముక్తిని, విదేహముక్తిని పొందునని తాత్పర్యము.

సమస్తవేదాంతశ్రుతులకును తాత్పర్యమును నిర్ణయించు షడ్విధలింగముల నిరూపణము. లింగ మనఁగా శ్రుత్యర్థముల తాత్పర్యము తెలియఁజేయు సకల వేదాంతములకును అద్వితీయపరబ్రహ్మమందు తాత్పర్యమును నిర్ణయించునది **లింగము.** **తాత్పర్య**మనఁగా సమస్తవేదాంతములను ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మపరముగానే బోధించుటకు అనుకూలశక్తి గలది. **ఉపక్రమము-ఉపసంహారము, అభ్యాసము, అపూర్వము, ఫలము,**

అర్థవాదము, ఉపపత్తి అని లింగములు ఆఱువిధములు. వీనిలో ఉపక్రమమును ఉపసంహారమును కూడి ఒక్కలింగము. తక్కినవి నాలుగును ఒక్కటొక్కటి ఒక్కొక్క లింగమగును. వీనికి సామాన్యలక్షణములని విశేషలక్షణము అని రెండు గలవు. అవి యీ క్రింద చెప్పఁబడుచున్నవి.

ఉపక్రమలక్షణము

ఉపక్రమమునకు సామాన్యలక్షణము ప్రారంభించుట. ఉపసంహారమునకు సామాన్యలక్షణము ముగించుట. సృష్టికిపూర్వమందు ఈ జగత్తు నామములును, రూపములునులేనిదై సత్తామాత్రముగానే ఉన్నదనుట ఉపక్రమము. ఇదే విశేషలక్షణము.

ఉపసంహారలక్షణము

ఈ కనఁబడెడు నామరూపములుగల జగత్తు ముందుచెప్పఁబడిన సత్తామాత్రమగు ఆ పరబ్రహ్మమే స్వరూపముగాఁ గలది. ఆ సత్తే సత్యము. అదే ఆత్మ అని పలుకుటయే ఉపసంహారము. ఈ ఉపక్రమోపసంహారములు రెండును అద్వితీయబ్రహ్మమునే బోధించుటవలన ఒక్కటే లింగము.

అభ్యాసలక్షణము

అభ్యాసమునకు సామాన్యలక్షణము వాడుకచేసికొనుట. వాచ్యార్థవిలక్షణమగు ప్రత్యగాత్మవయిన నీవే సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమైన పరబ్రహ్మమని గురువులు పలుమాఱును బోధింప శిష్యుఁడును నేనే పరబ్రహ్మమని యెల్లప్పుడును వాడుకచేసికొనుట అభ్యాసము. ఇదే విశేషలక్షణము. ఇదియును ప్రత్యగాత్మను గుఱించి ప్రత్యగాత్మునకే అద్వితీయ పరబ్రహ్మ స్వరూపమును తెలియఁజేయుటవలన రెండవ లింగము.

అపూర్వతాలక్షణము

అపూర్వతకు సామాన్యలక్షణము. ఇతర ప్రమాణములచేత ఎఱుఁగరాకుండుట. ప్రత్యక్షప్రమాణము, అనుమానప్రమాణము, ఉపమానప్రమాణము, ఆగమప్రమాణము, అర్థాపత్తిప్రమాణము, అనుపలబ్ధిప్రమాణము, ఐతీహప్రమాణము, సంభవప్రమాణము అనెడి అష్టప్రమాణములలో ఉపనిషత్ప్రమాణ మనుపేరుగల ఆగమప్రమాణముచేతనే అద్వితీయపరబ్రహ్మము తెలియబడుచున్నాడు గాని యితర ప్రమాణములచేత పరబ్రహ్మము తెలియఁబడఁడు అని పలుకుటయే అపూర్వత. ఇదే విశేషలక్షణము. ఈ అష్టప్రమాణము లలో నాస్తికులకు ప్రత్యక్షప్రమాణమును, తార్కికులకు ప్రత్యక్షప్రమాణము మొదలు నాలుగు ప్రమాణములును, పౌరాణికులకు ఎనిమిది ప్రమాణములును, పూర్వోత్తరమీమాంసా శాస్త్రావలంబనులయిన భాట్టీయ ప్రాభాకరీయులకు ప్రత్యక్షము మొదలు ఆఱు ప్రమాణము

లును అని యెఱుఁగవలయును. ఈ అపూర్వతయును అద్వితీయాత్మనే ప్రతిపాదించుచున్నది గనుక మూఁడవలింగము. అష్టప్రమాణములలో ఆగమప్రమాణమును తార్కిక వైయాకరణులు శాబ్దప్రమాణమని శైవవైష్ణవశాక్తాదులు ఆగమప్రమాణమని వేదాంతులు ఉపనిషత్ప్రమాణమని అందురు.

ఫలలక్షణము

ఫలమునకు సామాన్యలక్షణము ప్రయోజనము. అద్వితీయాత్ముఁడైన జ్ఞానికి ప్రారబ్ధకర్మము నశింపక యుండువఱకును దేహేంద్రియాది ప్రపంచము అసత్యమై తోఁచుచుండును. ప్రారబ్ధకర్మము నిశ్శేషముగా నశించెనేని జగత్తు బొత్తుగా తోఁచక అద్వితీయాత్మస్వరూపముగానే ఉండుననుటయే ఫలము. ఇదే విశేషలక్షణము. ఇదియును అద్వితీయబ్రహ్మమునే ప్రతిపాదించుటచేత నాలుగవలింగము.

అర్థవాదలక్షణము

అర్థవాదమునకు సామాన్యలక్షణము ప్రత్యగాత్మయైన తనవిషయమును పరమ ప్రయోజనమని తెలుపక బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాది దేవతాంతర మతాంతర విషయములను ముఖ్యప్రయోజనమని తెలుపుట సామాన్యలక్షణము. ఏవస్తువును వినుటచేత వినఁబడని వస్తువు వినఁబడుచున్నదో, ఏవస్తువును మననము చేయుటచేత మననము చేయఁబడని వస్తువు మననము చేయఁబడుచున్నదో, ఏవస్తువును ఎఱుఁగుటచేత ఎఱుఁగఁబడని వస్తువు ఎఱుఁగఁబడుచున్నదో అదే అర్థవాదము. ఈ యర్థవాదమునకు స్వార్థమందు తాత్పర్యము లేక అద్వితీయాత్మస్వరూపమందే తాత్పర్య మగుచున్నది. గనుక నిది అయిదవలింగము.

ఉపపత్తిలక్షణము

ఉపపత్తికి సామాన్యలక్షణము యుక్తి. మట్టివల్ల పుట్టిన కుండలు చట్లు మూకుళ్లు మొదలగునవియును, బంగారువలన కలిగిన కడియములు, కిరీటములు మొదలగు నవియును, ఇనుమువలన కలిగిన ఖడ్గము, అంపము, ఈఁటెలు లోనగునవియును, కారణములయిన మట్టి, బంగారు, ఇనుము మొదలగువానికంటె వేఱుగా తోఁచినను విచారించునపుడు వేఱు కావు గనుక కారణములకు వేఱుగా కార్యములు లేవనెడి యుక్తి, ఉపపత్తి యనఁబడును. ప్రసిద్ధముగ కనఁబడుచుండెడు లోకమును ప్రత్యగాత్మస్వరూపమైన బ్రహ్మమే కాఁబట్టి దృష్టాంతమైన యీజగత్తు ప్రత్యగాత్మయగు పరబ్రహ్మము కంటె భిన్నము కాదనుటను ప్రతిపాదించుచున్నది గనుక నిది ఆఱవలింగము. ఇట్లు షడ్విధలింగములచేత శ్రుతులకు తాత్పర్యమును నిర్ణయించువానికి శ్రవణమాత్రముచే తనే అద్వితీయమైన బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగును. సందేహము లేదు.

సత్కృత్యములను చూచి భగవదాజ్ఞలగు వేదశాస్త్రములకు భయపడి పామరులు పుణ్య కర్మములను చేసి పిమ్మట చిత్తశుద్ధిగలిగి బ్రహ్మవేత్తలయి ముక్తులగుదురని జగద్ధితమును కోరినవాఁడై, తెల్విఁ=బ్రహ్మజ్ఞానమును, పాయక=విడువక, తనకుఁ= ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడైన తనకు, హేయంబులై=పరోక్షజ్ఞానకారణము లగుటవలన దూష్యములై, నిష్ఠకుఁ=తాను చేయు నిర్వికల్పసమాధికి, ప్రతిపక్షంబులుగాఁ= విరోధములుగాను, వెలింగినఁ= ప్రకాశించినను, బ్రహ్మార్పణప్రజ్ఞచేఁ=**"శ్లో॥ బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిర్బ్రహ్మాగ్నౌ బ్రహ్మణాహుతమ్, బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మ సమాధినా"** అను న్యాయమువలన పరబ్రహ్మమైన తనచేత చేయఁబడిన శ్రౌతస్మార్తాదిక్రియఫలములను పరబ్రహ్మమునకే సమర్పించుచుండుటతో కూడిన, ప్రజ్ఞచేఁ=వివేకముచేతను, సల్పుఁ=సత్కర్మములను చేయుచుండును.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! **బ్రహ్మవిదుఁడు** ప్రపంచజ్ఞానము కలవాఁడైనప్పుడు బ్రహ్మజ్ఞానమును విడువక సకలపుణ్యకర్మములను చేయుటచేత తన బ్రహ్మనిష్ఠ చెడుననెడు భీతిలేక తననిష్ఠకు కర్మములు విఘ్నకరములని వదలక తన వర్ణాశ్రమములకు తగిన లౌకిక వైదిక రూపములయిన సకలలోకకృత్యములను విమర్శించి లోకోపకారముకొఱకు పుణ్యకర్మములను చేయుచు కర్మఫలములయందు అభిలాష లేక బ్రహ్మార్పణము చేయుచుండునని తాత్పర్యము.

అవ :- బ్రహ్మవేత్తల ప్రవర్తనావిశేషములను చెప్పుచున్నారు.

మ॥ అవివేకాన్వితకర్మసంచితభవప్రారబ్ధభేదంబులఁ
భువి మర్త్యుల్విహరింతు రం దటుల సంపూర్ణాత్మవేత్తల్ గృషి
వ్యవహారాదులనైన సల్పుదురు రాజ్యం బైనఁ బాలింతు రా
ర్జవవృత్తిం దపమైన సల్పుదురు భిక్షం బైన క్షుచ్ఛాంతికై. 128

టీకా :- అవి...బులఁ–అవివేక=అజ్ఞానదశతోడ, అన్విత=కూడిన, కర్మ=పుణ్యపాప మిశ్రకర్మములచేత, సంచిత=సంపాదింపఁబడిన, భవ=పూర్వజన్మ సంబంధమయిన, ప్రారబ్ధ=ఇచ్ఛ అనిచ్ఛ పరేచ్ఛ అని త్రివిధమైన ప్రారబ్ధముయొక్క, భేదంబులఁ=విశేషముల చేతను, మర్త్యుల్=మనుష్యులు, భువిఁ=భూమియందు, విహరింతురు=సంచరింతురు, అందుఁ=ఆ సంచరించెడు మానవులయందు, అటులఁ=ఆ ప్రారబ్ధకర్మభేదములచేత, సంపూర్ణాత్మవేత్తలు–సంపూర్ణ=అంతటనిండియున్న, ఆత్మ=కూటస్థుఁడైన పరమాత్మను, వేత్తలు=తెలిసిన బ్రహ్మజ్ఞానులు, కృషివ్యవహారాదులనైనఁ–కృషి=దున్నుట, వ్యవహారాదులనైనఁ=ఉద్యోగము, వర్తకము మొదలగువాని నయినను, సల్పుదురు= చేయుదురు, రాజ్యంబయినఁ=రాజు, మంత్రి, స్నేహితులు, బొక్కసము, దేశము, దుర్గము,

త్రి త్రిపుటుల వివరము.

అంతరింద్రియములు :-	**వానివృత్తులు.**
జ్ఞాతృ	తెలిసికొనునది, తెలివి, తెలియఁబడునది.
మనస్సు	సంకల్పించునది, సంకల్పము, సంకల్పింపఁబడునది.
బుద్ధి	నిశ్చయించునది, నిశ్చయము, నిశ్చయింపఁబడునది.
చిత్తము	చంచలించునది, చంచలము, చంచలింపఁబడునది.
అహంకారము	అభిమానించునది, అభిమానము, అభిమానింపఁబడునది.
మధ్యేంద్రియములు :-	
శ్రోత్రము	వినునది, వినికిడి, వినఁబడునది.
త్వక్కు	స్పృశించునది, స్పర్శము, స్పృశింపఁబడునది.
చక్షువు	చూచునది, చూపు, చూడఁబడునది.
జిహ్వ	రసముల నెఱుఁగునది, రసము, రసముకలది.
ఘ్రాణము	వాసనచూచునది, వాసన, వాసనకలది.

బాహ్యేంద్రియములు :-

వాక్కు	పలుకునది,	పలుకు	పలుకఁబడినది.
పాణి	ఇచ్చునది,	ఈవి,	ఈయఁబడినది.
పాదము	నడుచునది,	నడక,	నడువఁబడినది.
పాయువు	విడుచునది	విడుపు	విడువబడినది.
గుహ్యము	ఆనందించునది,	ఆనందము,	ఆనందింపఁజేయునది.

ఈ వృత్తులన్నియును సత్త్వరజస్తమస్సు లనెడు గుణభేదములచేత అనంతములై యుండును. ఆ త్రిగుణములు కలసి మలినసత్త్వప్రకృతి. ఆ ప్రకృతియొక్క చేరిక కలది మనస్సు కాఁబట్టి పైని జెప్పఁబడిన వృత్తు లెల్లను మనస్సునఁ బుట్టుచు పెరుఁగుచు గిట్టుచు నుండును. త్రిపుటి యనఁగా మూఁడువృత్తులు కలది.

అవ :- ఆ బ్రహ్మవిదాదుల తారతమ్యములను చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ కామముఖారివర్గ మొక కాలమున న్వెలయం దొలంగు ని
ష్కామత నప్పుడే నిలువ స్వాంతమునం దల మియ్య రప్పులం
దామరసచ్ఛదంబుగతిఁ దత్త్వవిదు ల్విహరింతు రెల్లెడం
బామరమూకులట్ల తమ ప్రజ్ఞలఁ జూపక కూడి లోకులన్. 125

టీకా :- కామముఖారివర్గము–కామ=కోరికయే, ముఖ=మొదలుగాఁగల, అరివర్గము,

అరి=అంతశ్శత్రువులయొక్క, వర్గము=సముదాయము, ఒకకాలమునఁ=ఒకానొక వేళయందు, వెలయఁ=ప్రకాశించెనేని, నిష్కామతఁ=వైరాగ్యముచేత, అప్పుడే=తత్‌క్షణమే, తొలంగుఁ=వదలిపోవును, అనఁగా నిరంతరబ్రహ్మనిష్ఠయందు సత్త్వరజస్తమోగుణమయ మగు ప్రకృతి నశించియుండును గనుక అట్టి నిష్ఠగల బ్రహ్మవిదులయందు రజోగుణజన్యము లయిన కామక్రోధాదులు ప్రకాశించినతోడనే అణఁగుననుట. స్వాంతమునఁ= మనస్సు నందు, నిలువఁ=నిలుచుటకు, తలమియ్యరు=ఎడమియ్యరు, తత్త్వవిదులు= బ్రహ్మజ్ఞానులు, అప్పులఁ=జలములయందలి, తామరసచ్ఛదంబుగతిఁ= తామరాకువలె, లోకులంగూడి= జనులతోఁగలసి, పామరమూకులట్లు=అజ్ఞానులవలెను, మూఁగవాండ్రవలెను, తమ ప్రజ్ఞలఁ=తమ మహిమలను, చూపక=లోకులకు కనఁబఱుపక, ఎల్లెడఁ=అంతటను, విహరింతురు=తిరుగుచుందురు.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! కామము, క్రోధము, మోహము, లోభము, మదము, మత్సరము అనెడి అంతశ్శత్రువులు బ్రహ్మనిష్ఠులహృదయములయందు ఒకవేళ ప్రకాశించినను వారు వైరాగ్యవృత్తి గలవారగుటచేత ఆ కామక్రోధాదులను తమ హృదయములయందు నిలువనీయరు. బ్రహ్మవేత్తలు నీటియందు తామరాకున్న విధమున లోకులతో చేరికొని తమ మహిమలను లోకులకు చూపక యేమియును తెలియనివారివలెను మూఁగవారివలెను తిరుగుచుందురని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మవిదాదుల మనోవృత్తిభేదములను వివరించెద ననుచున్నారు.

> **మ॥ విను మాపూర్ణవివేక మాకసము దా వేత్రైనరీతిఁ లస**
> **ద్ఘనసద్బ్రహ్మవిదుండు దద్వరుఁడు ద ద్వర్యుం డనం బుత్ర! పా**
> **వనతద్బ్రహ్మవరిష్ఠుఁ డీజనులలో వర్తిల్లు నీనల్వురం**
> **దునఁ దద్వేత్తకుఁ దద్వరాదులకుఁ జేతో భేదము ల్దెల్పెదన్. 126**

టీకా :– పుత్ర=కుమారా, ఆ పూర్ణవివేకము=ఆ యఖండజ్ఞానము, తాఁ=తానయిన, ఆకసము=ఆకాశము, వేత్రైనరీతిఁ=పృథివ్యప్తేజోవాయువులలోఁ జేరియును వేత్రైన యటులు, లసద్ఘన సద్బ్రహ్మవిదుండు–లసత్=మనోహరుఁడైన, ఘన=శ్రేష్ఠుఁడైన, సత్= పూజ్యుఁడైన, బ్రహ్మవిదుండు=బ్రహ్మవేత్తయును, తద్వరుఁడు–తత్=ఆ బ్రహ్మవేత్తలలో, వరుఁ డు=శ్రేష్ఠుఁడైన బ్రహ్మవిద్వరుఁడును, తద్వర్యుండు–తత్=ఆ బ్రహ్మవిద్వరులలో, వర్యుండు= ఉత్తముఁడైన బ్రహ్మవిద్వర్యుఁడును, పావనతద్బ్రహ్మవరిష్ఠుఁడు–పావన=పవిత్రుఁడైన, తత్=ఆ బ్రహ్మవిద్వరీయులలో, వరిష్ఠుఁడు=అతిశయుఁడయిన బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడును, అనఁగా బ్రహ్మవిదుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు అనుట, అనఁ=అని చెప్పఁబడిన, ఈ జనులలోఁ=ఈ నలుగురియందును, వర్తిల్లుఁ=

ఆ యఖండజ్ఞానము ప్రకాశించును, ఈ నల్వురందునఁ=బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులనెడి యీ నలుగురియందును, తద్వేత్తకుఁ=ఆ బ్రహ్మవిదునకును, తద్వరాదులకుఁ–తత్=ఆ బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులకును, చేతోభేదముల్=మనోవ్యాపారభేదములను, తెల్పెదఁ=వక్కాణించు చున్నాను, వినుము=ఆకర్ణింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! భూ జలాగ్ని వాయుభూతములను అంటియును అంటకయున్నమింటివలె వెలిఁగెడి ఆ యఖండజ్ఞానము బ్రహ్మవిదుఁడు బ్రహ్మవిద్వరుఁ డు బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు అను నలువురయందును సమముగా ప్రకాశించుచున్నను బ్రహ్మవిదునకును కడమ ముగ్వురకును కలిగినట్టి మనోవృత్తి భేదములను వివరించెదను వినుమని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠ లనెడు జీవన్ముక్తులలో బ్రహ్మవిదునిలక్షణమును చెప్పుచున్నారు.

> **మ॥ మతి త న్పాయుతతిం దగం గ్రియల సన్మానింపుచుఁ ధైర్యసం**
> **యుతుఁడై బ్రహ్మవిదుండు వెండియు స్వవిధ్యుక్తక్రియ ల్లోకసం**
> **హితుఁడై పాయక తెల్వి సల్పుఁ దనకుఁ హేయంబులై నిష్ఠకుం**
> **బ్రతిపక్షంబులుగా వెలింగిన సదా బ్రహ్మార్పణప్రజ్ఞచేన్. 127**

టీకా :– బ్రహ్మవిదుండు=బ్రహ్మవిద్, బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులలో మొదటివాఁడైన బ్రహ్మవిదుఁడు, మతి=అంతర్ముఖమైన తెలివి, తఁ=ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁ డైన తన్ను, పాయుతతిఁ=బహిర్ముఖమై విడుచునప్పుడు, క్రియలఁ=లౌకికవైదికములగు సకల జగత్కార్యములను, తగఁ=లెస్సగా, సన్మానింపుచుఁ=విమర్శించి గౌరవించుచు, వెండియుఁ=పిమ్మట, ధైర్యసంయుతుఁడై=బహిర్వ్యాపారములను చేయుటచేత తన బ్రహ్మనిష్ఠ చెడుననుదిగులు లేనివాఁడై, స్వవిధ్యుక్తక్రియల్–స్వ=తనకు తగిన వర్ణాశ్రమములకు, విధి=వేదశాస్త్రములచేత, ఉక్త=చెప్పఁబడిన, క్రియల్=శ్రౌతస్మార్త ధర్మకార్యములను, లోకసంహితుఁడై, **"శ్లో॥ కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః, లోకసంగ్రహమేవాపి సంపశ్యఁ కర్తుమర్హసి, యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః, స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే"** అను గీతాచార్యులవచనప్రమాణములను పట్టి జనకాదులు బ్రహ్మనిష్ఠులయినను సత్కర్మానుష్ఠానపరులయి ముక్తులయిరనియును, పెద్దలు బహిర్ముఖులయిన సమయమందు బ్రహ్మ నుద్దేశించి విధి నిషేధ ప్రాయశ్చిత్త కామ్యక్రియలు తాము చేయనియెడల వారే చేయలేదే మన కేల యని పామరులు ఆ పెద్దలహృదయ నిర్ణయములను తెలియక సత్కర్మములు విడిచి భ్రష్ఠులగుదురనియు, తాము చేయు

మొదలయినవి మేసెను. అంతట కాఁపు ఏపు చెడి మాపును రేపును లోకులు చేసిన తలువపనులకు వ్యాకులపడుచు కొల్లపోఁగా మిగిలిన ధాన్యమును భుజించుచు సామాన్యముగ కాలము కడపుచుండెను. అట్టి సమయమున తన్ను చుట్టికొనియున్న చుట్టములు హెచ్చిన మచ్చికతో వచ్చి కాఁపును చూచి గ్రాసమునకు మోసము పొసఁగెనే అందుకు నీ వేమి చేయుచున్నావని యడిగిరి. కాఁపు సంచితధాన్యము లెక్కకు మించి యుండెను. దానిని పగవారు అపహరించిరి. రాఁబోవు పంట కొల్ల గాంద్రపాలయ్యెను. పయిరి నెల్ల జంగిలి పశువులు మొదలగునవి మేసెను. ఇంటను పదిలపఱచియున్న ధాన్యమును భుజించుచున్నా ననెను. ఇట్లనుటచేత దృష్టాంతమందు ఆగామి సంచితములు నశించె నని ప్రారబ్ధ మనుభవించి తీఱవలెనని యెఱుఁగవలెను. ఇఁక దార్ష్టాంతమందు ఆగామి సంచిత ప్రారబ్ధము లెట్లనిన లోకమందు అనాదియైన జీవుఁడు పుణ్యపాప మిశ్రకర్మములను చేయుచు రాఁగా ఒక్కదినమందు చేసిన పుణ్యపాప మిశ్రకర్మములు పెక్కుజన్మములకు హేతువులగును. ఇట్లు తన జీవితకాలము వఱకు చేయు పుణ్యపాప మిశ్రకర్మములు రాసులగును. వీనికే సంచిత మని పేరు. మరణించిన వెనుక మరల పుట్టుటకై ఆ సంచితమున పంచికొనఁబడిన కర్మము రాఁబోవుపుట్టుకకు కారణములైన పంచీకృత పంచమహాభూతమయ శరీరమును గలుగఁజేయును. ఆ శరీరముచేత కొన్ని పుణ్యపాపమిశ్రకర్మములను చేసి ఆ కర్మములవలన సుఖదుఃఖములను కొన్నిటి ననుభవించును. దీనికే ప్రారబ్ధమని పేరు. దీని ననుభవించుచు మరణపర్యంతము చేసిన పుణ్యపాప కర్మములకు ఆగామి యని పేరు. ఇదియును ఆ సంచితములో చేరుచు వచ్చును. ఇవ్విధముగ జీవుఁడు అనాదిగ కర్మములను చేయుచు వచ్చుచుండ సంచితము మించి వృద్ధిఁబొందుచు వచ్చును. కనుక యీ జీవుల జన్మములకు మితము కలుగదు. మితమెప్పుడు కలుగుననఁగా ఇటులు చటులముగ పుణ్యపాపమిశ్రకర్మములను చేయుచు వచ్చుచుండ ఒక్క జన్మమందు ఒక్కపుణ్యకర్మపరిపాకమువలన సంసారదుఃఖము నివర్తించుకొనవలయునను తెలివి కలిగి సంచితమునకు హేతువులయిన కామ్యకర్మములను చేయుటవలన చిత్తశుద్ధి రానేరదు. సంసారదుఃఖము తీఱనేరదు అని యెంచి కామ్యకర్మములను విడిచి విధివిహితములయిన సత్కర్మములను చేసి ఆ కర్మఫలములను భగవదర్పణము చేయ భక్తి కలుగును. ఆ భక్తివలన చిత్తము శుద్ధియగును. దానివలన సద్గురులాభము కలుగును. ఆ గురువునకు చతుర్విధశుశ్రూషలు చేయుచు సాధనచతుష్టయ సంపన్నుఁడై వేదాంతశాస్త్రశ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములను జేసి విజ్ఞానమును తాల్చి ఆ విజ్ఞానాగ్నివల్ల అజ్ఞానమును కాల్చి సర్వదుఃఖములను ప్రేల్చి రాగద్వేషాదుల చీల్చి జన్మబంధములను కూల్చి వెలుఁగుచుండును గనుక విజ్ఞానము కలిగినవెనుక చేయఁ బడిన పుణ్యపాపమిశ్రకర్మఫలములు అకర్తయయిన వీనిని అంటనేరవు. మఱి

శతాంగ, మాతంగ, తురంగ, భటాదులతో కూడిన సైన్యము అనెడి సప్తాంగములతో చేరిన రాజ్యమునయినను, పాలింతురు=ఏలుదురు, ఆర్జవవృత్తిఁ= శాంతస్వభావముతో, తపమైనఁ=కాయిక వాచిక మానసికరూప తపస్సునయినను, సలుపుదురు=చేయుదురు, క్షుచ్ఛాంతికై=ఆఁకలి తీఱుటకయి, భిక్షంబైనఁ=తిరిపెము నయినను, చేయుదురు= ఒనరింతురు.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! అజ్ఞానదశయందు చేయఁబడిన పూర్వజన్మమందలి యిచ్ఛ అనిచ్ఛ పరేచ్ఛ అనెడి త్రివిధప్రారబ్ధవిశేషములచేత మనుజులు పుడమియందు తిరుగుదురు. వారియందు ఆ ప్రారబ్ధకర్మములచేత బ్రహ్మవేత్తలు దున్నుటను ఉద్యోగముచేయుటను వర్తకము చేయుటను సప్తాంగములతోకూడిన రాజ్యమేలుటను శాంతస్వభావముతో కూడిన కాయిక వాచిక మానసికరూప తపస్సును చేయుటను ఆఁకలి తీఱుటకై తిరిపెము వెత్తుటను చేయుదురని తాత్పర్యము.

ప్రారబ్ధత్రయనిరూపణము

ఇచ్ఛాప్రారబ్ధమని అనిచ్ఛాప్రారబ్ధమని పరేచ్ఛాప్రారబ్ధమని ప్రారబ్ధము మూఁడు విధములు. ఇవి వివేకులకును, అవివేకులకును, సమానములయియున్నను వివేక ప్రారబ్ధమునకును, అవివేక ప్రారబ్ధమునకును భేదము గలదు. ఎట్లనఁగా అవివేకిప్రారబ్ధము ఆశ్వయుజమాసమందలి మేఘమువంటిది. ఆ మేఘము ఆశ్వయుజమాసమందు, స్వల్పముగ తోఁచి వెనుక అంతటను పర్వి ఏనుఁగుతొండములావుగల చినుకులతో కుండలతోడ ముంచి వంచినట్లు వర్షించి పైరులను మరుఁగజేసి యిండ్లు, గోడలు, గుడులు, గోపురములు, చెట్లు మొదలగువాని నేలపాలు కావించి ప్రాణులకు బహువిధదుఃఖములను గలుగఁజేయుతీరున అజ్ఞానికిని తొలుత స్వల్పముగానే యిచ్ఛపుట్టి, ఆ మేఘమువలెనే హృదయాకాశమున వ్యాపించి పరులకు బహువిధదుఃఖములను కలిగించి వానికిని ఇహపరలోకసుఖములను చెఱిచి నరకముపాలు చేయును.

వివేకియిచ్ఛ పుష్యమాసమందలి మేఘమువంటిది. అది పుష్యమాసమందు మింట నాలుగు ప్రక్కలను చుట్టుకొని యున్నను కొంచెముగ వానకురిసి పయిరులు లోనగు వానికి చేటుపాటిల్లనీయక ప్రాణులకును సుఖమునే కలిగించి తానును నశించును. అట్లే వివేకియిచ్ఛ కర్మవశమున పుష్యమాసమందలి మబ్బువలెనే జబ్బుగాక హృదయాకాశమున వ్యాపించియున్నను పరులను బాధింపక తన యిహపరలోకసుఖములకును హానిని సంపాదింపక దేహపోషణమాత్రమందే యుండును. ఈ తీరున వివేకియిచ్ఛాప్రారబ్ధము నకును, అవివేకియిచ్ఛాప్రారబ్ధమునకు తారతమ్యము తెలియవలెను.

మఱియును లోకమునందు అవివేకులు అసత్యము చేసి కన్నులు పోయి చచ్చిన

వారిని దొంగిలించి తలకొట్లఁబడినవారిని కులస్త్రీలను చెఱఁబట్టి బాడిసెలచేత మేను చెక్కఁబడినవారిని చూచి మన మీపనులు చేయరాదు. చేసితిమేని మనకును తప్పక మొప్పములు వచ్చునని తెలిసియును వారు చేతకానివారు, మనము సర్వసమర్థులము అని గర్వించి ఆ పనులను తాము చేసి తలకొట్లఁబడుచున్నారు. వివేకులయినవారు కోరికలు కలుగుట దుఃఖహేతువులని యెఱిఁగి ద్రవ్యార్జనపరులయిన సంసారులు అర్థములను సంపాదించుటయందును వానిని కాపాడుటయందును వానిని సెలవు చేయుటయందును దుఃఖపడుటను చూచి అర్థములు అనర్థహేతువులు, వానియందాసక్తి యుంచరాదు. ఉంచితిమేని యితరులకు దుఃఖములు సంభవించినట్లే తమకును దుఃఖములు సంభవించునని తలఁచి, సర్వవిషయములయందును ఆసక్తి వదలి ప్రయత్నింపకయే దొరికినంతటితో తృప్తి నొందియుందురు. వారికి శరీరపోషణ మాత్రమయిన పనులయందును శౌచాదిక్రియలయందును ఇచ్ఛ పుట్టును. గాని ఇతరవిషయములయందు ఇచ్ఛ పుట్టదు. ఇది వివేకులయిచ్ఛాప్రారబ్ధము.

అనిచ్ఛాప్రారబ్ధ మేది యనఁగా కోరకయే సంప్రాప్త మగు దుఃఖము. అది వివేకులకును, అవివేకులకును ఒక్క విధముగానే యుండును. తల, కాళ్లు, చేయి తాఁకుటయును కన్నీరు జాఱుటయును, వానచేత తడియుటయును, ఎండవల్ల కొట్టుపడుటయును కాశము, క్షయము, గుల్మము మొదలైన వ్యాధులు కలుగుటయును, పిడుగులు పడుటయును, గుడిగోపురప్రాకారమండపాదులు మీఁదఁ బడుటయును మొదలయినవానిచేత వచ్చిన దుఃఖములు, ఎండ, వాన, అగ్ని మొదలగువానివలన కలిగినసుఖములు వివేకులకును, అవివేకులకును సమానమయి యుండును. వీని యనుభవములే అనిచ్ఛాప్రారబ్ధము.

పరేచ్ఛాప్రారబ్ధము అవివేకులకును, వివేకులకును సమానమయి యుండును. ఎట్లనఁగా ఒక్క పురుషుఁడు మౌనముతో కూర్చుండి యుండఁగా మఱియొకఁడు వచ్చి వానికి మ్రొక్కి నీ వీపని చేయవలెనని మిక్కిలి వేఁడుకొనఁగా దాక్షిణ్యముచేత ఆ పని చేసి దానివలన వచ్చిన సుఖదుఃఖములను అనుభవించుట, ఈ అనుభవము వివేకులకును, అవివేకులకును సయితము ఒక్క విధముననే యుండును. ఇట్లు ప్రారబ్ధత్రయలక్షణములను విచారించి యీ ప్రారబ్ధముల యనుభవము అహంకారమునకే కాని అహంకారవిలక్షణుఁడనైన నాకు లేదని యెఱుఁగువాడే ముక్తుఁడని వేదాంతసిద్ధాంతము.

అవ :– బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుల నడవడులను మఱియును వివరించుచున్నారు.

మ॥ గత మాగామిఁ దలంచి చెందరు వ్యథం గౌతూహలం బాత్మ సం
గత మౌ దానిపురాకృతం బని నిరాకాంక్షం బరిగ్రాహ్యులై

మృతుఁ డుజ్జీవితుఁ డయ్యె నుష్ణఘృణి భూమిన్ సత్సుధారాశియై
పతితం బయ్యె నన న్విచిత్ర మని స్వప్రజ్ఞావిదు ల్గాంతురే. 129

టీకా :– స్వప్రజ్ఞావిదుల్–స్వ=ప్రత్యగాత్మయైన తనయొక్క, ప్రజ్ఞా=వివేకమును, విదుల్=ఎఱిఁగిన పండితులు, గతమున్=కడచినకార్యమును, ఆగామిన్=కాఁబోవు కార్యమును, తలంచి=స్మరించి, వ్యథన్=దుఃఖమును, కౌతూహలంబున్=సంతోషమును, చెందరు=పొందరు, ఆత్మసంగతము–ఆత్మ=మనస్సునందు, సంగతము=కూడిన ప్రారబ్ధకర్మానుభవమును, నిరాకాంక్షన్=అనిచ్ఛచేత, (ప్రాప్తించిన) పురాకృతం బని=పూర్వజన్మసంచితమని, పరిగ్రాహ్యులై=గ్రహించినవారయి, మృతుఁడు=పూర్వము చచ్చినవాఁడు, ఉజ్జీవితుఁడయ్యెన్=బ్రతికెను, ఉష్ణఘృణి=సూర్యుఁడు, భూమిన్=పుడమియందు, సత్సుధారాశియై=మేలయిన అమృతసముద్రమై, పతితం బయ్యెన్=పడెను, అనన్=ఇట్లని పలికినను, విచిత్రమని=అద్భుతమని, కాంతురే=చూతురా.

తాత్పర్యము :– ప్రత్యగాత్మయగు తన వివేకమును ఎఱిఁగిన పండితులు కడచిన కార్యములను కాఁబోవు కార్యములను తలఁచి ఖేదమును, మోదమును పొందరు. అప్పుడు సంప్రాప్తమైన ప్రారబ్ధకర్మానుభవమును అనిచ్ఛచేత ప్రాప్తించిన పూర్వజన్మార్జిత మని గ్రహించినవారై, పూర్వము ఎప్పుడో చచ్చినవాఁడు బ్రతికి వచ్చినాఁడని పలికినను, సూర్యుఁడు అమృత సముద్రమువలె చల్లనై భూమిమీఁదికి వచ్చి నాఁడని వాక్రుచ్చినను, రాకపోకలు మాయాకార్యములగుటవలన ఆ మాటలు వింతగా స్వాంతమున తలఁచ రని తాత్పర్యము.

ఆగామి సంచిత ప్రారబ్ధముల వివరము

ఒకకాఁపువానికి తామ్రపర్ణీతీరమున పదిపొలములు గలవు. ఆ పొలములను తానే దున్ని పైరుపెట్టును. ఒక్కొకపొలమునకు వేయికలములలెక్కను ఏఁడాదికి పదివేలకలములు పండును. వానియందు వేయికలములు తనయింటి గ్రాసమునకును, ఏనూఱుకలములు విత్తనమునకును, ఏనూఱుకలములు ధర్మమునకును, వేయికలములు వ్యవసాయపు కర్చులకును, వేయికలములు సర్కారు పన్నులకును, పోఁగా మిగిలిన ఆఱువేలకలములను అమ్ముటకు పదిలపఱచి యుంచును. ఆ ధాన్యము సంచిత మనఁబడును. ఇంటి గ్రాసమునకు నిలిపిన వేయికలముల ధాన్యము ప్రారబ్ధ మనఁబడును. పెద్దపైరును మొలకపయిరును ఎన్నువిడిచినపయిరును పండినపంటయును ఆగామి యనఁబడును. ఇట్లు ఏఁటేఁట జరుగుచుండ ఆ యూరివారికిని ఆ కాఁపునకును ప్రబలకలహము సంభవించెను. అప్పుడు పగవారు తెగఁబడి యిల్లు దూఱ దాఁచఁ బెట్టిన ధాన్యమును దోఁచుకొనిపోయిరి. రాఁబోవు పంటధాన్యమెల్లను తుంటరితనముచేత కడుపుమంట ప్రబల కొల్లగాండ్రు కొల్లగొనిపోయిరి. పైరు నంతయును జంగిలిపశువులు, గుఱ్ఱములు, గాడిదెలు

నెఱవేర్చినట్టి, సద్భావ=మంచిమనస్సుగల వారియొక్క, శ్రీలౘ=సంపదలచేత, చెలంగి= అతిశయించి, ఉందురని=వసింతురని, వేదంబులు=శ్రుతులు, మొఱల్పెట్టుౘ= ఘోషించును, ఆ జీవన్ముక్తులు=ప్రసిద్ధులయిన బ్రహ్మవిదుఁడు బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు అనువారు, పొందుముక్తి సుఖసంశ్రీౘ– పొందు=పొందుచుండెడి, ముక్తి=విదేహ కైవల్యపద ప్రాప్తియందలి, సుఖసంశ్రీౘ= ఆనందసంపదను, తెల్పౘ=తెలియఁ జేయుటకు, ఏరికిౘ=ఎవరికి, ఔౘ=తరమగును, అనఁగా బ్రహ్మవిద్వరాదులు పొందు సుఖసంపద యిట్టిదని తెలుప బ్రహ్మాదులకును శక్యము గాదనుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! జీవన్ముక్తులైన బ్రహ్మవిద్, బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులను ఎల్లప్పుడును అక్కఱగలిగి మక్కువతో దర్శనముచేయు పుణ్యపురుషులు బ్రహ్మ విష్ణురుద్రులను దేవేంద్రుఁడు మొదలగు ముప్పదిముక్కోటిదేవతలును మహానందమును చెందునట్లుగ గోదాన భూదానాన్నదానాది సమస్తదానములను, గంగ కావేరి గోదావరి మొదలగు పుణ్యనదీ తీర్థస్నాన తర్పణాదులను, అయోధ్య, మధుర, ద్వారవతి, కాశి, కాంచి, శ్రీకాళహస్తి, హాలాస్య, చిదంబర, శ్రీశైలాది పుణ్యక్షేత్ర నివాసములను, అగ్నిష్టోమాతిరాత్ర పౌండరీకాది యజ్ఞములను, అగ్రహార తటాక దేవాలయ వనాది ప్రతిష్టలను, నిత్య నైమిత్తిక కర్మములను, ఎండ, వాన, మంచులకు సంచలింపక పంచాగ్ని మధ్యమున నిలిచి తపస్సులు చేయుటయును, సప్తకోటిమహామంత్ర జపానుష్ఠానములను, బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనియమములను అష్టాంగసహిత మంత్ర లయ హఠ రాజయోగములను, శైవశాక్త గాణాపత్య సౌరకాపాలిక వైష్ణవాది మతాంతరాగమదీక్షా చరణములను, తర్కవ్యాకరణ ధర్మశాస్త్ర మీమాంసా వేదాధ్యయనములను చేసిన మహానుభావులవలె మహానందమును పొందుచుందురని వేదములు మొఱపెట్టుచుండును. ఇఁక ఆ బ్రహ్మవిద్వరాదులు పొందెడు విదేహ కైవల్య పదప్రాప్తి సుఖసంపద వాఙ్మనోతీతమగుటచేత ఇట్టిదని తెలుప నెవ్వరికిని తరము గాదని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆగామిసంచితప్రారబ్ధకర్మ విమోచనమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ భూతానేకభవార్జితక్రియలు నిర్మూలంబు లౌఁ దూలసం
ఘాతం బౌర్వముఁ జేరి కాలుగతిఁ జిద్గాఢాగ్ని నాగామిసం
జాతం బందక దానఁ దోఁడె మయి నాశం బౌను బ్రారబ్ధ మా
పూతప్రాజ్ఞులయందనిచ్ఛలఁ జెడుౘ భోగింప భోగ్యంబునై. 134

టీకా :– ఔర్వముౘ=బడబాగ్నిని, తూలసంఘాతంబు=దూదిరాశి, చేరి=అంటి, కాలుగతిౘ= మండినవిధమున, చిద్గాఢాగ్నిౘ=విజ్ఞానమనెడు కార్చిచ్చునందు, భూతానేక భవార్జిత క్రియలు–భూత=గతించిన కాలమందలి, అనేక=లెక్కలేని, భవ=జన్మములయందు, ఆర్జిత=

యాపుణ్యపాపమును కొనిపోదురు. **"శ్లో॥ ప్రారబ్ధం భోగతో నశ్యేత్తత్త్వజ్ఞానేన సంచితమ్, ఆగామి ద్వివిధం కర్మ తద్ద్వేషి ప్రియవాదినోః"** అని యున్నది కాఁబట్టి యీ ఆగామిసంచిత ప్రారబ్ధములను తుదముట్ట విచారించి యివి అహంకారమునకుఁగాని అహంకారసాక్షినైన నాకు లేవని యెఱుఁగు వాఁడే ముక్తుఁడని వేదాంతసిద్ధాంతము.

అవ :– బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుల లక్షణములను చెప్పుచున్నారు.

చ॥ ఇతరులు ముప్వురుం దివిరి యీశ్వరనిష్ఠ వెలుంగ వారిలో
వతులవరుండు నిల్వఁ దను వన్నరసమ్ములఁ గోరు వర్యుఁ డం
చితగతిఁ దెల్ప నన్యు లెదఁ జింతనఁ జేయుఁ దదన్నపానముల్
సతతసమాధి నట్టులఁ దలంపక యుందు వరిష్ఠుఁ డెంతయున్. 130

టీకా :– ఇతరులు=మొదటి బ్రహ్మవిదునికంటె, అన్యులైన=ముప్వురును, బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులు ముప్వురును, ఈశ్వరనిష్ఠౘ=పరబ్రహ్మసమాధిని, తివిరి=పూని, వెలుంగౘ=ప్రకాశింపఁగాను, వారిలోౘ=ఆ ముగ్గురిలోపల, అతులవరుండు= సమానరహితుఁడగు బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, తనువు=శరీరము, నిల్వౘ=నిలుచుటకు, అన్నరసములౘ=అన్నమును, నీళ్ళను, కోరుౘ=అభిలషించును, వర్యుఁడు=బ్రహ్మ విద్వరీయుఁడు, అన్యులు=ఇతరులు, అనఁగా భక్తజనులు, అంచితగతిౘ=ఒప్పునట్టి రీతివల్ల, తెల్పౘ=ప్రబోధింపఁగా, తదన్నపానములు=ఆ యన్నమును, నీళ్ళను, ఎదౘ= ఉల్లమునందు, చింతనఁజేయుౘ=తలంచును, సతతసమాధిౘ=ఎడతెగని బ్రహ్మనిష్ఠవల్లను, అట్టులౘ=ఆ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయులవలె, వరిష్ఠుఁడు=బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు, ఎంతయుౘ=ఏ మాత్రమును, తలంపకయుండౘ=అన్నపానములను స్మరింపకయుండును.

తాత్పర్యము :– బ్రహ్మవిద్వరుఁడును, బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడును, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడును పరబ్రహ్మనిష్ఠను పూని వెలుఁగుచుందురు. ఆ ముప్వురిలో బ్రహ్మవిద్వరుఁడు శరీరము నిలుచుటకు తానుగానే నిష్ఠనుండి మేల్కొని అన్నపానములను కోరును. బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు శిష్యులు మేల్కొల్ప నిష్ఠనుండి మేల్కొని ఆ యన్నపానములను తీసికొనఁదలఁచును. బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు ఎడతెగని బ్రహ్మనిష్ఠలో నుండి తానుగాఁ గాని యితరులవలనఁగాని మేలుకొనుటలేనందున అన్నపానముల నెప్పుడును తలఁపక యుండునని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మవిద్వరాదుల ఫలితస్థితిని జెప్పుచున్నారు.

చ॥ త్రిభువనదుర్లభామృతసుధీయుతు లా గతి నెంద తైనఁ ద
చ్ఛుభ మగుముక్తి యొందెయగు క్షోణి సమాధిఁ బ్రయాసభేద మే
విభవ మొసంగు నాఁగ వరవిశ్రుతవర్యవరిష్ఠు లెందు వా
రభయులు నిష్ఠఁదత్త్వవిదుఁడందుఁగొఱంత యొసంగ లౌక్యముల్. 131

టీకా :– ఆ గతిన్=పైనఁజెప్పినట్లు, త్రిభువనదుర్లభామృతసుధీయుతులు–త్రిభువన= భూలోక భువర్లోక, సువర్లోకములచేత, దుర్లభ=పొందశక్యము గాని, అమృత= కైవల్యము యొక్క, సుధీ=జ్ఞానముతోడ, యుతులు=కూడియుండెడు జీవన్ముక్తులు, ఎందఱైనన్= ఎంతమందియైనను, తచ్ఛుభమగుముక్తి=నిత్యమంగళస్వరూప మయిన యా మోక్షము, ఒండెయగున్=ఒక్కటేయగును, క్షోణిన్=భూమియందు, సమాధిన్=సవికల్పక నిర్వికల్పక నిష్ఠచేత, ప్రయాసభేదము–ప్రయాస=శరీరేంద్రియనిగ్రహము మొదలగు శ్రమములతో కూడిన, భేదము=వేఱుపాటు, ఏవిభవమున్=ఏ భాగ్యమును, ఒసంగున్=ఇచ్చును, నాఁగన్=అని యడుగఁగా, వరవిశ్రుతవర్యవరిష్ఠులు–వర=బ్రహ్మవిద్వరుఁడు, విశ్రుత=ప్రసిద్ధుఁడయిన, వర్య=బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు, వరిష్ఠులు=బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు, ఎందున్=ఎక్కడను, వారు=ఆ ముువ్వురును, అభయులు=జన్మమృత్యు సుఖదుఃఖాది భయములు లేనివారు, బ్రహ్మవిదుఁడు=మొదటివాఁడయిన బ్రహ్మవిదుఁడు, నిష్ఠన్= బ్రహ్మనిష్ఠయందు, లౌక్యముల్=వేదోక్తకులాచార ధర్మములయిన స్నానసంధ్యా జపహోమ వేదపాఠ దేవపితృతర్పణ వైశ్వదేవ దేవతార్చనములు మొదలు యిహలోక వ్యవహారములు, ఎసంగన్=ప్రబలఁగా, కొఱంత=నిష్ఠయందు తక్కువను, అందున్=పొందును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! భూలోక, భువర్లోక, సువర్లోకములయందలి జనులచేత పొందఁదరముగాని బ్రహ్మజ్ఞానముగల జీవన్ముక్తులు బ్రహ్మవిద్, బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠ లనెడు భేదములచేత ఎందఱైనను మోక్షము ఒక్కటే యగును అని యాచార్యుఁడు పలుకఁగా విని ఓస్వామీ! బ్రహ్మవిదాదులకు దేహేంద్రియ నిగ్రహము మొదలగు శ్రమలతోఁ గూడిన నిష్ఠాభేదము ఏమి భాగ్యము నిచ్చును? అనఁ గా బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులు కర్మములు చేయుటచేత పుణ్యలోకసుఖములు కలుగును చేయనందున పుణ్యలోకసుఖములు కలుగవు అనెడు భయము లేక యుందురు. బ్రహ్మవిదుఁడు ఆ భీతిలేకయే లోకులు చెడుదు రనెడుభీతి గలిగి లోకోపకారముగ వేదోక్తములయిన కులాచారధర్మములగు స్నానసంధ్యావందన జప హోమవేదపాఠ దేవపితృతర్పణ వైశ్వదేవ దేవతార్చనా తిథిపూజలును శిష్యులకు వేదాంతశాస్త్రముల బోధించుటయును కలవాఁడగుటచేత నిష్ఠయందు కొంచెము తక్కువయయి యుండునని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మవేత్తలు మూఢులవిధమున సంచరించుచుండియును విలక్షణులై యుండు విధమును దృష్టాంతముతోడ చెప్పుచున్నారు.

ఉ॥ శేముషిశూన్యకర్మఠులు జీవితు లౌగతి నాత్మవేత్త లీ
భూమిఁ జరించుచున్ స్థిరతఁ బూని యహమ్మతిఁ బాసి వెన్క నే

నేమమునం జరింప రన నింగి తొలంగినభంగి నన్నిటిన్
భూమిజలాదు లైక్యముల బొందినమాడ్కి వసింతు రెందులన్. **132**

టీకా :– శేముషిశూన్యకర్మఠులు–శేముషిశూన్య=తెలివిలేని, కర్మఠులు=శ్రౌతస్మార్తాది నిత్యనైమిత్తిక కర్మములయం దాసక్తిగలవారు, జీవితులౌగతిన్=బ్రతికెడు విధమునను, ఆత్మవేత్తలు=బ్రహ్మవిదాదులు, స్థిరతన్=చిత్తవిశ్రాంతిని, పూని=వహించి, అహంమతిన్ =అజ్ఞానమును, పాసి=విడిచి, భూమిన్=పుడమియందు, చరించుచున్= తిరుగుచును, వెన్కన్=పిమ్మట, ఏనేమమునన్=ఏ నియమముచేతను, చరింపరు=ఇతర వ్యవహారముల యందు సంచరింపరు, అనన్=అని పలుకఁగాను, నింగి=ఆకాశము, అన్నిటిన్=భూమి మొదలగు సకలద్రవ్యములనుండి, తొలంగినభంగిన్=కూడని విధమునను, భూమి= పృథివియు, జల=ఉదకమును, ఆదులు=మొదలగునవి, ఐక్యములన్= ఐకమత్యములను, పొందినమాడ్కిన్=చెందిన విధమునను, ఎందులన్=ఎచ్చటను, వసింతురు=సంచరింతురు.

తాత్పర్యము :– ఓ స్వామీ! బ్రహ్మజ్ఞానము లేక శ్రౌతస్మార్త నిత్యనైమిత్తిక కర్మములను ఆసక్తితో చేయుచు వర్తకము, జ్యౌతిషము, వ్యవసాయము, వైద్యము, ఉద్యోగము మొదలయిన వృత్తులచేత జీవించుమూఢులవలెనే బ్రహ్మజ్ఞానమందు పూర్ణులయి చిత్తవిశ్రాంతి గలిగి యుండు బ్రహ్మవేత్తలును సంచరించుచుందురు. అట్లు సంచరించు బ్రహ్మవేత్తలు ఏమహత్త్వము చేత వెనుక అన్ని పనుల విడిచి మూఢులవలె సంచరింపక యుందురు? అని శిష్యుఁడడుగఁగా భూమిజలాదులు ఒకటితో ఒకటి కలసియున్న విధమున మూఢులతోకూడి తిరుగుచు ఆకాశము, భూజలాదులతో కలసియుండియును కలియక యున్న విధమున మూఢులచేరికను విడిచి వసింతురని తాత్పర్యము.

అవ :– బ్రహ్మవిద్వరాదులను సందర్శించువారలకుఁ గలుగుఫలమును వారు పొందు ముక్తిసుఖమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ జీవన్ముక్తులఁ గాంచువారలు విరించి శ్రీశపుష్పాస్త్రభి
ద్దేవానీకము మోద మంద బహుసత్కృత్యంబులం దీర్చు స
ద్భావశ్రీలఁ జెలంగి యుందు రని వేదంబు ల్మొఱ ల్వెట్టు నా
జీవన్ముక్తులు పొందుముక్తిసుఖ సంశ్రీఁ దెల్ప నౌ నేరికిన్. **133**

టీకా :– జీవన్ముక్తులన్=బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులను, కాంచువారలు=సందర్శించువారు, విరించి...కము–విరించి=బ్రహ్మయును, శ్రీశ=విష్ణువును, పుష్పాస్త్రభిత్=రుద్రుఁడును, దేవానీకము=దేవతలసముదాయమును, మోదమందన్= ఆనందించునటులు, బహుసత్కృత్యంబులన్–బహు=అనేకవిధములైన, సత్కృత్యంబులన్= విధినిషేధకామ్యప్రాయశ్చిత్తాది పుణ్యకార్యములను, తీర్చుసద్భావశ్రీలన్–తీర్చు=

టీకా :– ఉక్తస్వానుభవాత్మసంభవ–ఉక్త=శాస్త్రములయందు చెప్పcబడిన, స్వ=ప్రత్యగాత్మ యొక్క, అనుభవ=అనుభూతిగల, ఆత్మసంభవ=పుత్త్రా, నభంబు=ఆకసము, ఉత్కృష్టమై =పృథివి మొదలగు నాలుగుభూతములకంటె శ్రేష్ఠమై, నిండినన్=ఆ నాలుగు భూతముల యందు వ్యాపించియున్నదైనను, రక్తిన్=ఆసక్తితోడ, కూపమున్=బావిని, త్రవ్వన్=తవ్వc గా, అందున్=ఆ బావియందు, దివి=ఆకాశము, వే=వేగముగ, రాజిల్లున్=ప్రకాశించును, అనcగా వెంటనే కనcబడు ననుట అట్లు=ఆ ప్రకారము, ఆత్మ=బ్రహ్మాభిన్న కూటస్థ స్వరూపము, మఱియున్=తిరుగా, ఇంపొందన్=ఆనంద మతిశయింపcగాను, శాస్త్రోక్తజ్ఞాన సువేద్యమై–శాస్త్ర=వేదాంతశాస్త్రమందు, ఉక్త=చెప్పcబడిన, జ్ఞాన=బ్రహ్మ జ్ఞానముచేత, సువేద్యమై=లెస్సగా తెలియcదగినదై, సద్యుక్తిన్–సత్=ప్రశస్తమయిన, యుక్తిన్= ఊహచేత, చూడన్=కనుటకు, సదా=ఎల్లప్పుడును, సద్యోముక్తి=జీవన్ముక్తి, శోభిల్లcగన్=తేజరిల్లునట్లు, వెల్గున్=ఒప్పును, తదర్థము=ఆ పరబ్రహ్మము, ఈవు=నీవు, అగుము= కమ్ము.

తాత్పర్యము :– ఓయి కుమారా! ఆకాశము అంతట నిండి యున్నదైనను బావిని త్రవ్వేనేని దానియందు ఆకాశము కనcబడును. ఆ తీరుననే పరబ్రహ్మము అంతట నిండి యున్నను, వేదాంతశాస్త్రవిచారణచేతc గలిగిన దివ్యజ్ఞానమువలన ఆ పరబ్రహ్మమే కనcబడును గనుక నీచేత తెలియcబడిన పరబ్రహ్మము నీవు కమ్మని తాత్పర్యము.

అవ :– మఱియు సదసత్తులను తెలుపుచున్నారు.

మ॥ తగుc ద్రైగుణ్యజగంబు స్వప్నపురవంధ్యాపుత్రగంధర్వరా
ణ్ణగరస్థాణునరాభ్రపుష్పమృగతృష్ణావారిపాశాహిస
ద్గగనశ్యామలశుక్తిరౌప్యశశశృంగభ్రాంతులం బోలి యీ
వగు మా సర్వము వీడి బ్రహ్మము మదీయాజ్ఞన్ నిజప్రజ్ఞచేన్. 139

టీకా :– త్రైగుణ్యజగంబు–త్రైగుణ్య=సత్త్వరజస్తమోగుణ వికారమైన, జగంబు=లోకము, స్వప్న...రులన్–స్వప్నపుర=కలలో చూచినపట్టణము, వంధ్యాపుత్ర=గొడ్రాలికొడుకు, గంధర్వరాణ్ణగర=గంధర్వరాజులపురము, స్థాణునర=దారుపురుషుcడు, అభ్రపుష్ప= ఆకాశ పుష్పము, మృగతృష్ణావారి=ఎండమావులజలము, పాశాహి=త్రాటిపాము, సద్గగన శ్యామల=నిర్మలమగు ఆకాశమందలినలుపు, శుక్తిరౌప్య=ముత్తెపుచిప్ప వెండి, శశశృంగ= కుందేటికొమ్ము (వీనియందు తోcచెడు) భ్రాంతులన్=భ్రమలతోడ, పోలి=సమానమై, తగున్=ఒప్పును. ఈవు=నీవు, మదీయాజ్ఞన్–మదీయ=నాయొక్క, ఆజ్ఞన్=శాసనము చేతను, నిజప్రజ్ఞచేన్=స్వకీయమైన వివేకమువలనను, ఆ సర్వమున్=భ్రమ రూపమయిన ఆ సర్వముతోcగూడిన జగమును, వీడి=వదలి, బ్రహ్మము=సర్వవిలక్షణ మయిన కూటస్థబ్రహ్మము, అగుము=కమ్ము.

సంపాదింపcబడిన, క్రియలు=పుణ్యపాపమిశ్రకర్మములు, నిర్మూలంబులౌన్=మొదలంట చెడును, దానన్=అట్లుచెడుటచేత, ఆగామి=భవిష్యజ్జన్మహేతువగు కర్మము, సంజాతం బందక=పుట్టక, అనcగా తలయెత్తక, తోడెమయి=స్వల్పమయి, నాశంబౌన్=చెడును, ప్రారబ్ధము=అప్పుడనుభవించు కర్మము, ఆపూతప్రాజ్ఞులయందున్=ప్రసిద్ధులును పవిత్రులును నిత్యానిత్యవస్తు వివేకముగల పండితులును అయిన ఆ బ్రహ్మవిదాదుల యందు, అనిచ్ఛలన్=నిరభిలాషలచేత, భోగింపన్=అనుభవించుటకు, భోగ్యంబునై= అనుభవ నీయమైన వస్తువై, చెడున్=నశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుcడా! బడబానలముచేత దూదికుప్ప బూదియైన మాదిరిగ విజ్ఞానమనెడుగాఢాగ్ని చేత కడచినకాలమందలి బహుజన్మములలో సంపాదింపcబడిన పుణ్యాపాపమిశ్ర రూపమైన సంచితకర్మము మొదలంట చెడును. వేcగినవిత్తనము మొలక యెత్తనట్టుగ రాcబోవుజన్మములకు కారణమయిన ఆగామికర్మము ఆ జ్ఞానాగ్ని సెగచేత వగచెడి సగమై తెగటాఱును. అనుభవించుచున్న ప్రారబ్ధకర్మము త్రిలోకప్రసిద్ధులును నిత్యపవిత్రులును నిత్యానిత్యవస్తువివేకముగల వారును అయిన ఆ బ్రహ్మవిదుcడు మొదలగు వారిచేత నిరభిలాషముగ అనుభవింపcబడి చెడిపోవునని తాత్పర్యము.

అవ :– పుణ్యకర్మములు ఉత్తమజన్మములకును, పాప కర్మములు అధమజన్మమునకును, మిశ్రకర్మములు మధ్యమజన్మములకును కారణము లగుటవలన జన్మరహితులయిన విదేహముక్తులయందు ఆ కర్మములు తొలcగుటకు కారణమును చెప్పుచున్నారు.

శా॥ ఆ యారబ్ధముc జెందువేళల భవిష్యజ్జన్మ హేతుక్రియల్
చేయం జొత్తురు శాంతులైన నవి సంక్షీణంబు లెట్లొ నన్
శ్రేయస్కాములు సంస్తుతిం గుజను లాక్షేపంబునం దత్క్రియా
శ్రేయఃపంకము లంద వారియెడ నిస్తేజంబులై వీడవే. 135

టీకా :– శాంతులైనన్=శుద్ధసాత్త్వికవృత్తిగలవారైనను, ఆ యారబ్ధమున్=ఆ ప్రారబ్ధ కర్మమును, చెందువేళలన్=అనుభవించుసమయములయందు, భవిష్యజ్జన్మహేతు క్రియల్–భవిష్యత్=రాcబోయెడు, జన్మ=పుట్టుకలకు, హేతు=కారణములయిన, క్రియలు= పుణ్యాపాపకర్మములను, చేయన్=ఒనర్చుటకు, చొత్తురు=ప్రవేశింతురు, అవి=ఆ పుణ్యాపాప కర్మములను, సంక్షీణంబులు=నశించునవి, ఎట్లొననన్=ఎవ్విధముగ నగు ననcగా, శ్రేయస్కాములు=మేలు గోరువారు, సంస్తుతిన్=స్తోత్రముచేతను, కుజనులు=కుచ్ఛితులు, ఆక్షేపంబునన్=దూషణము చేతను, తత్క్రియాశ్రేయఃపంకములు–తత్=ఆ బ్రహ్మవేత్తలు చేసెడు, క్రియా=ఆగామి క్రియలయొక్క, శ్రేయః=పుణ్యములును, పంకములు= పాపములును, అందన్=చెందcగాను, వారియెడన్=ఆ బ్రహ్మజ్ఞానులయందు, నిస్తేజంబులై= నాశములై, వీడవే=పుణ్యపాపములను తొలcగిపోవా?

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! బ్రహ్మవిదుఁడు మొదలయినవారు శాంతవృత్తిగలిగి అనిచ్ఛచేత ప్రారబ్ధకర్మములను అనుభవించు సమయమందు చేయఁబడు పుణ్యపాప కర్మములు మఱుజన్మములకు కారణములు గాక యే తీరున నశించునని శిష్యుఁడనఁగా మూఢులు ఆ బ్రహ్మవిదుఁడు లోనగువారిని నిందించి వారిపాపములను సజ్జనులు వారి మహిమలను తెలిసి పూజించి పొగడి వారిపుణ్యములను పొందుదురు గనుక వారు పుణ్యములును పాపములును లేక సుఖదుఃఖములు పుణ్యపాపములు మానావమానములు మొదలయినవానికి విలక్షణమయిన పరబ్రహ్మస్వరూపులయి యుందురని తాత్పర్యము.

అవ :– శరీరత్రయవిమోచనమును జెప్పుచున్నారు.

మ॥ అరయఁ దుర్లభ మైన చిచ్ఛిఖిని హేత్వంగంబు స్థూలంబు దు
స్తరఘోరాగ్నిని బ్రేతమై భసిత మౌ స్వప్నాంగ మంతం జెడుం
బరితప్తాయసపిండ మంబుకణ మే పారం దెగం బీల్చిన
ట్లురుధైర్యస్థితి నుండ వేత్తలు మనీషోన్మవ్యవస్థ౯ సుతా. 136

టీకా :– సుతా=కుమారా, ఉరుధైర్యస్థితి౯–ఉరు=అతిశయమయిన, ధైర్య=రాగద్వేషాదుల చేత చలింపఁబడని మనస్సుయొక్క స్థితి౯=నిలుకడచేత, వేత్తలు= బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులు, మనీషోన్మన్యవస్థ౯–మనీషా =విజ్ఞానస్వరూపమయిన, ఉన్మన్యవస్థ౯=అమనస్కనిష్ఠయందు, ఉండ౯=ఉండఁగా, అరయ౯=విమర్శించుటకు, దుర్లభము=శక్యముగానిది, ఐన చిచ్ఛిఖి౯=అయినట్టి జ్ఞానాగ్నిచేత, హేత్వంగంబు= అవిద్యామయమైన కారణశరీరమును, ప్రేతమై=పీనుఁగై, స్థూలంబు=స్థూలశరీరము, దుస్తరఘోరాగ్ని౯–దుస్తర=దాఁటఁగూడని, ఘోర= భయంకరమయిన, అగ్ని౯=శ్మశానాగ్ని చేత, భసితమౌ౯=భస్మమైనదగును, అంత౯=పిమ్మట, స్వప్నాంగము=సూక్ష్మశరీరము, పరితప్తాయసపిండము–పరితప్త=లెస్సగా కాలిన, అయసపిండము=ఇనుపముద్ద, అంబుకణము=నీటిబొట్టును, ఏపార౯=లెస్సగా, తెగ౯= నశించులాగున, అనఁగా ఇంకునట్లు, పీల్చునట్లు=ఆకర్షించువిధమున, చెడు౯=నశించును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! బ్రహ్మవిద్ బ్రహ్మవిద్వర, బ్రహ్మవిద్వరీయ, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులు అంతశ్శత్రువులయిన రాగద్వేషాదులచేత చలింపఁబడని మనస్సుయొక్క నిలుకడచేత విజ్ఞానస్వరూపమయిన అమనస్కనిష్ఠయందు ఉండఁగా విమర్శించి తెలియుటకు శక్యముగాని జ్ఞానాగ్నిచేత కారణశరీరమును, పీనుఁగై భయంకరమైన శ్మశానాగ్ని చేత స్థూలశరీరమును భస్మమగును. కాలిన యినుపముద్ద నీటిబొట్టును పీల్చినట్లు జ్ఞానాగ్నికిని శ్మశానాగ్నికిని నడుమనున్న సూక్ష్మశరీరము ఉండ నెడము లేనందున తనంతటనే నశించునని తాత్పర్యము.

అవ :– విదేహముక్తిలక్షణమును జెప్పుచున్నారు.

మ॥ కలశోపాధులు డింద నందుఁ గల యాకాశంబు లైక్యంబులై
వెలయుం దద్వదుపాధులెల్లఁ జెడ నవ్వేళ౯ వివేకుల్ముదం
బలర౯లోవెలి నేకమై పరమమై యాద్యంతశూన్యంబునై
కలయ౯ వెల్గు విదేహముక్తిఁ గని సత్కళ్యాణులై యుండరే. 137

టీకా :– కలశోపాధులు–కలశ=ఘటముయొక్క, ఉపాధులు=నాలుగువిధములైన భేదోపాధులు, అనఁగా ఘటమును ఘటమందలి ఘటజాతియగు ఘటత్వమును ఘటరూపమును, ఘటరూపమందలి రూపజాతియగు రూపత్వమును లేక మృద్వికారమైన ఘటమను పేరుగల కడవ బాన చట్టి, బుంగ, దుత్త, ముంత, మూఁకుడు మొదలయిన ఉపాధి భేదములును, డింద౯=నశింపఁగానే, అందు౯=ఆ కుండ మొదలగువానియందు, కలయాకాశంబులు=ఉన్నమిన్నులు, ఐక్యంబులయి=మహాకాశమందుఁగలసినవై, వెలయు౯=ప్రకాశించును, తద్వత్=ఆ తీరుననే, ఉపాధులెల్ల౯=జీవేశ్వర స్థూలసూక్ష్మ కారణ మహాకారణములనెడి చతుర్విధోపాధులన్నియును, చెడ౯=క్షీణింపఁగానే, అవ్వేళ౯=ఆ నశించిన సమయమందు, వివేకులు=బ్రహ్మజ్ఞానులు, ముదంబు=ఆనందము, అలర౯=ప్రకాశింపఁగాను, లో౯=అంతరంగమందును, వెలి౯=బహిరంగమందును, ఏకమై=సజాతీయ, విజాతీయ స్వగతభేదములు లేనిదై, పరమమై=అన్నిటికంటె నెక్కువయై, ఆద్యంతశూన్యంబునై=ఉత్పత్తిస్థితినాశములు లేనిదై, కలయ౯=అంతటను, వెల్గు విదేహముక్తి౯–వెల్గు=ప్రకాశించుచున్న, విదేహముక్తి౯=విదేహకైవల్యమును, కని=పొంది, సత్కళ్యాణులై=నిత్యమంగళమగు పరబ్రహ్మస్వరూపులై, ఉండరే=ఉండరా–ఉందురనుట.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! కుండ, ముంత, దుత్త, చట్టి, బుంగ మొదలయినవి పగులఁగానే వానియందలి ఆకాశము మహాకాశమునఁ గలిసినవిధమున స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ, మహాకారణ శరీరములు నశింపఁగానే బ్రహ్మజ్ఞానులు నిత్యానందస్వరూపమును అన్నిటికంటె నెక్కువ యైనదియును పుట్టుట, పెరుఁగుట, గిట్టుటలు లేనిదియును అంతటను నిండి వెలుఁగుచున్నదియును అయిన విదేహముక్తిని పొంది నిత్యమంగళమయిన పరబ్రహ్మస్వరూపులై యుందురని తాత్పర్యము.

అవ :– ఈ యనుభవ మెల్లప్పుడును ఒక్కతీరున ఉండునా యని శిష్యుఁడడుగఁగా ఆచార్యులు దృష్టాంతముతోడఁ దెలుపుచున్నారు.

శా॥ ఉక్తస్వానుభవాత్మసంభవ! నభంబుత్కృష్టమై నిండిన౯
రక్తిం గూపముఁ ద్రవ్య నందు దివి వేరాజిల్లున ట్లాత్మ శా
స్త్రోక్తజ్ఞానసువేద్యమై మతియు నింపొంద౯ సదా వెల్గు స
ద్యుక్తిం జూడఁ దదర్థమీవగుము సద్యోముక్తి శోభిల్లఁగన్. 138

[illegible]

[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]						
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! సత్త్వరజస్తమోగుణములుగల ప్రకృతివికారమైన యీ లోకము కలలోఁ జూచిన పట్టణమువలెను, గొడ్రాలి బిడ్డవలెను, గంధర్వరాజుల నగరము వలెను, దారుపురుషునివలెను, ఆకాశపుష్పమువలెను, ఎండమావులజలమువలెను, త్రాటియందు తోఁచిన సర్పమువలెను, స్వచ్ఛమైన ఆకాశమందలి నలుపువలెను, ముత్తెపుఁ జిప్ప యందలి వెండివలెను, కుందేటికొమ్మువలెను, అసత్యమగును కనుక నీవు నాయుత్తరవు చేత నీ విజ్ఞానమువలన అసత్యమయిన యీ లోకమందుఁగల భ్రమను వదలి లోకాతీతమై వెలుఁగు సచ్చిదానందకూటస్థపరబ్రహ్మము నీవగుమని తాత్పర్యము.

అవ :– ప్రకరణాంతమున కృతినాయికయయిన శివకామసుందరి స్తోత్రము చేయఁ బడుచున్నది.

పంచచామరవృత్తము : **పరాపరప్రధానసత్త్రిపాదభాగహేతుకృ**
చ్చరాచరాంచితప్రపంచసాక్షిచిత్స్వరూపిణీ!
నరాసురామరార్చితాంఘ్రినారజన్మయుగ్మినీ!
పురారినాట్యరంగసీమపోషిణీ! మనోన్మనీ. **140**

టీకా :– పరాప...రూపిణీ, పరాపరప్రధాన=పరాపర యనుపేరుగల పరబ్రహ్మశక్తియొక్క లీలలలో నొక్కటియైన మూలప్రకృతియగు గాయత్రియందలి, సత్=శ్రేష్ఠములయిన, త్రిపాద= త్రిగుణస్వరూపము లయిన అవిద్యాపాద విద్యాపాద ఆనందపాదములయందలి, భాగ=ఇరువదియేడు భాగములనెడు, హేతు=కారణములచేత, కృత్=నిర్మింపఁబడిన, చర=తిరిగెడు దేవతలు, నరులు, పక్షులు, పశువులు, క్రిములు, జలచరములు మొదలగు జంతువులచేతను, అచర=తిరుగని కొండలు, ఊళ్లు, చెట్లు, పొదలు మొదలగు వానిచేతను, అంచిత=ఒప్పిదమయిన, ప్రపంచ=పంచభూతముల చేరిక వలన నేర్పడిన జగత్తునకు, సాక్షి=విలక్షణుఁడైన పరమాత్మయందలి, చిత్=సత్తు, చిత్తు, ఆనందము, నిత్యము నిర్మలత్వము లనెడు పంచలక్షణములలో చిల్లక్షణమే, స్వరూపిణీ=స్వరూపముగఁ గలదానా, నరా...గ్మినీ, నర=మానవులచేతను, అసుర=దైత్యులచేతను, అమర=దేవతలచేతను, అర్చిత=పూజింపఁబడిన, అంఘ్రి=పాదములనెడు, నారజన్మ=పద్మములయొక్క, యుగ్మినీ= జంటగలదానా,పురారి...పోషిణీ, పురారి=త్రిపురసంహారుఁడైన సాంబమూర్తియొక్క నాట్యరంగ=నాట్యశాలయందలి, సీమ=చిదంబరస్థలమును, పోషిణీ=రక్షించుదానా, మనోన్మనీ=మనోన్మని యనెడు విశేషనామము గలదానా, అనఁగా బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివులకు పత్నులగు సరస్వతీ, లక్ష్మీ, పార్వతి, ఉన్మనీ మనోన్మని యనుపేళ్లు గల ఐదుగురిలో తురీయ తురీయావస్థాధి దేవతయగు సదాశివపరబ్రహ్మశక్తి యనుట.

తాత్పర్యము :– పరాపర యనుపేరుగల పరబ్రహ్మశక్తి స్వరూపమైన గాయత్రియొక్క అవిద్యాపాద విద్యాపాద ఆనందపాదములయందలి యిరువదియేడు భాగములనెడు

కారణములచేత నిర్మింపఁబడిన స్థావరజంగమ రూపమయిన లోకమునకు విలక్షణమయిన పరమాత్మజ్ఞానమే రూపముగఁ గలదానవును, నరులచేతను, అసురులచేతను, దేవతలచేతను పూజింపఁబడెడు పాదపద్మములు గలదానవును, త్రిపురసంహారుఁడయిన సాంబమూర్తి యొక్క నాట్యస్థానమయిన చిదంబర స్థలమును రక్షించుదానవును, మనోన్మని యనెడు విశేషనామము గలదానవును అయిన ఓ శివకామసుందరీ యని తాత్పర్యము.

ఇరువదియేడు భాగముల వివరమును ఈ ప్రకరణమందలి రెండవపద్యమునఁ జూడఁదగును.

మాలినీవృత్తము : **తుహినగిరితనూజా తోషితామర్త్యరాజా**
మహితగిరిశజాయా మౌనినిష్ఠాసహాయా
మిహిరశతసుధామా మేరుశృంగాగ్రధామా
సహజనిగమవేద్యా సత్యసౌభాగ్యవిద్యా. **141**

టీకా :- తుహినగిరితనూజా=మంచుకొండకు కూఁతురవైనదానా, లేక మంచుకొండ యనఁగా మంచుకుప్ప అది **"శ్లో॥ ధ్యేయస్సదా సవితృమండలమధ్యవర్తీ నారాయణ స్సరసిజాసనసన్నివిష్టః, కేయూరవాన్ మకరకుండలవాన్ కిరీటీ హారీ హిరణ్మయవపుర్ధృత శంఖచక్రః"** అను ప్రమాణమువలన పరమశివాష్టమూర్తులలో మొదటివాఁడును పరమాత్మకు శరీరమైనవాఁడును, సృష్టిస్థితిసంహారములకు కారణములైన వర్షకిరణ, హిమకిరణ, ఉష్ణకిరణములు గలవాఁడును నైన సూర్యునివలన పుట్టినది. ఆ సూర్యుని ఉష్ణకిరణమే అగ్ని. వర్షకిరణమే మేఘము. హిమకిరణమే చంద్రుఁడు. ఆ చంద్రునివలన పుట్టినది మంచు. ఆ మంచురాశియే హిమవంతము. ఆ హిమవంతమువలన పుట్టినదై బ్రహ్మ క్షత్రియ, వైశ్యులచేత ఆరాధింపఁదగినదై, స్థితికారణమై వెలుఁగు సావిత్రీ స్వరూపిణి యయినదానా, అనఁగా పరబ్రహ్మమువలనఁ బుట్టిన అవ్యక్తతత్త్వ స్వరూపయనుట. **"శ్రు॥ బ్రహ్మణోఽవ్యక్తః అవ్యక్తాన్మహత్ మహతోఽహంకారః అహంకారాత్పంచ తన్మాత్రాణి పంచతన్మాత్రేభ్యః పంచమహాభూతాని పంచమహాభూతేభ్యోఽఖిలం జగత్"** అని శ్రుతి. తోషితామర్త్యరాజా-తోషిత=భండ చండ ముండ, శుంభ, నిశుంభ, మహిష, మధుకైట భరక్తబీజాది దుష్టదైత్యులను సంహరించి సంతోషపెట్టఁబడిన, అమర్త్య=దేవతలకు, రాజా=ప్రభువులయిన వారి బ్రహ్మేంద్రాదులుగలదానా, మహితగిరిశజాయా-మహిత= త్రిలోకపూజ్యుఁడైన, గిరిశ=పరమశివునకు, జాయా=పత్నియగుదానా, మౌనినిష్ఠాసహాయా- మౌని=ఇంద్రియ నిగ్రహమనెడి అక్షమౌనముతోఁగూడిన బ్రహ్మవేత్తలయొక్క, నిష్ఠా= నిర్వికల్పసమాధికి, సహాయా=తోడుపడుదానా, అనఁగా తాను జ్ఞానస్వరూపిణి యగుటచేత బ్రహ్మవేత్తల విజ్ఞానమును వృద్ధిఁబొందించి **"బ్రహ్మైవాహ"** మనెడు స్థితిని కలుగఁజేయునది యనుట. మిహిరశతసుధామా=అనేకసూర్యుల ప్రకాశమువంటి ప్రకాశము గలదానా,

మేరుశృంగాగ్రధామా=మేరుగిరిశిఖరపు కొనయందు నివసించుదానా, దీని వివరము ఈ ప్రకరణమందలి యిరువదియెనిమిదవ పద్యమున వ్రాయఁబడియున్నది. సహజనిగమవేద్యా -సహజ=స్వభావసిద్ధములయిన, నిగమ=వేదములచేత, వేద్యా=తెలియఁబడుదానా, సత్యసౌభాగ్యవిద్యా-సత్య **"శ్రు॥ సత్యం జ్ఞానమనంతం బ్రహ్మ"** అను శ్రుతి ప్రమాణముచేత సత్యస్వరూపుఁడైన పరబ్రహ్మమును ప్రతిపాదించెడు, సౌభాగ్య=షడ్గుణైశ్వర్యములతోఁ గూడిన, విద్యా=సప్తకోటి మహామంత్రములలో మేలైన పంచదశకలాత్మక పంచదశాక్షరీ మంత్ర స్వరూపము గలదానా.

తాత్పర్యము :- మంచుకొండకు కూఁతురైనదానవును, భండ, చండ, ముండ, శుంభ, నిశుంభ, మహిష, మధుకైటభరక్తబీజాది దుష్ట దైత్యులను సంహరించి బ్రహ్మాది దేవతలను సంతోషపెట్టిన దానవును, త్రిలోకపూజ్యుఁడైన శివునకు పత్నియైనదానవును, ఇంద్రియనిగ్రహము గల బ్రహ్మవేత్తల నిర్వికల్ప సమాధికి తోడుపడుదానవును, అనేక సూర్యుల ప్రకాశమువంటి ప్రకాశము గలదానవును, మేరుగిరిశిఖరపు కొనయందు నివసించుదానవును, సహజములయిన వేదములచేతను, ఆగమములచేతను తెలియఁబడుదానవును, పరబ్రహ్మమును ప్రతిపాదించెడి గాయత్రీపంచదశాక్షరీమంత్ర స్వరూపము గలదానవును అయిన ఓ శివకామసుందరీ అని తాత్పర్యము.

మౌనత్రయ వివరణము

వాఙ్మౌనము, అక్షమౌనము, కాష్ఠమౌనము అని మౌనము త్రివిధము. అందు పరమాత్మ పరా పశ్యంతీ, మధ్యమా వైఖరీ వాక్కులకు అందనిదని తెలిసి ఆ పరమాత్మయందే జ్ఞప్తి గలిగి లోకవ్యవహారవిషయక మయిన మాటలాడక యుండుట వాఙ్మౌనము.

ఇంద్రియములను స్వేచ్ఛగా పోనియ్యక ఆఁగఁబట్టుట అక్షమౌనము.

ఇంద్రియచేష్టలు లేక యుండుట కాష్ఠమౌనము.

గద్యము :- ఇది శ్రీ పంచదశాక్షరీ విద్యానవద్య స్వరూప శ్రీ శివకామసుందరీకృపాకటాక్ష వీక్షాసమాసాదితకవితాకలిత కాశ్యపసగోత్రపవిత్ర వేంకయ మంత్రిపుత్ర నిఖిల నిగమాగమాంతప్రబోధ కనుపర్తి వేంకటరామవిద్యానందనాథ విరచితంబయిన టీకాతాత్పర్యసహిత కైవల్యనవనీతం బను మోక్షశాస్త్రంబునందుఁదత్త్వబోధం బను ప్రథమప్రకరణము.

-సంపూర్ణము-

శ్రీః

త్రిశక్తులకును, కారణమైయుండును. ఇదియే మాయాఽవిద్యావరణాత్మకశక్తి. **"శ్రు॥ అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం, బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీగ్ం సరూపామ్, అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే, జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః"** అని తైత్తిరీయము. **"శ్లో॥ దైవీహ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా"** అని భగవద్గీత. కనుక బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రాది సురలకును, అసురేంద్ర బలి దానవాది రాక్షసులకును, వసిష్ఠ, శక్తి, పరాశర, వ్యాస, శుక, వామదేవాది ఋషులకును, శుద్ధా శుద్ధ సత్త్వప్రధానయైన యీ చిచ్ఛక్తియే ఉపాసింపఁదగినదగును. మఱియు, ఆఱక్షరములమంత్రము బాలయనియు, పంద్రెండక్షరముల మంత్రము కౌమారి యనియు, పదియైదు పదియాఱక్షరముల మంత్రములు యువతి యనియు, ఇరువదినాలుగక్షరములమంత్రము వృద్ధ యనియు, మితిలేని అక్షరములు మాలామంత్ర మనియు, మంత్రశాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడును. కౌమారి, యువతి, అగు దేవతలు చిత్తచలనమునకు కారణలు అగుటచేత వృద్ధయగు గాయత్రి మూఁడు పాదములు గలదియు, త్రిపురసుందరీ దేవి లీలలలో నొకలీలయు అగుటచేత ప్రథమోపాస్యగా ఉపనయనకాలమందు దేవాసురలకును బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యలకును ఉపదేశింపఁబడెను. ఈ గాయత్రీమంత్రోపాసనముచేతనే బ్రాహ్మణులకు బ్రాహ్మణత్వమును, శాపానుగ్రహసామర్థ్యమును, అణిమాద్యష్టసిద్ధులును, సకలవర్ణస్థులలో అగ్రగణ్యత్వమును గలుగుటయు, క్షత్రియత్వము, దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనత్వమును, అస్త్రశస్త్రాది విద్యానిపుణత్వమును, భూపతిత్వమును గలుగుటయు, వైశ్యలకు వైశ్యత్వము మొదలైనవియును గలుగుచున్నవిగాని, శైవ, వైష్ణవ, సౌర, గాణాపత్య, కాపాలికాది, మతాంతర దేవతాంతర మంత్రానుష్ఠానాదులచేత పైన చెప్పిన బ్రాహ్మణత్వము మొదలయినవి లభింపవు. ముక్తి విషయమైతే పరబ్రహ్మ సాక్షాత్కారజ్ఞానము లేక కలుగదు. పైనఁజెప్పిన దేవతాంతరనామము లన్నియు పరబ్రహ్మమునే ప్రతిపాదించును. వారిని దేవతాంతరముల మీఁద తీసికొనిన సరిపడవు. ఆ యర్థములు పరబ్రహ్మమందు పోల్చికొనిన ఆయా మతచిహ్నములు నిలువలేవు. అప్పుడద్వితీయమే యగును. కావున **"శ్లో॥ న గాయత్ర్యాః పరం మంత్రం న మాతుః పరదేవతా, నాన్నోదకసమం దానం న తిథిర్ద్వాదశీవ్రతమ్"** అని యున్నది గావున గాయత్రీమంత్రముకంటె మించిన మంచి మంత్రములేదని భావము. మఱి బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రాదులును, చక్రవర్తులును లోనగువారు సహితము సర్వవ్యాపకశక్తి గలిగినప్పుడే పుట్టించుట, పెంచుట, త్రుంచుట మొదలయిన సర్వకార్యములును చేయశక్తి గలవారగుదురు. శక్తిలేనప్పుడు ఏ పనులు చేయక యూరకుందురు. ఇది పురాణములవలన తెలియఁబడుచున్నది. మఱియు శ్రీరామచంద్రునకు విశ్వామిత్రుఁడు, త్రిపురసుందరీ మంత్రములైన బల, అతిబల అనెడు పంచదశాక్షరి, షోడశాక్షరియను రెండు విద్యల నుపదేశించెను. వాని యుపాసనా

శ్రీ సద్గురుపరబ్రహ్మణేనమః

కైవల్యనవనీతము-టీకాతాత్పర్యసహితము
సందేహనివారణప్రకరణము

అవ :- కృతినాయికయగు శ్రీ శివకామసుందరీదేవి, సందేహనివారణమనెడి ఈ ప్రకరణము నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకొఱకు ఆశీర్నమస్క్రియా వస్తునిర్దేశరూపములను త్రివిధ మంగళములయందు వస్తు నిర్దేశరూప మంగళముచేతఁ గొనియాడఁబడుచున్నది.

ఉ॥ శ్రీమదశేషచేతనవిశేషసమంచితలోకకార్యకృ
చ్ఛేముషిహేతుభూతపరచిన్మయదివ్యశరీరిణీ! సువా
ణీముఖయోగినీనివహనిత్యసుమంగళకారిణీ లస
త్సోమకళావిభూషిణీ కృశోదరీ శ్రీ శివకామసుందరీ. 1

టీకా :- శ్రీమద...రీరిణీ, శ్రీమత్=శోభాయుక్తములైన, అశేష=సమస్తమైన, చేతన=(స్థావరక్రిమి జలచర, పక్షి, పశు, నర,సుర లనెడు) ప్రాణులయొక్క, విశేష=(గుణములు, రూపములు, నామములు, ఆహారములు) మొదలగు భేదములచేత, సమంచిత=అందగించుచున్న, లోక=చతుర్దశేంద్రియరూపములైన చతుర్దశలోకములయొక్క, కార్య=(సృష్టిస్థితి సంహారతిరోధానానుగ్రహములనెడు) పంచకృత్యములను, కృత్=చేయుచుండెడి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రమహేశ్వర సదాశివులనెడి పంచకర్తలయొక్క, శేముషి=ప్రజ్ఞలకు, హేతుభూత=కారణస్వరూపుఁడైన, పర=పరబ్రహ్మమునందలి, చిన్మయ=చిత్స్వరూపమైన, దివ్య=అప్రాకృతమైన, శరీరిణీ=దేహముగలదానా! సువాణీ...కారిణీ-సు=శ్రేష్ఠములగు పర పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరీ రూపములు గలదైన, వాణీ=సరస్వతీదేవియే, ముఖ=మొదలగు, యోగినీ=మహాచతుష్షష్టికోటి యోగినులయొక్క, నివహ=సమూహమునకు, నిత్య=శాశ్వతములయిన, సుమంగళ=శుభములను, కారిణీ=కలుగఁజేయుదానా! లస...షిణి-లసత్=ప్రకాశరూపమైన, సోమ=ఉమ అనెడు పేళ్లుగల అశ్విని మొదలైన

యిరువదియేడు నక్షత్రములతోఁగూడిన చంద్రునియొక్క, కళా=కామేశ్వరి, భగమాలిని, నిత్య, క్లిన్న, భేరుండ, వహ్నివాసిని, మహావజ్రేశ్వరి, శివదూతి, త్వరిత, కుళసుందరి, నిత్య, నీలపతాక, విజయ, సర్వమంగళ, జ్వాలామాలిని, చిత్ర, మహానిత్య అనెడు పదియాఱు కళలను, విభూషిణీ=శిరోభూషణముగాఁగలదానా! కృశోదరీ=పలుచని కడుపుగలదానా! బ్రహ్మవిష్ణురుద్ర మహేశ్వర, సదాశివ, విరాట్పురుషాండములు గలదైనను, కడుపు పలుచనగానే యున్నదనుట. శ్రీ శివకామసుందరీ=త్రిలోకములయందును ప్రకాశించుచున్న శివకామసుందరియను పేరుగలదానా!

తాత్పర్యము :– స్థావరములు, క్రిములు, జలచరములు, పక్షులు, పశువులు, మనుష్యులు, దేవతలు అనెడు ప్రాణులయొక్క, గుణములు రూపములు, నామములు, క్రియలు, ఆహారములు మొదలగువాని భేదములుగల పదునాలుగు లోకములయొక్క, సృష్టిస్థితి సంహారతిరోధానానుగ్రహము లనెడు పంచకృత్యములను చేయుచున్న, బ్రహ్మ విష్ణు,రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివులనెడు పంచకర్తలయొక్క ప్రజ్ఞలకు, కారణస్వరూపమై, సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మలములనెడు పంచలక్షణములుగల పరబ్రహ్మమునందలి, చిల్లక్షణస్వరూపమై వెలుఁగుచున్న శరీరముగల దానవును, పరా పశ్యంతీ మధ్యమా వైఖరీరూపములు గల దైన సరస్వతీదేవి మొదలగు మహాచతుష్షష్టికోటి యోగినులనెడు పరిచారికా సమూహమునకు నెల్లప్పుడు శుభముల నిచ్చుదానవును, పూర్ణచంద్రుఁడే కిరీటముగాఁ గలదానవును, సన్నని నడుముగలదానవునైన ఓ శివకామసుందరీదేవీ! అని తాత్పర్యము.

ఈ పద్యమునందలి నాలుగు విశేషణములలో మొదటి విశేషణమైన "శ్రీమదశేష చేతనవిశేషసమంచితలోకకార్యకృ, చ్ఛేముషిహేతుభూతపరచిన్మయదివ్యశరీరిణీ" అను దానియందు కృతినాయికయైన శివకామసుందరీదేవి బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రాది సర్వదేవతల కంటె శ్రేష్ఠురాలగుట యెట్లనఁగా, **"సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్"** అను శ్రుతిచేత ప్రపంచసృష్టికి ముందు సత్తామాత్రమై నామరూపములు లేనిదై యుండు పరబ్రహ్మము **"ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ"** అను శ్రుతిచేత సజాతీయవిజాతీయ స్వగతభేద శూన్యముగ నుండుటవలనను, నిరవయవుఁడును, నిష్క్రియుఁడును, నిర్గుణుఁడును, నిరుపమానుఁడును అగుటవలనను, ధ్యానించుటకు, స్తుతించుటకు, అనువుపడఁడు. బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర సదాశివాది సకలదేవతలన్ననో "అర్వాగ్దేవాః" అను శ్రుతిచేత పరబ్రహ్మమందు అవినాభావముగనున్న చిచ్ఛక్తిచేత ఈవల కల్పింపఁబడినవారు గనుక, అపరోక్ష సాక్షాత్కార బ్రహ్మవేత్తలచేత ధ్యానింప, స్తుతింప నర్హులుగారు. కాఁబట్టి బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివాండములను వానికి కర్తలను పుట్టింప, పెంప, త్రుంప, నాయికయు చంద్రునియందలి చంద్రికవిధమున, పరబ్రహ్మమునందే యుండునదియు, పరబ్రహ్మము నెడఁబాయనిదియు, సచ్చిదానందపరబ్రహ్మస్వరూపముగానే ప్రకాశించి సకల

దేవాసుర నరులచేత నుపాసింపఁదగినదియు నగుటచేత సచ్చిదానందపరబ్రహ్మశక్తియునగు శ్రీ శివకామసుందరియను పేరుచేత సర్వోత్కృష్టురాలయ్యెను.

మఱియు పూర్వము భండాసురుని వధించుటకై బ్రహ్మాదిదేవతలు తటస్థ లక్షణము గల పరమేశ్వరుని స్తుతించి ఆయన చెప్పిన సర్వసంహారయాగమునకు లోఁబడిరి. అప్పుడా పరమేశ్వరుఁడు బ్రహ్మాది పిపీలికాంతమైన సర్వబాహ్యదృశ్యములను సమిత్తులుగాను, తన దేహమందుఁగల రక్తమాంసనరశల్యాదులనెడు మధ్యదృశ్యములను చరుపురోడాశములు గాను, అంతఃకరణవృత్తులైన కామక్రోధాదులనెడి అంతరదృశ్యములను ఆజ్యముగాను చేసి మహాశ్మశానమను పేరుగల, **"కాశ్యాం హి కాశతే కాశీ కాశీ సర్వం ప్రకాశతే, సా కాశీ విదితాయేన తేన ప్రాప్తా హి కాశికా"** అను స్మృతి ప్రమాణము చొప్పున పరబ్రహ్మ స్వరూపమైన కాశియనెడు హోమకుండమందు జాజ్వల్యమానముగ మండుచున్న చిదగ్నియందు హోమముచేసి ఆ యగ్నికెదుట సర్వస్వరూపుఁడైన తా నొక్కఁడే నిలిచి ఆనందతాండవము చేసెను. అప్పుడు పునస్సృష్టి కొఱకు బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రాండములను మూఁటిని వడియందుంచుకొని **"శ్లో॥ చిదగ్నికుండసంభూతా దేవకార్యసముద్యతా"** అని లలితోపాఖ్యానమున చెప్పిన చొప్పున, హోమకుండమునఁబుట్టిన చిచ్ఛక్తి ఆ యండముల మూఁటిని బయటఁదీసి అవియింపఁగా ఒకదానియందు బ్రహ్మయు, లక్ష్మీదేవియును, రెండవయండమందు విష్ణువును గౌరీదేవియును, మూఁడవయండమందు రుద్రుఁడును సరస్వతీదేవియును ఉండిరి. వెనుక చిచ్ఛక్తి బ్రహ్మతోడఁబుట్టిన లక్ష్మీదేవిని విష్ణువునకును, విష్ణువుతోఁబుట్టువైన గౌరీదేవిని రుద్రునకును, రుద్రునితోఁబుట్టువైన సరస్వతీదేవిని బ్రహ్మకును యిచ్చి వివాహములు చేసి సృష్టికృత్యము బ్రహ్మకును, స్థితికృత్యము విష్ణువునకును, సంహారకృత్యము రుద్రునకును నియమించి, మీరు నన్నుద్దేశించి తపస్సులును, యాగయోగములును, జపతపములును, ధ్యానజ్ఞాననిష్ఠలును, పూజలును చేయుచుండవలయును. ఇఁకమీఁదు మీకు నా దర్శనము లభింపదు. నా కళలను ఈ గౌరీదేవి యందుంచుచున్నాను. నన్నుఁగూర్చి ఈ బిడను ఆరాధించితిరేని ఈ బిడరూపముగా ఇష్టసిద్ధులను కలుగఁజేసెదను అని తటస్థేశ్వరుఁడగు పరమేశ్వరునియందు ఐక్యమయ్యెను. అనంతరము రుద్రుఁడు వైరాగ్యము, బోధము, ఉపరతి, సమాధి మొదలగునవి గలిగి పరబ్రహ్మిణియొక్క ఆరాధనములచేతను, విష్ణువు యోగనిద్రా తపోనిష్ఠలచేతను, బ్రహ్మ నిత్యనైమిత్తిక ఇష్టాపూర్త యాగాది కర్మములచేతను ఉపాసించుచుందురు.

మఱియు చిచ్ఛక్తి, తొలుత శుద్ధసత్త్వప్రధానయు, త్రిగుణసామ్యయు, సమష్టి రూపిణియునై, పరశివబ్రహ్మమందు చిల్లక్షణముచేత అభిన్నయై, పిమ్మట మలినసత్త్వ ప్రధానయై, త్రివర్ణ, త్రిగుణ, త్రిపద, త్రికూట, త్రిపుర, త్రిలోకాత్మికయై, త్రిమూర్తులకును,

బ్రహ్మవిదాదులు నిష్కళముగా ధ్యానించినను అప్పుడును ఆ నిర్వికల్పత్వము నిష్కళంకత్వము యీపెకేయగుననుట.

మూఁడవవిశేషణము :– "లసత్సోమకళావిభూషిణి" యనుటచేత సోమయనఁగా చంద్రుఁడు, చంద్రుఁడు పదియాఱు కళలుగలవాఁడు. అండమునకు, చంద్రుఁడైనట్లు పిండమునకు ఆ చంద్రుఁడె యీ మనస్సు. **"శ్రు. చంద్రమా మనసో జాతః"** అని యున్నది. ఈ కళావిషయము పూర్వప్రకరణమందు విశదముగా చెప్పఁబడియున్నది. ఆ కళలే మనః కల్పితములైన జాగ్రదాది షోడశావస్థలు. అట్టి అవస్థలను కామేశ్వర్యాది చిత్రాంతములుగా, అనులోమవిలోమములుగా చెప్పఁబడును. ఆ కళలను వ్యావహారిక పారమార్థికముల యందు పరమాత్మ ధరించుటవలన అట్టి పరమాత్మయం దవినాభావసంబంధమై యుండుటచేత తానును సోమకళావిభూషిణియును ఆ సోమకళాభూషణుఁడు కలిగినదియును అని చెప్పఁబడినది.

నాలుగవ విశేషణము :– "కృశోదరి" యనుటచేత అధో ఉదరము, పొత్తికడుపు, ఊర్ధ్వోదరము మీఁదికడుపు గావున, **"అనేకకోటిబ్రహ్మాండజననీ దివ్యవిగ్రహా"** యని యుండుటవలన బ్రహ్మాండవిష్ణ్వండ రుద్రాండములు అధోఉదరమందును, ఈశ్వరాండ సదాశివాండ, విరాట్పురుషాండములు ఊర్ధ్వోదరమందును కలిగియుండుటవలనను, ఈ యుభయోదరములకు మధ్యభాగము అంటియు అంటకయును కలిగిన నడుము గలదానయని చెప్పఁబడినది.

వ॥ అవధరింపు మనంతరంబ సదాచార్యుండు వినయభయభక్తియుక్తుండును, ఫాలతలన్యస్తహస్తకమలకీలితుండును, సకలనిగమాగమాంతశాస్త్రపురాణేతిహాస పరిజ్ఞానవిచక్షణుండునునై, తన మ్రోల నిలిచియున్న సచ్ఛిష్యుని గనుంగొని॥ 2

టీకా :– అవధరింపుము=వినుము. (మొదటిదైన తత్త్వబోధప్రకరణముపదేశించిన) అనంతరంబ=పిమ్మట, సదాచార్యుఁడు=(అష్టవిధగురువులలో మేలైన) కారణాచార్యుండు, వినయభయభక్తియుక్తుండును=వినయ–చలిగాఁచుకొనువాఁడు, అగ్ని సన్నిధానమందువలె వినయమును, అనఁగా అగ్ని దగ్గఱకు చేరిన శరీరము కాలును. దూరముగా నుండిన చలితీరదు అటువలె మన యాచార్యుఁడేయని నిందాచనుమునకుఁబోక ముడిఁచి పెట్టుకొని యుండక రాజభృత్యన్యాయమువలె వినయమును, భయ=సర్పమును జూచినప్పుడు కలిగెడు న్యాయమువలెనె వెఱపును, భక్తి=తనకపరూపపదార్థము దొరికినప్పుడు తాను భుజింపవలయుననెడు కోఱికలేక కుమారునకియ్యవలె ననెడి వాత్సల్యమువలె విశ్వాసమును, యుక్తుండును=ఇవి మూఁడును కలవాఁడును, ఫాలతల...కీలితుండును–ఫాలతల=నిటలప్రదేశమందు, న్యస్త=ఉంపఁబడిన, హస్తకమల=కరకమలముల రెంటిని,

బలముచేత లోకకంటకులయిన తాటకా, మారీచ, సుబాహులు మొదలయిన అసురులను సంహరించెను. ఇదియునుగాక పూర్వము బ్రహ్మజగత్సృష్టి చేయఁదలఁచి **"శ్లో॥ క ఇతి బ్రహ్మణో నామ తేన తత్రాంచితో హరిః, తస్మాత్కాంచీతి విఖ్యాతా పురీ పుణ్యవివర్ధినీ"** అను కాంచీక్షేత్రమందు వేయిమహాయుగములకాలము నొక యశ్వమేధయాగము చేయుచుండఁగా ఆ యజ్ఞమును రక్కసులు చెఱుపకుండుటకై విష్ణుదేవుఁడు బ్రహ్మచేత నర్చితుఁడై విల్లెక్కుపెట్టుకొని ఆహారనిద్రలుమాని ఆ యజ్ఞమును రక్షించుచుండి, అది నెఱవేఱినవెనుక పట్టఁజాలని అధికనిద్రచేత విల్లెక్కుదించకయ అట్టె తలక్రిందంబెట్టుకొని నిలిచినచోటనే నిద్రపోవుచునే నూఱు మహాయుగములుదాఁక లేవక యుండెను. అప్పుడు బ్రహ్మాదులు ఇతఁడు మనయజ్ఞమునకు సాహాయ్యముచేసి ఆహారములేక నిద్రపోవుచు ఇంతమట్టుకు లేవలేకపోయెనే, నిద్రాభంగముచేయుట మేలుకాదే, నిద్రలేపుట యెట్లని యోజన చేసి చెదలు పుట్టించి పంపఁగా ఆ చెదలు విష్ణువును కొఱకక వింటినారిని కొఱికినందున అది తెగి దానివడిచేత విష్ణుదేవుని శిరము తెగి యెగిరి ఆహవనీయాగ్నిలోఁ బడి మాఁడిపోయెను. దానినిచూచి బ్రహ్మ హాహారవముచేయుచు దుఃఖించి పరాపర బ్రహ్మశక్తిని వేడఁగా ఆమె అశరీరవాక్కుచేత యజ్ఞార్థమై హింసించిన అశ్వశిరస్సును విష్ణుదేవుని మొండెమునకు నతుకఁబెట్టితిరేని ఇతఁడు జీవించి హయగ్రీవుఁడన ప్రసిద్ధికెక్కునని పలుకఁగా బ్రహ్మ ఆ ప్రకారము చేసెను. అంతట విష్ణుదేవుఁడు పునర్జీవితుఁడై తన సౌందర్యమును నిల్వుటద్దమున చూచుకొని తనతల పోవుటకు దుఃఖించుచుండఁగా ఈ రూపముతో తక్కిన యే నూఱు మహాయుగము లీ కామకోటినిలయమైన కామాక్షీదేవిని ఆరాధించుచు విద్యార్థులకు సకల విద్యల నిచ్చుచునుంటినేని యుత్తమమైన శిరస్సు నీకు కలుగునని త్రిపురసుందరీదేవి అశరీరవాక్కుతోఁబలికెను. అంతట విష్ణుదేవుఁడు పరాశక్తి చెప్పిన వామాచారముతో కామాక్షీదేవిని అర్చించుచుండెను. ఆ యర్చనయందు సువాసినీపూజకు అగస్త్యునిభార్యయైన లోపాముద్ర వచ్చుచుండెను.

ఈమె పూర్వమందు బ్రాహ్మణుఁడుగా నుండి త్రిపురసుందరీదేవియొక్క రూపమువంటి రూపము గలిగినందున పురుషముద్ర లోపించి శివాంశసంభూతుఁడైన అగస్త్యుని వివాహము చేసికొని పునస్సంధానమునాఁడు ఆయన తన్నంటరాఁగా నీవు నన్నంటకుము. అంటితివేని భస్మమౌదువు. నా శరీరము పరబ్రహ్మిణీమంత్రానుష్ఠానముచేతఁగలిగినది గనుక నీవునన్నంటి మృతినొందితివేని నేను విధవనగుదును కాఁబట్టి ఈ ముత్తైదువతనము నిలిచినఁజాలుననెను. అందుకు అగస్త్యుఁడు కటకటంబడి నిన్ను పెండ్లాడిన దానికి ప్రయోజన మేమనిన నీవును త్రిపురసుందరీదేవిని ఉపాసించి మంత్రశరీరము చేసికొంటివేని మనము సుఖింపవచ్చుననిన అగస్త్యుఁడు మంచిదని పంచదశాక్షరీ మంత్రమును ఉపదేశింపుమనెను. ఆమె నాకర్హత చాలదు, కాంచీపురంబున హయగ్రీవస్వామి యున్నవాఁ

డు. అతని సన్నిధానమునకు పొమ్మనఁగా అగస్త్యుఁడు కాంచీపురికిఁబోయి ఆ యగ్ని ప్రాకారము నడుమనున్న హయగ్రీవుని దాపునకు పోఁజాలక, తిరుగవచ్చి లోపాముద్రతోఁ జెప్పిన, ఆమె హయగ్రీవుని సన్నిధికి వచ్చి ఆయన యుత్తరువును పొంది ఆ యగస్త్యుని హయగ్రీవుని సన్నిధానమునకుఁగొనిపోయెను. పిమ్మట అగస్త్యుఁడు హయగ్రీవునితో తన యభిప్రాయమును తెలుపఁగా ఆయన చిత్తపరిశుద్ధి కొఱకు అతనికి త్రిశతి నుపదేశించి వెనుక శ్రీ విద్యయు లలితోపాఖ్యానము మొదలయిన వానిని సర్వము తెలియఁజేసెను. ఇట్లని బ్రహ్మాండపురాణము, తర్వాత బ్రహ్మ శ్రీత్రిపురసుందరీదేవి కటాక్షమును పొంది జగత్సృష్టిస్థితిసంహారములు నేనే చేసెదను మీరు నా యాజ్ఞలో నుండుఁడని విష్ణు, రుద్రులతోఁ జెప్పిన, వారు మేము నీ వశములో నుండము. ఆ పరదేవత మాకు నియమించిన పనులను మేమే చేసెదము. అనఁగా బ్రహ్మ పకపక నవ్వి మీరు నా శక్తిఁ దెలియక పలుకుచున్నారు. నాలోఁదూఱి నా గర్భములోని విచిత్రములు చూడుఁడు అనిన ఆ విష్ణురుద్రులు బ్రహ్మదేవుని కడుపులోఁ జొచ్చి సముద్రములు, నదులు, పర్వతములు మొదలగువానితోఁ జగత్తు చూచి ఆశ్చర్యపడి దిక్కు దెలియక విష్ణువు వరాహరూపముచేత మూలాధారకమలముగుండా వెలుపలకి వచ్చెను. అందువలన విష్ణుదేవుఁడు **అధోక్షజుఁ**డని ప్రసిద్ధికెక్కెను. రుద్రుఁడు లలాటముగుండా వెలుపలికి వచ్చెను. **"శ్రు॥ ఊర్ధ్వరేతం విరూపాక్షం విశ్వరూపాయ వై నమో నమః", "శ్లో॥ తల్లలాటా ద్భువేద్రుద్రస్తస్మాజ్ఞాతష్షడాననః"** అని బ్రహ్మ కైవర్తము. శివకేశవులు బ్రహ్మను జూచి ఓయీ! నీ కడుపులోని వింతలఁజూచి వచ్చితిమి. నీవు మా గర్భములోఁదూఱి యందలి వింతలఁ జూడుమన, బ్రహ్మ ఆ విష్ణుగర్భములో ప్రవేశింతము రమ్మని రుద్రుని బిలువఁ గా నేనింకఁ దూఱ పనిలేదు. నీవు దూఱనివాఁడవు దూఱుమని పలికి రుద్రుఁడు తపస్సునకు వెళ్ళిపోయెను. అంతట బ్రహ్మ విష్ణుదేవుని వదనబిలములలోఁ దూఱెను. ఆ విష్ణువు క్షీరసాగరమందు మఱ్ఱియాకుమీఁద శేషతల్పమున పవళించి యోగనిద్రారతి నున్న వాఁడాయెను. బ్రహ్మ ఆ విష్ణుగర్భమందు తన్నుఁబోలిన బ్రహ్మ లనేకులుండఁగా చూచి ఆశ్చర్యపడి దారితెలియక యతని నాభికమలమునుండి వెలుపలకివచ్చి, ఈ ప్రకారమే రుద్రుని గర్భమందు ననేక విష్ణువు లుందురని యెంచి సృష్టిచేయ నారంభించెను. ఇట్లని దేవీపురాణ మార్కండేయ బ్రహ్మాండపురాణముల యందున్నది.

కావున, ఇచట శ్రీమదశేషచేతన...శరీరిణీ అనుటయందు చేతన శబ్దమునకు తెలివి యని అర్థము. అది ప్రాణులయందు ఒకటి, రెండు, మూఁడు, నాలుగు, ఐదు తెలువులతో ప్రకాశించుచుండును. దేవతలును, మనుష్యులును ఐదు తెలువులుగల ప్రాణులు; పక్షులు, పశువులు నాలుగు తెలువులుగల ప్రాణులు; మూఁడు తెలువులుగల ప్రాణులు; క్రిములు జలచరములు; రెండు తెలువులుగల ప్రాణులు; సన్నజంతువులు నత్తలు, శంకులు; ఒక

తెలివికలప్రాణులు వృక్షములు, సస్యములు, తృణములు; ఒక తెలివిలేని ప్రాణులు, రాళ్లు, కొండలు, గుహలు. కావున, "అశేషచేతన" అని చెప్పఁబడినది. వానికిఁగల రూపభేదములు, నామభేదములు, జాతిభేదములు, గుణభేదములు, వృత్తిభేదములు, ఆహారభేదములు, విశేషభేదములుగా నున్నవి. వీనిలో ప్రాణికి ప్రాణియే ఆహారమౌటచేత **ఐదు తెలువులుగల ప్రాణులకు ఒక తెలివిగలప్రాణులే ఆహారములగును.** అట్టివానిని మంత్రపూతముగ దేవతా, పితృభూత, ఆత్మ, అతిథులకు పంచిపెట్టి భుజింపని ప్రాణులు దేవతలైనను మనుష్యులైనను, పశుప్రాయులై, భూత, బేతాళ, పిశాచ, రాక్షసులలో చేరినవారగుదురు. ఇట్టి చేతనాచేతన విశేషములచేతఁ బ్రకాశించుచుండునది లోకము. **"సోఽకామయత బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి"** అను శ్రుతిచేత పరబ్రహ్మము జగత్తును పుట్టింపఁగోరి స్వాతిరిక్త పదార్థము లేనందున తానే తన స్వరూపమైన జగన్నిర్మాణశక్తిచేత ఊర్ణనాభివలె జగత్స్వరూపుఁడైనను, ఉపాసకులగు జీవులకు తొలుత తటస్థేశ్వరుఁడై పిమ్మట సృష్ట్యాదికృత్యములు చేయువారు తనచేత నిర్మితములైన శ్రుతులు పంచకర్తలుగా పలుకుటవలన వారు సర్వోత్కృష్టులగుటవలన లోక కార్యకృత్తులనియు, సర్వోపాస్యులనియు చెప్పఁబడుదురు. **"ఏకవిజ్ఞానేన సర్వం విజ్ఞాతం భవతి, వాచారంభణం వికారో నామ ధేయం, మృత్తికేత్యేవ సత్యం"** అను శ్రుతిచేత ఘటశరావాది నామములు వాగ్విజృంభణము లైనను మృత్తికయే. **"శ్లో॥ బ్రహ్మ విష్ణూ రుద్రహుతాశౌ రవిచంద్రా వింద్రో వాయుర్యజ్ఞ ఇతీత్థం పరికల్ప్య, ఏకం సంతం యం బహుధాహుర్మతిభేదాత్తం సంసారధ్వాంతవినాశం, హరిమీడే"** అని శ్రీ శంకరాచార్యులవారు చెప్పిన హరిస్తుతి.

రెండవ విశేషణము :– "సువాణీముఖయోగినీనివహనిత్యసుమంగళకారిణి" యనుట చేత మొదటి విశేషణమందు పురుషదేవతలలో శ్రేష్ఠులగు బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రేశ్వర సదాశివాదులు అర్వాచీనులని వీరలె యీ బిడకు సింహాసనమగుటచేతను, సర్వోత్కృష్టముగా చెప్పఁ బడినదైనను, స్త్రీ దేవతలు సర్వోత్కృష్టలేమోయని ఆ శంకించుకొని, సరస్వతి మొదలయిన యోగినులనివహము అనుటయందు వారివారి భర్తలు ఈమెనే ధ్యానించువారగుటవలన వారందఱు యోగులౌటచేత వీరును యోగినులనియు, బ్రహ్మపత్ని సరస్వతి, విష్ణుపత్ని లక్ష్మి, రుద్రపత్ని పార్వతి, ఈశ్వరపత్ని ఉన్మని, సదాశివపత్ని మనోన్మని, ఈ ప్రకారము దేవాసురనరులగు యోగులపత్ను లందఱు యోగినులు. వారందఱును పూజాస్తోత్ర, జపధ్యాన, మనోలయములు గలవారై పరిచారికలగుటవలన వారికి చెడని సౌమాంగల్యాది సకల సంపదలు గలుగఁజేయునది యనుటచే వారికి సర్వోత్తమమైనదనుట. **"శ్లో॥ స్త్రీరూపం వా స్మరేద్దేవీం పుంరూపం వా విచింతయేత్, అథవా నిష్కళాం ధ్యాయేత్ సచ్చిదానంద లక్షణాం"** అనుటచేత, స్త్రీ రూపముగాను, పురుషరూపముగాను, ఎవ్విధముగా ధ్యానించినను సకల ధ్యానములు ఆ బిడకే చేరును. జగత్స్వరూపిణి యగుటవలన కొందఱు

చాష్టపాశానివృత్తయే, గురుపాదాంభసి స్నానం తత్త్వజ్ఞః కురుతే సదా. న గురోరధికం న గురోరధికం న గురోరధికం న గురోరధికః, శివశాసనతశ్శివశాసనతశ్శివశాసనతశ్శివ శాసనతః. ఇదమేవ శివం ఇదమేవ శివం ఇదమేవ శివమ్, మమ శాసనతో మమ శాసనతో మమ శాసనతో మమ శాసనతః. విదితం విదితం విదితం విదితం విజనం విజనం విజనం విజనమ్, హరిశాసనతో హరిశాసనతో హరిశాసనతో హరిశాసనతః. ఏవంవిధం గురుధ్యాత్వా జ్ఞానముత్పద్యతే స్వయమ్, తథా గురూపదేశేన ముక్తోఽ హమితి భావయేత్" అను మొదలుగాఁగల ప్రమాణములరీతిని గురుఁడే బ్రహ్మయు, విష్ణువు, దేవుఁడు, మహేశ్వరుడు, పరబ్రహ్మము, తల్లియు, తండ్రియు మొదలుగాఁగలవారలందఱని మనస్సున తలపోసి ఆ గురుఁడే ప్రమేయమని, ఆ ప్రమేయమే తానని నిర్మలమైన హృదయముతో భేదబుద్ధిలేక గురునకు కైంకర్యము చేయుచు ఆత్మ, అంగ, స్థాన, భావ, శుశ్రూషలచేత తనువును, మనమును, ధనమును గురువునకర్పించి, **"గురుపాదోదకం పీత్వా గురోరుచ్ఛిష్టభోజనమ్, గురుమూర్తేస్సదా ధ్యానం గురుమంత్రం సదా జపేత్"** అను శ్లోక ప్రమాణము చొప్పున గురుధ్యానము చేయుచు పరమానందంబు చెందియుండుట **మహేచ్ఛ** యనంబడును. చతుర్విధశుశ్రూషలు పరబ్రహ్మపరమందు ప్రణవమందలి, అ–ఉ–మ–లకు లక్ష్యార్థమగు ద్రష్టృస్థానమును ఎఱుకమఱపులు లేనియునికితోవిచారణ చేయుట స్థానశుశ్రూష; సూర్య,చంద్ర, బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రాదులే కన్నులు మొదలగు అవయవములని విమర్శించి యెఱుఁగుట యంగశుశ్రూష, పరబ్రహ్మము తానని భావించుట భావశుశ్రూష. **"విత్తాత్పుత్త్రః ప్రియఃపుత్త్రాత్స్వశరీరం తథాప్రియమ్, ఇంద్రియాణి ప్రియాః ప్రాణాః ప్రాణాదాత్మా పరప్రియః"** అను ప్రమాణము చొప్పున ఆత్మ కాత్మయే ప్రియమైనట్లు కూటస్థాభిన్న పరబ్రహ్మమైన తనయందు తాను తప్పక యుండుట యాత్మశుశ్రూష యని భావము. ఈ చతుర్విధశుశ్రూషల వివరణము తత్త్వబోధమను పేరుగల మొదటి ప్రకరణమునందు విశదీకరింపఁబడియున్నది.

అవ :– ఆచార్యుఁడు శిష్యుని అనుభవ మడుగుచున్నాఁడు.

ఉ॥ సంతత మాత్మఛాయగతి శాంతమునం దను నమ్మియున్న సు
స్వాంతుని శిష్యుఁ గాంచి సుత! సాక్షిగ నిన్గని చింతలెల్ల వి
శ్రాంతి వెలుంగ నొప్పితివె సంశయ మున్నదె తెల్పి నింక నీ
కెంతయుఁ దెల్పు మాత్మసుఖ మిట్లని కల్గిన మంజులోక్తులన్. 5

టీకా :– సంతతము=ఎల్లప్పుడును, ఆత్మఛాయగతిన్=తనమేని నీడవలె, శాంతమునన్=శుద్ధసత్త్వవృత్తిచేత, తనున్=ఆచార్యుఁడైన తన్ను, నమ్మియున్న=విశ్వసించియున్న, సుస్వాంతుని=కామక్రోధలోభములు లేని మనస్సుగల, శిష్యున్=శిష్యుని, కాంచి=చూచి,

కీలితుండును=చేర్చికొనియుండువాడును, సకల...ఖుండును–సకల=సమస్తములైన, నిగమ=వేదములయొక్కయు, ఆగమ=శైవ, శాక్త, గాణాపత్య, సౌర, వైష్ణవ, కాపాలికాది మతాచారములను, బోధించెడు ఆయా నిబంధనలయొక్క, అంత=శిరఃప్రాయములైన శాస్త్రములను, పురాణ=మాత్స్యాది పదునెనిమిదిపురాణములను, ఇతిహాస=భారత రామాయణాది పురాతన పుణ్యచరిత్రములను, పరిజ్ఞాన=తెలిసికొనుటయందు, విచక్షణుండును=నేర్పఱియు తెలిసికొనినవాఁడును, పరమ–పన్నుండును–పరమ=మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన, వివేక=జ్ఞానము, వైరాగ్య=ఇహలోకపరలోక ప్రాప్తసుఖముల నిరసించుటయు, అనఁగా తృణీకృత బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాది లోకసుఖములు గలవాఁడనుట, ఉపశాంతి=ఋజుభావమును పొందిన సకలేంద్రియవ్యాపారములు గల మెత్తని భావమనెడి ఈ గుణములే, సంపన్నుండును=సంపదగాఁగలవాఁడును, అయిన ఈ విధముగాఁగలవాఁడై, తనమ్రోలన్=ఆచార్యుఁడైన తన చెంగట, నిలిచియున్న=నిలుచుకొనియున్న సచ్ఛిష్యుని, కనుంగొని=చూచి.

తాత్పర్యము :– మొదటిదైన తత్త్వబోధప్రకరణము నుపదేశించిన వెనుక చలికాఁచుకొనువాఁడు అగ్ని సన్నిధానమందుండురీతిని, అనఁగా నిప్పుదగ్గరకు చేరిన శరీరము కాలును, దూరముగనుండిన చలితీరదు గనుక మన ఆచార్యుండే యని మిక్కిలి చనువునకుఁబోక, భయముతో దూరమున నోరుమూసికొని యుండక రాజభృత్యన్యాయమువలె వినయమును, పాముని గన్నపుడు పొందెడి న్యాయమువలె వెఱపును, పుత్త్రవాత్సల్యమువలె విశ్వాసమును కలవాఁడై నిటల ప్రదేశమునందు కరకమలముల రెంటిని చేర్చి యుంచుకొని సమస్తమైన వేదములయొక్కయు, శైవాదిమతాచారములయొక్కయు, సిద్ధాంతములను, పదునెనిమిది పురాణములను, రామాయణాది పురాతనచరిత్రములను చక్కఁగా తెలిసికొనినవాఁడును, మిక్కిలి శ్రేష్ఠమైన జ్ఞానమును, ఇహలోక పరలోకసుఖముల నిరసించుటయును, నిర్వ్యాపారమును అనెడి సంపదగలవాఁడునై తన చెంగట నిలిచియున్న సాధుగుణములు గల శిష్యుని చూచి, అని తాత్పర్యము. **"శ్లో॥ ఆచినోతి హి శాస్త్రార్థమాచారే స్థాపయత్యపి, ఆచరేత్స్వయమన్యేషాం తస్మాదాచార్య ఉచ్యతే"** అనఁగా తాను సద్ధర్మముల ఆచరించి ఇతరులచే ఆచరింపచేయునట్టివాఁడు ఆచార్యుఁడు గావున అట్టి ఆచార్యుల సన్నిధానమందు చేరి యని భావము.

అవ :– ముందటి ప్రకరణమందు తత్త్వస్వరూపమైన యానందాతిశయమును నిష్ఠానుభవము చేతఁ బ్రకాశింపఁజేసి ఇఁక స్వస్వరూపప్రజ్ఞచేఁ ద్రివిధకల్పనలుగాఁ దోఁచెడి జీవేశ్వరజగములఁ జిత్సుఖాకారముగా వెలుఁగుటకొఱకు సందేహనివారణ ప్రకరణము వ్రాయఁబడుచున్నది.

మ॥ పురుషుల్గంబము నాటి నిల్వఁ గడుఁ దద్భూగర్తముం గూరురీ
తి రహి౯ ఛాత్రుని చిత్తమం దమలమై దీపించు చిన్నిష్ఠ సు
స్థిరతం జెందిన జాఱుఁ గల్గ నెద సందేహంబు దా దానిచే
నురుసందేహనివారణప్రకరణం బూహించి వే యిట్లనెన్. **3**

టీకా :- పురుషుల్=మనుజులు, కంబము౯=(యజ్ఞదేవాలయగృహతటాకవన ప్రతిష్ఠల యందు మంత్రపూతముగా నాటెడు) స్తంభమును, నాటి=ప్రతిష్ఠించి, నిల్వ౯=అది అటునిటు కదలకుండునటులు నిల్చుటకై, కడు౯=మిక్కిలి, తద్భూగర్తము౯=ఆ నేలపల్లమును, కూరురీతి౯=ఘట్టన చేయునటులు, రహి౯=అతిశయముతో, ఛాత్రుని చిత్తమందు౯–ఛాత్రుని=శిష్యునియొక్క, చిత్తమందు౯=నిర్మలాంతఃకరణమందు, అమలమై=పంచమల రహితమై, దీపించు చిన్నిష్ఠ–దీపించు=తేజరిల్లెడు, చిన్నిష్ఠ=బ్రహ్మనిష్ఠ, సుస్థిరతంజెందిన౯=చక్కఁగా స్థిరపఱచఁబడినను, ఎద౯=హృదయమందు, సందేహంబు=అనుమానము, కల్గ౯= కలిగెనేని, జాఱు౯=ఆ బ్రహ్మనిష్ఠ చెడిపోవును, దానిచే౯=బ్రహ్మనిష్ఠ చెడిపోవునేమో యను సంశయముచేత, తా౯=తానైన గురుమూర్తి, ఉరు...ణంబు–ఉరు=గొప్పదియైన, సందేహనివారణప్రకరణంబు=సందేహనివారణమను ప్రకరణమును, ఊహించి=యోజించి, వే=శీఘ్రముగానే, ఇట్లనె౯=ముందు చెప్పఁబోయెడి విధముగాఁ బలికెను.

తాత్పర్యము :- మనుష్యులు లోకమందు గృహదేవాలయాది ప్రతిష్ఠలయందు మంత్రపూతముగా నాటెడి స్తంభము కదలకుండుటకు కూరికూరి ఘట్టన చేయునటులు శిష్యుని నిర్మలాంతఃకరణమందు ముందు తా నుపదేశించిన బ్రహ్మనిష్ఠ స్థిరపడినను, డెందమందు సందేహము చెందిన ఆ బ్రహ్మనిష్ఠ చెడునని గురుస్వామి సందేహనివారణ ప్రకరణమును ఆలోచించి వెంబడిగానే చెప్ప నారంభించెనని తాత్పర్యము. అనఁగా శైవ, వైష్ణవ, సౌర, శాక్తేయ, గాణాపత్యాది మతావలంబకులందఱను సాధారణముగ ద్వైతభావముగ నుండుటవలనను, కొందఱు నాస్తికులై మోహనాది కల్పితశాస్త్రముల నవలంబించి శూన్యవాదులుగా నుండుటవలనను, తన శిష్యుఁడు ముందు తా నుపదేశించిన నిర్మలమైన అద్వైతజ్ఞానమునకు భంగము కలుగఁజేసికొనునేమో యనెడి సందియము డెందమందు కలుగఁగా నా యథార్థవస్తుజ్ఞానము చలింపక స్థిరపడియుండుటకై దేవాలయములలోని ధ్వజస్తంభములు, యజ్ఞశాలలయొక్క యూపస్తంభములు మొదలగువానిని వానగాలులచేతను, ఏటివఱదలచేతను కదలి పడకుండునటులు ఱాళ్లు మొదలగువానిచేత పదిలపఱచుటకుఁగాను ఘట్టనచేయువిధమున పరమదయాళుండైన గురుమూర్తి వెంటనే సందేహనివారణ ప్రకరణమును తేటమాటలతో సూటిపడునటులు ఈ దిగువ వివరింపఁబడురీతిని చెప్పఁదొడంగెనని భావము.

అవ :- గురుసన్నిధానమందు అధికారియగు సచ్ఛిష్యుఁడు ప్రవర్తించు విధము చెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ॥ పూతమనంబునం బరమబోధము వెల్గఁ గ్రమోక్తసేవల
న్భూతవికారవిశ్వముఖభూమవితన్వమృతాంతశాస్త్రసం
ఘాతములోని సర్వము సుఖంబుగఁ దెల్పిన దేశికేంద్రుఁ దా
నేతఱిఁ బాయకుండెను మహేచ్ఛ వనౌకసడింభకాకృతిన్. **4**

టీకా :- పూతమనంబున౯=(బహుజన్మకృత పుణ్యపుంజముచేత) పవిత్రమైన యంతఃకరణ మందు, పరమ=నిరతిశయమైన, బోధము=ఆపరోక్షసాక్షాత్కారబ్రహ్మజ్ఞానము, వెల్గ౯=ప్రకాశింపఁగా, క్రమోక్తసేవల౯–క్రమ=వరుసగా, ఉక్త=(శాస్త్రములయందుఁ) జెప్పఁబడిన, సేవల౯=(చతుర్విధ) శుశ్రూషలచేత, భూత...సర్వము౯–భూత=ఆకాశాది పంచభూతముల యొక్క, వికార=స్వరూపమైన, విశ్వ=ప్రపంచమే, ముఖ=మొదలుగాఁగల, శాస్త్ర=వేదాంత శాస్త్రములయొక్క, సంఘాతములోని=సముదాయమందలి, సర్వము౯=సమస్తమును, సుఖంబుగ౯=అనాయాసముగా, తెల్పిన=తెలియఁజేసిన, దేశికేంద్రు౯=కారణాచార్యుని, ఏతఱి౯=ఏ సమయమందును, వనౌకసడింభకాకృతి౯– వనౌకస=వానరముయొక్క, డింభకాకృతి౯=పిల్లవలె, తా౯=తానైన సచ్ఛిష్యుఁడు, మహేచ్ఛ౯=(ఆచార్యసేవతప్ప మఱియొక దానియందు కోరికలేని) మిక్కుటమైన యభిలాషచేత, పాయకుండె౯=వదలకుండెను.

తాత్పర్యము :- పవిత్రాంతఃకరణమందు నిరతిశయమైన బ్రహ్మజ్ఞానము ఒప్పఁగా, చతుర్విధ శుశ్రూషలచేత పంచభూతవికార పంచీకరణమైన దేహేంద్రియాది ప్రపంచము మొదలు విదేహకైవల్యపర్యంతము అంతముగాఁగల సకల వేదాంతశాస్త్రములయందలి సర్వమును, సులభోపాయముగ ఉపదేశించెడి కారణాచార్యుని క్రోఁతిపిల్ల తన తల్లికడుపును కఱచుకొని తల్లి యెచ్చటెచ్చటదుమికినను ఆపట్టినపట్టును విడువకుండునటులు ఆచార్యుని సన్నిధానమును ఆ శిష్యుఁడు విడువకుండెనని తాత్పర్యము.

"గురుర్బ్రహ్మ గురుర్విష్ణుర్గురుర్దేవో మహేశ్వరః, గురుస్సాక్షాత్పరంబ్రహ్మ తస్మై శ్రీగురవే నమః. గురుశ్శివో గురుర్దేవో గురుర్బంధుశ్శరీరిణామ్, గురురాత్మా గురుర్జీవో గురో రన్యన్న విద్యతే. న సుఖం వేదశాస్త్రేషు న సుఖం మంత్రయంత్రకే, గురోః ప్రసాదా దన్యత్ర సుఖం నాస్తి మహీతలే. గురుర్విష్ణుస్సత్త్వమయో రాజసశ్చతురాననః, తామసో రుద్రరూపేణ సృజత్యవతి హంతి చ. స్వయంబ్రహ్మమయో భూత్వా తత్పరం చావలోకయేత్, పరాత్పరతరం నాన్యత్సర్వగం తన్నిరామయమ్. కామ్యానాం కామధేనుర్వై కల్పితః కల్పపాదపః, చింతామణిశ్చింతితస్య సర్వమంగళకారకమ్. భవమూలవినాశాయ

కలిగినది గావున ఆ సందియము తీరునటులు తెలియఁజెప్పవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– గురుస్వామి శిష్యునకు పరబ్రహ్మము వాగగోచర మనునది గోచరమగుననునది ప్రమాణములచేత స్థిరపఱచుచున్నాఁడు.

శా॥ ప్రత్యక్షోభయసంశయంబులు పదార్థజ్ఞానమానంబులై
ప్రత్యగ్వస్తువుఁ దెల్పలేవు విషయప్రత్యక్షసాదృశ్యసాం
గత్యప్రక్రియ లౌటఁ బుత్రక! సుముఖ్యంబౌ పరావాణికి
న్వ్యత్యస్తంబుగఁ దేజరిల్లు నని నిర్వాణేశుఁ బల్కున్ శ్రుతుల్. 9

టీకా :– పుత్రక=కుమారా!, ప్రత్యక్షోభయసంశయంబులు–ప్రత్యక్ష=ప్రత్యక్షము, ఉభయ=ఉపమానము, సంశయంబులు=అనుమానము అనెడు అష్టప్రమాణములలోఁజేరిన మూఁడు ప్రమాణములు, పదార్థజ్ఞానమానంబులై–పద=శబ్దములయొక్కయు, అర్థ=అర్థముల యొక్కయు, జ్ఞాన=తెలివికి, మానంబులై=ప్రమాణములై, విషయ...ము లౌటన్–విషయ=పదార్థములయొక్క, ప్రత్యక్ష=ఇంద్రియములకు తెలియఁబడునదియు, సాదృశ్య=ఉపమానోపమేయాత్మకమును, సాంగత్యప్రక్రియలు=ప్రతిజ్ఞ, పక్షము, సాధ్యము, హేతువు, దృష్టాంతములనెడు పంచావయవవాక్యములతోడి కూటమియు, అగుటన్=అగుటచేత, ప్రత్యగ్వస్తువున్=నామరూపవిలక్షణమైన పరబ్రహ్మమును, తెల్పలేవు=తెలియఁజేయనేరవు, శ్రుతులు=వేదములు, నిర్వాణేశున్=మోక్షస్వరూపుఁడైన పరబ్రహ్మమును, ముఖ్యంబౌ పరావాణికిన్=ముఖ్యంబౌ=(పర, పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి అను నాల్గువిధములుగల వాక్కులందు) మొదటిదగు, పరా=పరయనెడు, వాణికిన్=వాక్కునకు, వ్యత్యస్తంబుగన్=అతీతమై, తేజరిల్లునని=ప్రకాశించునని, పల్కున్=చెప్పును, కనుక (నీవు దీనిని) తెలిసికొనుము.

తాత్పర్యము :– కుమారా! ప్రత్యక్షము, ఉపమానము, అనుమానములనెడు అష్టప్రమాణములలో ఁజేరిన మూఁడు ప్రమాణములయందు విషయములను జూపునది ప్రత్యక్షప్రమాణము. ఒక వస్తువువంటిది మఱియొక వస్తువనునట్లు దెల్పునది ఉపమానము. ఐదువాక్యములతోఁ గూడినది అనుమానము అగుటవలన ఈ మూఁడు ప్రమాణములును దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేద శూన్యమగు పరబ్రహ్మమును దెల్పలేవు. పర, పశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి అనెడు నాలుగు వాక్కులలో మొదటిదైన పరావాక్కునకు విలక్షణుఁడైన మోక్షకర్తను వేదములు చెప్పునని ఆచార్యుఁడు శిష్యునకు వాక్రుచ్చుచున్నాఁడని తాత్పర్యము.

అష్టప్రమాణముల వివరణము

"ప్రత్యక్షోభయసంశయంబులు పదార్థజ్ఞానసమానంబులై ప్రత్యగ్వస్తువుఁ దెల్పలేవు" అనుటచేత ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము, ఆగమము, అర్థాపత్తి, అనుపలబ్ధి,

సుత=కుమారా, నినున్=నిన్ను, సాక్షిగన్=(అవస్థాత్రయమునకు) సాక్షిగాను, కని=చూచి, చింతలెల్లన్=(నేను జననజరామరణాదులుగల జీవుఁడను, పాపిని, పాపకర్ముఁడను, ఎట్లు ముక్తిపొందఁగలను అనునవి మొదలైన) విచారములన్నియును, విశ్రాంతివెలుంగన్=నశింపఁగాను, ఒప్పితివె=(బ్రహ్మైవాహ మనెడు స్థిరత్వముచేత) ప్రకాశించితివా, నీకున్=అవస్థాత్రయసాక్షివైన నీకు, ఇంకన్=ఇఁకమీఁద, ఎంతయున్=ఎంతమాత్రమైనను, తెల్విన్=బుద్ధియందు, సంశయము=స్వేతరముగ జీవేశ్వరజగద్భేదములు గలవనెడి సందేహము, ఉన్నదే=కలదా, మంజులోక్తులన్–మంజుల=మనోజ్ఞములైన, ఉక్తులన్=మాటలచేత, ఆత్మసుఖము=నీకు స్వానుభవానందము, కల్గినన్=ఉండెనేని, ఇట్లని=ఈ ప్రకారమని, తగన్=బాగుగా, తెల్పుము=తెలియఁజేయుము.

తాత్పర్యము :– ఎల్లప్పుడును తనమేని నీడవలె శుద్ధసత్త్వవృత్తిచేత తన్ను నమ్మికొనియున్న సచ్ఛిష్యుని కనుఁగొని కుమారా! సకల విలక్షణుఁడైన పరబ్రహ్మము **'దేహబుద్ధ్యాత్మ దాసోఽహం, జీవబుద్ధ్యా త్వదంశకః, ఆత్మబుద్ధ్యా త్వమేవాహ, మితి మే నిశ్చితామతిః'** అను స్మృత్యర్థము చొప్పున నీవని తెలిసికొంటివా? సందేహము లెవ్వియైన నీ తెల్వియందు తోఁచుచున్నవా? మంచిమాటలచేత నీ అనుభవము ఇట్టిది యని లెస్సగా తెలియఁ జేయుమని తాత్పర్యము.

అవ :– ఆచార్యుఁడడిగిన మూఁడు ప్రశ్నలకు శిష్యుఁడు తన యనుభవముఁ జెప్పు చున్నాఁడు.

చ॥ పలుకఁ దొడంగె మ్రొక్కి గురుపాదయుగంబున కర్థి జన్మరా
జ్యలఘుతరాటవి భ్రమమహాంధము దాన విభేదభూతము
ల్గలుగ భవత్కృపాచలముఁ గాంచితి నం దుపదేశభానుమం
డలము వెలింగెఁ దద్ఘృణులధాకకు లోఁగనుదమ్మి భాసిలెన్. 6

టీకా :– గురుపాదయుగంబునకున్=(అజ్ఞాననివారకుఁడైన), కారణాచార్యుని అడుగుల జంటకు, అర్థిన్=ఆసక్తితో, మ్రొక్కి=నమస్కరించి, పలుకఁదొడంగెన్=(తనయనుభవమును) చెప్పఁబూనెను, జన్మరా...టవిన్–జన్మ=పుట్టుకలయొక్క, రాజి=వరుసయనెడి, అలఘుతర=మిక్కిలిగొప్పదియైన, అటవిన్=అడవియందు, భ్రమమహాంధము=మోహమనెడి కటిక చీఁకటియును, దానన్=ఆ చీఁకటియందు–విభేద, (తనకు నన్యముగా తోఁచెడు) జీవేశ్వర జగద్భేదములనెడి, భూతములు=పిశాచములు, కలుగన్=ప్రవర్తింపఁగా, భవత్కృపాచలము –భవత్=నీయొక్క, కృపా=నిర్వ్యాజకృపయనెడు, అచలమున్= పర్వతమును, కాంచితిన్=చూచితిని, అందున్=ఆ నీ కృపయనెడి ఉదయాచలమునందు, ఉపదేశభాను మండలము=నీవే ఆ పరబ్రహ్మమని బోధించుటవలనఁ గలిగిన అపరోక్షసాక్షాత్కారమనెడు సూర్య

బింబము, వెలింగెణ్=ప్రకాశించెను, తద్ఘృణులధాకకుణ్ – తత్=ఆ జ్ఞానసూర్యుని యొక్క ఘృణుల=(స్వానుభవానందవృత్తులనెడి) కిరణములయొక్క, ధాకకుణ్= అతిశయమునకు, లోఁగనుదమ్మి=అంతరనేత్రమనెడి పద్మము, భాసిలెణ్=ప్రకాశించెను.

తాత్పర్యము :– శిష్యుఁడు ఆచార్యుని పాదద్వంద్వమునకు సాష్టాంగనమస్కారములు చేసి "పుట్టుకలనెడి గొప్ప అడవియందు, మోహమనెడి గాఢాంధకారమందు, తన కన్యములైన జీవేశ్వర జగద్భేదములనెడి పిశాచములు సంచరించుచుండఁగా మీయొక్క దయయనెడు పర్వతమును, దానియందు మీ యుపదేశమనెడి జ్ఞానసూర్యబింబమును, ఆ బింబమువలన కలిగిన స్వానుభవానందవృత్తులనెడి కిరణములచేత నాయొక్క మూఁడవదియైన అంతర్నేత్రమనెడు కమలము వికసించెనని తన యభిప్రాయమును చెప్పెనని తాత్పర్యము.

అవ :– సమాధియందు సలయవిక్షేపకషాయ రసాస్వాద సంశయాసంభావన విపరీత భావన లనెడు విఘ్నములు లేకున్నను ఆ విఘ్నములు తరువాత వచ్చునా? యని శిష్యుఁ డాచార్యునిఁ బ్రశ్న చేయుచున్నాఁడు.

> **ఉ॥ మంత్రజపంబునం దొలఁగి మార్కొనుఁ దొల్లిటి సోఁకు దందు వే**
> **యంత్రము గట్టుమాంత్రికుని యట్లవివేకము వాసిన న్భవ**
> **న్మంత్రమహోపదేశమున మర్మముగా మఱి వచ్చునందు దు**
> **స్తంత్రపుసందియం బెడదఁ దారసిలె న్దెగఁ దీర్ప వేఁడెదన్. 7**

టీకా :– మంత్రజపంబునణ్ = (దుష్టగ్రహోచ్చాటన) మంత్రజపానుష్ఠానమువలన, తొలఁగి =ఎడఁబాసి, తొల్లిటిసోఁకుడు=మొదట సోఁకిన పిశాచము, మార్కొనుణ్= ఎదిరించును, అందుణ్=(మఱలసోఁకును) అని, వే=శీఘ్రము, యంత్రముణ్=రక్షను, కట్టుమాంత్రికుని యట్లు=వ్రాసికట్టెడు మంత్రగానివలెనే, భవన్మంత్రమహోపదేశమునణ్– భవత్=మీయొక్క, మంత్ర=రహస్యములైన తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములయొక్క, ఉపదేశమునణ్=బోధచేతను, అవివేకము=(దేహేంద్రియమనఃప్రాణములు నేననెడి) అజ్ఞానము, పాసినణ్=తొలఁగినను, మఱి=మరల, మర్మముగాణ్=అసంభావనాది వృత్తిరూపముగా, వచ్చునందుణ్=నన్ను చెందునేమోయని, ఎడదణ్=మనస్సునందు, దుస్తంత్రపుసందియంబు=తెలియనలవిగాని మాయాసంశయము, తారసిలెణ్=కలిగెను, తెగణ్=ఆ సందేహము నిర్మూలమగునట్లు, తీర్పణ్=తీర్చుటకు, వేఁడెదణ్=ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

తాత్పర్యము :– పిశాచము సోఁకిన ఒకానొక మనుష్యునికి లోకమందు మాంత్రికుఁడు మంత్రానుష్ఠానము చేయ ఆ పిశాచమతని విడిచిపోయి ఆ మాంత్రికుఁడు వెళ్లిపోయిన పిమ్మట తిరుగా ఆ పిశాచము ఆతనియందు ప్రవేశించుననెడి యనుమానముచేత

యంత్రము వ్రాసికట్టునట్లుగాను, మీయొక్క **"నేతి నేతి"** యనెడు మహావాక్యోపదేశముచేత నాయందనాదిగా విడువక వచ్చిన జీవేశ్వర జగద్భ్రాంతులనెడి అజ్ఞానము తొలఁగిపోయినను కపటముగా ద్వైతభ్రమ మఱలవచ్చునేమోయని తెలియనశక్యమైన మాయావిద్యావరణాత్మక మగు సందేహము నా యుల్లమందు ప్రాప్తించెను కావున అది నివారణమగునట్లు అనుగ్రహించవలయునని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు తన కనుభవమైన బ్రహ్మస్వరూపము మనోవాక్కులకు గోచరమని, అగోచరమని పలుకుచున్న శ్రుతివాక్యములు రెంటియందలి తాత్పర్యము స్థిరపడుటకు తన మనస్సునందు తోఁచిన సందేహములను చూపి అడుగుచున్నాఁడు.

> **ఉ॥ ఆగమవేదమస్తకమహావచనామలమానసాళికి**
> **న్స్వాగత మౌను గా దమలసచ్చిదఖండసుఖస్వరూప మీ**
> **లాగని వేదము ల్పలుక లక్ష్యము గామి జనించె శంక మ**
> **చ్ఛ్రీగురుమూర్తి! యిమ్మడిగఁ జెప్పుము దాని హరించుమార్గమున్. 8**

టీకా :– మచ్ఛ్రీగురుమూర్తి–మత్=నాయొక్క, శ్రీగురుమూర్తి–శ్రీ=బ్రహ్మవిద్యతోఁగూడిన, గురు=సర్వోత్కృష్టమైన, మూర్తి=ఆకృతిగాఁగల స్వామీ, అమలసచ్చిదఖండసుఖస్వరూపము –అమల=నిర్మలమైన, సచ్చిదఖండసుఖస్వరూపము=సచ్చిదానంద రూపము, ఆగమ... సాళికిణ్–ఆగమ=కామికముమొదలు వాతూలాంతముగాఁగల యిరువదియెనిమిది శైవాగమములయొక్కయు, వేద=ఋగాది చతుర్వేదములయొక్కయు, మస్తక=శిరస్సులైన చర్య, క్రియ, యోగ, జ్ఞాన, పాదములయందలియు ఈశావాస్యము మొదలైన యుపనిషత్తుల యందలియు, మహావచన=జీవేశ్వరైక్యజ్ఞానమును బోధించెడి పంచపద మహావాక్యముల యొక్కయు, తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యములయొక్కయు, అమల=పంచమలరహితులైన పెద్దలయొక్క, మానస=మనస్సులయొక్క, ఆళికిణ్=సమూహమునకు, (ఆ సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మస్వరూపము) స్వాగతమౌను= గోచరించును, కాదు=స్వాగతముకాదు, ఈలాగని= ఈ ప్రకారమని, రెండువిధములుగా, వేదముల్=శ్రుతులు, పలుకణ్=పలుకుచున్నందున (ప్రతిపాదించుచున్నందున), లక్ష్యముగామిణ్=సూటిగానుండమిచే, నామదికిణ్=నా మనస్సునకు, ఇమ్మడిగణ్=రెండింతలుగా, శంక=అనుమానము, జనించెణ్=పుట్టెను, దాని హరించుమార్గముణ్=ఆ శంకను పోఁగొట్టువిధమును, చెప్పుము=వచింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! నిర్మలమై పరిపూర్ణమై వెలింగెడి పరబ్రహ్మము శైవాగమము లందు చెప్పఁబడిన సిద్ధాంత వచనములకును సకలోపనిషద్వాక్యములకును పెద్దలయొక్క నిర్మలాంతఃకరణములకును, అందుననియు ఆ ప్రకారము అందదనియు రెండు విధములుగా వేదములు పలుకుచున్నందున నా మనస్సునకు రెండింతలు సందేహము

చించిపాఱవేసిపోయిన దానిని చూచిన వారందఱు కారణము విచారించక ఆ ప్రకారమే జరుపుట. దీనివల్ల దార్ష్టాంతమందు వస్తుయాథార్థ్యమును తెలుపుట కనేకశాస్త్రములుండఁగా వానిని పరిశీలింపక గ్రుడ్డెద్దు చేనిలోఁబడినట్లును, ఒక గొఱ్ఱెపల్లములో దుమికిన దానిని వెంబడించిన తక్కిన గొఱ్ఱెలన్నియు పడురీతిని భ్రమచేత తిరుగుచుండుటయని తెలిసికొనతగ్గది. పైఁజెప్పిన అష్టప్రమాణములలో అర్థాపత్తి మొదలుకొని ఐతిహ్యము వఱకుఁ గల నాలుగు ప్రమాణములు వేదాంతమునకు సామీప్యముగా నున్నను అనుమానములో అంతర్భూతములు. ఈ ఎనిమిది ప్రమాణములు పౌరాణికులకును, మొదటి ఆఱు ప్రమాణములు పూర్వమీమాంసకులకును, ప్రత్యక్షప్రమాణము నాస్తికులకును, ఆగమప్రమాణము ఆస్తికులైన బ్రహ్మవేత్తలకును ముఖ్యము లని భావము.

పరా, పశ్యంతీ, మధ్యమా, వైఖరీ, వాక్కుల వివరణము

"పరా వృక్షేషు సంజాతా పశ్యంతీ భుజగేషు చ, మధ్యమా వై పశుష్వేవ వైఖరీ వర్ణరూపిణీ" అను శ్లోకప్రమాణము చొప్పున పరావాక్కనఁగా, చిగుళ్లు, ఆకులు, పూవులు, పిందెలు, కాయలు, పండ్లు మొదలగువానిని పుట్టించుటకు తాను కారణమైయుండియు, దానిని చెట్టు ఎఱుఁగనిరీతిని బ్రహ్మాకారితవృత్తిరూపిణియై సర్వజగత్కారణమై యుండియు, అట్లగుట తెలియనట్టి బ్రహ్మప్రణవమందలి అర్ధమాత్ర తురీయపాదాత్మిక ప్రకృతియనఁబడును.

పశ్యంతీవాక్కనఁగా–పాముల వినికికి చూపునకు కన్నే హేతువైన విధమున సమస్తవస్తు గ్రాహకయోగ్యమై మహత్తత్త్వసంజ్ఞగల ఆ బ్రహ్మప్రణవమందలి **మకార** మానందపాదాత్మక ప్రథమస్ఫురణ యనఁబడును.

మధ్యమవాక్కనఁగా–అకార మకారములతోఁ గూడిన పురుష ప్రకృత్యాత్మకమగు **అమ్మా** యను శబ్దమునకు పలికెడి పశువులు దాని అర్థమును తెలిసికొననివిధమున బ్రహ్మ ప్రణవమందలి ఉకారవిద్యాపాదాత్మక మహదహంకార రూపవృత్తియనఁబడును. అనఁగా మాటలు వినఁబడినను వానియర్థము తెలియనిదశ.

వైఖరీ వాక్కనఁగా–బ్రహ్మప్రణవమందలి అకార విద్యాపాదరూపమై ఏఁబది అక్షరములచేత తాను పలికెడు సమస్తశబ్దములును వానియొక్క అర్థములును చక్కఁగఁ దెలియునట్లు బహిర్ముఖమగు వృత్తియనఁబడును. ఇందులకు దార్ష్టాంతము. ఒకఁడొక కార్యమును చేయుటకై సంకల్పించుటకు పూర్వమందుఁగల వాక్కు పరావాక్కనియు, సంకల్పము, పశ్యంతీవాక్కనియు, ఆ సంకల్పించిన కార్యము వెలుపలవచ్చుట వైఖరీవాక్కనియు, ఆ కార్యము వెలుపలవచ్చుటకు ముందున్న ఊహ మధ్యమవాక్కనియు చెప్పఁబడును. ఎట్లనఁగా : తనయొక్క ప్రారబ్ధము ఈశ్వరాధిష్ఠితమై అదృష్టమను పేరుచే నుండి అంతఃకరణమందుపడి బృహద్బుద్ధ్యాకారమగునది పరావాక్కనఁబడును.

సంభవము, ఐతిహ్యము అనునవి అష్ట ప్రమాణములు. సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మలములనెడి పంచలక్షణములే స్వరూపముగఁగలిగి అనృతజడదుఃఖనిత్య మలినములనెడి పంచలక్షణ స్వరూపముగా తోఁచఁబడెడు ప్రకృతిని మీఱి వెలుఁగునది పరబ్రహ్మము. ఆ పరబ్రహ్మము నందు కాలత్రయమనునది లేకపోయినను ఉన్నట్టుగా ఆ జ్ఞానులకు తోఁచఁబడెడి ప్రకృతివలనఁ గలిగినది ప్రపంచము. ఆ ప్రపంచము రూపనామములుగలది. అందు దశవిధరూపములను గ్రహించునది **నేత్రము.** అక్షరగుణకము, ధ్వనిగుణకము, స్వరగుణకము, మిశ్రగుణకము అనెడు నాల్గువిధములైన శబ్దములను గ్రహించునది **శ్రోత్రము.** కాఁబట్టి యీ రూపనామములను తెలియఁజేయునవి ప్రత్యక్షము, ఉపమానము, అనుమానము అనెడి ప్రమాణములు. అందు ఇంద్రియములకును, ఇంద్రియ విషయములైన శబ్ద, స్పర్శాదులకును చేరిక గలుగుట ప్రత్యక్షప్రమాణము. అది ఘటప్రత్యక్షము, ఘటత్వప్రత్యక్షము, ఘటరూపప్రత్యక్షము, ఘటరూపత్వప్రత్యక్షము అని నాలుగు విధములు. అందు ఘటమునకును నేత్రమునకును చేరికగలుగుట ఘటప్రత్యక్షము. ఇది సంయోగమనఁబడును. పూర్వము ఘటజాతిని చూచియుండుటచేత ఇది ఘటమని యెఱుఁగుట ఘటత్వప్రత్యక్షము. ఇది సమవేత మనఁబడును. కంబుగ్రీవాదిమత్త్వము ఘటరూపప్రత్యక్షము. అనఁగా ఘటము శంఖము మొదలగువానివంటి మెడగలిగియుండుట ఘటరూపప్రత్యక్షమని భావము. ఇదియును సంయోగమనఁబడును. పూర్వము ఘటరూపజాతిని చూచియున్నందున ఇదియును ఘటరూపముగా నెఱుఁగుట ఘటరూపప్రత్యక్షము. ఇది సమవేతము. ఈ ప్రమాణము ఇంద్రియజన్యమగుటచేత అతీంద్రియమైన పరబ్రహ్మమును చూపనేరదు. ఇది దేహాత్మవాదులయిన జైన, బౌద్ధ, చార్వాక, క్షపణక, సౌగత, అర్హత, మాయావాది, ద్వైత, మూర్త్యంతర, మతాంతర, దేవతాంతర, నైయాయిక, వైశేషిక మతస్థులకు ముఖ్యము. అనుమానప్రమాణమనఁగా యుక్తిచేత సాధింపఁబడునది. ఆ యుక్తి, ప్రతిజ్ఞ, పక్షము, సాధ్యము, హేతువు, దృష్టాంతము అనెడు పంచావయవ వాక్యములతోఁ గూడినది. అందు **"పర్వతో వహ్నిమాన్"** అనఁగా పర్వతము నిప్పుగలది అనునది ప్రతిజ్ఞ. ఆ యగ్నియుండుటకు స్థానమైనందున పర్వతము పక్షము. దానియందు సాధింపఁబడునట్టి అగ్ని సాధ్యము. ఆ సాధ్యమునకు పర్వతము మీఁదనుండెడి పొగ కారణమగుటచేత పొగ హేతువు. వంటయింటిమీఁది పొగనుజూచి అక్కడనుండి నిప్పు తెచ్చుటవలన వంటయిల్లు దృష్టాంతము.

ఈ ప్రకారము దార్ష్టాంతమైన పరబ్రహ్మమును తెలిసికొనుటకు పంచావయవ వాక్యములును, వాని యర్థములును, పరబ్రహ్మమునకు ముందే యుండవలసి వచ్చును. ఈ పరమాత్మ నిరాధారుఁడును, నిరవయవుఁడును, నిష్క్రియుఁడును, నిరంజనుఁడును,

జగత్కారణుఁడును, అనాదియును అగుటవలన ఈ ప్రమాణముచేత పరబ్రహ్మము సాధింప శక్యముగాదు. ఉపమాన ప్రమాణము ఇంద్రియములకును, ఇంద్రియవిషయములైన శబ్దస్పర్శాదులకును చేరికగల ప్రత్యక్షప్రమాణముతోడను, యుక్తి సాధ్యమైన అనుమాన ప్రమాణముతోడను కూడినది గనుక ఉభయాత్మక మనఁబడును. లేక **"గోసదృశో గవయమృగః"** ఆవువలె నుండునది గవయమృగము అనఁగా నొకఁ డిది విని, వాఁ డడవికిఁబోయి దానిని జూచి యిది గోవువలెనున్నది గనుక గవయమృగమని యెఱిఁ గినట్లు ఉపమానోపమే యాత్మకమగుటచేత ఈ ప్రమాణము ఉభయాత్మక మనఁబడును. మఱియును ఇది గుణోపమ, కర్మోపమ, ప్రయోజనోపమ అని తొలుత మూఁడు విధములు. మఱియు ఇవియే హీనోపమ, సమానోపమ, గుప్తోపమ, ప్రకటోపమ, విరోధోపమ, నిజోపమ, సంశయోపమ అని బహుభేదములచేత అలంకారశాస్త్రమందు చెప్పఁ బడియున్నది. పగడమువంటి పెదవియనుట గుణోపమ, మీనమువంటిది నేత్రము అనుట కర్మోపమ, మేఘమువంటిది హస్తము అనుట ప్రయోజనోపమ, యిట్లన్నియు నూహ్యములు. మఱియు, **"శ్రు॥ ఏకమేవాద్వితీయం బ్రహ్మ నేహ నానాస్తి కించన, సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణస్స్యాత్"** అను శ్రుతులనుపట్టి సర్వము పరమాత్మ యగుటవలన ఈ పరమాత్మకు త్రికాలములయందును పోల్పఁదగిన వస్తువు వేఱొక్కటి లేకపోవుటచేతను, నిరుపముఁడగుటచేతను, ఈ ప్రమాణము ఆయనను జెప్పఁజొప్పడదు. మఱి యీ మూఁడు ప్రమాణములును వేదాంతములయందు ముఖ్యములు గావు. శబ్ద (ఆగమ) ప్రత్యక్షోపమానానుమాన ప్రమాణములు నాలుగు నైయాయికవైశేషికుల మతమందుఁ గలవు.

శబ్ద ప్రమాణమునకే ఆగమప్రమాణమని పేరు. ఆగమములనఁగా వేదశిరస్సులైన యుపనిషత్తులు. అవి వేయినూటయెనుబది. వానిలో నిప్పుడు నిల్చియున్నవి నూట యెనిమిది. వానిలో ముఖ్యములు పది. అవియే దశోపనిషత్తు లనఁబడును. అన్ని యుపనిషత్తుల యభిప్రాయము ఈ దశోపనిషత్తులందుఁ జెప్పఁబడినది. కాఁబట్టి దీనికే శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు భాష్యము చేసిరి. అట్టి యుపనిషద్వాక్యములు అవాంతర వాక్యములని, మహావాక్యములని ద్వివిధములు. అందు గుణవాక్యములు, క్రియా వాక్యములు, జాతివాక్యములు, విధి వాక్యములు, నిషేధవాక్యములు అని అవాంతరవాక్యములు అయిదు విధములు. మహావాక్యము లనఁగా జీవేశ్వరులయందు వాక్యార్థములను వదలి లక్ష్యార్థమును చూపి ఐకమత్యమును నిర్ధారణ చేయు తత్త్వమస్యాది మహావాక్యములు. వీనిని మహావాక్యరత్నావళియందు తెలియనగును. ఈ వాక్యాదులచేత పరబ్రహ్మము ప్రతిపాదింపఁబడును. కాఁబట్టి యీ ఆగమప్రమాణము బ్రహ్మవేత్తలకు ముఖ్యమగును. ఇదియును శాఖాచంద్రవతుగాను, **"కాకవత్ గృహం"** అనునట్లుగాను,

బ్రహ్మమును జూపి దిగువఁబడును గనుక **"పరావాణికిఁ వ్యత్యస్తం బగు"** నని చెప్పఁ బడినది.

అర్థాపత్తి యనునది శ్రుతార్థాపత్తి దృష్టార్థాపత్తియని ద్వివిధము. వీనిలో శ్రుతార్థాపత్తి యనఁగా దేవదత్తుఁడనువాఁడు గృహములో నున్నాఁడని యొకఁడు చెప్పఁగా విని అచ్చటికిఁ బోయి విచారించినంతట వాఁడచ్చట లేఁడని ఆ యింటిలోనివారు చెప్పినందున ఇప్పుడక్కడ లేకుండినను మరియొక సమయములో చూడవచ్చునని నిశ్చయించుకొనుట. ఇందువలన దార్ష్టాంతమందు బ్రహ్మజ్ఞానము ఇప్పుడు ప్రాప్తించకపోయినను సత్కర్మానుష్ఠానమువలన క్రమక్రమమునఁ బొందనగునని తెలిసికొనుట. దృష్టార్థాపత్తియనఁగా ఒకఁడు పగలు భోజనము చేయక సదోపాసినని చెప్పుకొనినను వానిని చూచిప్పుడు వాని శరీరపీనత్వమును చూచి రాత్రి కాలములయందు ఎవ్వరెఱుఁగకుండ భుజించువాఁడని తెలిసికొనుట దార్ష్టాంతమందు వ్యోమాది ప్రపంచమును చూచి దీనిని నిర్మించినవాఁడు ఒకఁడుండునని గ్రహించి ఆయనను ఉపాసించి సత్కర్మములు చేయుట.

అనుపలబ్ధి యనఁగా **అభావము.** అది ప్రాగభావము, ప్రధ్వంసాభావము, అన్యోన్యాభావము, అత్యంతాభావమని నాలుగు విధములు. ఘటోత్పత్తికి ముందు ఉండిన ఘటాభావము ప్రాగభావము. దీనికి లక్షణము ఉత్పత్తి లేకయే నాశము గలది. ఎట్లనఁగా ఘటోత్పత్తికి పూర్వము ఎంతకాలమునుండి యీ ఘటాభావము కలిగియున్నదో దానికి ప్రతియోగియైన ఘటము పుట్టినపుడు ఆ యభావము నాశమగుట. దీనికి దార్ష్టాంతమందు జ్ఞానోత్పత్తికి ముందుండిన జ్ఞానాభావమని ఎఱుంగునది. ప్రధ్వంసాభావమనఁగా ఘటముపుట్టి యా ఘటము పగిలినప్పుడు కలిగిన అభావము దీనికి లక్షణము. ఉత్పత్తి కలిగి నాశము లేనిది. ఇది దార్ష్టాంతమందు బ్రహ్మజ్ఞానము చెడినప్పుడు పుట్టి నాశము లేనిది. అన్యోన్యాభావమనఁగా చీఁకటియందు ప్రకాశము. ప్రకాశమందు చీఁకటిలేనట్లు దీని లక్షణము. అప్పుడప్పుడే ఉత్పత్తి నాశములు కలుగుటలు. ఇది దార్ష్టాంతమందు జ్ఞానాజ్ఞానములవలె ఒకటి కలిగినప్పుడు మఱియొకటి నశించు విధమునఁ జొప్పడును. అత్యంతాభావమనఁగా ఎప్పుడును ఘటోత్పత్తి లేకుండుట. దీనికి లక్షణము ఉత్పత్తి నాశములు రెండును లేకపోవుట. దీనిచే దార్ష్టాంతమున పరబ్రహ్మమందు అజ్ఞానము ఎప్పుడును లేనందున ఉత్పత్తినాశములు లేవని ఎఱుఁగుట. సంభవమనఁగా నూఱులలో పదులున్నట్లు, వేలలో నూఱులున్నట్లు, లక్షలో వేలున్నట్లుగా తెలిసికొనవలయును. దార్ష్టాంతమున పరబ్రహ్మమందు జగత్తు కలదిగాఁ దోఁచుట.

ఐతిహ్యమనఁగా ఒక చెట్టునందు బ్రహ్మరక్షస్సున్నదని యొకఁడు ఎప్పుడో చెప్పఁ గా ఆ మాట నానాఁట నందఱు విని అచ్చోటికి విచ్చేయునప్పుడు ఆ మాటను జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొని భీతిఁజెందుట. మఱియు నొకమనుజుఁడు ఒక వృక్షముమీఁద గుడ్డపేలికల